ئەخمەت تۇردى

گۈلخان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئەخەت تۇردى

گۈلخان

(ھېكايىلەر)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: زوردۇن سابىر

گۈلخان

(ھىكايىلەر)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقىتىدۇ
شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
1980 - يىل 5 - ئاي 1 - نەشرى
1980 - يىل 7 - ئاي 1 - بېسىلىشى
كىتاپ نومۇرى: M10098·375
باھاسى: 0.32 يۈەن

ئەشرىياتتىن

يولداش ئەخمەت تۇردى 1940 - يىلى قەشقەر شەھرىدە ھۈنەرۋەن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1959 - يىلى قەشقەردە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، شىنجاڭ داشۆي تىل-ئەدەبىيات پاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەن. 1964 - يىلى ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن باشلاپ «شىنجاڭ ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ تەھرىرلىك خىزمىتىنى ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ.

يولداش ئەخمەت تۇردى 1958 - يىلى «تارىم» ژورنىلىدا ئېلان قىلىنغان «گۆرۈچ» ناملىق تۇنجى ھېكايىسى بىلەن ئەدەبىيات سېپىگە كىرىپ كەلگەن. شۇندىن باشلاپ يولداش ئەخمەت تۇردى ئىزچىل ھالدا ھېكايىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

بۇ توپلامغا ياش يازغۇچىنىڭ ئىجادىي يولىغا ۋەكىللىك قىلىدىغان بىر قىسىم ھېكايىلىرى تاللاپ كىرگۈزۈلدى.

مۇندەرىجە

ھاياتنىڭ باشلىنىشى 1

دەشتكە باھار كەلدى 55

ئازات زامانىمدىن ئايلىناي 90

كۈرەش داۋام قىلىدۇ 103

مەرھابا، باغۋەن! 142

بەش مىڭ كىلومېتىر يىراقلىقتا 152

كۈلخان 190

ھاياتنىڭ باشلىنىشى

I

ئالا توپاق قوشۇلغان ئەپچىلگىنە ھارۋا يۈزنى لەش بېسىپ كەتكەن كولنى ئايلىنىپ كەنت يولىغا كىرگەندە، ھاۋا خېلى سالقىنلاپ قالغان ئىدى. ھەرخىل ئوت - چوپ، مېۋە - چېۋىلەر-نىڭ خۇشپۇراقلىرىنى دىماققا ئۇرۇپ ئاستا چىققان غۇر - غۇر شامال، يولۇچىلاردا ئەتىگەندىن بېرىكى يول ئازاۋىنى ئۇنتۇل-دۇرغاندەك خۇشخۇي بىر سېزىم ئويغاتتى. بولۇپمۇ ھارۋىنىڭ جالاق - جۇلىغى بىلەن توپا يولنىڭ ئاچچىق چاڭ - توزاڭلىر-رى مالال قىلغان گۈلباھار خېلىلا يەڭگىللەپ قالدى. كوكۈيۈن بىلەن قاشقا چىۋىنلار دەستىدىن بىردە كۆچىنىپ، بىردە تىرە-جەپ ھالسىراپ قالغان ئالا توپاقمۇ تېتىكلىنىپ بىر خىل تېز-لىكتە سىلىق يۈرۈشكە باشلىدى.

— ھاي جانىۋار!..ھايۋان بولغىنىڭ بىلەنمۇ سۇ ئىچكەن ئېرىقنىڭ پۇرىقىنى سېزىسەنە! — دېدى ھارۋىكەش ئوزىچە ئالا توپاققا زوقلىنىپ ۋە سولتەك قامچىسىنى يېنىدا قويۇپ ئازادە ئولتۇرۇۋالدى.

— ئاز قالدۇقمۇ روزىكا؟ — سورىدى گۈلباھار توزغىغان چاچ-لىرىنى تۈزىتىپ.

— كېلىپمۇ قالدۇق، قىزىم، مانا مۇشۇ يەرلەر بىزنىڭ گۇڭشېغا تەۋە. قاش قارايغىچە دۈيگىمۇ يېتىۋالىمىز.

بېزنىڭ ساپ هاۋالىق كەچكى مەنزىرىسى گۈلباھارنى ئۆز قوينىدا ئەللەيلىتىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ خۇمارلاشقان كۆزلىرى ئەتراپقا تىكىلگەنسېرى بەھرى شۇنچە ئېچىلاتتى. لېكىن ئۇ ئۆزىگە ھوزۇر بېغىشلاۋاتقان بۇ گۈزەل دۇنيادا قانداقتۇر بىر نەرسىنىڭ كەملىكىنى، ئاستا-ئاستا سېزىشكە باشلىدى. ئېتىز قىرلىرىدا ئۆسۈپ يوڭكۆل ئاچقان ھەر خىل گۈللەرنىڭ سولغۇن بەستى، كەڭ كەتكەن ئېتىزلىقلاردىكى ۋايىغا يەتمەي قەددىنى پۈككەن پاختا غوزەكلىرى ۋە ئوتياشلىقلاردىكى قويۇق ساغۇچ رەڭلەر بۇ يېزىنىڭ بىر خىل نۇقسانىدەك كۆرۈنەتتى. گۈلباھارنىڭ ھارغىن كۆزلىرى يول بويلاپ ئىلاندەك سوزۇلغان ئۆستەڭگە چۈشكەندە، كۆڭلى تېخىمۇ غەشلىككە تولدى. ئۆستەڭ يۈزىدىكى قۇم-سېغىزلار خۇددى ئومۇر بويى سۇ كۆرمىگەندەك قاغجىراپ كەتكەن ئىدى. ئاللىقانداق بىر كۈيىنى غىڭشىپ كېتىۋاتقان روزىكام گۈلباھاردىكى بۇ تاسادىپىي ئۆزگىرىشنى سەزگەن بولسا كېرەك، ئاستا سورىدى:

— ھە، قىزىم، يېزىمىزنىڭ جامالىدىكى بىر ياراشمىغان خالنى كۆرۈپ قالدىڭمۇ دەيمەن.

— سۇيۇقلار بىرئاز قىس ئوخشايدۇ،... — دېدى گۈلباھار بىر خىل قايغۇرغان ئاھاڭدا.

— نىمىسىنى دەيسەن، قىزىم. قۇشلار ئۆز قانىتى بىلەن كۈچلۈك بولغاندەك، يەرمۇ، دېھقانمۇ مول سۈيى بىلەن كۈچلۈك. ھازىرغۇ ھېچگەپ ئەمەس، لېكىن ئۆتمۈشتە بۇ يېزىنىڭ باي-پومېشچىكلىرى قەھەتچىلىكتىن خەلقلەرگە ئېرىق-ئۆستەڭلەردە ئاققان سۇلارنى پۇلغا سېتىشاتتى، ھەتتا قارلارنىمۇ پۇلغا سات-

قىلى تاس قالغان دېگىنە، قىزىم! — روزىكام ئېغىر بىر تىنىۋالدى-دە، بىرئاز مەيۈس ئاھاڭدا داۋام قىلدى، — دېگەندەك يېزىمىزدا بىرلا سۇ قىيىنچىلىقىمىز بار. ئەگەر سۈيىمىز مول بولىدىغان بولسا، بۇ يەرلەرگە تاش تېرىپ، ئاش ئالاتتۇق...

ھارۋا كاۋا چېچىكىدەك سارغايغان چوڭ بىھلىك باغنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ سولغا بۇرۇلغاندا، قارشى تەرەپتىن يوغان سەللە ئورىغان بىر كىشى چىقتى-دە، گۈلباھارغا بىر پەس تىكىلىپ تۇرغاندىن كېيىن، نەزىرىنى ھارۋىكەشكە ئاغدۇردى:

— ھە، روزاخۇن، ھارمىغايلا، دەرۋەقە، ئەمدى چىقىشىڭلارمۇ-نىمە؟

— شۇنداق خەلپىتىم، — دېدى روزىكام ئالا توپاقنىڭ چۇلۋۇرىنى تارتىپ.

خەلپىتىم ھارۋىنىڭ ئالدىغا ئۆتتى-دە، گۈلباھارنى ئىما قىلىپ:

— دەرۋەقە، بۇياق ھىلىقى بىزگە كەلگەن قىزچاققۇ دەيمەن؟

— ھە، شۇنداق.

گۈلباھار تارتىنچاقلىق بىلەن يەر ئاستىدىن خەلپىتىمگە قارىغان ئىدى، زاغلىق ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇرغان بىر جۈپ چېقىر كۆزدىن چوچۇپ كەتتى ۋە تۇپلىسىنىڭ يېپىنى ئۆگلىغان بولۇپ يەرگە قارىۋالدى.

— دەرۋەقە دۇرۇس، يېزىنى راسا سېغىنىپتىكەنسەن-دە، قىزىم. ئاللانىڭ ئەمرى، ھوكۇمەتنىڭ بۇيرۇغى، ئۆز پېشانەڭ، كۆنۈپ قالساڭ ئەجەپ ئەمەس...

— كۆنمەيدىغان نىمىسى بار خەلپىتىم؟! — دېدى روزىكام رەنجىگەن ئاھاڭدا، — ھازىرقى ياشلار نەگە تىكسە كۆكلەپ مېۋە بېرەلەيدۇ...

— دەرۋەقە، گېپىڭلىغۇ دۇرۇس، روزاخۇن، مەنمۇ شۇنى دەيمەن. ھەر ھالدا ياشتە! خوش...

خەلپىتىم قىز بىلەن مېڭىپ كەتتى. روزىكام تۇپاقنى دېۋىتىپ تۇرۇپ سورىدى:

— يول بولسۇن خەلپىتىم؟

— ھە، ئازنا مىچىتكە كېتىپ بارىمەن.

تۇردى خەلپىتىم ئاۋايلاپ بېسىپ ئۇزاپ كەتتى. ھارۋا بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن تۈيۈقسىزلا ئوڭ تەرەپتىكى سوقما تام ئارقىسىدىن شوخ ناخشا ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى:

ئىشتا بوپسەن ئاۋانگارت
شۇجىمىزدىن ئاڭلىدىم...

گۈلباھار دىققىتىنى يىغىپ ئەتراپقا كوز تاشلىدى. ئۇنىڭ چاڭقىغان قەلبى بۇ شوخ، يېقىملىق ناخشىنىڭ داۋامىنى كۈتەتتى:

كوڭلۈم ئىستىكى ئىشچان،
سېنى مەڭگۈ تاللىدىم...

— بۇ بىزنىڭ رەيھان، — دەپ چۈشەندۈردى روزىكام گۈلباھارنىڭ تەققەززاسىنى بىلگەندەك، — ئوزى، كارامەت قىزدە!

شۇ ئەسنادا سوقما تامنى ئايلىنىپ قولىدا ئوغاق تۇتقان رەيھانمۇ خۇددى كىمىكتەك سەكرەپ چىقىپ كەلدى ۋە ئالدىغا كېتىۋاتقان ھارۋىنى كورۈپ چېپىدە توختاپ قالدى.

— ئېيت قىزىم، ناخشاڭنى ئېيت! — دېدى روزىكام رەي-

ھانغا زوقلىنىپ، — مانا، مانا ساڭا گۈل ئېلىپ كەلدىم. ئەمدى راستلا رەيھانگۈل بولىدىغان بولدۇڭدە!

— رەھمەت ساڭا روزىكا! — دېدى رەيھان ھېچبىر تارتىنىپ تۇرماستىنلا، — گەپ گۈلۈڭنىڭ رەيھانغا ئوزلىشىپ كېتەلىشىدە! نىمىشقا دېگەندە بىز دالا رەيھانلىرى ئەمەسمۇ؟

تۈنجى ئۇچراشقان بىر تەڭتۇشىنىڭ ئاغزىدىن ھە دېگەندىلا بۇ چاخچاقنى ئاڭلاش گۈلباھارغا خېلى ئېغىر كەلدى. ئۇ، قاپىغىنى سۈزۈپ يەر ئاستىدىن رەيھانغا قارىدى: ئۇزۇن يەڭلىك، ئاددى چىت كوينەك ئۈستىدىن قارا جىلىتكە كىيىۋالغان، بوستاندەك چاچلىرى بەللىرىگە چۈشكەن، كەڭ پۇشقاقلىق ئىشتىنى تاپىنىغىچە يېپىپ تۇرغان 19 ياشلار چامىسىدىكى بۇ ساددە قىزنىڭ "قېنى، نىمە دەيسەن؟" دېگەندەك تەلمۈرۈپ تۇرغان قاراقات كوزلىرى گۈلباھارنى ئۇيالدۇرۇپ قويدى. ئۇنىڭ قەلبىدە ئىختىيارسىز رەيھانغا نىسبەتەن تۇنجى قېتىملىق مېھرى - مۇھەببەت ھىسسى ئويغاندى.

— قەيەردىن كېلىۋاتىسەن قىزىم، — سورىدى روزىكام ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ.

— "جەننەت ئېرىقى" تەرەپتىن، ئۆيەرلەرنىڭ قونىقىنى بۈگۈن يىقىتىپ بولدۇق.

ھارۋا قوزغالدى ۋە بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن كونىراپ قالغان بولسىمۇ، تېخى ھەيۋىتىنى يوقاتمىغان قوش قاناتلىق چوڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ توختىدى:

— مانا كەلدۇق قىزىم، — دېدى روزىكام گۈلباھارنى ئاگاھلاندۇرغاندەك، — مانا شۇ ھويلا سېنىڭ بۈگۈندىن كېيىنكى ئۆۋاڭ بولىدۇ.

رەيھان قولى - قولىغا تەگمەي ھارۋىدىكى نەرسىلەرنى: تور سومكا ئىچىگە سېلىنغان بىرقانچە كىتاپ،

ژورنال ۋە گۈلباھارنىڭ چامادىنىنى كوتىرىپ ئىچكىرى ماڭدى.

كەڭ ھويلىدا ئۈچ ئېغىزلىق چاققان ئۆي بار بولۇپ ئەڭ چوڭى شياۋدۇيى ئىشخانىسى ئىدى. يەنە بىرسىدە يالغۇز تۇل ئانىسى بىلەن رەيھان ئولتۇراتتى. ئۈچىنچىسى بولسا شياۋدۇيىنىڭ كونا ئىسكىلاتى بولۇپ، تېخى تۈنۈگۈنلا رەيھاننىڭ ئەپچىل قوللىرى بىلەن ئۆز ئەكسىنى تاپقان ئىدى. گۈلباھار خۇددى يېڭى كېلىندەك ئېھتىيات بىلەن ئۆيگە كىردى. رەيھاننىڭ گۈلدەك قوللىرى بىلەن بېزەلگەن بۇ ئۆي گۈلباھارغا خېلى ياقتى. بۇلۇڭغا كونىراپ قالغان بىر كىشىلىك ياغاچ كارىۋات قويۇلۇپتۇ. يەرگە بولسا بىر پارچە بورا يېيىلغان. ئانچە قاراڭغۇ ئەمەس، ۋەيرانە بولسىمۇ كۈنگەي تەرەپكە قارىتىلغان بىر دەرىزىسى بار ئىدى. قىلۋە تامدىكى خېلى ھەۋەس بىلەن ياسالغان تەكچىلەردە بىر دانە كىرسىن لامپىسى ۋە بىر - ئىككى چىنە تىزىلىپتۇ.

خېلى قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانلىقى ئۈچۈن لامپا ياندۇرۇلدى. رەيھان بىر پەس گۈلباھارنىڭ نەرسە - كېرەكلىرىنى يىغىشتۇ- رۇشقا ياردەملەشتى - دە، كېيىن ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ ئۆز ئۆيىگە چىقىپ كەتتى.

مانا شۇ مىنۇتتىن تارتىپ گۈلباھار خوجەن گۇڭشېسىنىڭ 2 - دادۈي "گۈلشەن" ئىشلەپچىقىرىش شياۋدۇيىنىڭ ئەزالار رويىخېتىگە رەسمىي كىرگۈزۈلدى.

★

گۈلباھار تاڭ جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ يېقىن ئەتراپتا قىچقارغان خورازنىڭ زىل ئاۋازىدىن ئويغىنىپ كەتتى. لېكىن تۇرغۇسى

كەلمەي ئۇيان ئۆرۈلۈپ، بۇيان ئۆرۈلۈپ يېتىپمۇ باقتى. ئۇيقۇسى قېچىپتۇ. ئۇ كۆزلىرىنى تورۇسقا تىككىنىچە بىر پەس جىم ياتتى. ئەپتىدىن ياكى خۇشاللىق، ياكى خاپىلىقى سېزىلمەيتتى. ئېھتىمال، ياتسىراۋاتقاندۇر.

دەرىزىدىن بىر كىمنىڭ كۆككە شولىسى "لىپپىدە" كۆرۈندى - دە، غايىپ بولدى. گۈلباھار ئورنىدىن تۇرۇپ يۇيۇنۇش ئۈچۈن ھويلىغا چىقتى. ئۇ ئاخشام بايقىمىغان ئىكەن. ھويلىنىڭ ئارقا تەرىپىدە چوڭ باغ بولۇپ، بۇلۇڭدىكى كىچىككىنە ئىشىكتىن ئۇنىڭ بىر پارچىسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. گۈلباھار شۇ ياققا ماڭدى. پاھ... نىمە دېگەن گۈزەل باغ: ئالتۇن سۈيى بىلەن ھەل بەرگەندەك ئەنجۈر، بېھى، ئەششاپتۇللارغا لىق تولغان سۈبھى ئاستىدىكى بۈككىنە بۇ باغ ئۇللىق تاڭ شامىلى بىلەن تېخىمۇ جەزبىلىك بولۇپ كەتكەن ئىدى. شىلدىرلاپ تۇرغان يوپۇرماقلار ئارىسىدىن ئۇياتچان قىزلاردەك ماراپ تۇرغان مېۋىلەر بىلەن بۈك باراڭلاردىكى شىڭگىل - شىڭگىل ناۋاترەك ئۈزۈملەر ئادەمنىڭ ئىشتىيىنى ئېچىپ كۆزنىڭ يېغىنى يېسە، مەرۋايىتتەك شەبنەملەر بىلەن تىترەپ تۇرغان ھەر ياڭزا گۈللەر ئەتىردەك خۇشپۇراق چېچىپ، ئادەمنىڭ قەلبىنى ھوزۇر- لاندۇراتتى...

گۈلباھار تاللىق ئارىسىنى ئايلىنىپ چىقىپ، باغنى توغرا كېسىپ ئۆتكەن كىچىككىنە ئېرىق لېۋىدە توختىدى ۋە مامكاپ بىلەن سېرىق سەبدە قاپلىغان قىردا زوڭزىيىپ، جىمىرلاپ تۇرغان زۇمرەتتەك سۇغا قولىنى تىقتى.

— سىز بۇ يەردىكەنسىزدە!

گۈلباھار ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىۋىدى، يېقىملىق كۈلكە ئارىلاش قاراپ تۇرغان رەيھاننى كۆردى.

— ھېلى قارىسام تېخى تۇرمىغان ئىكەنسىز، — دېدى رەيھان سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — ئانام بىللە ناشتا قىلىلى دېگەن ئىدى.

— بىرئاز باغ ئايلاندىم. ئەتىگەنلىك ھاۋا ناھايىتى ياخشىكەن.

— قانداق، باغ سىزگە ياردىمۇ؟ — دەپ سورىدى رەيھان مەغرۇرلۇق بىلەن.

— ئىممىسىنى دەيسىز، جەننەت ئىكەن...

— ھازىر تېخى بىرئاز چولدەرەپ قالدى، 8 - ئايلاردا بىر كىرگەن ئادەمنىڭ چىققۇسى كەلمەيتتى. كېلەر بازغىچە بولسىڭىز تازا كورۇسىز...

— بولماي قەيەرگە بارىمەن؟ — دېدى گۇلباھار مەيۇس ئاۋازدا.

— مەنغۇ بىشىنىمەن، ئەمدى... قۇشلارمۇ ئاخىر ئوز ئۇۋىسىنى سېغىنىدۇ ئەمەسمۇ!

گۇلباھار بىرئاز جىددىيلەشتى ۋە ئىختىيارسىز:

— ئىشىنەمسىز، ئەمدىكى مېنىڭ بىردىن - بىر ئۇۋام مۇشۇ يەر بولىدۇ، — دېدى.

— ناھايىتى ياخشى، — رەيھان ھاياجانلاندى، — ئەمدى راستىنلا خوشالمەن گۇلباھار، جۇرۇڭ ئويگە كىرەيلى، ئانام ساقلاپ قالدى.

— مەن تېخى يۇيۇنمىدىم، سىز كىرىپ تۇرۇڭ، مەن ھازىر...

رەيھان خوشاللىقىدا ئالدىمىلەرنى غىڭشىپ، ئويناقلىغىنىچە باغدىن چىقىپ كەتتى. گۇلباھار سەھەردىكى ئېقىن سۇدا راھەتلىنىپ يۇيۇندى، ئويگە كىرىپ سومكىسىدىن بورەك شەكىللىك ئەينەكنى ئېلىپ ئوزىگە قارىدى:

يامان ئەمەس، قىز دېگەن شۇنچىلىك بولىدۇ - دە!

سىز يەنە 40 كۈندىن كېيىن توپ - توغرا يىگىرمىگە تولىدىغان، غۇنچىبوي، غورۇلاي كوز، كۇلگۇنچەك، سۇزۇك لەۋلىرى ئاستىدىكى سىياداندەك خالى تولغان يۇزىگە خويمۇ ياراشقان قوڭۇر چاچلىق بىر قىزنى تەسەۋۋۇر قىلىپ بېقىڭ!

گۇلباھار يېزىغا كەلگەن بىرىنچى كۇنى تېخى ئوزىگە تونۇشسىز بولغان رەيھاننىڭ ئاپىسى — رەۋىخان ئاچامنىڭ مېھماندوست داستىخىنىدا ناشتا قىلدى. ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن ئويگە شياۋدۇيجاڭ مەھمۇت كىرىپ، ئابىت شۇجىنىڭ گۇلباھارنى چاقىرتقانلىقىنى ئېيتتى - دە، ئىككىسى بىرلىكتە باشقۇرۇش رايونىغا قاراپ يول سالدى.

II

بۇگۇن گۇلباھارنىڭ ئەمگەككە چىققان ئۇچىنچى كۇنى. ئۇلۇشكۇن ئۇ بىرقانچە ئاياللار بىلەن چوڭ بىر قورادا كۇنى بويى قوناق سويدى. ئىش ناھايىتى كوڭۇللۇك ئوتتى. كۇلكە، ناخشا - چاخچاقلار چاڭقىغان دىللارغا ئارام بېرەتتى: «ئېتىز بۇلبۇلى» دەپ نام ئالغان بىر جۇۋان تىنماي سايراپ تۇردى. ھەقىقەتەن نامىغا چۇشلۇق خىسلىتىمۇ بار ئىكەن:

يېڭى ئېيتقان ناخشامنى،
قاراتتىم ساڭا يارىم.
دېرىكىڭ يوق، قايدا سەن
قارا كوزلۇك خۇمارىم.

ناخشا توختىشىغا گويا ماراپ تۇرغاندەك ئىككى ئۇتسكۇنچى
يىگىت "يېنىڭدا مەن" دىگىنىچە قوراغا يۈگۈرۈپ كىرىپ
بالا تىبرىدى. چاخچاقلار ئەۋجىگە چىقىپ ئىش مەيدانى خۇد-
دى بىر كوكۇللۇك ئويۇن سەھنىسىگە ئايلىنىپ كەتتى. قەلبى
قايناق ئاقكوكۇل ئايالىلارنىڭ سەممى ئويۇن - كۇلكىلىرى
گۇلباھارنىڭ ئىچكى دۇنياسىدا ناھايىتى شىرىن بىر تۇيغۇ ئويغاتتى.
دەرۋەقە بەزىدە، تۇت ئايال قوشۇلغان يەردە ئانچە -
مۇنچە غەيۋەتلەرمۇ بولۇپ تۇرىدۇ. بۇگۇنكى كۇلكە - چاخ-
چاقلارمۇ بۇ ئادەتتىن ئانچە خالى بولالمىدى. تۇردى خەل-
پىتىمنىڭ رەپىقىسى نىيازخان "ۋىت - ۋىت"نىڭ سوز ئارىسىد-
كى "چولدە يۇرگەن دوغداق، كول قەدرىنى بىلمەيدۇ"، دى-
گەنگە ئوخشىغان دارىتما سوزلىرى گۇلباھارنىڭ
غەدىغىنى كەلتۇردى.
گەرچە نىيازخاننىڭ بۇنداق تېتىقسىز سوزلىرى باشقىلار
تەرىپىدىن تېگىشلىك دەككىسىنى يىگەن بولسىمۇ، لېكىن گۇل-
باھارنىڭ قەلبىنى خېلى دەرىجىدە ئازاپلاپ ئوتتى.
تۇنۇگۇن ئىۇ، كۇزلۇك بۇغداي يېرىگە قىغ چاچتى. بۇ، گۇل-
باھار ئۇچۇن ئەڭ ئۇزۇن ھارغىنلىق كۇن بولدى. ئىش تار-
قاق بولغانلىغى ئۇچۇن كۇلكە - چاخچاقلارغىمۇ ئانچە پۇرسەت
بولمىدى. ھەركىم ئوز ئىشى بىلەن بەنت ئىدى. گۇلباھار
دەسلەپتە رەيھاننىڭ شاگىرتى بولدى، كېيىن مۇستەقىل ئىش-
لەپ كەتتى. چۇشكىچە ئۇ خېلى بىجىرىم تۇرغان بولسىمۇ،
چۇشتىن كېيىن پۇتۇنلەي بوشىشىپ كەتتى. قول، پۇتلىرى
ئۇنىڭ خاھىشىغا بويسۇنمايتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ، لېۋىنى چىش-
لەپ نومۇس كۇچى بىلەن كۇننى ئاران كەچ قىلدى. قوللى-
رى قاپىرىپ، بەللىرى بىركىم باستۇرما قىلىپ تۇرغاندەك ئاغ-

رىيتتى. ئۇ بۇ ھالىنى ھېچكىمگە سەزدۇرمەستىن ئويگە كەل-
دى - دە، ئىشىكنى تاقاپلا يېتىپ قالدى ...
بۇگۇن گۇلباھار ئاياللار گۇرۇپپىسى بىلەن قوناق ئوم-
سىغا چۇشتى. قوناق ئومىسىمۇ، ئومادە! سوڭگىكى قاتمىغان ئادەم-
لەرنى خېلى بىسارام قىلىپ، ئاسانلا كاردىن چىقىرىپ قويى-
دۇ. گۇلباھارمۇ خوپلا قىينالدى. ھەر بىر سولىنىڭ بېشىغا
چىققاندا ئىغىر "ئۇھ" تارتىپ، قوۋۇشۇپ قالغان بەللىرىنى
ئازان رۇسلايتتى. پات - پات كوز قىرى بىلەن شالاڭ بۇلۇت-
لار ئارىسىدا موكۇ - موكۇلەڭ ئويناپ يۇرگەن قۇياشقا كولۇ-
يۇپمۇ قوياتتى. قۇياشمۇ خۇددى گۇلباھارغا قاراپ ھېجايغان-
دەك ئۇنىڭ تېخىمۇ غەشلىكىنى كەلتۇرەتتى ...
"بۇ يەردە ھايات قايناپدۇ، — دەپ كوڭلىدىن ئوتكۇزدى
گۇلباھار ئەتراپقا نەزەر تاشلاپ، — لېكىن باشقىچە ... مۇ-
شەققەت كوپ!"
كۇن چۇشكە يېقىنلاشقاندا ئاياللار گۇرۇپپىسى چوڭ بىر
ئېتىزغا كوچۇپ، يېڭىدىن سول تۇتۇشتى. ئىش تېخىمۇ جىد-
دىلەشتى. بۇ ھال گۇلباھارنىڭ بېشىغا ئىسسىتما سالدى. چۇ-
كى ئۇنىڭ ئومۇرتقا سوڭەكلىرى زىڭىلداپ، ئوغاق تۇتقان بار-
ماقلىرى تېلىپ كەتكەن ئىدى. كوڭلىدىمۇ قانداقتۇر بىر ئېزى-
لەڭگۇلۇك ھوكۇم سۇرۇشكە باشلىدى. لېكىن، ئامال قانچە،
كوپچىلىك ئىچىدە بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن بىرگە مې-
ڭىش كېرەك: "ئەلگە كىرسەڭ ئېلىڭچە، سۇغا كىرسەڭ بېلىڭ-
چە" ئەمەسمۇ؟
گۇلباھار ئېغىرلىشىپ كەتكەن بەدىنىنى كوتىرىپ يېنىغا
قارىۋىدى، قالغاچ قانىتىدەك تەكشى يېيىلغان سولچىلار ئوزى-
دىن بىرقانچە قەدەم ئالغا ئوزۇپ كېتىپتۇ، يېنىدىكى رەيھانمۇ

ئاللىبىر يەردە بېشىنى كوتەرمەي ئىشقا بېرىلىپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئەرلەردەك غۇلاچلاپ سالغان ئوغىسىدىن ۋاچىلداپ چىققان ئاۋازلار ئادەمنىڭ زوقىنى كەلتۈرىدۇ. گۈلباھار قانداقتۇر بىر تاسادىپى كۈچ بىلەن ئىشقا جىددى كىرىشتى. لېكىن بەش مىنۇت ئۆتمەي، سول قولىنىڭ بارمىقىنى ئوغاق شىلىپ كەتتى...

رەيھان بېشىنى كوتىرىپ، كوكسىگە چۈشۈۋالغان قۇندۇزدەك بىر ئۇرۇم چېچىنى ئارقىغا سىلكىدى-دە، كەڭ ماڭلىيىدا پاقىراپ تۇرغان تەر تامچىلىرىنى يېڭى بىلەن سۈرتۈپ، گۈلباھارغا قارىدى. بۇ چاغدا گۈلباھار ئوغاقنى يېنىغا تاشلاپ، قولىنى ئۇۋۇلىغىنىچە پەرىشان ئولتۇراتتى. رەيھان يۈگۈرۈپ كەلدى:

— ئاپلا، قولىڭىزنى كېسىۋاپسىز-ھە! — دىدى ئۇ ئېچىنغان قىياپەتتە ۋە بېشىدىكى كونىراپ قالغان پەرەڭ ياغلىقىنىڭ بىر بۇرجىكىدىن يىرتتى.

— قويۇڭ سىزنى رەيھان، — دەپ ئاچچىقلاندى گۈلباھار، — كىچىككىنە ئىش ئۈچۈنمۇ ساپ-ساق ياغلىقنى يىرتامسىز؟

— ھېچقىسى يوق، ياغلىق دىگەن تېپىلىدۇ. قان توختىغىنى ياخشى، تۇتۇڭ قولىڭىزنى تېڭىپ قوياي.

گۈلباھار قولىنى سۇندى. رەيھان ئاۋايلاپ تېڭىشقا باشلىدى.

— گۈلباھار، سىز مېنىڭ سوئالىمنى ئېلىپ مېڭىڭ. مەن سىزنىڭكىنى، دەپ تەكلىپ قىلدى.

— نىمىشقا، — سورىدى گۈلباھار ئەجەپلىنىپ.

— ئەجەپلىنىدىغان ھېچيېرى يوق. قېنى ئەمىسە بېرىڭ، —

دىدى رەيھان ئۆتۈنۈش بىلەن.

گۈلباھار ئوغاقنى قولىغا ئېلىپ ماڭدى. ئۇ بىر تەرەپتىن ئۆزىنىڭ چولتىلىقىدىن كايىسا، يەنە بىر تەرەپتىن، رەيھاننىڭ سەمىمى ياردىمىدىن مىننەتدار ئىدى...

چۈشلۈك تاماق ۋاقتى بولدى. لېكىن گۈلباھارنى پۈتۈنلەي ھارغىنلىق ئەسىر قىلىۋالغانلىقى ئۈچۈن تاماققا ئىشتىيى سوقماي ھالسىز يېتىپ قالدى. چۈشلۈك دەم ئېلىشتىن كېيىن رەيھان گۈلباھارنىڭ ئۆيىگە كىردى-دە، ئۇنىڭ سولغۇن چىرايىغا قاراپ:

— بىر يېرىڭىز ئاغرىمدۇ، گۈلباھار؟ — دەپ سورىدى.

— ھە، بىرئاز مىجەزىم يوق...

— دوختۇرنى چاقىرىپ كېلەيمۇ؟ — دەپ ئالدىراپ قالدى رەيھان.

— ياق، چاقىرماڭ. كېيىن ئۆزەم بارىمەن.

رەيھان ئىلاجىسىز ئۆز ئۆيىگە چىقتى-دە، رەۋىخان ئاچىغا گۈلباھار ئۈچۈن شوۋىگۈرۈچ ئېتىپ بېرىشنى تاپىلاپ ئىشقا چىقىپ كەتتى. گۈلباھار بىرئاز ئۇخلىۋېلىش ئۈچۈن ئەديالنى ئۈستىگە يېپىپ كوزىنى يۇمۇپ ياتتى، لېكىن خېلى ۋاقىتقىچە ئۇيقۇسى كەلمىدى. دەم ئۇياققا، دەم بۇياققا ئاغدۇرۇلدى. كوزىگە گاھ شەھەر باغلىرىدىكى كوكۈللۈك تانىسلار، گاھ مەكتەپتىكى شاۋقۇنلۇق ھايات، قوۋناق دوستلىرى كورۇندى... ئىختىيارسىز ئوتكەندىكى مۇشەققەتسىز تۇرمۇشلىرىنى ئەسلەشكە باشلىدى.

دەرۋەقە، گۈلباھار ئۆزى كىم؟ ئۇنى قانداق شامال بۇ ئاتا-ئانىسى كورمىگەن دالىغا ئۇچۇرۇپ كەلدى؟

گۈلباھار بۇندىن 3-4 ئاي بۇرۇن قوش ئەينەكلىك ئازادە

سىنىپلارنىڭ سىلىق پارتىلىرىدا ئولتۇرۇپ، ھەر خىل - لىك سىيلەرنى ئىجتىھات بىلەن ئاڭلايدىغان تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ يۇقۇرى سىنىپ ئوقۇغۇچىسى ئىدى، شۇنداقلا چاڭ-توزاڭسىز، رەتلىك كوچىلاردا، گۈزەل باغچىلاردا ئويناپ-كۈلۈپ يۈرىدىغان شوخ شەھەر قىزى ئىدى.

ئوقۇش پۈتتۈرۈش يىلىنىڭ ئاخىرى مەكتەپ ئىچى بىر جەڭگىۋار ھاۋا بىلەن قاپلاندى؛ مەكتەپتە "يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئالدىنقى ، سەپكە بېرىش" توغرىسىدا ئىدىيىۋى تەلىم-تەربىيە كۈتىرىلدى. گۈلباھارمۇ بۇ ھەركەتنىڭ ئاكتىپ ئىشتىراكچىسى بولۇپ، دولقۇن ئىچىگە سىڭىپ كەتتى ...

مانا، ھەش-پەش دېگۈچە ئاۋغۇست ئايلىرىمۇ يېتىپ كەلدى. دولەت ئىمتىھانلىرى ئاياقلىشىپ، ئوقۇتقۇچىلار ھەر بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى، ئارزۇ-تىلەكلىرىنى بىلىش ئۈچۈن مەخسۇس سوھبەتلەر ئېلىپ باردى.

كاربىدوردا تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈپ تۇرغان گۈلباھارغىمۇ نوۋەت كېلىپ، سويۈملۈك ئوقۇتقۇچىسىنىڭ بولۇمىگە چاقىرتىلدى.

— ھە، گۈلباھار، مانا ئەمدى قانات چىقىرىپ مۇستەقىل ئۇچالايدىغان بولدىڭىز، ئەمدى ئۆزىڭىزنى قەيەردىن تاپماقچىسىز؟ — دېدى ئوقۇتقۇچى مېھرىۋان كوزى بىلەن ئۇنى كۈزىتىپ. ئوقۇتقۇچىنىڭ لەۋلىرى بىلىنەر-بىلىنمەس لىپىلداپ، كوزلىرىدە ئۆز پەرزەنتىدىن ئومۇربويى رازى بولغان ئاتا خوشاللىقى جىلۋىلەندى ...

— مۇئەللىم، — دېدى گۈلباھار قايتىشقا ھازىرلىنىپ، — تەشكىلدىن مېنى ئەڭ يىراق قىشلاقلارغا ئەۋەتىشنى قەتئى تەلەپ قىلىمەن. پارتىيە خەلق، جۇملىدىن ئانا مەكتىۋىمنىڭ

گۈمىدىنى چوقۇم ئاقلايمەن!

سېنتەبىر ئايلىرىغا كەلگەندە تەقسىمات ئېلان قىلىنىپ، گۈلباھارمۇ ئارزۇسىغا يەتتى. ئۇ يوللانمىسىنى قولىغا ئېلىپ بۇ خۇشخەۋەرنى ئانىسىغا ئېيتقانىدا، كۈتمىگەن يەردىن كۆلسۈم ھەدىنىڭ توت پۈتى ئورە قالدى. ئۇ، بىر تالاي كوز يېشى قىلىپ: "مېنى يەرلىكىمگە قويغاندىن كېيىن نەگە بارساڭ بار، كوزۇم ئوچۇق تۇرۇپ بۇنىڭغا رازى ئەمەسمەن. بۇغداي پاتمىغان ئاغزىمغا موزاي بېشى بوش كەلدى دېگەن شۇمۇ ئەمدى!" دېگەندەك گەپلەر بىلەن گۈلباھارنىڭ يولىنى توسماقچى بولدى. كېيىن ئانا-بالا ئوتتۇرىسىدىكى بۇ نازۇك كۈرەشتىمۇ ئاخىر گۈلباھار غەلىبە قىلدى. ئۇنىڭغا ئوقۇتقۇچىسىمۇ ياردەمگە كەلدى. ئۇنىڭ تەلپۈنۈپ تۇرغان ئوتلۇق ئىشتىياقىنى ئانىسىنىڭ كوز ياشلىرى توساپ قالالمىدى ...

مانا شۇ مۇقەددەس زېمىنىنىڭ ھەممە يېرىدىن بىپايان يېزا-كەنتلەرگە قاراپ سوققان ئۇلۇق شامال بىزنىڭ گۈلباھارنىمۇ ئۆز ئارزۇسى بويىچە چىچەكلىك يېزىسىنىڭ بىر چېتىدىكى "گۈلشەن" شياۋدۇيىگە ئەكىلىپ قويغان ئىدى ...

"غىچ" قىلىپ ئېچىلغان ئىشىك ئاۋازى گۈلباھارنى خىيالىدىن توختاتتى. ئۇ قولىدا يوغان بىر جاۋۇرنى كوتەرگەن رەۋىخان ئاچىنى كوردى-دە، بىرئاز ئورۇلۇپ ئولتۇردى.

— ۋاي قىزىم، ئاناڭنى كايىما! — دېدى رەۋىخان ئاچا ھورى پۇرقىراپ تۇرغان غىدىرنى تەكچىگە قويۇۋېتىپ، — شۇ بىر كىچىككىنە داڭقان بىلەن ئاۋارە بولۇپ يۈرۈپ يېنىڭغا كىرەلمىدىم. يالغۇزلۇقتا تازىمۇ زېرىككەنسەن؟

— رەھمەت ئاپا، ئانچە زېرىكمىدىم ...

— قېنى ئەمسە تۇر، مۇنۇنى قىزنىڭدا ئىچكىن.
— تاماققا زادىلا ئىشتىھىم تارتماي تۇرىدۇ، ئاپا.
— نىمە دەيسەن، — دىدى رەۋىخان ئاچا رەنجىگەن قىياپەتتە، — راستىلا ئاشۇنداق قىلساڭ، رەنجىپ قالىمەن، ياكى يارىتمايۋاتامسەن؟
— ئۇنداق ئەمەس، بويۇم ئېغىرلىشىپ، كۆڭلۈم زادى بىر-نەرسە تارتماي تۇرىدۇ، — دىدى گۈلباھار مەيۈس تىكىلىپ.
— تۇت، ئىسسىغىدا ئىچىۋال، يەڭگىپ قالىسەن، — دەپ غېدىرنى گۈلباھارغا ئۇزاتتى. گۈلباھار رەۋىخان ئاچىنىڭ قولىنى قايتۇرۇشنى ئەپ كۆرمىدى - دە، غېدىرنى قولىغا ئالدى. ئەينۇلا بىلەن يۇمغاقسۇتنىڭ گۈپۈلدەپ تۇرغان چۇ-چۇمەل ھىدى ئۇنىڭ ئىشتىھىنى ئېچىپ. ئاغزىغا سېرىق سۇ يىغدى. گۈلباھار باش كۆتەرمەستىن بىر پەسنىڭ ئىچىدە غېدىرنى قۇرۇقداپ قويىدى.
— قەيېرىڭ ئاغرىيدۇ، قىزىم؟ — دەپ سورىدى رەۋىخان ئاچا گۈلباھارنىڭ چاچلىرىنى سىلاپ.
— ھېچ بىلمەيمەن، تېنىم ھالسىراپ كېتىۋاتىدۇ...
رەۋىخان ئاچا ئۆز تەجرىبىسى بويىچە گۈلباھارنىڭ ماڭلىيىنى، تومۇرىنى تۇتۇپ كۆردى. بىرەر كېسەلنىڭ بەلگىسى يوق ئىدى.
— قاتتىق ھېرىپ كېتىپسەن قىزىم، ھېچقىسى يوق. ئاستا-ئاستا پىشىپ قالىسەن. ئىشەك مىنگەن ئادەمنىڭمۇ ئىككى پۇتى تىنچ تۇرمايدۇ. بۇرۇن رەيھانمۇ شۇنداق ئىدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭغا قارىغىنا، نەدە ئېغىر ئىشلارنى تاللاپ قىلىدۇ. مەنمۇ ھازىر ئىش قىلىپ تۇرسام ئارام ئالغانىدەك بولۇپ قالىمەن. ياش ئادەم دىگەن بىرئاز چارچىسا نىمە بوپتۇ؟

بۇ مېھرىۋان موماينىڭ سەممى سوزلىرى گۈلباھارنى خېلى تەرلەتتى.
— بىر پەس ئۇخلىۋال قىزىم، يەڭگىپ قالىسەن، — دىدى رەۋىخان ئاچا ئورنىدىن تۇرۇپ. گۈلباھار نىمە قىلىشىنى، نىمە ئويلىشىنى بىلمەي توررۇسقا تىكىلگىنىچە ھەركەتسىز ياتاتتى. شۇ ئەسنادا ئويگە يۈگۈرۈپ كىرگەن رەيھان ھاياجانلىرىنى باسالماي:
— گۈلباھار، سىزگە بىرنەرسە بېرەي، خوشال بولامسىز؟ — دەپ سورىدى.
— ھەئە، قېنى بېرىڭ.
— راست خوشال بولىسىز، ھە؟
— ئەگەر خوشال بولىدىغان نەرسە بولسا...
— ئامەت كەلسە قوش كېلىدىكەندە! مانا مەڭ، — رەيھان كۆينىكىنىڭ ئىچىگە تىقىۋالغان ئىككى پارچە خەتنى گولباھارغا سۇندى. شۇ پەيت رەۋىخان ئاچىنىڭ رەيھاننى چاقىرغان ئاۋازى ئاڭلاندى. رەيھان يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. گۈلباھار ئال-دىراش كونۋېرتنى يىرتتى - دە، خەتكە كوز يۈگۈرتتى. بىرىنچى خەت گۈلباھارنىڭ ئانىسىدىن بولۇپ، بىر تالاي دۇئايى سالاملاردىن كېيىن مۇنداق بىر جىددى تەلەپنى يازغان ئىدى:
"... قىزىم، ئەگەر ئانا لازىم بولىدىغان بولسا، مەزكۇر خەت قولۇڭغا تەككەن ھامان ھېچنەرسىگە قارىماي قايتىپ كەل. ھازىر توقۇمىچىلىق فابرىكىسىغا ساڭا ئوخشاش باللار قوبۇل قىلىنىۋاتىدۇ. سەنمۇ تېزدىن قايتىپ شۇ يەرگە ئورۇنلاش. بىر - ئىككى تونۇشلارمۇ چىقىپ قالدى. ساڭا ياردەم قىلماقچى..."
ئىككىنچى خەت گۈلباھارنىڭ شەھەرلىك سەنئەت ئومىكىدە

ئىشلەيدىغان ئازادەم دەيدىغان بىر دوستىدىن ئىدى. گۈلباھار زور ئىلھام بىلەن توت بەتكە قىستاپ يېزىلغان "دوستلۇق" سالىمىنى ئوقۇپ چىقتى - دە، خەتلەرنى سىقىملىغىنىچە كارۋاتقا لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى.

ھەرقانداق ئادەمدە ئۆزىگە چۇشلۇق بىر قابىلىيەت بولىدۇ. بىزنىڭ گۈلباھارىمىز تېخى ۋايىغا يەتمىگەن، لېكىن خېلى دەرىجىدە شەكىللىنىپ قالغان ئۇسۇلچىلىق قابىلىيىتى بار ئىدى. ئوقۇغۇچىلىق دەۋرىدە مەكتەپ سەنئەت گۇرۇپپىسىغا ئىشتىراك قىلغان بولۇپ، پات - پات شەھەرلىك سەنئەت ئۆمىكىدىكى يېڭى - يېڭى نەرسىلەرنى ئۆگەنگىلى كىرەتتى. بۇ جەرياندا سەنئەت ئۆمىكىدىكى ئازادەم دىگەن بىر ناخشىچى قىز بىلەن تونۇشۇپ دوستلاشتى. شۇنىدىن كېيىن سەنئەت ئۆمىكىگە بولغان قاتنىشىشى خېلى قويۇقلاشتى. بىرىنىڭ ۋاسىتىسىدە بىرى بىلەن تونۇشۇپ، ئۆمەكتىكى سەنئەتچىلەرنىڭ كۆپچىلىكى بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇپ كەتتى. دەل شۇ چاغلاردا ئۆمەكتىكىلەر گۈلباھارنىڭ خېلى دەرىجىدە قابىلىيىتى بارلىقىغا كوزى يېتىپ، ئۇنى مەكتەپتىن ئاجرىتىۋالماقچىمۇ بولۇشتى. لېكىن مەكتەپ شارائىتى ۋە گۈلباھارنىڭ ئوز قىزغىنلىقى ئانچە كۈچلۈك بولمىغانلىقىدىن بۇ مەسىلە شۇ پېتىچە قالغان ئىدى. مانا ئەمدى گۈلباھارنىڭ بىر چاغلاردا سەھنىدە كورسەتكەن ماھارەتلىرى ئازادەمنىڭ چۈشىگە كىرىپ سېغىنىدۇرغانمۇ، ئەيتاۋۇر، ئىپسىدىن چىققان تەلەپنى قايتىدىن تەكىتلەپتۇ. ھەتتا ئۆمەكتە ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئورۇننىڭ بارلىقىنىمۇ ئەسكەرتىپتۇ. گۈلباھار پۈتۈنلەي گاڭگىراپ قالدى.

ئۇنىڭ خەتلەرنى سىقىملاپ تۇرغان قولى خۇددى ياش لوتىدەك تىترەيتتى... ئوچۇغىنى ئېيتقاندا، بۇ كۈتۈلمىگەن

تەكلىپلەر گۈلباھارنى قىزىقتۇرمايمۇ قالمىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا شۇ چاغلاردىكى ھەۋەس قايتا قانات قېقىپ، سەنئەتچىلەرنىڭ شوخ ھاياتى خۇمار قىلدى. ئۇ كوزىنى يۇمۇپلا بۇ جاپامۇشەققەتلىك كۈرەش مەيدانىدىن ئۇچۇپ بېرىپ مىڭلىغان تاماشىبىنلارنىڭ كوز ئالدىدا چوغدەك تاۋلىنىپ تۇرغان ئۇسۇل سەھنىسىدىن ياكى ئاق خالات كىيگەن ھالدا شاراقلاپ تۇرغان ئۇرچۇقلۇق فابرىكىدىن ئوزىنى تاپماقچىمۇ بولدى، لېكىن...

مانا شۇ "لېكىن" ئۇنى چوڭقۇر ئويغا سالاتتى. "لېكىن" بىلەن تۇغۇلغان ئۇيات - نومۇس كۈچى ئۇنى سەممى كوزلەر ئالدىدا قاتتىق خىجىل قىلاتتى.

گۈلباھار ئويدە يالغۇز ئولتۇرغۇسى كەلمەي سىرتقا چىقتى. ھوسۇلى يىغىۋېلىنغان ئېتىزلىقلارنى ئايلىنىپ خىيال بىلەن ئوزىنىڭ تۇۋەنكى مەلىگە كېلىپ قالغانلىقىنى سەزمەي قالدى. ئۇ، ئارا ئوستەڭ ئالدىدىكى پاكار كۈمۈلاچ تاملىق تۇرداخۇن خەلپىتىمنىڭ ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە، ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇرغان ھويلىدىكى پاراڭدىن ئىختىيارسىز توختاپ قالدى.

— ئادەم دىگەن ئوزىگە - ئوزى كويۇنۇشنى بىلمىسە، ئۇنىڭغا نىمە دىگۈلۈك. ئاللامۇ "يارىتىلىشىڭ مېنىڭدىن، يارالمىشىڭ ئوزەڭدىن" دىگەن ئەمەسمۇ؟ — دەيتتى تۇرداخۇن خەلپىتىم، — شۇ گۈلباھار دىگەن قىزىڭلارغا ھەيرانمەن. ئادەم دىگەن مۇنچىمۇ ئەخمەق بولارمۇ؟ ئەخمەق بولمىسا ئاتا - ئانىسىنى قاخشىتىپ، تەييار نان، تەييار ئاشنى تاشلاپ بۇ ئەرسات ئىچىگە چىقامدۇ؟ "ياغ ئىچىدە يايرىمىغان بورەك" دىگەن شۇ - دە!

— دۇرۇس ئېيتتىلا خەلپىتىم، — دەپ تەستىقلايتتى

خۇنۇك بىر ئاۋاز، — بۇ زاماننىڭ ياشلىرى ماختاپ بەرسە ئۇچۇشنى بىلىدۇ. ئۇچۇشنى بىلىدۇ - يۇ، چۈشۈشنى بىلمەيدۇ. خۇدا ئۆزى ساقلىسۇن.

— ئۆزىغۇ مۇلايىم، نومۇسچان قىزدەك كورۈنىدۇ، — دەپ چىققان بىر ئايالنىڭ ئاۋازىنى تۇرداخۇن خەلپىتىمنىڭ خىقىراق ئاۋازى بېسىپ كەتتى.

— ھىم... ئوگلۇق نىمىسى؟ نومۇسلۇق نىمىسى؟ نومۇسلۇق خوتۇن خورازدىنمۇ قاچىدۇ، دەيدۇ، خوتۇن كىشى دىگەننىڭ ئۇشۇغىدىن يۇقۇرىسى ئېچىلىپ قالسا نامەرەم بولىدۇ، ئۇ نەرسەڭلار بېلىگىچە ئېچىۋېلىپ، كىمنى كورسە ھىجىيىپ يۈرسە، تېخى گۈلباھارىڭلار مۇشۇ يەردىلا بولىدىغان بولسا، ئاڭلىمىغاننى ئاڭلاپ، كورمىگەننى كورىمىز، ئاھ خۇدا، بەندەڭگە ئىنساپ بەر!

— ھوي، بولدى ئەمدى، — نىيازخاننىڭ پەس ئاۋازى ئاڭلاندى، — ئىشلىرىنى قىلىسىلا، مېھمانلار كۈتۈپ قالدى. قېنى ئۆيگە كىرەيلى.

— دەرۋەقە، ئۆيگە كىرەيلى. دېمىدە دىگەننى بىردەمدە تەييار قىلىمىز. كىشىلەرنىڭ غېمىنى يىسىنىشمۇ خۇدانىڭ ياخشى بەندىلىرىنىڭ قولىدىن كېلىدۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— خوش، شۇنداق ...

غىچىرلاپ يېپىلغان ئىشىك ئاۋازى بىلەن تەڭ پاراڭمۇ بېسىلدى. گۈلباھار قاياققا مېڭىشنى بىلمەي، بىر دەم ھاڭ-تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ كاللىسى پىكىردىن پۈتۈنلەي مەھرۇم، مادارى قاچقان، پۇتلىرى قۇملاڭ يولىدا ئېغىر قەدەم تاشلايتتى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئۆزىنى ياكى گوشكە، ياكى بەزگە ئايرىش ۋاقتى يېتىپ كەلگەن ئىدى. ئۇ،

ئۆزىنىڭ مەكتەپتىكى چاغلىرىدا ئويلىغان شىرىن خىياللىرىنى كوز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، «قېنى، مېنىڭ شۇ بۈيۈك ئارزۇلىرىم، خىيال باشقا، ھايات باشقا ئىكەندە!» — دەپ ئېغىر بىر تىنىپ قويدى...

★

كۈن پېتىپ، ئاي چىقىپ، ھەش - پەش دىگۈچە ئون نەچچە كۈنمۇ ئوتۈپ كەتتى. «كومسەم پىشارمۇ، ياپسام پىشارمۇ» دىگەندەك قىلىپ، گۈلباھار بىر كەسكىن قارارغا كېلەلمىدى. بۇ ھال ئۇنىڭ ئىشىدىكى پوزىتسىيىسىدىنمۇ ئۆز ئەكسىنى تاپتى. يېرىم كۈن ئىشلىمىسە، بىر كۈن يوق. ئەھۋال سورىغانلارغا «تاۋىم يوق» دەپ جاۋاپ بېرەتتى. بەزىدە ئۇ ئۆزىنى قانچە چىدام-تاقەتكە چاقىرسىمۇ، لېكىن كوڭلى زادى ئىزچىل قارار تاپمىدى...

مانا بۈگۈنمۇ ئۇ ئىشتىن قايتىپ يالغۇز ئېتىز ئېقلارنى ئارىلاپ بېشى قايغان، ئۇشۇغى تايغان تەرەپلەرگە مېڭىشقا باشلىدى. گويا كەڭ دالا ئۇنىڭ پەرىشان كوڭلىگە ئارام بېغىشلىغاندەك يالغۇزلۇقنى خالايتتى. يەنە ئۇ نىمە قىلىش كېرەك؟ دىگەن سوراقنىڭ تەسىرىگە چۈشۈپ قالغان ئىدى. «توقۇمىچىلىق فابرىكىسىنىڭ ئىمتىھان ۋاقتىمۇ ئوتۈپ كەتتى...، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — ئازادەمگىمۇ جاۋاپ يازمىدىم. بەلكى بۇ چاقىقچە ئۇمىدىنى ئۈزگەندۇر ... مەن ئۆزەمنى نىمىشقا بۇنچە قىينايمەن؟! ئانام مېنىڭ بۇ يەرگە كېلىشىمگە ئەزەلدىنلا قارشى ئىدىغۇ؟... بولدى ئەمدى، ئۆز جايىمدا خاتىرجەم ئىشلەۋەرسەم ياخشىراق ئوخشايدۇ. لېكىن...»

مانا شۇ «لېكىن» ئۇنىڭ قەلبىنى مىجىۋەتتى. تۇردى خەل-
پىتىمنىڭ ھاقارەتلىرى خۇددى قۇلاق تۈۋىگە ئېسىلغان كۇل-
دۇرمىدەك، ھەر بىر سىلكىنگىنىدە جاراڭلاپ ئۇنىڭ خورلۇغى-
نى كەلتۇرەتتى...

— گۇلباھار...

گۇلباھارغا تونۇش يېقىملىق ئاۋاز ئۇنى يولدىن توختاتتى.
ئۇ بۇرۇلۇپ ئارقىغا قارىۋىدى، گوشلۇك لەۋلىرىدىن ئىللىق
تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان روزىكامنى كوردى.

— قانداق قىزىم، — دىدى گۇلباھارغا يانداشىپ،—
بىرئاز خاپا كورۇنىسەنغۇ؟

— ھىچ، ئۇزەمچە شۇنداق، — دىدى گۇلباھار ئۇزىنى
كۇلكىگە زورلاپ.

— قانداق؟ — ئاسماقچىلاپ سورىدى روزىكام.

— ...

روزىكام يېقىندىن بىرى گۇلباھارنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە
خېلى تەپسىلى مەلۇماتقا ئىگە ئىدى. ئۇ بەزى نەرسىلەرنى
رەيھاندىن ئاڭلىدى، ئۇزىمۇ كۇزەتتى. ھەتتا، ئۇ، بۇلۇڭ-پۇش-
قاقلاردا قېيىپ يۇرگەن گۇلباھارنىڭ تەقدىرىگە «ئېچىنغۇچى»،
«مېھرىۋانلار» نىڭ سوزلىرىدىنمۇ خەۋەردار ئىدى. ياشلارنىڭ
بىر قاتار غايىلىك خۇسۇسىيەتلىرىنى ياخشى بىلىدىغان بۇ
تەجرىبىلىك كوممۇنىست، گۇلباھاردىكى بەزىبىر روھىي چۇش-
كۇنلۇكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۇچۇن ئىنتىپاق ياچېيكا شۇجى-
سىنىڭ تەشۇببۇسى ۋە ئۇز خاھىشى بىلەن ئالاھىدە ئۇنى ئىز-
لەپ كەلگەن ئىدى.

مانا نەق ئۇنىڭ ئۇستىدىن چۇشتى. چۇشكەندىمۇ خېمىرغا
ياكى نانغا ئايلىنالماي قوقاس ئىچىدە پۇچۇلۇنۇپ ياتقان

كومەچ ئۇستىدىن چۇشتى: روزىكام كوچىلاپ گەپ سوراپ،
گۇلباھارنى ئارتۇقچە بىئارام قىلىشنى ئەپ كورمىدى — دە،
ئۇزىنىڭ يىراق ئوتمۇشىدىن سوز باشلىدى:

— گۇلباھار، سەن مېنى تونۇيسەن، لېكىن بىلمەيسەن قى-
زىم. مۇشۇ يېزىدا تۇغۇلدۇم، مۇشۇ يېزىدا ئوستۇم. سەندەك
چاغلىرىمدىكى تۇرمۇشۇمنى ئەسلەپ، بۇگۇنكە قارىسام، كوزلى-
رىمدىن ئىختىيارسىز ياش تامىدۇ. سەن بولساڭ بەختىيار
زاماندا ئوستۇڭ. ئوتمۇشنى بىلمەيسەن، قىزىم. مېنىڭ ساڭا
ئوخشاش باشلارغا قاراپ مەسلىكىم كېلىدۇ. ئوزەمنىڭ ياشلى-
قىمنى ئەسلەيمەن. مەن ئۇ چاغدا شال كېپىكى زوققۇمىدىن،
تېرىق نېنىدىن قۇتۇلىدىغان ۋاقتىم كەلسە، بەختلىك بولارمەن
دەپ ئويلايتتىم. لېكىن بۇگۇنكىدەك بەختىيار زامانلار ئۇخلاپ
چۇشۇمگىمۇ كىرمىگەن ئىدى...

روزىكام جىم بولدى. ئۇنىڭ چاقناپ تۇرغان كوزلىرىدە
غەرىبكە يانپاشلىغان قۇياشنىڭ ئالتۇن نۇرلىرى جىلۋىلەندى.
گۇلباھار روزىكامغا تېخىمۇ يېقىن كېلىپ، پۇتۇن ۋۇجۇدى
بىلەن ئۇنىڭ ئىللىق چىرايىغا قاراپ تەلمۇردى.

روزىكام بىر — ئىككى يوتىلىۋېلىپ، ۋەزمىنلىك بىلەن سوزى-
نى داۋاملاشتۇردى:

— ھەي قىزىم! سىلەر تېخى كوپ نادان! بېشىڭلاردىن
ھاياتنىڭ ئاچچىق — چۇچۇك، ئىسسىق — سوغاقلىرى ئوتكىنى
يوق. بەخت — سائادەتنىڭ ئۇستىگە تورەلگەنسىلەر! قېنى، بىز-
مۇ ئەمدى سىلەردەك بولساق نىمە ئارمان؟ — روزىكام سوزدىن
توختاپ، گۇلباھارنىڭ تەئەججۇپ قاپلىغان قىياپىتىگە قارى-
دى ...، — ھەيران بولما قىزىم، بىزمۇ بۇ دۇنياغا مۇشۇ تۇر-
قىمىزچە تورەلگەن بەندە ئەمەس. بېشىمىزدىن ياشلىقنى ئوت-

كۆزگەن، مانا ئەمدى قېنى شۇ كۈچ - قۇۋۋەت؟! ئېرىقتىكى لاي سۇدەك ئۇتۇپ كەتكەن دىسەم لاپ بولار، سۇمۇ ئېقىسىپ بېرىپ يەر كوكەرتىدۇ ئەمەسمۇ؟ بۇ بەللەر بىكار مۇكچەيگەن دەمسەن! بىر چىشلەم نان ئۇچۇن كىشلەر ئىشىكىدە پاتمان-پاتمان يۇك ئاستىدا يەنچىلگەن بەللەر! قېنى ئەمدى شۇ ياشلىق، شۇ كۈچ - قۇۋۋەت بولسا، مۇشۇنداق ئوز زامانىڭدا نىمىسىنى ئايايسەن؟! ئوز تەرىڭنىڭ، ئوز ئەجرىڭنىڭ مېغىزىنى چاقساڭ، ئۇنىڭدىن لەززەتلىك نىمىمۇ بار؟...

گۈلباھارنىڭ پىكرى مەركەزلىشىپ يوغان ئېچىلغان كوزلىرى بىر نۇقتىغا تىكىلدى، روزىكام قانداقتۇر بىر ئېچىنىش ئاھاڭى بىلەن:

— ياق - ياق قىزىم. سېنى بەزلەۋاتقىنىم يوق. ئوز ئوتمۇشۇمنى، ئەمدىكى ئارزۇ - ئارمانلىرىمنى سوزلەۋاتىمەن، — دەپ سوزدىن توختىدى.

دەل شۇ پەيتتە گۈلباھارمۇ روزىكامنىڭ چىن قەلبىدىن چىققان يۇرەك سوزلىرىگە بېرىلىپ، ئىختىيارسىز ئوتمۇشنىڭ جاھالەتلىك كارتىنىسىغا يېپىسىز باغلىنىپ قالغان ئىدى.

ھەقىقەتەنمۇ سىز ئۇنى ئاسماندىنلا پۇت سۇنۇپ چۇشكەن دەمسىز؟ گەرچە ئۇ، ئوتمۇشنىڭ ئېغىر زەخمەتلىرىگە بىۋاستە داخىل بولمىغان بولسىمۇ، لېكىن مىڭلىغان شەھەر كەمبەغەللىرىگە ئوخشاش ئاتا - ئانىسىنىڭ ھايۋاندىن بەتەر تارتقان ئازاپ - ئوقۇبەتلىرى ئۇنىڭمۇ كىچىككىنە يۇرىكىگە ئوچمەس تامغىسىنى باسقان ئىدى...

گۈلباھار ئېغىر بىر ئۇھ تارتىپ روزىكامنىڭ مۇھەببەت بىلەن نەپرەت ئەكس ئېتىپ تۇرغان چىرايىغا تىكىلىپ ئاستا شىۋىرلىدى:

— سوزلىگىن روزىكا، ئاڭلاشقا قىزىقىمەن.

— ئۇلارنى سوراپ نىمە قىلىسەن، قىزىم؟ ئۇنىڭ ئورنىغا كەلگۈسى ھەققىدە سوزلەشمەيمىزمۇ؟ — روزىكام گۈلباھارنىڭ چىرايىدىكى رازىلىق ئالامىتىنى كورگەندىن كېيىن داۋام قىلدى، — قوي قىزىم ئۇلارنى! بىز غەلىبە قىلدۇق، شۇ قاراڭغۇ زۇلمەت ئىچىدىن بۇگۇنكى زامانىنى ياراتتۇق. ئەمدى نىمىشقا تېخىمۇ چوڭ كۇرەش قىلىپ كەلگۇسىنى ياراتمايمىز؟

— ئەلۋەتتە يارىتىمىز، — دىدى گۈلباھار ئىشەنچ بىلەن. روزىكام ئۇنىڭ قەلبىگە ئېسىلغان ئېغىر تاشنى ئېھتىيات بىلەن چوقۇشقا باشلىدى.

— دۇرۇس ئېيتتىڭ، قىزىم، ئەلۋەتتە، يارىتىمىز. لېكىن بۇ بەخت، ھالاۋەت بىزنىڭ ئۇگىدا يېتىپ تاتلىق خىيال قىلىشىمىز بىلەنلا قولغا كېلەمدۇ؟ ياق قىزىم، ياق. چىشى چىققان بالىغا چايناپ بەرگەن نان لەززەتسىز بولىدۇ - دە، بىزمۇ ئۇنى ئوز قولىمىز، ئوز تەرىمىز بىلەن يارىتىپ، لەززەتنىمۇ ئوزىمىز تېتىشىمىز كېرەك. تەر توكۇش ئاسان ئەمەس، ئۇنىڭ جاپاسى بار. ئەنە شۇنىڭدىن قورقمىغان كىشىلا مەقسىدىگە يېتىدۇ، قىزىم.

روزىكامنىڭ قەدىمى ئاستىلىدى، ئۇ ساقىلىنى بىر سىپاپ قويۇپ، گۈلباھارغا قارىدى:

— مۇنداق سەپسالسام، قىزىم، مۇشۇ كۈنلەردە كوڭلۇڭ ئاھايىتى پەرىشان كورۇنىدۇ. ھېرىپ - تېلىپ يۇرىدىغان ئوخشايسەن. لېكىن، باشتا قاتتىق ئىش، ئايىغىدا تاتلىق ئىش دىگەندەك، سەنمۇ ئاستا - ئاستا كونۇپ قالىسەن. ئېغىزغا بەش قولنى تەڭلا سالغىلى بولمايدۇ. مانا يېزىمىزدىكى ئوزەڭگە ئوخشاش قىز - جۇۋانلارغا قارىغىنا، ئۇلار ئېتىزنىڭ بېشىغا

تۇغۇلۇپ كوزى ئېچىلىش بىلەنلا قولىغا ئوغاق، كەتمەن ئالغىنى يوق. ئاستا ـ ئاستا پىشتى. ئېيتقاندەك، بەزىبىر كىشىلەرنىڭ ئېزىتقۇ سوزلىرىنى كوڭلۇڭگە ئېلىۋەرمە! تارغا ـ تار دۇنيا، كەڭگە ـ كەڭ دۇنيا، قىزىم! بەزىلەر سېنى «ئەخمەق» دەيدىكەن، ناھايىتى ئوبدان، شۇنداق «ئەخمەق قىز»، «ئەخمەق يىگىتلەر» قانچە كوپ بولسا، بىزگە شۇنچە ياخشى ئەمەسمۇ.

روزىكام سوزىدىن توختىدى. گۇلباھارنىڭ قاشلىرى يىمىرىلىپ، ھەركەتسىز كىرپىكلىرى بىر نۇقتىغا قادالدى...

— دۇرۇس، مەندە ئىرادە، ساداقەت دىگەن نەرسە يوقمۇ؟ — دەپ ئوز ـ ئوزىگە سوئال قويدى گۇلباھار.

گۇلباھار ئەيىپكار كىشىدەك روزىكامغا قارىدى:

— مەن ... مەن راھەتنى ئويلىدىم ... ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى:

— مانا، مانا گەپ شۇ يەردە قىزىم، — دىدى روزىكام، — شۇنى ئېيتقىنا: بىزنىڭ قىينچىلىقىمىز ئاخىرەتلىكمۇ؟ ياق ـ ياق، ئۇ بىر يولۇچىدەك نەرسە: مانا ھازىر قوش چىشلىق سوقىلارغا ئىگە بولۇپ قالدۇق. ئاز كۇندە تىراكتورلىرىمىزمۇ بولىدۇ. سەنىڭ بۇلارنى مەندىن ياخشى بىلىسەن قىزىم، تاي مىنگەن ئادەم ئات مىنىدۇ. بۇرۇنقى ئېغىرچىلىقلار بۇگۇنكى كۇندە يەڭگىللەشتى. يەنىمۇ يەڭگىللىتىش ئۇچۇن جاپا چېكىۋاتىمىز.

گۇلباھارنىڭ كوزلىرى يوغان ئېچىلدى. ئۇنىڭ قەلبىدە قېيىپ قالغان لاتقىلىق سۇلارنى خۇددى بىر ئۇلۇغ دەريا سۇيى ئېقىتىپ كەتكەندەك كوڭلى يورۇپ «شىپپىدە» يەڭگىلىپ قالدى.

III

دىخانلارنىڭ: «ھوت، كەتمەن سېپىنى تۇت» دەيدىغان كۇنلىرىمۇ يېتىپ كەلدى. پۇتۇن تەبىئەت باھارنىڭ دەسلەپكى شاۋقۇنلۇق نەغمە ساداسىدىن ئويغىنىپ ئوزى بىلگەن ئۇسۇللىرىغا ئويناشتى. قىشبويى قېرى جىگدىلەرنىڭ كاۋاكلىرىدا دۇگدىيىپ ياتقان ھوپۇپلەرمۇ تاجلىرىنى كەڭ يېيىپ، شاختىن ـ شاخقا سەكرەپ باھار ئىشقىدا قەھ ـ قەھ ئۇراتتى. قېلىن قارنىڭ ئاستىدا ياتقان چەكسىز داللار باھارنىڭ ئىللىق ھارارىتىدىن سۇ ئىچىپ، ئوپكىدەك ئېسىلغان نەم توپراقلار كۆپۈلدەپ تۇرغان خۇشپۇراقلىرى بىلەن ئوز سويگۇسىنى كەڭ قۇچىغىغا چاقىراتتى ... باھارنىڭ بۇ ئاجايىپ خىسلىتى گۇلشەنگىمۇ جانلىق، قايناق بىر ھايات ئېلىپ كەلدى. دەسلەپكى ئىش ئوغۇت توپلاش بىلەن باشلاندى. بەش كۇنلۇك زەربىدار ھەركەتتىن كېيىن گۇرۇپپىلار ئارا خۇلاسە چىقىرىش ۋاقتىدا گۇلباھارنىڭ گۇرۇپپىسى «بىر مىڭ بەش يۇز جىڭچى گۇرۇپپا» دىگەن نامغا ئېرىشىپ، قىزىل بايراققا ئىگە بولدى. شەخسلەر ئارىسىدا گۇلباھار بىلەن رەيھان تەقدىرلەندى...

«كالىنىڭ دۇمبىسىگە تېگىپ يەرگە چۇشكەن ئۇرۇق يەتتە كۇن كېيىن ئۇنىدۇ» دىگەن دىخانلارنىڭ نەقلىسى بويىچە ئەتىيازلىق تېرىلغۇغا جىددى تۇتۇش قىلىنىپ. يەرلەر چوڭقۇر ئاغدۇرۇلدى ۋە ئوغۇتلىنىپمۇ بولدى. ئەمدى بارلىق ئىش يامغۇر كۇتۇپ تۇراتتى. لېكىن قېرىشقاندەك كۇن بارغانچە ئىسسىپ كېتىۋاتىدۇ. تەجرىبىلىك دىخانلار ئالقىنىنى

چېكىسىگە قىلىپ زەڭگەر ئاسمانغا قارىغىنىچە بېشىنى سىل
كىشەتتى.

— بۇ يىل بىزگە گەپ بارغۇ دەيمەن! — دەپ چاكىللدايتـ
تى بىر - بىرىگە قارىشىپ، — قالغاچلارنىڭ بۇلـۇت سۈيۈشى،
يەرنىڭ قـاغجىرىشى دېگەن سۆز!... ئۆتكەن ۋاقىت ئالتۇندىن
قىممەت! باھار كۆڭلىرى بىر - بىرىنى قوغلاپ ئۆتۈپ كېتىۋا-
قىدۇ. نېمە قىلىش كېرەك؟ مانا شۇ نېمە "قىلىشنى" ھەل
قىلىش ئۈچۈن بۈگۈن كەچ شىياۋدۈي ئىشخانىسىدا ئابىت شۇ-
جىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن "جىددى تەدبىر كۆرۈش" مەجلىسى
كېتىۋاتاتتى. ئاددىغىنا جاھازلار بىلەن سەرەمجانلاشتۇرۇلغـان
پاكىز ئىشخانا خـۇددى سۇ سەپكەندەك جىم - جىت. 40 - لام-
پىنىڭ غۇۋا نۇرىدا ئابىت شۇجى بىلەن مـەمۇتنى چـۆرىدەپ
ئولتۇرغان ئون نەچچە گەۋدىنىڭ جىددى قىياپىتىگە سىرتتىن
كۆرگەن كىشى ھەيران قالىدۇ. لېكىن بۇلارنىڭ سىرتقى كۆ-
رۈنۈشى مۇنداق ئېغىر سۈكۈتتە بولغان بىلەن ھـەر بىرىنىڭ
ئىچكى دۇنياسىدا خىلمۇ - خىل پىكىرلەر دولقۇن كۆتەرمەكتە
ئىدى.

— مەمۇت قولىدىكى قەلەمنى شىرە ئۈستىگـە قـويدى - دە،
تاماكىسىنى قاتتىق بىر شوراپ سۆز باشلىدى:

— يولداشلار! قېنى پىكىر بېرەيلى. پۈتۈن ئەتىيـازلىق
تېرىلغۇنىڭ تەقدىرى بىزگـىلا قـاراپ تۇرۇپتـۇ. كـۆڭلىمىزدە
قانداق پىكىر بولسا، دادىل ئوتتۇرىغا قويايلى. پىكىرلىشىمىز،
تالاش - تارتىش قىلىمىز، بىز كوپچىلىققۇ؟ — مەمۇت سۆزى-
نى تۈگىتىپ ئابىت شۇجىغا قارىدى.

— شۇنداق، يولداشلار، — دېدى ئابىت شـۇجى قوشۇمچـە
قىلىپ، — كېڭەشكەن پىكىر قويما پىكىر بولىدۇ.

ئابىت شۇجىنىڭ سۆزىدىن كېيىن ئېغىر بىر جىمىلىق ھۆكۈم
سۈرۈپ، خېلىدىن بېرى كۆزىنى بىر نۇقتىدىـن ئۈزمەي ئول-
تۇرغان روزىكام سەگەك نەزىرى بىلەن يىغىن ئەھلىگـە بىـر
قارىۋالغاندىن كېيىن جىم - جىتلىقنى بۇزۇپ:

— بار كۈچنىڭ ھەممىسىنى ئىشقا سېلىپ، ئۆيلىرىمىزدىكى
قاپاق، چوگۈن، ئەپكەش - چېلەكلەر بىلەن سۇ توشۇپ ئۇرۇق-
لارنى كومىسەكمىكىن دەيمەن، — دېدى.

— بۇ تازا، يىڭنە بىلەن قۇدۇق قازغىلى، دېگەن گەپ بول-
دى، — دەپ غوڭشىدى ئوتتۇرىدىن بىرسى.

— قېنى، سىنىڭچە قانداق قىلايلى، قـادىر؟ — دېدى مـەھ-
مۇت ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ. ئىگىز بويلۇق بىر يىگىت
ئورنىدىن تۇردى:

— مېنىڭچە بولغاندا، "ياپسام پىشارمۇ، كومسەم پىشارمۇ؟"
دەپ ئولتۇرغاندىن كۆرە يۇقۇرىدىن سۇ كېلىشىنى كۈتكىنىمىـز
ياخشىراق. ئۇندىن باشقا ئامال يوق.

— ئامال بار، — دەپ ئورنىدىن تۇردى گۈلباھـار، — مې-
نىڭچە روزىكامنىڭ پىكرى خېلى ئورۇنلۇق. ئويـلاپ بېقىشقـا
توغرا كېلىدۇ. قادىرنىڭ پىكرىگە قوشۇلغىلى بولمـايدۇ. يـوق
نەرسىگە سەجدە قىلغاندىن كۆرە يىڭنە بىلەن بولسىمۇ قۇدۇق
قازغان پايدىلىقـراق. سۇ باشتىن كەلسۇن دەپ كۈتۈپ ئـول-
تۇرساق ئاڭغىچە كوچەت قۇرۇيدۇ، خـالاس!

ئابىت شۇجىنىڭ خىيال بىلەن يۇمۇلغان كۆزلىرى يـوغـان
ئېچىلىپ، لەۋلىرىدە ئىللىق تەبەسسۇم پەيدا بولدى.

— قېنى يولداشلار پىكىرلىشەيلى! — دېدى ئۇ كوپچىلىككە
ئىلھام بېرىپ، — ئۈچ ئادەمنىڭ نىيەت پىكرى بىر بـولـسا،
سېرىق تۇپراقمۇ ئالتۇنغـا ئايلىنىدۇ.

ياشانغان بىر دېخان ئورنىدىن تۇرۇپ بىر-ئىككى يوتىلىۋالدى-دە، سوزلىدى:

— ئويلاپ قارىسام روزاخۇننىڭ سوزلىرى ئورۇنلۇق تۇرىدۇ، مەن يۇقۇرى ئورۇنلارغا دەرت-ئەھۋال ئېيتساق بولارمىكىن، دەپ تۇرۇۋىدىم. لېكىن، بۇمۇ بىر بالىلىق ئوخشايدۇ. مېنىڭچە، روزاخۇننىڭ پىكرىنى قىمباقساق. تۆۋەنكى مەلىدىكى قۇدۇق سۈيى شۇ ئەتراپتىكى دوڭ ئېتىزلارنى قاندۇرالايدۇ. ئىسمىن باداڭنىڭ ئويىنىڭ ئارقىسىدىكى مارجان بۇلاقتىن ئۇششاق ئېرىقلارنى قازىمىزدە، نۇرغۇن يەرنىڭ ئۇرۇغىنى كومۈۋالالايمىز. تېخى كوللىرىمىزنىڭ سۈيىمۇ نۇرغۇن يەرگە يېتىدۇ.

— دۇرۇس، دۇرۇس ... بۇ خېلى ئورۇنلۇق گەپ بولدى، — دېگەن ئاۋازلار كوتىرىلدى.

— قانداق؟ — دەپ مەجلىس ئەھلىگە سوئال نەزىرىدە قارىدى ئابىت شۇجى ۋە ماقۇللاش ئالامىتىنى كورگەندىن كېيىن داۋام قىلدى، — مېنىڭچە، ھەقىقەتەن دۇرۇس چارە-تەدبىر دېگەن مانا شۇ، ئۇ ئاسماندىن چۈشمەيدۇ. ئوز ئىچىمىزدىن چىقىدۇ...

مەجلىس ئاياقلاشتى. ھەر كىم ئوزىگە تېگىشلىك ۋەزىپىلەرنى تاپشۇرۇۋېلىپ ئوي-ئويلىرىگە تارقاشتى.

★

بۈگۈن تاڭ بىلەن تەڭ ئامما سەپەرۋەر قىلىندى. مارجان بۇلاقنىڭ مەرۋايىتتەك سۇلىرىمۇ كىچىك-كىچىك ئېرىقلار ئارقىلىق ئېقىپ كېلىپ، چاڭقىغان ئېتىزلارنىڭ يۈزىنى يۇدى. تۆۋەنكى مەلىدىكى قۇدۇقلارنىڭ چىغىرىقلىرى قاۋۇل يىگىتلەر-

نىڭ كۈچلۈك قوللىرىدا تىنىمسىز غىچىرلايتتى...

رەيھان بىلەن گۈلباھار بەس-بەسكە چۈشۈپ قالدى. ھەر ئىككىسىنىڭ يەلكىسىدە ئوخشاشلا ئەپكەش، كول بويى بىلەن ئېتىزلىق ئارىسىدىكى خېلى مۇساپە ئۇلار ئۈچۈن قىلچە سېزىلمەيتتى. سۇنى تارتىدۇ، يەلكىگە ئالىدۇ، بىر-بىرىنى قوغلاپ يورغىلايدۇ...

— بايقاپ، سىڭىللىرىم، بايقاپ، — دېدى بىر قاپاق بىلەن بىر چېلەكنى كوتىرىۋالغان ئابىت شۇجى ئىككى دوستقا زوقلىنىپ قاراپ، — تېيىلىپ كولگە چۈشۈپ كەتمەڭلار يەنە.

— چۈشۈپ كەتكىلى قوچاقمىدۇق بىز ئابىتكا، — دېدى گۈلباھار ئەپكەشنى ئەپچىللىك بىلەن يەلكىسىگە سېلىپ رەيھانغا قاراپ، — قېني كەتتۇق...

بۈگۈنكى ئىشنىڭ ھەممىدىن قىزىقى شۇ بولدىكى، يېزىدىكى بارلىق ئۇششاق باللار بىر-بىرىنى دوراپ، بىرىدىن-بىرى قىزغىنىپ ئانىلىرىنىڭ يوشۇرۇپ قويغان يېڭى چوگۈن، يېڭى چېلەكلىرىنى يوشۇرۇنچە ئېلىپ چىقىپ، چوڭلارغا تېخىمۇ ئىلھام بەرگۈدەك قىزغىن ئىشلەپ كەتتى! ھەتتا بەزىلىرى ئۇكىسىنى ئوينىتىدىغان ھارۋىسىنى چۈگۈپ، سۇ توشۇيدىغان غالتەك قىلىۋاپتۇ. سۇنى ئېتىزغا توكۇپ، قايتار چېغىدا ماشىنىلارنى دورىغىنىچە يولنى چاڭ كەلتۇرۇپ چاپقىنى-چاپقان. بەزىلەر بىكار بولغان داس، چېلەكلەرنى بېشىدىن ئېگىز كوتىرىپ داپ قىلىپ چالىدۇ. دۇمباق قىلىپ ئۇرىدۇ... ئىش مەيدانىغا خۇددى بىر توپ ئەرتىسلەر كېلىپ قالغاندەك نەغمە-ناۋا قايناپ تۇردى...

ئابىت شۇجى بىرتال تاماكا چېكىۋېلىش ئۈچۈن قىرنىڭ بېشىدا توختىدى. ئۇنىڭ يېنىغا مەھمۇتمۇ كەلدى.

— ياپىرەي، بىزدىمۇ شۇنداق كوچ - قۇۋۋەت بار ئىكەن-مە؟ — ئۇزىچە زوقلاندى مەھمۇت.

— بارلىغىغا تېخى ئىشەنمەيتتىڭىزمۇ؟ — دېدى ئابىت شۇجى گۈللۈك تاماكا خالتىسىنى يېشىۋېتىپ.

— ئىشىنەتتىم، لېكىن مۇنداق داغدۇغىلىق بولۇپ كېتىشىنى ئويلىمىغان ئىكەنمەن.

ئابىت شۇجى تاماكىسىنى خۇمار بىلەن تارتتى-دە، قولى-قولى، پۇتى-پۇتىغا تەگمەي ئىشلەۋاتقان كىشىلەرگە قاراپ ناھايىتى ھەۋەسلەندى.

— بايقامسىلەر، ئۇكىلار؟ — تۇيۇقسىز چىققان بۇ ئاۋاز شۇجى بىلەن مەھمۇتنى تەڭلا ئارقىغا قاراتتى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا زوقلىنىپ قاراپ روزىكام تۇراتتى.

— نېمىنى، روزىكا؟ — قىزىقىپ سورىدى مەھمۇت.

— بىزنىڭ يېزىدا بىر جۈپ گۈل ئۈنۈپ چىقتى. ئەنە، قاراڭلار! — روزىكام ئەپكەشنى يەلكىسىگە سېلىپ بەس-بەس بىلەن كېتىپ بارغان گۈلباھار بىلەن رەيھاننى ئىشارە قىلدى.

راستىنمۇ ئۇلار خۇددى بىر بەرگىدىكى ئىككى قىزىل غۇنچىدەك پەرقسىز ئىدى. رەيھانمۇ خۇددى گۈلباھارغا ئوخشاش كىيىنىۋاپتۇ. بۇرۇنقى تاپىنىدا سورۇلۇپ يۈرىدىغان گۈللۈك ئىشتانلىرى بوخچىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتكەن. بەللىرىنى سىقىپ تۇرغان كالتە يەڭ كوينەكلىرى، چەمبىرەك قىلىپ تۈگۈۋالغان قۇندۇز چاچلىرى تولغان بەستىگە خويمۇ يارىشىپتۇ...

— ئالتۇندەك قىزلاردە! — دېدى روزىكام زوقمەنلىكى تېخىمۇ ئارتىپ.

دەل شۇ پەيتتە كىچىككىنە قاپاقنى كوتىرىپ يولنىڭ چېتى بىلەن سورە ئوقۇپ كېتىپ بارغان تۇردى خەلپىتىمنىڭ ئىچىدە ئوت كويۇۋاتاتتى. ئۇ گۈلباھار بىلەن رەيھاننى ھەر بىر كورگەندە ياقىسىنى چىشلەپ ئەلەم بىلەن شۇۋىرلايتتى: "مانا، ئۇرۇك ئۇرۇكنى كورسە ئالا بوپتۇ، دېگەن شۇ ئەمەسمۇ؟ ھەي، بەتنومۇس، ھاياسىزلار..."

تۇردى خەلپىتىم سوزىنى خۇددى بىركىم ئاڭلاپ قالىدىغاندەك ئالاقزادە بولۇپ ئەتراپقا قارىدى-دە، ئېھتىيات بىلەن كول تەرەپكە ماڭدى.

كەچكى شەپەق ئېتىزلاردىكى جىمىرلاپ تۇرغان سۇ ئۈستىدە نازلىق جىلۋە بىلەن ئويناشقا باشلىغاندا، ئەزالار ئىشتىن قايتتى. بۇ زەربىدارلىق جەڭ ئەتىسى، ئوكۇنىمۇ شۇ خىلدا داۋاملاشتى. ئىشنىڭ تازا جىددى پەيتىدە خوشنا دادۇيدىن بىر ئېرىق سۇ ياردەمگە كېلىپ گۈل ئۈستىگە گۈل چەكتى! ئوبدان ئۈن كۈن ئوتتى دېگەندە "گۈلشەن" نىڭ 400 مو يېرىگە قوناق ئۇرۇغى كومۇلۇپ بولدى...

IV

كېرىلگەن ئۇرۇقلار تولۇق ئۈنۈپ ياپ-يېشىل مايسا بولدى.

مانا ئەمدى ئۈنىڭ تازا چاڭقىغان ۋاقتى. بۇنى ئاز دېگەندەك ئىسسىق شامال ئۈنىڭ قۇلاقلىرىدىن سۇيۇپ تەشنالىغىنى تېخىمۇ ئاشۇراتتى. يەرلەر بولسا، سۇيى قۇرۇپ كەتكەن ئۈستەڭنىڭ سېغىز لايلىرىدەك تالا-تالا يېرىلىشقا باشلىدى...

گۈلباھار بىلەن رەيھان كەچلىك ئىشتىن يېنىپ باغدىكى ئېرىقنىڭ مۇزدەك سۈيىدە يۇيۇنۇش ئۈچۈن باققا كىردى. باغمۇ راسا ھوسۇنگە تولغىلى تۇرۇپتۇ. دەسلەپكى مايسەن ئۈرۈكلەر قىيام بولۇپ، توغاچ شاپتۇللار بىلەن چىلگە توغاچلار گادازا بوپتۇ...

— كەل ئاداش، ئىچىم قىزىپ تۇرىدۇ، ئۈرۈكتىن بىر يەيلى، — دېدى گۈلباھار.

— مەنمۇ شۇ، قېنى ئۈستىگە قايسىمىز چىقىمىز؟

— سەن.

— ياق، سەن چىق، مەن تېرەي.

بۇلار ئۈرۈككە تازا تويۇپ باغنى بىر ئايلاندى-دە، ئېرىق لېۋىگە كېلىپ ئولتۇردى. پۇتلىرىنى سۇغا چىلاپ "تاغاقمۇ، سۈزگۈچمۇ؟ ئۈنچىمۇ، مارجانمۇ؟" دېگەنگە ئوخشاش ئويۇنلارنى ئويناپ ئولتۇرۇپ:

— مۇشۇ سۇ كۆپرەك بولغان بولسا، قانچە ياخشى بولار ئىدى-ھە، رەيھان، — دەپ ھەسرەتلەندى گۈلباھار.

— نىمىسىنى دەيسەن ئاداش. بۇ سۇلار باغدىن ئاشمايدۇ. كاشكى دائىم كېلىپ تۇرسىچۇ؟! رەيھان شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان سۈزۈك سۇغا بىر پەس تىكىلىپ تۇردى-دە، كېيىن داۋام قىلدى، — ھەي ئاداش... تېخى ھازىرغۇ ھېچگەپ ئەمەس، يېرىمىز تېرىقسىز قالمىدى، ئاشلىقلىرىمىز قۇرۇپ كەتمىدى. يەنە يىلدىن-يىلغا مول ھوسۇل ئېلىپ كېلىۋاتىمىز. ئۆتمۈشتىكى ئىشلارنى مەنمۇ ياخشى بىلمەيمەن، لېكىن، ئانامنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ يەرلەردە قەھەتچىلىك دەردىدىن تېرىلغان زىرائەتلەرنىڭ يىلتىزى كۆيۈپ كېتىدىكەن. ھىلىقى شورلۇقنى سەنمۇ كۆرگەنسەن. مانا شۇ يەرنى كىشىلەر: "داش — يول

ماڭالماي قايىدى باش" دەپ بىكار ئېيتىشمىغان.

— بۇنداق تۇرۇپ نېمىشقا سۇ ئامبىرى ياسىمىغان؟ — سورىدى گۈلباھار تەئەججۈپ بىلەن.

— ياسىمىغان دەمسەن؟ سۇ ئامبىرىمىز قاملاشماي قالدى. يازلىق يېغىمدىن كېيىن چوڭ قىلىپ بىرنى ياسايدىغان ئوخشايمىز.

بۇلار باغدىن چىقىشقا ھازىرلىنىپ تۇرغاندا، تۇيۇقسىزلا ھاۋا گۈلدۈرلەشكە باشلىدى.

— قارا-قارا گۈلباھار، — دېدى رەيھان قولىنى ئاسمانغا سوزۇپ، — بۇلۇتلار بىز تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتىدۇ...

— قېنى، ئەمدى بىر قويۇۋەتسە.

ھەقىقەتەنمۇ ئاسماننىڭ چىرايى بۇزۇلۇپ توپ-توپ قارا بۇلۇتلار بىر-بىرىنى قوغلىشىپ كېلىۋاتاتتى. رەيھان بىلەن گۈلباھار باغدىن چىققىچە چاقماقمۇ چېقىپ سىم-سىم يامغۇر يېغىشقا باشلىدى.

— يامغۇر، يامغۇر! سۇ... سۇ، — دەپ ۋاقىراشتى ئۇلار ھاياجان بىلەن.

بۇلۇتلار بارغانچە كۆپىيىپ، يامغۇرمۇ ئەدەشكە باشلىدى. گۈلباھار دەرىزە ئالدىغا كېلىپ ئەينەكلەرگە شىددەت بىلەن ئۇرۇۋاتقان تامچىلارغا قاراپ خۇشاللىنىپ كەتتى.

"بۇ يامغۇر بىلەن مايسىلارنىڭمۇ باغرى قانىدۇ. بۇ يىل قوناقلاردىن جەزمەن مول ھوسۇل ئالىدىغان بولدۇق!"

★

گۇلباھار يەر ئاستىدىن چىققاندەك غۇۋا بىر ئاۋازدىن ئويغىنىپ كەتتى. كوزىنى ئېچىپ قۇلاق سېلىۋىدى، بىرسى دەرىزىنى چېكىۋېتىپتۇ. ئۇ ئالدىراش ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىندى. چاچلىرىنى بىر قۇر تۈزەشتۈرۈپ ئىشىكنى ئاچتى. بۇ مەھمۇت ئىكەن.

— گۇلباھار، چاپسان ئېتىزلىققا چىقىڭ! يەرلىرىمىزنى سۇ بېسىپ كەتتى...، — دېدى مەھمۇت ۋە شۇ ھامان يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

«ئەجەبا بۇ شۇنچە قۇرغاقچىلىق بولۇپ تۇرسىمۇ، يەنە سۇ بېسىپ كەتكىنى نېمىسى؟ — دەپ ھەيران بولدى گۇلباھار، ئۇ چالا - بۇلا يۇيۇنۇپلا ئېتىزلىققا چىقتى. ئاھ!... دەل ئوكيانىنىڭ ئۆزىغۇ! 400 مو يەردىكى مايسىلارنىڭ بېشى كورۈنمەيدۇ... ئۇيەر - بۇيەردە تۇرغان بىرنەچچە كىشىلەرنىڭ قاپاقلىرى ئېسىلىپ، باشلىرى ساڭگىلاپ كېتىپتۇ.

— كېچىچە يامغۇر ياغماي، بالا - قازا يېغىپتۇ - دە! — دېدى گۇلباھارنىڭ يېنىدا تۇرغان بىرسى. تۇردى خەلپىتىمۇ ياقىسىنى چىشلەپ ئاللىنىمىلەرنى شىۋىرلايتتى. ئۇ يەر ئاستىدىن گۇلباھارغا ئالىيىپمۇ ئالدى.

بىر كېچىنىڭ ئىچىدە يۈز بەرگەن بۇ ئاپەت گۇلباھارنىڭ مېڭىسىدىن تۇتۇن چىقىرىۋەتتى. «ھەي... دېخانچىلىقنىڭ قىلغۇچىلىكىمۇ يوق ئىش ئىكەن، بۇ سۇلارنى چىقىرىشمۇ ئاسان ئىش ئەمەس، مۇبادا چىقارغاندىمۇ مايسىلار نېمە بولىدۇ!...»

گۇلباھار بېشىنى كوتىرىپ سۇس چىمىرلاپ تۇرغان ئولۇك سۇلارغا قارىدى - دە، بىردىنلا كوزىگە قاراڭغۇچىلىق تىقىلدى. ئۇ، ئارتۇق تۇرۇشقا چىداشلىق بېرەلمەي خۇددى ھوشسىز كىشىلەردەك ئېغىر قەدەم بىلەن ئۆيگە قاراپ ماڭدى...

★

«تامىشىمۇ قۇلىقى بار» دېگەندەك بۇ ئاپەت خەۋىرى ئۆزىگە ياراشمىغان يوغان بىر تونىنى كىيىپ گۇلباھارنىڭ ئانىسىغىمۇ ئاڭلاندى. ئاڭلاندى - يۇ، تېخى قىزىنىڭ دەردىدە كويۇپ - پىشىپ يۈرگەن گۇلسۇم ھەدىنى ھەر تەرەپتىن ئالدىرىتىپ قويدى. ئۇ، گۇلباھارغا بىرەر ئوبدان لايىق تېپىپ شۇ ئارقىلىق قىزىنى قايتۇرۇپ ئەكىلىشكە قارار قىلدى. ھە دېگەندە «ئالدى داسقان كورگەن، كەينى تۈز كورگەن» يىگىتلەردىن بىرقانچىسى چىقىپ قالدى. بۇلارنىڭ ئىچىدىن «ئۆزىمۇ ئىسسىق، تېگىمۇ ئىسسىق» بىر دوختۇر يىگىت گۇلسۇم ھەدىنىڭ كوڭلىگە خوپلا يېقىپ قالدى. ئەمدى ھەممە ئىش گۇلباھارنىڭ قايتىپ كېلىشىنىلا كۈتەتتى. گۇلسۇم ھەدە قىزىنى قانداق قايتۇرۇپ كېلىشنىڭ پىلانىنى تۈزدى. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ قولايرىقى، ئۆزى بۇرۇن تونۇشۇۋالغان «گۇلشەن»گە خوشنا دۇيدىكى ھارۋىكەش سەمەت ئاخۇندىن «دۇئايى سالام» ئېيتىپ بېرىش ئىدى. شۇ نىيەت بىلەن خوشنىسىنىڭ قىزىنى يېنىغا چاقىرىپ بىر پارچە خەت يازدۇردى ۋە ئۆتكەن ھەپتە ئالاھىدە كىرىپ مېھمان بولۇپ چىقىپ كەتكەن سەمەت ئاخۇننىڭ «كېلەر ئازنا دېخانچىلىق سايمانلىرىنى ئالغىلى يەنە كىرىمەن، گۇلباھارغا ئامانەتلەر بولسا تەييارلاپ قويسىلا» دېگەن سوزى بويىچە تاڭ

ئېتىشنى تـوت كوز بىلەن كۈتۈشكە باشلىدى.

★

پىشىن مەزگىلى ئىدى. گۈلباھار ناھايىتى ئېزىلەڭگۈ بىر كەيپىياتتا چىگىش خىياللارنى سۈرۈپ ياتاتتى. ئۇنىڭ بارلىق دىققىتى ئاپەت ئۈستىدە بولـۇپ، غەيـرەت-ئىرادىسىنى پۈتۈنلەي ئىشەنچسىزلىك قورشىۋالـغـان ئىدى: "يېرىم يىل تۆككەن تەرىمىز بىر يامغۇر بىلەنلا يۇيۇلۇپ كەتتـى، — دەپ ئاستا شىۋىرلىدى ئۇ ئەلەم بىلەن، — بۇ يىل جەزمەن ئاپەتكە ئۇچرىغان يېزا بولۇپ قالىدىغان بولدۇق!..."

ئىشىك ئاستا ئېچىلىپ بىر گەۋدە كۆرۈندى.

— گۈلباھار، بارمۇ سەن، سىڭلىم؟

گۈلباھار چاچراپ ئورنىدىن تۇردى-دە، ياتقـان ئورنىنى بىر قۇر تۈزەپ بۇ خالىس مېھمانغا نەزەر سالدى.

— ھە، سەمەت ئاكاممۇ سەن؟ يۇقـۇرى ئـوت! — دىدى گۈلباھار ئىلتىپات كۆرسىتىپ.

— ياخشى تۇرامسەن، سىڭلىم؟ — دەپ ھـال سـورىـدى ئۇ ۋە كارۋاتنىڭ بىر چېتىگە ئامانەتكىلا ئولتۇردى.

— شۈكۈر...

— تـۈنـۈگـۈن شـەھەرگە كـىرگـەن ئىـدىـم، ئانـاڭـغـا يـولۇقتۇم...

— قانداق، سالامەت تۇرۇپتىمۇ؟ — ئالدىراپ سـورىدى گۈلباھار.

— قەدىرى ئەھۋال، ھازىرمۇ سەندىن باشقـا غېمـى يـوق، كېپىكىنى كوپ قىلىدۇ...

— مەندىن نىمە ئـەندىشە قـىـلـىـدىـغـانـدۇ؟ — دىدى گۈلباھار، — بۇ يەر مېنىڭ ئـوز ئۆيۈمدەك بولۇپ قـالدى. ئادەملىرى بىلەنمۇ چىقىشىپ كەتتىم.

— راست ئېيتىسەن. لېكىن... ئاناڭنىـڭ بىـر ئاز ئارزۇ-ھەۋەس كـورگۈسى كەلگەن ئوخشايدۇ. ساڭا ئامانىتىمۇ بـار. ئاۋال مۇنۇ خەتنى بىر ئوقۇغىن.

سەمەتكام بەلۋىغىغا تۇگۈۋالـغـان بىـر پـارچـە خـەتـنـى يېشىپ بەردى.

گۈلباھار 4 بەتكە قىستاپ يېزىلغان خەتنى بىر ئـوقـۇش بىلەنلا ئانىسىنىڭ مەقسىدىدىن تولۇق ۋاقىپ بولدى.

— شۇنداق، — دىدى سەمەتكام خەتنىڭ چالا قالغان يەرلىرىنى تولۇقلاپ، — ئاناڭنىڭ ئۈمىدى كاتتا توي ئۇچۇن شاپاشلاپ يۈرۈپتۇ. "ئەمدى ۋاقتىمۇ يەتتى، كولەڭگىسىنـى ئىككى قىلىش پەرز. مەن ئۇنى تۇغۇپ ئوستۇردۇم، مىسكىنـ جاپادا ئوقۇتۇپ ئادەم قاتارىغا قوشتۇم، ئەقلىنى تېپىپلا ئانىسىنى قاخشاتسا روناق تاپمايدۇ. مـەن ئۇنى ئوقۇپ كـاتـتـا راق ئىش تـۇتـۇپ مېنـى بـاقـارمـىكىن دەپ ئازـلاپ چـوڭ قىلـغان ئىدىم. ئۇ بولسا، ئەتەيلا لاي بىلەن توپىغا ئارىلىشىپ يـۈرىدۇ. ئۇنىڭ ئـۇستىگە يېزىسىدا ئاپـەت بوپتۇ، مېنى نىمە بىلەن باقىدۇ؟ ھازىر شەھەرلەردە خىزمەتلەر كەڭرى، تۇرمۇش قـورۇۋالغاندىن كېيىنمۇ بىرەر يەرگە ئورۇنلىشىپ كەتكىلى بولىدۇ. تېزرەك قايتىپ كىرسۇن. ئەگەر بۇ قېتىم سوزۇمنى ئاڭلىمايدىغان بولسا، ئۇ دۇنـيا-بـۇ دۇنيا مېنىڭ ئۇنداق قىزىم يوق..."

دىگەنگە ئوخشاش گەپلەرنى قىلىپ قولىغىمنى پۈتتۈرۈۋەتتى...

گۈلسۇم ھەدىنىڭ بۇ ئامانەت سوزلىرى گۈلباھارنىڭ يـۈرىكىگە نەشتەردەك سانچىلدى. ئۇ، تـۇگۈلگىنىچـە كـارۋاتقا دۈم

يېتىپ ئۇكسۇشكە باشلىدى. گۇلباھارنىڭ بۇ ھالىنى كۆرگەن سەمەتكام نېمە قىلىشىنى بىلمەي گاڭگىراپ قالدى-دە، ئالدىراپ-سالدىراپ ئۆزىنى ئاقلاشقا باشلىدى.

— سىڭلىم، مەندىن رەنجىمە! بىر قولۇم جەننەتتە، بىر قولۇم دوزاقتا، خالىس ئادەممەن. ئامانەتنى يەتكۈزدۈم، يىغلىما! — سەمەتكام ئورنىدىن تۇردى ۋە گۇلباھارنىڭ زۇۋان سۈرمىگەنلىكىگە قاراپ ئاستا ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

بۇ ئۈستى-ئۈستىگە كەلگەن روھىي بېسىم گۇلباھارنىڭ قەلبىنى تىلغاپ تاشلىدى. بولۇپمۇ ئانىسىنىڭ ئۆزى ئۈچۈن لايىق تېپىپ قويغانلىقى ئۇنى تېخىمۇ خاپا قىلغان ئىدى. "ھازىر ۋاقتىمۇ؟ — دەپ ئويلىدى ئۇ، — مۇبادا ئۇنداق بولمىغاندىمۇ، مەن ئۆز تەقدىرىمنى ئۆزۈم ھەل قىلالمايدىغان، ئۆز بەختىمنى ئۆزۈم تاپالمايدىغان قىزمۇ؟ ياق، مېنىڭ بەختىم ئۆز قولۇمدا، ئۆز تەقدىرىمنى ئۆزۈم يارىتىمەن!"

شۇ پەيت ئۆيگە رەيھان كىردى. ئۇ، دوستىنىڭ بۇ تاسادىپىي مىسكىن ھالىنى كۆرۈپ ھەيران بولدى!

— گۇلباھار، ساڭا نېمە بولدى، جېنىم؟ ياكى بىر يېرىڭ ئاغرىۋاتامدۇ؟ — سورىدى ئۇ گۇلباھارنىڭ چاچ-ماڭلايلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ.

گۇلباھاردىن سادا چىقمىدى. دوستىنىڭ مىجەزىنى ياخشى بىلگەن رەيھانمۇ كوچىلاپ سوراشنى ئەپ كۆرمىدى-دە، ئۆز مەقسىدىنى ئېيتتى:

— سېنى باشقۇرۇش رايونىدىن مەجلىسكە چاقىرىپتۇ. بارمىساڭ بولمايدىغاندەك، ئابىتكام قاتتىق تاپىلىدى.

گۇلباھار بىر پەس ئاۋالقىدەك جىم ياتتى-دە، كېيىن بىردىنلا ئورنىدىن تۇردى ۋە باققا كىرىپ، يۈز-كۆزلىرىنى

يۇيۇپ، باشقۇرۇش رايونىغا قاراپ يول ئالدى. گۇلباھار كەلگەندە مەجلىس تېخى باشلانمىغان ئىكەن. ئۇنى بىرىنچى بولۇپ ئىشىك ئالدىدا ئابىت شۇجى قارشى ئالدى.

مەجلىسمۇ باشلاندى. گۇلباھار قانچە كۈچىسىمۇ روھىنى زادىلا كۆتۈرەلمىدى، مەجلىستە باشتىن-ئاخىر خۇددى بىر پەخرى ئەزادەك ئولتۇردى. ھەتتا ئۇ "گېزلىشەن" دە يۈز بەرگەن ئاپەت ئۈستىدىن غەلىبە قىلىش ھەققىدىكى بۇ مۇھىم مەجلىسنىڭ نېمىلەرنى ھەل قىلغانلىقىنىمۇ بىلمەيتتى. ئابىت شۇجى مەجلىستىن كېيىن گۇلباھارنىڭ قولىدىن يېتىلەپ، سىرتقا بىللە چىقتى. يولبويى ئاستا-ئاستا گۇلباھارنىڭ قەلبىنى ئويغىتىشقا باشلىدى. ئۇلار بىر ئۇزۇن پاراڭلىشىپ ماڭغاندىن كېيىن ئاخىرى يول ئايرىشقا كەلدى-دە، ئابىت شۇجى گۇلباھارنى توختىتىپ ھاياجانلىق ئاۋاز بىلەن:

— گۇلباھار، سىز ئېيتىپ بېرىڭا، ياشلارنىڭ غايىسى نېمە بولۇش كېرەك؟ نېمە ئۈچۈن كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىغا ئەزا بولىمىز؟! — دەپ سورىدى. لېكىن گۇلباھار يەردىن بېشىنى كۆتۈرەلمەي ئۈن-تاۋۇشسىز تۇرۇۋەرگەندىن كېيىن:

— ماقۇل سىڭلىم، ئەمدى مەن قايتاي، ياخشى دەم ئېلىڭ! — دېدى-دە، خوشلىشىپ ئارقىغا ياندى.

شۇجىنىڭ سۆزلىرى، سوئاللىرى گۇلباھارنى چوڭقۇر ئويغا سېلىپ، ئۇنىڭ غەش بولغان كۆڭلىنى ئاستا-ئاستا يورۇتۇشقا باشلىدى.

★

گۇلباھار ئۆيگە كىرىپ ئەمدىگىنە كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ تۇراتتى، ئىشىكتىن ئېتىلىپ كىرگەن رەيھان ئۇنىڭ بويىنىدىن

قۇچاقلىدى ۋە ئۆزىچە ھاياجانلىنىپ:

— ۋاي ... ۋاي ... مانا ئەمدى بىزگىمۇ ئۈلگە بولغۇچى چىقتى!

گۈلباھار بۇ گەپنىڭ تېگىگە يېتەلمەي رەيھانغا سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى، رەيھان ھاياجانلىرىنى باسالماي يەنە سۆزلەپ كەتتى:

— شاۋفىڭنىڭمۇ پۈتۈن ئائىلىسى تيەنجىندە ئىكەن. بىزدە ئارقا - ئارقىدىن ئىككى يىل ئاپەت بولسىمۇ قايتماپتۇ. ئۆز ئورنىدا چىڭ تۇرۇپ يېڭى شىنجاڭ، يېڭى يېزا قۇرۇش ئۈچۈن شۇغۇللىنىۋېرىپتۇ. بىزمۇ شۇنداق قىلىمىز. ئۆمۈرۋايەت ئۆز يېزىمىزدا ئىشلەيمىز!

گۈلباھارنىڭ ھەيرانلىقى كۈچەيدى. «ئەجەبا! ئۇ نېمىشقا شۇنچە ھاياجانلىنىدىغاندۇ؟ — دەپ ئويلىدى ئۇ، — شاۋفىڭ دېگەن كىم؟» گۈلباھارنىڭ سوئالى سىرتقا چىققىچە، رەيھان يانچۇقىدىن بىر گېزىتنى چىقىرىپ، كارۋات ئۈستىگە يايدى. پاھ! ... قىزىل رەڭ بىلەن بېزەلگەن «ئويتاغدا ئېچىلغان تيەنجىن گۈلى» سەرلەۋھىلىك ماقالىلار گېزىتنىڭ ئالدى ۋە كەينىدىكى بەتلىرىگە قوشۇلۇپ كېتىپتۇ. كۈچلۈك بىلەكلىك، سېمىز يۈزلۈك، كەتمەننى مۈرىسىگە سېلىپ مەغرۇر تۇرغان شاۋفىڭنىڭ رەسىمى گۈلباھارنىڭ پۈتۈن دىققىتىنى جەلپ قىلىۋالدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ۋەسلىنى ھاياجان ئىگەللىدى. گۈلباھار گېزىتنى قولىغا ئالدى - دە، ئۈنلۈك ئوقۇشقا باشلىدى، رەيھان «ھە» دەپ سۆزلەيتتى ...

ماقالىنىڭ 2 - ئابزاسىدىكى: «قۇرغاقچىلىق بولۇپ، تەبىئىي ئېغىر ئاپەت كەلتۈرگەندىمۇ يېزا ئىگىلىك بىرىنچى سېپىدىن چېكىنمەي، تاشلىقتىمۇ بۇغداي ئۈندۈرىمەن!» دېگەن شاۋفىڭنىڭ جەڭگىۋار روھى گۈلباھارنىڭ قەلبىنى كۆلدۈرۈۋەتتى.

— يىگىتمۇ بۇنچە بولمايدۇ - ھە؟ ئاناڭدىن ئايلىناي، جېنىم! — دەۋەتتى رەيھانمۇ.

شاۋفىڭنىڭ ئىلغار پائالىيەتلىرى گۈلباھارنى قاتتىق خىجىل قىلىشقا باشلىغان ئىدى.

رەيھان گېزىتنى قولىغا ئېلىپ، ئورنىدىن تۇردى - دە، باشقىلارغىمۇ كۆرسىتىش ئۈچۈن سىرتقا چىقىپ كەتتى ...

★

گۈلباھار زادىلا بىر جايدا تۇرالماي قالدى، گاھ سۇ باسقان ئېتىز قىرلىرىنى ئايلىناتتى، گاھ ئۆيگە كىرىپ ئۇيان - بۇيان ماڭاتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى ئىزلىنىش پۇتىغا ئارام بەرمەيتتى. «مايسىلارنى قۇتقۇزۇش كېرەك! — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — مانا بۈگۈن ئىككى كۈن بولدى، مايسىلار تېخى سۇ ئاستىدا، ناھايىتى كۆپ ئەزالارنىڭ روھى چۈشكەن، ھوسۇلدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەندەك كۆرۈنىدۇ ... ئەڭ ئالدى بىلەن ئەنە شۇلارنى قۇتقۇزۇش، ئۇلارنى قايىل قىلىش كېرەك!» گۈلباھار دەرىزە ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۇنىڭ خىيال بىلەن يېرىم يۇمۇلغان كۆزلىرىگە ئاپەت زەربىدىن نازۇك بەللىرىنى قويۇپ بەرگەن نىمجان مايسىلار خۇددى سۇ ئىچىدىكى لېپىشايىنىكلاردەك كۆرۈنۈشكە باشلىدى ...

«قۇتقۇزۇش كېرەك! — دەپ جىددىي تۇس ئالدى گۈلباھار، — باشقۇرۇش رايونىدىكىلەر قانداق قارارلارنى قىلغانىكىن؟ ئەتتەگەي ... كېچىكى مەجلىسنى نېمىشقا ئاڭلىمىدىم، نېمىشقا پىكىر قاتناشتۇرمىدىم - ھە؟ ياكى ئۇلار قايتا تېرىشنى قارارلاشتۇردىمىكىن؟ ياقەي، مايسىلار تېخى پۈتۈنلەي نابۇت بول-

...مىغان، پەقەتلا جانسىز...»

گۈلباھار ئۆيدە تۇرالماي ھويلىغا چىقتى. تاشقىرىدىن يۈگۈرۈپ كىرگەن رەيھان ئۇنىڭغا يېڭى بىر خەۋەرنى يەتكۈزدى:

— ئەتە ھۇجۇمغا ئۆتىدىكەنمىز. گۇڭشېدىن ئىككى سەيىۈجى بېرىپتۇ. نېمە دىگەن ياخشى - ھە؟

— ياخشى، — دېدى گۈلباھار چىرايىنى بۇزماستىن، — رەيھان، يالغۇز سەيىۈجىغىلا قاراپ تۇرۇش يارىمايدۇ. بىزمۇ سۇ چىقىرىشنىڭ بىرەر قولاي ئامالىنى تېپىشىمىز كېرەك.

بۇلار ئېتىز بېشىغا كېلىپ، چىمىرلاپ تۇرغان سۇلارغا قاراپ جىم تۇرۇشتى.

— قارا، رەيھان، ئاۋۇ كۈن پېتىش تەرەپتىكى دوڭ ئېتىزلارنىڭ سۈيىنى ئارا ئۆستەڭگە ئېقتىپ تاشلىساق قانداق بولار؟ — دېدى گۈلباھار رەيھانغا بۇرۇلۇپ.

— راست، بولىدۇ، سەيىۈجى بىر تەرەپتىن ھۇجۇمغا ئۆتسە، بىز ئۇ تەرەپتىن.

— ھە، قىزلىرىم، سۇ بىلەن پاراڭلىشىۋاتامسىلەر نېمە؟ — بۇلارنىڭ ئارقىسىدىن تۇيدۇرماي كەلگەن روزىكام پاراڭغا ئارىلاشتى.

— روزىكا...، — دېدى گۈلباھار، — دوڭ ئېتىزنىڭ سۇلىرىنى كىچىك - كىچىك ئېرىقچە ياساپ ئارا ئۆستەڭگە ئېقىتساقمىكىن دەيمىز، سىزنىڭچە قانداق؟

— يامان سۆز ئەمەس، — دېدى روزىكام بىر رەيھانغا، بىر گۈلباھارغا قاراپ، — شۇنى بىر ئېيتىڭلارچۇ، بۇ قوناقلارنى ئۆستۈرۈپ پىشۇرغاندىن كېيىن نېمە قىلىمىز؟

رەيھان پەرۋاسىزلا جاۋاپ بەردى:

— نېمە قىلىمىز؟ يەيمىز. مېغىزدەك نان ياقىمىز، دولەت

نىڭ ئاشلىق ئامبىرىنى توشقۇزىمىز.

— خوش، ئەگەر شۇ نېنىڭغا بىر ئاز ياغ قوشۇپ پىشۇرساڭ قانداق بولىدۇ؟

— تازا ئوتۇشلۇك، لەززەتلىك بولىدۇ.

— ئۇنداق بولسا، ياغنى مۇشۇ ئېتىزلارنىڭ ئۆزىگىلا قوۋۇۋەتسە قانداق بولار؟

رەيھان گۈلباھارغا مەنىلىك بىر قارىۋالدى - دە، كېيىن:

— نېمە، ئاجايىپ سۆزلەيسەنغۇ؟ ئېتىزغا ياغ تۆكۈپ قوناقتىن پولو ياسايتتۇقمۇ؟

— ھەي نادان قىز، دېمەكچى بولغىنىم، سۇلارنى مۇشۇنداق ئېقىتمىۋەتسەك، ئۇنىڭ بىلەن نىمىلەرنىڭ بىللە ئېقىپ كېتىشىنى بىلەمسەن؟ يەرنىڭ يېغى چىقىپ كېتىدۇ، يېغى!

— ئۇنداق بولسا چىقارماي قويىمىزمۇ؟

— ئەلۋەتتە چىقىرىمىز. لېكىن سۇنى چىقىرىش بىلەن مايسىلارنى قۇتقۇزدۇق دىگىلى بولمايدۇ، قىزىم. شۇ مايسىلارنىڭ يەنە ئۆسۈپ ياخشى دان بېرىشى ئۈچۈن يەرنىڭ يېغى كېرەك. قىشبويى يىققان - تەرگەن ئالتۇندەك ئوغۇتلىرىمىز بىلەن مۇشۇ يەرلەرنى ئوغۇتلىدۇق ئەمەسمۇ؟

— ئۆزەڭ بىر ئېيتقىنا، روزىكا، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ — گۈلباھار بارلىق دىققىتى بىلەن روزىكامنىڭ سۆزىگە تەلمۈردى. سوئالغا روزىكامدىن بۇرۇن رەيھان جاۋاپ بەردى:

— قانداق قىلاتتۇق؟ سۇنى چىقىرىپ بولغاندىن كېيىن خىمىيىۋى ئوغۇت بىلەن ئوغۇتلايمىز.

ھالۋا - ھالۋا، دىگەن بىلەن ئېغىز تاتلىق بولمايدۇ، قىزىم. قېنى شۇ خىمىيىۋى ئوغۇت. بىرلا ناھىيىلىك ماگىزىنىدا بار دەيدۇ. گۇڭشېدا بولسىغۇ بىر گەپ ئىدى، ئۆتىنىپ ئالاتتۇق،

ھازىر ئۇنى سېتىۋالغىلى دۇيىمىزنىڭ تەييار پۇلىمۇ يوق. مالا بۇمۇ بىر قىيىنچىلىق! — روزىكام بېشىنى سىلىكىپ جىم بولۇپ قالدى.

گۈلباھار چوڭقۇر ئويغا چۆمۈپ كەتتى. مانا، قىيىنچىلىق ئۈستىگە قىيىنچىلىق! بۇنى قانداق يېڭىش كېرەك؟!

شۇ زامان گۈلباھارنىڭ ئېسىگە بىرنەرسە كەلدى-دە، بىردىنلا يەڭگىل «ئۇھ» تارتتى...

★

گۈلباھار ناھايىتى سەھەر ئويغىنىپ كەتتى. دەرىزىدىن تاڭ قاراڭغۇلۇغىنىڭ كۆكۈم شولىسى چۈشۈپ تۇراتتى. ئۇ ئىرغىپ ئورنىدىن تۇردى-دە، ئادەتتىكىدىنمۇ ئەپلىك، ئىخچام كىيىنىپ چامدانىنى ئاچتى.

گۈلباھار ئۆزى ئېجەپ يىققان ۋە يېزىغا ماڭىدىغان چاغدا ئانىسى يوللۇق تۇتقان بىرئاز ئاقچىسىنى ئۆزىنىڭ ئېھتىيات غەزىنىسىگە سېلىپ قويغان ئىدى. ئۇ ئاخشام روزىكامنىڭ خىمىيىۋى ئوغۇت توغرىسىدىكى سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن "دۇينىڭ قىيىنچىلىقلىرى تۇرغان يەردە، مەن بۇ پۇللارنى ئازادە كىيىنىش ئۈچۈن ئىشلەتسەم ئۇيات ئەمەسمۇ؟ ئاۋال قىيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىش كېرەك. ئەنە شۇندىلا ھېيتنى ھەممىمىز تەڭ خوشال ئوينايمىز" دېگەن ئويغا كەلدى ۋە ئەتە جىددى سەپەرگە چىقىش نىيىتىدە، بالدۇرلا يېتىپ قالغان ئىدى.

گۈلباھار چامدانىنىڭ بىر بۇرجىكىگە ئەپلەپ قويغان ئاقچىنى ئېلىپ ھەميانىغا سالدى-دە، كەچقۇرۇن ئۆزى تېپىپ قويغان

بىر تاغارنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ ھويلىغا چىقتى. ئەتراپ جىمجىت. يىراق-يىراقلاردىن ئىتلارنىڭ ھاۋشىغان ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئەتىگەنكى ساپ ھاۋا كىشىگە ھوزۇر بېغىشلايتتى. يورۇشۇپ كېلىۋاتقان شەرقتىن سالقىن شامال سوقماقتا ئىدى...

گۈلباھار كىيىكتەك يەڭگىل قەدەم بىلەن كۆزدىن غايىپ بولدى. بۇ، تاڭ چولپىنى سەھەرنىڭ سالقىن شامىلىدا 15 چاقىرىم مۇساپىنى بىردەمدە بېسىپ قويدى. گۈلباھار ماڭغانلىرىغا تەر مۆنچاقلىرىدىن مەرۋايىت تىزىپ ناھىيە مەركىزىگە كەلگەندە، بازار ئىچى جانلىنىپ، سودا-سېتىق ئىشلىرى كەۋجىگە چىققان ئىدى، گۈلباھار ئالدىراپ ماگىزىننىڭ خىمىيىۋى ئوغۇت بۆلۈمىگە كىردى. ۋاھالەنكى، ئىش گۈلباھار ئويلىغاندەك بولۇپ چىقمىدى. مەيلى مىڭ جىڭ ئېلىڭ. مەيلى بىر جىڭ ئېلىڭ، كۆكشىنىڭ تامغىسى بېسىلغان تونۇشتۇرۇش قەغىزى كېرەك ئىكەن. بۇنداق تونۇشتۇرۇشنىڭ لازىملىقى گۈلباھارنىڭ ئېسىگىمۇ كىرىپ چىقماپتۇ. ئۇ نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ تاغار-تاغارلاپ ئېلىۋاتقان خىمىيىۋى ئوغۇتلىرىغا قاراپ ئىچى كۆيدى. «ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟» ئۇ، بىر تەرەپتىن، ئۆزىنىڭ ئالدىراڭغۇلۇقى، تەجرىبىسىزلىكىگە كايىسا، يەنە بىر تەرەپتىن، قۇرۇق قول قايتىشقا زادى كۆڭلى قىيمىدى: شۇنچە چوڭ ئۈمىدىنىڭ يوققا چىقىشى ئۇنى قىينايتتى...

ئادەم بەزىدە تاسادىپىي بىر بەختكە ئېرىشسە، ئۆزىگە-ئۆزى ئىشەنمەيمۇ قالىدۇ. گۈلباھار كۈتمىگەن يەردىن مانا شۇنداق بىر ھېسسىياتقا چۆمدى: ئۇ بىر تونۇش ئاۋازدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىۋىدى، بىرنەچچە تاغارنى قولتۇقىغا قىسىپ ئۆزى-

كە قاراپ تۇرغان روزىكامنى كوردى.

— بەللى. بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسەن، قىزىم؟ — دېدى روزىكام ھەيران بولۇپ، لېكىن گۈلباھارنىڭ قولىدىكى تاغارنى كورۇپ بىرنەرسىنى سەزدىمۇ ئەتىمالىم، — ھە، ھە... ماگىزىنغا يېڭىدىن بىرنەرسە چىقىپتۇ دەپ ئاڭلىۋىدىم، سېنىڭمۇ چۇشۇڭگە كىرىپتىكەن-دە؟ — دېدى مۇلايىمغىنا كۈلۈپ.

— ھە، يېڭىدىن بىر خىل ماي چىقىپتىكەن، ئۇنىڭدىن قوناقتا پولو ياسىغىلى بولارمىش، — دېدى گۈلباھارمۇ بىر خىجىللىقنى، بىر خوشاللىقنى يوشۇرالماستىن ۋە ئاخىر ھەزىلىلىشىپ تۇرۇشنى ئەپ كورمىدى-دە، ئوزىنىڭ نېمە مەقسەتتە كەلگەنلىكىنى ئېيتىۋىدى، كۈتمىگەن يەردىن روزىكام كايىپ كەتتى:

— ھەي نادان قىزەي... شۇنچىمۇ ئالدىراڭغۇ بولارسەنمۇ؟ سېنىڭ بۇ يەرگە قۇرۇق قول كېلىشىڭگە كىم ئوغۇتنى خونچىلاپ تۇرۇپتۇ؟!

روزىكام ئۇنىڭسىزمۇ گۈلباھارنىڭ بوغۇلۇپ تۇرغانلىقىنى پەملىدى-دە:

— قېنى، جۇر ئەمدى، قولىمىزدا تاغدەك ئاساسىمىز بار، — دەپ ئوغۇت بولۇمىگە باشلاپ ماڭدى. بىر پەسنىڭ ئىچىدە روزىكام ئېلىپ كەلگەن توت تاغار ۋە گۈلباھارنىڭ قولىدىكى بىر تاغارغا ئوغۇت قاچىلىنىپ، ھارۋىغا بېسىلدى. گۈلباھار ھارۋىغا چىققاندىن كېيىن:

— ئىش باشلاندىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— نېمىسىنى دەيسەن، تاڭ سۈزۈلمەستىن بۇرۇن پۈتۈن يېزا قايناپ كەتتى. دادۇي، باشقۇرۇش رايونلىرىدىن رەھبەرلەر كېلىپ، ئەزالارنىڭ روھىنى شۇنداق كوتىرىۋەتتىكى،

ھېچنەرسە تەڭ كەلمەيدۇ. بىز كېيىن قالمايلى يەنە، قېنى ئەمىسە كەتتۇق.

ھارۋا يەڭگىل قوزغالدى. گۈلباھار ئەپلىك ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن، روزىكام بەلۋېغىنى يەشتى-دە:

— قوساقلىرىڭمۇ تارتىشىپ كەتكەندۇ قىزىم؟ مانا بۇ مومايىنىڭ يوللۇغىغا ئېغىز تېگىپ باققىن، — دەپ ئىككى پۈكلەنگەن بىر قاتلىمىنى گۈلباھارغا سۇندى. گۈلباھار قايماق بىلەن يۇغۇرۇلغان مەزىلىك نانىنى زور ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلىدى...

★

سۇ ئاستىدىن قۇتقۇزۇلغان مايسىلارنى خىمىيىۋى ئوغۇت بىلەن ئوغۇتلاش داۋام قىلىنماقتا. ئوپكىدەك ئېسىلگەن تۇپراقنىڭ نەملىكى كوتىرىلىپ كەتكىچە ئوغۇتلىۋېلىش ئۈچۈن ھەر كىم ئوز ئىشىغا جىددى بېرىلمەكتە ئىدى. يەنە بىر تەرەپتىن، بىر توپ ياشلار ئىچىدە قىزغىن تالاش-تارتىشمۇ باشلىنىپ كەتتى. بۇ ئوتكەن قېتىم گېزىتكە پائالىيەتلىرى بېسىلغان شاۋفېڭ ھەققىدە ئىدى.

بەزىلەر شاۋفېڭنىڭ “ئاقتوقاي سازلىقىنى گۈرۈچ ماكانىغا ئايلاندۇرىمەن!” دېگەن غايىسى ھەققىدە:

— مەن شاۋفېڭنىڭ ئىلغارلىقىغا قايىل، لېكىن ئۇنىڭ غايىسى بەك كىچىك ئىكەن. سازلىقنى ئوزگەرتىش قانداق غايە بولالىسۇن! سوتسىيالىزىم ۋە كوممۇنىزىمنى ئىشقا ئاشۇرۇش غايە بولۇپ ھېساپلىنىدۇ، — دېگەن كوز قاراشلاردا بولۇشتى. شۇنىڭ بىلەن ياشلار ئارىسىدا غۇلغۇلا باشلىنىپ كەتتى.

— توختاڭلار، ئاغىنىلەر! زادى غايە دېگەن نېمە؟ — دەپ سوئال قويدى قادىر.

— مېنىڭچە، شاۋفېڭنىڭ ئېيتقانلىرى دەل غايىنىڭ ئۆزى! — دېدى رەيھان دەسلەپكىلەرنىڭ كۆز قارىشىنى رەت قىلىپ.

— ناھايىتى توغرا، — دەپ رەيھاننى قۇۋۋەتلىدى گۈلباھار، — شاۋفېڭنىڭ تەشەببۇسى، شۇ يەرنىڭ شارائىتى بويىچە غايە بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

— شۇمۇ غايىمىش...، — دېدى ئارىدىن بىرسى زاڭلىق ئارىلاش، — بۇنداق پارچە-پۇرات نەرسىلەرنى غايە دەپ ھېساپلىسا، ئەمدى كوممۇنىزىمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى نېمە دەيمىز؟!

بۇ قىزغىن تالاش-تارتىشنىڭ ئۈستىگە، ئېتىز ئارىلاپ يۈرگەن ئابىت شۇجى بىلەن روزىكام كېلىپ قالدى.

— ھارماڭلار، ئەزىمەتلەر...

— خوش بولۇڭ! — دېدى گۈلباھار بېشىنى كۆتىرىپ ۋە ماڭلىيىدا پاقىراپ تۇرغان تەرلەرنى بويۇنىدىكى ھالرەڭ گاز ياغلىقىنىڭ ئۇچى بىلەن ئېرتتى.

ناھايىتى ياخشى ۋاقىتتا كەلدىڭىز جومۇ ئابىتكا، — دېدى قادىر ۋە ھەممىگە بىر قارىۋېلىپ داۋام قىلدى، — بىزنىڭ بىر مۇنازىرىمىز چالا قالدى. سىزنىڭ شۇ ھەقتىكى پىكرىڭىزنى ئاڭلىماقچىمىز.

— خوش؟

قادىر تالاش-تارتىشنىڭ مەزمۇنىنى چۈشەندۈرگەندىن كېيىن، ئابىت شۇجى سالماق بىلەن مۇنداق دېدى:

— سوتسىيالىزىم ۋە كوممۇنىزىمنى قۇرۇش بىزنىڭ كەلگۈسى غايىمىز، لېكىن كەلگۈسى غايىنىڭ بولۇشىلا كۇپايە قىلـ

مابدۇ. ھازىرقى كۈندە شۇ مەقسەت ئۈچۈن نېمە قىلىش كېرەك؟ شاۋفېڭلارنىڭ سازلىقنى ئۆزگەرتىپ گۈرۈچ ماكانىغا ئايلاندۇرۇشى بولسا، رېئال غايە! بىزنىڭ يېزىمىزدىمۇ بىر شورلۇق بار...

— ھېلىقى "داش — يول ماڭالماي قايدى باش" مۇ؟ — دەپ كۈلدى رەيھان.

— ھە، شۇ شورلۇق دەشت. سىلەرمۇ ئۇنى ئۆزگەرتسەڭلار سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئۈچۈن كۈچ چىقىرالايسىلەر.

"شاۋفېڭلار 'ئاقتوقاي سازلىقىنى گۈرۈچ ماكانىغا' ئايلاندۇرغان يەردە. بىزمۇ بۇ شورلۇق دەشتنى بۇغداي ماكانىغا ئايلاندۇرالمايمىزمۇ؟ — دەپ خىيالىدىن ئۆتكۈزدى گۈلباھار، — بىزگە نېمە كەملىك قىلىدۇ؟ ياق، ھەممە نەرسە بار. پەقەت ئىرادە، غەيرەت بىرلىككە كەلسىلا، بىز ئۇ يەردە گۈلىستان ياسىيالايمىز. بۇنى ئۆتتۈرىغا تاشلاپ، ياشلارنى قوزغاش كېرەك!..."

— بىزنىڭ باللار شاۋفېڭغا خېلى قىزىقىپ قاپتۇ-دە! — دەپ سۆزگە ئارىلاشتى روزىكام، — ھەقىقەتەنمۇ ئۇ قىزلارنىڭ سەرخىلى ئىكەن. ياشلار ئەنە شۇنداق يېنىپ تۇرغان ئوت بولۇش كېرەك.

ئابىت شۇجى بىلەن روزىكامنىڭ سۆزلىرى ياشلارنى تېخىمۇ روھلاندۇرۇپ، ئىشنى تېخىمۇ قىزىتىۋەتتى.

V

ياز ئايلىرىنىڭ ھوسۇنىگە تولغان ئاجايىپ بىر گۈزەل ئاخشىمى چوڭ بىر يارىيا ھارۋا شىياۋدۈي ئىشخانىسى

ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— مانا، يېتىپمۇ كەلدۇق، — دېدى هارۋىكەش قولىدىكى قامچىنى ئورنىغا قويۇپ ۋە ياشانغان بىر ئايالنىڭ هارۋىدىن چۈشۈشكە ياردەملەشتى. ئايال يەرگە چۈشۈپ، كۆيۈشكەن پۇت-قوللىرىنى رۇسلىدى-دە:

— ئۇھ... «يول ئازاۋى — گور ئازاۋى!» — دەپ ئۆزىچە شىۋىرلاپ قويدى. دەل شۇ پەيت ئارقا تەرەپتىن شوخ ناخشا ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى. ئايال ناخشىنى بىر ئاز تىڭشاپ تۇردى، بىردىنلا تېتىكلىنىپ:

— گۈلباھار... مېنىڭ باھارىم! — دېگىنىچە يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ توختىدى. ناخشا ئاۋازى يېقىنلىشىپ يول ئۈستىدە رەيهان بىلەن گۈلباھار كۆرۈندى. ئۇلار ئۆز ئىشىكى ئالدىدا تۇرغان هارۋىنى كۆرۈپ هەيران قالدى ۋە قەدىمىنى تېزلىتىپ هارۋا يېنىغا كەلدى، كەلدى-يۇ، گۈلباھار تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى. بۇ تاسادىپىي ئۇچرىشىش ئۇنىڭ ئەركىنى يوقىتىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى هاياجان چۇلغىۋالغان ئىدى.

— ئانا... جېنىم ئانا! — دېدى گۈلباھار ئېسىنى يىغىپ ۋە گۈلسۈم هەدىنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئاتتى.

گۈلباھار ئانا باغرىغا ھىلى-بېرى قانمىغاندەك ئەمەس. ئۇ خۇددى مەسۇم بوۋاقتەك گۈلسۈم هەدىنىڭ قوينىغا كىرىپ كەتكەن ئىدى...

گۈلسۈم هەدە قىزىنىڭ ماڭلاي چاچلىرىنى سىلىدى-دە، خوشاللىق ياشلىرىنى يوشۇرالماي ئاستا شىۋىرلىدى:

— نەچچە زامانلار بولدى، بىرەر قېتىم كۆرۈپ كېتەيمۇ دېمىدىڭ، قىزىم. مانا ئەمدى ئاناڭ سېنىڭ بەختىڭنى كۆرگىلى

چىقتى. سېنىڭ بەختىڭ ئاناڭنىڭ بەختى ئەمەسمۇ قوزام...

گۈلباھار بېشىنى كۆتىرىپ، ئانىسىنىڭ ئىللىق چىرايىغا تىكىلدى.

★

پۈتۈن يەر يۈزىدىكى يېشىللىق ئاسمان بەستىگە سىڭىپ كەتكەندەك، هاۋا ئوچۇق. تومۇز ئايلىرىنىڭ سەهەركى «غۇر-غۇر» شامىلى ئادەمگە هوزۇر بېغىشلايدۇ. تىيانشاننىڭ ئاقۋاش چوققىسىدىن باش كۆتەرگەن قۇياش خۇددى بىر ئالتۇن تاۋاقتەك لاۋۇلداپ «گۈلشەن» يېزىسىنىڭ گۈزەل ھۆسنىگە زوقلىنىپ نۇرلىرىنى چاچماقتا ئىدى.

گۈلباھار ئۆيدىن چىقىپ ئىشىك ئالدىدىكى ئېرىق لېۋىدە توختىدى. ئۇششاق دولقۇنلار بىلەن پەۋەس ئېقىۋاتقان سۈزۈك سۇ ئۇنىڭ پۇتلىرىنى يالايتتى. گۈلباھارنىڭ كۆرۈنۈشى ناهايىتى يېقىملىق، يېتىشكەن ئانار پوستىدەك يۈزلىرى تولغان ئىدى، بۇلاقتەك كۆزلىرىدىن نۇر تېمىپ تۇراتتى. لەۋلىرىدە تەبەسسۇم، قولىدا ئوغاق. چەمبىرەك قىلىپ تۈگۈۋالغان چاچلىرى، يەڭلىرى شىمايلانغان ئاددى چىت كۆينىكىگە خويمۇ ياراشقان...

— گۈلباھار، گۈلباھار... — دەپ ئارقىدىن يۈگۈرۈپ چىققان گۈلسۈم هەدە ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى. — بۇنى ئېلىۋال قىزىم، ئۇسسىغاندا ئىچەرسەن، — دەپ قولىدىكى چايدانىنى گۈلباھارغا ئۇزاتتى.

گۈلباھار ئىشىك ئالدىدىن ئۆتۈپ، ئوچۇق يەرگە چىقتى. مانا! ئۇنىڭ ئالدىدا ئەتىكەنكى قۇياش نۇرىغا چۆمۈلۈپ،

غۇلاچ كېرىپ ياتقان پارلاق يول! بۇ، گۈزەل ئىستىقبال، قايناق كۈرەش يولى ئىدى!

”مەن دۇنياغا يېڭى كەلدىم! — دەپ شىۋىرلىدى گۈلباھار، ئۇنىڭ بەختىيار يۈزلىرىگە ئىللىق تەبەسسۇم يامرىدى، — مېنىڭ يېزىدا چىرايلىق بولۇپ گۈللىگەن ئاجايىپ گۈزەل، يېڭى ھاياتىم... شۇ يولدىن باشلاندى.“

گۈلباھار بىر چاغلاردىكى سۇ بېسىپ كەتكەن قوناق مايسىلىرىنىڭ پوپۇك چىقارغان كۈچلۈك غوللىرىنى ئارىلاپ ماڭاتتى. يېشىللىققا چومگەن پايانسىز دالا غۇر - غۇر شامالدا مەيىن لەپىلدەپ، ئۆز خوجايىنىغا تازىم قىلاتتى.

1962 — يىل سېنتەبىر، قەشقەر

دەشتكە باھار كەلدى

I

يېقىندىن بېرى گۈلشەننىڭ كوچىلىرىدا، ھەتتا ئېتىز قىرلىرىدىمۇ مۇنداق بىر ناخشا پەيدا بولۇپ قالدى:

بېغىمغا ئۇچۇپ كەلدى،
زەپ چىرايلىق بىر بۇلبۇل.
ئەجەپ كويغا سېپ قويدى،
گۈلشەندىكى باھار گۈل.

بۇ ناخشىنىڭ ئىجاتچىسىمۇ، ئىجراچىسىمۇ قادىر، ئىلھامچىسى گۈلباھار بولۇپ، جورچىسى ئۇنىڭ راۋابى ئىدى.

كېچە - كۈندۈز يېقىملىق ساز بىلەن ياڭراپ تۇرغان بۇ ناخشا قىزلارنىڭ ھەۋىسىنى ئويغاتسا، ياشلارنىڭ قەلبىدە ئوتلۇق ئىشتىياق قوزغايتتى...

ئارىدىن كوپ ئۆتمەي بەزى ياشلار قادىرنىڭ يۈرەك سىرىنى بىلىۋالدى. شۇڭا ئۇلارنىڭ بەزىلىرى:

”يېزىمىزغا گۈلباھار كېلىش بىلەن قادىرنىڭ كوڭلىگىمۇ باھار پەيدا بولۇپ قالدى، قېنى ئەمدى شۇ گۈلگە بۇلبۇل-

مېنى قوغلىسا...» دېيىشسە، يەنە بەزىلەر:
«قادىرنىڭ ‹ئاھ› دەپ ئۆپكە قېقىپ يۈرگىنى بىكار. گۈلباھار كىم؟ قادىر كىم؟! ‹خېلى — خېلىدا ياخشى، پىچاق قىنىدا!› دەپتىكەن. تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەن بىر شەھەر قىزى، قانداق قىلىپ پۈت - قوللىرى پاتقاق بىر دېھقانغا كۆڭۈل بەرسۇن!...» دېيىشەتتى.
بۇ خىلدىكى سۆزلەرنى قادىرمۇ بىرقانچە قېتىم ئاڭلىدى. ھەتتا بەزىلەر «دوستلۇق مەسلىھەت» دەپ، يۈزمۇ - يۈز ئېيتتى. بۇ سۆزلەر قادىرنى كېچىلىرى كىرپىك قاقتۇرماي ئاچچىق - ئاچچىق ئويلارغا گىرىپتار قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ قەلبىدىكى تۈنجى قېتىملىق ساپ مۇھەببەت ھارارىتىنى قىلچە پەسەيتەلمىدى، ئەكسىچە ئۇنى تېخى ئۆزىگىمۇ نامەلۇم بولغان ئاللىقانداق شېرىن ئارزۇ - ئارمانلار ئۆز باغرىدا ئەللەيلەيتتى... بۈگۈنمۇ ئۇ قاش قارايغان پەيتتە ئۆيدىن چىقتى - دە، كونىراپ قالغان تاقىر تۇمىقىنى چوكۇرۇپ كىيىپ، راۋابىنى قويىنىغا تىقىپ زەھەردەك سوغاقنىمۇ پىسەنت قىلماستىن، ناخشا غىڭشىپ «گۈلشەن» دالىسىنى بويلاپ يول ئالدى. ئۇ، نېمە ئۈچۈندۇر گۈلباھارنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كەلگەندە، ناخشىسىنىڭ ئاخىرقى مىسراسىنى ئېيتالمىدى. بۇ چاغدا گۈلباھار دېرىزە ئالدىدا ئولتۇرۇپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ تاپشۇرۇق دەپتەرلىرىنى كۆرۈۋاتاتتى. قادىرنىڭ ناخشىسىنى يىراقتىنلا ئاڭلاپ، قۇلاقلىرىنى دىڭ تۇتۇپ ئولتۇرغان گۈلباھار ئۆزىنىڭ قەلبىگە مەلھەم بەرگۈچى بۇ تونۇش سادانىڭ بىردىنلا پەسلەپ كەتكەنلىكىنى بايقىدى - دە، ئىنچىكە قىياق تەك قاشلىرىنى سەل ئۈچۈرۈپ «سىرىڭنى بىلىۋالدىم» دېگەندەك باشلىرىنى مەنىلىك قىمىرلىتىپ قويدى. قادىرنىڭ ناخشىسى

يەنە بىردىنلا يۇقۇرى كۆتىرىلىپ، ئاستا - ئاستا يىراقلاشتى...
قادىر مەھەللىنىڭ دوخمۇشىدىن بۇرۇلۇپ، چەتتىكى چوڭ قوراغا كىردى. بۇ ئۆي گۈلباھارنىڭ تەشەببۇسى بىلەن قىش پەسلىدىن پايدىلىنىپ، ياشلارنىڭ ساۋادىنى چىقىرىش ئۈچۈن بەلگىلەنگەن ۋاقىتلىق مەكتەپ ئىدى.
بىر پارچە تاختايدىن سىرلاپ ياسالغان دوسكا بىلەن ئون بەشچە پارتىدىن ئىبارەت كەڭ سىنىپ ئىچىدە پەقەت 7 - 8 لا ئوقۇغۇچى ئۆز ئارا پاراڭلىشىپ، كىتاب كۆرۈشۈپ ئولتۇراتتى.
— نېمە بولدى؟ سىنىپ ئىچى بوشاپ قاپتىغۇ؟ — دېدى قادىر.
— بۈگۈن دەرس يوق، — دېدى ئالدىنقى پارتىدا ئولتۇرغان رەيھان كىتاپتىن بېشىنى كۆتىرىپ،— گۈلباھار باشقۇرۇش رايونىغا مەجلىسكە بارىدىكەن.
قادىر قولىدىكى راۋاپنى ئاۋايلاپ شىرە ئۈستىگە قويدى - دە، تۇمىقىنى ئىگىز رەك قىلىپ:
— بۇ ئاللى مەھەلدە نېمە مەجلىسكىنا؟ — دېدى پەس ئاۋازدا.
— ھېلىقى... شورلۇق دەشتىنى ئۆزگەرتىش ھەققىدە بولسا كېرەك، — دېدى رەيھان يېنىدىكى ئولتۇرغان ئادالەت.
— يەنە شۇ گەپمۇ؟ — دېدى ئارقا تەرەپتە ئولتۇرغان ئاۋاق يىگىت،— بۇ ئىشقا بىكار ئۇرۇنمىسا بولاتتى، بۇرگىنى دەپ، توگە زىيان تارتىدۇ!
رەيھان كىتاپنى يېپىپ، پۈتۈن گەۋدىسى بىلەن ئارقىغا بۇرۇلدى:
— نېمىشقا؟! ئىمكانىيەتلىرىمىز شۇنچە تولۇق تۇرۇپمۇ

قاچانغىچە ئۇ شورلۇققا چوقۇنىسىز؟!

— توغرا، — دەپ رەيھاننى قۇۋۋەتلىدى ئادالەت، — توقۇغۇزىمىز تەل، بىلەك كۈچىمىز بىلەن ماكلاي تەرىمىزنى توكسەكلا ھەممىسى ھەل!

پاراڭنى تىڭشاپ ئولتۇرغان قادىر بىردىنلا چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ قىزلارغا بۇرۇلدى:

— ھەل، تەل دىگەن بىلەن ئىش تىناگاتمايدۇ. شورلۇق دىگەننى قاپاق، چىلەك بىلەن سۇ توشۇپ ئۆزگەرتىدىغان يەر ئەمەس، قېنى شۇ سۇ؟!

سىنىپ ئىچى ئۆز-ئۆزىدىنلا بىر مۇنازىرە مەيدانىغا ئايلىنىپ كەتتى.

— مانا-مانا... جايىنى تاپتىڭ يىگىت، — دىدى ھىلىقى ئاۋاق يىگىت خوشال بولۇپ، — شورلۇق ئۈچۈن سۇ كېرەك، لومشۇپ ئاقىدىغان ئۇستەڭ سۈيى كېرەك.

— "خويمۇ سەنەم سالغۇم بار، تاپىنىم كېلىشمەيدۇ" دىگەندەك، بىزنىڭ گۈلباھارنىڭ بەك سەنەم سالغۇسى كېپ كەتتىغۇ! — دىدى سېمىزغىنا بىر چوكان، — بىراق تاپىنى كېلىشمەيدۇ...

— تاپىنى كېلىشمەيدىغان ئادەم سەنەممۇ سالمايدۇ، — دىدى رەيھان رەنجىگەن ئاھاڭدا.

بىر ئاز جىملىقتىن كېيىن، مەشق قىلىپ ئولتۇرغان تۇرسۇن دىگەن يىگىت سۆزگە ئارىلاشتى:

— سىلەر سۇ-سۇ مەسىلىسى دەپ ئاتام زاماندىن قالغان گەپنى قىلىۋاتىسىلەر. گۈلشەننىڭ چېكىسىگە ياسىغان سۇ ئامبىرىنىڭ شۇنچە سۈيىنى كورگەزمە قىلمايمىز، ئاشۇنداق يەرلەرگە ئىشلىتىمىز...

— سەنمۇ ئاتام زاماندىن قالغان گەپنى قىلىۋاتىسەن تۇرسۇن، — دىدى قادىر ئىستىھزا ئاھاڭدا، — سۇ ئامبىرىنىڭ سۈيى ئىشلەتسە تۈگىمەيدىغان "ھەۋزى-كەۋسەر" ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنى ئىككى دادۈي بىرلىشىپ ياسىدۇق. ئۇلار بىزگە بىر ئۇستەڭ سۇنى شور يۇيۇڭلار دەپ تۇتقۇزۇپ قويماس!

— ئۇلار ساڭا ئوخشاش ئويلىمايدۇ-دە...

— ھە، مەن قانداق ئويلايدىكەنمەن؟! — دىدى قادىر بىر ئاز كۆكىرەپ.

— بولدى-بولدى... قويۇڭلار ئاغىنىلەر! — دىدى ھىلىقى ئاۋاق يىگىت مۇنازىرىنىڭ ئاخىرى جىدەلگە ئايلىنىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، — يوق گەپنى تالاش-تارتىش قىلغاننىڭ نىمە پايدىسى؟ تېخى ھىچكىم بىزگە "قولۇڭغا كەتمەن ئال" دىگىنى يوققۇ؟ گۈلباھار ئۆزىلا شاپاشلاپ يۈرىدۇ. رەھبەرلىكمۇ بىرنەرسە ئويلايدىغاندۇ.

— راست، — دەپ تەكىتلىدى ئارىدىن بىرسى، — ئابت شۇجىلار تۇرغان يەردە بىزلەرگە نىمە جودا. ئۇلارنىڭ پىكرىمۇ ئوتتۇرىغا بىر چىقسۇن، ئاندىن كورەرمىز. قېنى قادىر، "بىغەم يىگىت بۇلبۇلغا" بىر چالغىنا!

قادىر راۋاپنى قولىغا ئېلىپ، خوشياقمىغاندەك تىرىڭگىلتىشقا باشلىدى...

★

ئاددىلا جاھازلانغان چاققانغىنا ئىشخانا ئادەمگە لىق تولغان ئىدى. قويۇق تاماكا ئىسلىرى ئۆينىڭ ئۈستۈنكى قاتلاملىرىدا لەيلەپ، ئىس ياغاچقا ئېسىلغان 40 - لامپىنىڭ

يۇرنى تېخىمۇ خىرەلەشتۈرۈۋەتكەن ئىدى.
كىچىككىنە تۈنىكە مەشىنىڭ ئەتراپىدا چورىدەپ ئولتۇرغان كىشىلەر ئۆزئارا پاراڭلاشماقتا. بۇلار گۈلشەن ۋە باشقا خوشنا دادۇي، شياۋدۇيلەرنىڭ دۇيجاڭلىرى ئىدى. ئىشكاپ يېنىغا قويۇلغان ئىش ئۈستىلىدە ئابىت شۇجى بىلەن روزىكام نىمە لەرنىدۇ قىزغىن پاراڭلىشىپ ئولتۇرىدۇ.

ئىشىك ئاستا ئېچىلىپ گۈلباهار كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ يۈزلىرى ئانار دانىچىلىرىدەك قىزىرىپ، ماڭلاي چاچلىرىنى ئاپپاق قىرو باسقان ئىدى.

ئىشخانىغا ئالدى - كەينى بولۇپ يەنە ئىككيلەن كىرگەندىن كېيىن، ئابىت شۇجى ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ مەجلىسنى باشلىدى.

— يولداشلار! — دېدى ئۇ ھەممىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ، — ھەرقانداق ئىشنىڭ پىلانى باھار ۋاقتىدىن باشلىنىدۇ. باھارغىمۇ ئاز قالدى. بۈگۈن بىز بىرلا مەسىلە ئۈستىدە — گۈلشەن دادۇيىنىڭ ئايىغىدىكى شورلۇق دەشتنى ئۆزگەرتىش ھەققىدە پىكىرلەشمەكچى، بۇ يەرنى تېرىلغۇ ماكانىغا ئايلاندۇرۇش بىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىش پىلانىمىزغىمۇ كىرگۈزۈلگەن ئىدى، لېكىن بۇ يىل ئۆزگەرتەمدۇق، كېلەر يىلمۇ ياكى بىرقانچە يىلدىن كېيىنمۇ، قىسقىسى، شورلۇق دەشتنى ئۆزگەرتىشكە بىزنىڭ ئىمكانىيەتلىرىمىز يار بېرەمدۇ-يوق؟ مانا شۇ ھەقتە ئوچۇق پىكىرلىشىپ باقساق.

ئابىت شۇجىنىڭ سۆزىدىن كېيىن ئۆي ئىچىدە تەۋرىنىش، غاۋۇر - غۇۋۇر باشلىنىپ كەتتى. ھەر كىم ئۆز يېنىدا ئولتۇرغانلار بىلەن پىچىرلىشىپ نىمىلەرنىدۇ سۆزلىشەتتى.

بىرنەچچە مىنۇتلۇق يېپىق سوھبەتتىن كېيىن روزىكام ئورنى

دىن تۇرۇپ «مەن بىر سۆزلەپ باقاي» دەپ مەجلىس ئەھلىگە قارىدى. ھەممەيلەننىڭ كۆزلىرى روزىكامنىڭ خېلى ياشىنىپ قالغان مۇلايىم بەستىگە تىكىلدى.

— ئاتا - بوۋىلىرىمىز "يەر دېگەن ئالتۇن قوزۇق، ساتسا پۇل، ئىشلەتسە قول" دەيدىغان، — دەپ سۆز باشلىدى ئۇ، — دەرھەقىقەت بەر دېگەننى ئىشلەتسەڭ قولدەك خىزمەت قىلىدۇ. ئەگەر ئىشلەتمىسەڭ، ئاشۇ دەشتكە ئوخشاش گىدىيىپ ساڭا بەگلىك قىلىدۇ. گۈلشەندىكى شورلۇق دەشتىنىڭ شۇنچە يىل بىزگە بەگلىك قىلغىنىمۇ يېتەر، ئەمدى ئۇ يەرنى ئۆزگەرتمەي بولمايدۇ. بىز ئۇچۇنمۇ ئاز - تولا ئىشلىسۇن. مېنىڭچە، بىزنىڭ كۈچ - قۇدرىتىمىز ئۇ يەرنى ئېكىنزارلىققا ئايلاندۇرۇشقا يېتىدۇ...

— سۇ مەسىلىسىچۇ؟! — دېدى ئارىدىن بىرەيلەن، — كۈچ كۆرسىتىش بىلەن ھەممە مەسىلىنى ھەل قىلغىلى بولماس. بەگنى قول قىلىشتا ئەڭ ئاۋال ئۇنىڭ قەددىنى پۈكۈش كېرەك!

— توغرا، — دەپ ئورنىدىن تۇردى گۈلشەنگە خوشنا دۇينىڭ دۇيجاڭى قۇتلۇق، — گۈلشەن بۇندىن ئىككى يىل بۇرۇنقى قاپاق - چوگۈندە سۇ توشۇپ تېرىقچىلىق قىلغانلىرىنى ئۇنتۇپ قالغان ئوخشايدۇ. مېنىڭچە، شورلۇق دەشتنى ئۆزگەرتىشتە گۈلشەننىڭ ئىمكانىيىتى بۇ يىل ئەمەس، بەلكى بىرقانچە يىللاردىن كېيىنمۇ يار بەرمەيدۇ...

— سېنىڭچە بولغاندا ئوغلۇم، ئۇ يەرنى ئۆزگەرتمەيلا ئاپپاق خوجامنىڭ قەۋرىسىدەك زىيارەتخانا قىلساق بولىدىكەندە! — دېدى روزىكام قۇتلۇققا بۇرۇلۇپ.

— ئەمىلىيەت شۇدە! — دېدى قۇتلۇقمۇ ئۆز پىكرىنى

تەكىتلەپ، — دەشتنى بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن ئاۋال سۇ ئۈندۈرۈش كېرەك.

ئىشكاپقا يۆلىنىپ ئولتۇرغان ماخمۇت ئورنىدىن تۇرۇپ سۆزلەپ كەتتى:

— يولداشلار! ھەر خىل پىكىرلەر چۈشۈۋاتىدۇ. بۇ ناھايىتى ياخشى. مېنىڭچە يەنىمۇ ئەتراپلىق قارىساق تېخىمۇ ياخشى بولار. ھېلى روزىكام ئوبدان ئېيتتى. ھەقىقەتەنمۇ دەشتنى ئۆزگەرتىشنىڭ شەرت - شارائىتى پىشىپ يەتتى. كوپىراتسىيە ۋاقتىدا بۇ يەرنى بويسۇندۇرالمىدۇق. چۈنكى يالغۇز ئاتنىڭ چېكى چىقماس دېگەندەك، كۈچىمىز يەنىلا تارقاق، ئاجىز ئىدى. گوڭشېلاشقاندىن كېيىنمۇ دەرھاللا بۇ يەرنى ئۆزگەر-تىشكە جۈرئەت قىلالمىدۇق. دەسلەپكى ۋاقىتتا تېخنىكىمىز ئاجىز، سۇ مەسىلىسى يەنە قىس ئىدى. ئەمدى دوپپىمىز بېشىمىزغا كىچىك كېلىۋاتىدۇ. بىزنىڭ ياشلاردىنمۇ بىرقانچەيى-لەن شورلۇقنى ئۆزگەرتىش ھەققىدە پىكىر - تەلەپلەرنى بەردى. مېنىڭچە ئۇ يەرنى ئۆزگەرتىشتە سۇ جەھەتتىكى ئىم-كانىيەتلىرىمىزمۇ ئەمدى يار بېرىدۇ. سۇ ئامبىرىدىن ئۆستەڭ قازساق، سۇ مەسىلىسىنىمۇ ھەل قىلغىلى بولىدۇ. بۇ ئىشتا ھەر بىرىڭلارنىڭ كەڭ قوللۇق ياردىمى كېرەك.

روزىكام ئۆزىگە ياراشمىغان بىر سەۋرسىزلىك بىلەن قوشۇم-چە قىلدى:

— دەرھەقىقەت، كوپىراتسىيە ۋاقتىدىمۇ بىز ئۇ يەرنى باشقۇرالمىغان ئىدۇق. ئەمدى بولسا گوڭشېلەشتۇق. ھازىر ئەمگەك كۈچى، سايمان - قوراللار بولسا يېتەرلىك. بۇ مەس-لىنى ئارقىغا سۈرۈشكە بولمايدۇ...

— خوشنا دۇيلەرنىڭ دۇيجاڭلىرى ئىچىدە يەنە غوۋغا

كۆتىرىلدى.

— شورلۇق دەشت ئۈچۈن بىر ئۆستەڭ سۇ بەرسەك باشقا دۇيلەرنىڭ تېرىلغۇ يەرلىرىگە خۇدادىن يامغۇر تىلەيمىزمۇ؟

— سەن قاراپتۇر، مەن تويۇۋالاي، دېگەن گەپ بولدى - دە!

مەجلىس باشلانغاندىن بېرى ھاياجانلىنىپ ئولتۇرغان گۈل-باھارنىڭ بىردىنلا رەڭگى - روھى ئۆزگىرىپ، مەدەت تىلىگەندەك، بىردە ئابىت شۇجىغا، بىردە جامال دۇيجاڭغا تەلمۈرۈپ قاراشقا باشلىدى.

— مېنىڭ پىكرىم بار، — دېدى بايىدىن بېرى بولۇۋات-قان تالاش - تارتىشلارغا دىققەت قىلىپ جىم ئولتۇرغان جامال دۇيجاڭ. ئۇنىڭ زور بەستى قوزغىلىش بىلەن ئۆي ئىچىدىكى «غاۋۇر - غۇۋۇر» بېسىلدى.

— يولداشلار! تالاش - تارتىش قىزىۋاتىدۇ، لېكىن بەزى-لەر ناھايىتى تار پىكىر قىلىۋاتىدۇ. بۇ يەردىكىلەرنىڭ كۆپچى-لىكىمىز كوممۇنىست. پەقەت ئېگىزدە تۇرغاندا يىراق يەرنى كۆرگىلى بولىدۇ. ئەگەر ھەممىمىز شەخسى مەنپەئەت نۇقتىسىدا تۇرۇپلا ئويلايدىغان بولساق، ئەتىكى كۈن ھەققىدە ئېغىز ئاچالمايمىز. گۈلشەندىكى دەشتنى ئۆزگەرتىپ، ئاشلىق ماكانىغا ئايلاندۇرۇش كىم ئۈچۈن؟ ئەلۋەتتە، كۆپلەپ ئاشلىق ئىشلەپ-چىقىرىپ دۆلەتنى، خەلقنى باي قىلىش ئۈچۈن، دېمەك، ھەممى-مىز ئۈچۈن. بۈگۈنكى كۈندە گۈلشەننىڭ تېرىلغۇ مەيدانى كەملىك قىلىپ، يەر ئېچىشقا ھاجىتى چۈشكەن ئىكەن، بۇنىڭغا ھەممىمىز يۈكدىللىك بىلەن ھېسداشلىق قىلىپ يار - يۆ-لەكتە بولۇشىمىز كېرەك. توغرا، دەشت ئۈچۈن سۇ كېرەك. «سۇ... سۇ...» دەپ قاچانغىچە ئاغزىمىزنى چاكىلد

دېتىمىز. سۇنى ھەل قىلىش ئۈچۈن چوڭ سۇ ئامبىرى ياساپ
تۇرغۇن ياۋا سۇلارنى يىغەلىدۇقمۇ؟ ئۆستەڭمۇ قازدۇقمۇ؟ ئەگەر
سۇ ئامبىرىمىزنىڭ سۈيىدىن توغرا پايدىلىنىدىغان بولساقلا،
ھەممىمىز ئۈچۈن يېتىپ ئاشىدۇ. سەل كەڭ قوساق بولايلى،
يولداشلار!

— جامال دۈيجاڭنىڭ پىكرىدىن كېيىن پۈتۈن ئۆي
ئىچى جىمىپ كەتتى. ھەر كىم ئۇنىڭ پىكرىنى مۇلاھىزە قىلاتتى،
ئۆزى بىلەن ئۆزى تارتىشاتتى...

— مېنىڭچە، جامال دۈيجاڭنىڭ پىكرى تالاش-تارتىشنى
يەكۈنلەپ قويدىغۇ دەيمەن، — دېدى ئارىدىن بىرەيلەن، —
ھەقىقەتەنمۇ «مېنىڭكى، سېنىڭكى» دەپ تارتىشىدىغان بولساق،
ھەممىمىز قۇرۇق قول قالىمىز. بۈگۈنكى كۈندە گۈلشەن يېڭى
بىر ئىشقا بەل باغلىغان ئىكەن، بىز ئۇنىڭغا ھەر جەھەتتىن
ياردەم قىلىشىمىز كېرەك. بۇ يىل پۈتۈن باشقۇرۇش رايون
بويىچە ئالغاندىمۇ سۈيىمىز خېلى مول. ناچۇق ئۆستەڭنىڭ
سۈيىمۇ باھار كىرمەستىن بۇرۇن ئۇركەشلەپ ئاققىلى تۇردى،
سۇ ئامبىرىمىزنىڭ مەنبەسى قۇرۇق ئەمەس. شەخسەن مەن، بىزنىڭ
دۈيگە كېرەكلىك سۇدىن ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن ئىقتىسات
قىلىپ، گۈلشەننىڭ شورلۇغىغا تەقدىم قىلىمەن.

ھەقىقەتەنمۇ، تالاش-تارتىشنىڭ ئاخىرى پىشىپ قالغان-
دەك كۆرۈنەتتى. يەنە بىر-ئىككى دۈيجاڭلار پىكىر بېرىپ،
ئۆزلىرىنىڭمۇ ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن سۇ تېجەپ گۈلشەنگە
ياردەم بېرىدىغانلىق ئىرادىلىرىنى بىلدۈرۈشتى.

ئابىت شۇجى مەجلىستىن خۇلاسە چىقىرىپ، شورلۇق دەشتنى
ئۆزگەرتىشنى گۈلشەننىڭ نۆۋەتتىكى ئىشلەپچىقىرىش پىلانىغا
رەسمى قارار قىلىپ كىرگۈزدى. سۇنى سۇ ئامبىرىدىن ئۆستەڭ

قېزىش ئارقىلىق ھەل قىلىشنى ھەممە بىردەك تەستىقلىدى.

I

— باھار كەلدى ...

كىشىلەرنىڭ قىش بويى كۈچكە تولغان قايناق يۈرەكلىرى
ئۆزى ئۈچۈن ھايات بولغىنى بولغان بىپايان ئېتىز-قىرلارغا
قاراپ سوقاتتى... بولۇپمۇ گۈلباھارنىڭ ئەتراپىغا
ئۇيۇشۇپ، شورلۇق دەشت ئۈچۈن سەپەرۋەر قى-
لىنغان نەچچە ئونلىغان ياشلارنىڭ جەڭگىۋار ئىرادىسى بىلەن
ئارزۇ-ئارمانلىرى خۇددى بىخ يېرىپ چىققان گۈل غۇنچىلى-
رىدەك تاۋلىنىپ، گۈلشەننىڭ تام-دەرەخلىرىنى ھەر خىل
ئىرادىنامىلەرگە توشقۇزۇۋەتتى.

گۈلباھار شياۋدۈي ئىشخانىسىنىڭ سىرتقى تاملىرىغا يېپىش-
تۇرۇلغان ئىرادىنامىلەرنى ئوقۇشقا قىزىقىپ، يېنىغا كېلىپ تۇر-
غان ئابىت شۇجىنىمۇ سەزمەي قالدى.

— ھە سىڭلىم، — دېدى ئابىت شۇجى گۈلباھارنىڭ يەلكى-
سىگە قولىنى قويۇپ، — بۈگۈن باشقىچە كۆرۈنىسىزغۇ؟

— قانات ياساپ ئۇچقۇم كېلىۋاتىدۇ ئابىتكا، — دېدى ئۇ
ھاياجانلىق بىر تاۋۇش بىلەن، — سەپەرگە قاچان ئاتلىنىمىز؟

— بىر-ئىككى كۈننىڭ ئىچىدە يولغا چىقىسىلەر، گۇڭشې
پارتكومىمۇ قارارىمىزنى تەستىقلاپتۇ. لېكىن سىلەر ئويلىغاندەك
ئەمەس.

— قانداق؟ — دەپ ئەجەپلەندى گۈلباھار.

— دەسلەپكى قەدەمدە شورلۇقنىڭ بىر پارچىسىدا تەجرىبە
قىلىپ كۆرۈشنى تەكىتلەپتۇ، بىزمۇ بۇنى توغرا تاپتۇق. ھەرقانداق

يېڭى ئىشتا سەۋىرچانلىق بىلەن قەدەممۇ-قەدەم ئىلگىرىلەشكە توغرا كېلىدۇ، — دېدى ۋە بىرئاز ئويلانغاندىن كېيىن، — گۇلباھار، سىزنىڭچە، بىرىنچى قېتىم قانچىلىك يەرگە ئۇرۇق چاچساق بولار؟ — دەپ سورىدى.

— يۈز موچە يەرنى تەجرىبە قىلساق قانداق بولاركىن، — دېدى گۇلباھار.

— دېمەك، يېرىمىنى دەڭ، — ئابىت شۇجى بىرئاز ئويلىنىپ قالدى، — شورلۇقنىڭ ئۆزىمۇ ئىككى يۈز مودىن ئارتۇق كېلەر. يۈز مو بىرئاز كۆپ، مېنىڭچە 50 موغا ئۇرۇق چاچساق.

— بۇمۇ بولىدۇ، — دېدى گۇلباھار، — ئۆستەڭ قېزىشتىمۇ ئانچە قىينالمايدىغان ئوخشايمىز. سۇ ئامبىرى شورلۇق دەشتتىن ئارانلا 5 چاقىرىم يىراقتا ئىكەن.

بىردەمدە بۇنىمۇ ھېساپلاپ بوپسىزدە، — دېدى شۇجى ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن.

— ئۆتكەن كۈنى «شاپتۇللۇق» قا بارغىچە ھېساپلاپ كۆرگەن ئىدىم.

ئابىت شۇجى گۇلباھارنىڭ جۇشقۇنلاپ تۇرغان غەيرىتىگە، قاك غۇنچىسىدەك ئوماقلىقىغا زوقلىنىپ تۇرۇپ قالدى...

دادۈينىڭ قارارى بويىچە دەسلەپكى قەدەمدە دەشتكە يۈرۈش قىلىش ئۈچۈن ئىككى زەربىدار گۇرۇپپا تەشكىل قىلىندى. ئەرلەر گۇرۇپپىسى سۇ ئامبىرىدىن دەشتكە قاراپ ئۆستەڭ قېزىش ۋەزىپىسىنى، ئاياللار گۇرۇپپىسى ئۆستەڭ پۈتكىچە بوز يەر ئېچىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. ئەرلەر گۇرۇپپىسىغا شياۋدۈيجاڭ سالى، ئاياللار گۇرۇپپىسىغا گۇلباھار زۇجاڭ بولۇپ تەيىنلەندى.

III

گۇلشەن كىشىلىرىنىڭ ئاغزىدا ئاجايىپ لەقەل بولۇپ قالغان "داش — يول ماڭالماي قايدى باش" قىمۇ باھار كەلدى، باھار ئەمەس، قايناق ھايات كەلدى...

بۇ يىلقى باھارنىڭ ئەپتىدىن قارىغاندا، ياز ناھايىتى ئىسسىق كېلىدىغاندەك كۆرۈنەتتى. شورلۇقنىڭ تەبىئىتىمۇ مىنۇتسېرى ئۆزگىرىۋاتقاندەك، ھاۋا كۈندىن-كۈنگە ئىسسىشقا باشلىدى. قارلار ئاللىقاچان ئېرىپ شالاڭ ئۆسكەن يۇلغۇن، شىۋاقلار بىلەن قاپلانغان شورلۇق يۈزى خۇددى ئۆمۈر بويى نەملىك كۆرمىگەندەك، تاپ-تاقىر بولۇپ قالدى. دىققەت بىلەن قارىغان ھەرقانداق كىشىگە بۇ شورلۇق دەشت خۇددى گۇلشەننىڭ گۈزەل ھۆسنىگە چۈشكەن بىر پارچە تاتۇقتەك كۆرۈنەتتى.

مانا ئەمدى زامانلاردىن بېرى مۈگدەپ ياتقان بىپايان دەشت ئويغىنىشقا باشلىدى. ھەتتا ئۇنىڭ بۇلۇتسىز ئاسمانلىرىمۇ ئۆز باغرىدا ئۆستۈرگەن يۇلغۇنلارنىڭ ئىس-تۈتەكلىرى بىلەن قاپلاندى...

شورلۇقنىڭ بىر چېتىدىكى تاسادىپى ئۆسۈپ قالغان بىر تۈپ قېرى جىگدىنىڭ يېنىغا ئورنىتىلغان چوڭ چېدىر ئەتراپىدا قول ھارۋىسى، زەمبىل-سىۋەتلەر رەتلىك تىزىلغان بولۇپ، چېدىرنىڭ ئوڭ يېنىدىكى ئوچاق ئالدىدا يېڭىدىن كېسىلگەن يۇلغۇنلار خۇددى شال خامانلىرىدىكى پاخالدەك دۆۋىلىنىپ كەتكەن ئىدى...

ئالدىغا ئاپپاق داستىخاننى خالات قىلىپ تارتىۋالغان ئاشپەز ئايال چېدىردىن كونىراپ قالغان بىر پەتنۇسنى ئېلىپ چىق-

نى - دە، يۇلغۇننىڭ كوتىكى بىلەن ئۇرۇپ ۋاقىراشقا باشلىدى:
— تاماق تەييار بولدى، تاماققا كېلىڭلار!...
ئاچچىق شور توزاڭلىرى ئىچىدە ياغلىق، لوڭگىلەر بىلەن ئاغزىنى بېكىتىۋېلىپ، يۇلغۇن، قامقاقلارنى قومۇرىۋاتقان قىز-جۇۋانلار «داڭ» ئاۋازىنى ئاڭلىدى-يۇ، لېكىن ئىشنى توختاتمىدى. كۆلشەندىكى «ئېتىز بۇلبۇلى» دېگەن نامى بۇ يەرگە كېلىش بىلەن «بوز بۇلبۇلى» غا ئۆزگەرگەن ياشقىنا جۇۋان ئاستا بېشىنى كۆتىرىپ ئاسمانغا قارىدى-دە، تىنىق ئاسماندا كۈلۈپ تۇرغان قۇياشقا قاراپ:
— بىردەمدە چۈش بوپتىمۇ؟ كۈننىڭ بەك تېز ئۆيقۇسى كېلىدىغان بولۇپ قالدىغۇ دەيمەن، — دېدى.
ئون قەدەم نېرىدىن گۈلباھارنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:
— يولداشلار! ئىشنى توختىتىپ تاماققا بارايلى...
ھەممەيلەن كەتمەن-كۈرەكلىرىنى ئۆز جايىغا قويۇپ، چېدىر تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئەڭ ئاخىرىدا كەلگەن گۈلباھارنىڭ چىرايىغا قاراپ ھەممە بىردەك كۈلۈپ كەتتى.
— قارا، گۈلباھار، يۈزلىرىڭدىكى ئۇپا-ئەڭلىكلىرىڭ يامغۇر سۈيى بىلەن ساقىپ چۈشكىلى تۇرۇپتۇ، — دېدى «بوز بۇلبۇلى» كۈلكىسىنى بېسىپ، — مۇشۇ تۇرقۇڭدا قادىر بىر كۆرسە قانداق ھەۋەسلىنەر ئىدى-ھە؟!
— ئۆزەڭگىمۇ بىر قارىغىنا، چاچلىرىڭ خۇددى خامىنغا چۈشكەن پوستەكچىنىڭ تۇمىقىدەك بولۇپ كېتىپتۇ، — دېدى گۈلباھارمۇ بوش كەلمەي، لېكىن ئۇ، قادىرنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاش بىلەن بەدىنىگە توك تەككەندەك بىر قىسما بولۇپ قالدى.
ئاشپەز ئايال ئەپچىللىك بىلەن ئىدىرلارغا تاماق سۈزۈپ، بىر-بىرىدىن سۇنۇشقا باشلىدى. ھەممەيلەن تاماققا تۇتۇندى.

— ۋاي-ۋاي... تويدۇم بۇ ئىسسىقتىن! — دېدى ئاشنى ئەپلەپ ئىچەلمەي تۇنجۇقۇپ كەتكەن ئامىنە، — كۆلشەندە باھارۇ، بۇ يەردە تومۇز...
— ئىسسىق دېگەننىڭ بولغىنى ياخشى، — دېدى رەيھان قول ياغلىقى بىلەن ئاتەشتەك قىزىرىپ كەتكەن يۈزىنى سۈرتۈپ، — كۆرۈپ قالىسىز، بۇ يەردىن يىلىغا 2 قېتىم ھوسۇل ئالىمىز.
ئامىنە رەيھانغا قاراپ دومسايدى:
— ئىسسىق بولسىمۇ ئېپى بىلەن-دە! ئىسسىقنىڭ دەردىنى تارتامدۇق، ئاچچىق شورنىڭمۇ؟
— ھەر ئىككىسىنىڭ دەردىنى تارتىمىز، — دەپ سۆزگە ئارىلاشتى «بوز بۇلبۇلى»، — ئىسسىق بولسا ئاش بولىدۇ، ئاچچىقتىن كېيىن تاتلىق بولىدۇ...
تاماقتىن كېيىن گۈلباھار ئەزالارنى يىغىپ: «يۇلغۇننىڭ يىلتىزلىرىنى چوڭقۇرراق قېزىش، ئىش سۈرئىتىنى تېزلىتىپ، ئۈستەڭ چېپىۋاتقان يىگىتلەردىن ئارقىدا قالماسلىق...» قا چاقىرىپ، يېرىم سائەت مەجلىس ئاچقاندىن كېيىن ئىشقا ئاتلاندى.

★

ئۈستەڭگە 10 يىگىت ئولتۇرغان ئىككى ئاتلىق «يارىيا» ھارۋا تاڭ يورۇماستىن بۇرۇن يولغا چىقتى.
دادۈينىڭ يازغى بۇغداي يەرلىرى مۇددەتتىن بۇرۇن ئاغدۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، قادىر باشلىق قوشچىلار گۇرۇپپىسىدىكى بۇ ئوننەچچە يىگىتنىمۇ گۈلباھارلارغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن دەشتكە ئاتلاندۇرغان ئىدى.

— قېنى ئەرشى، ئاتلىرىڭنى بىرئاز تېزلەتكىن، — دېدى قادىر، — ئىش ۋاقتىغا ئۈلگۈرۈپ دەشتكە يېتىۋالايلى.

— يۈرىكىمنىڭ قاتتىق ئۇرۇۋاتامدۇ-نىمە؟ — دېدى ئەرشى ئاتلارغا ھەيۋە قىلىپ، غەم قىلما، تاڭ يورۇغىچە سېنى باھارنىڭ ئالدىغا يەتكۈزىمەن.

— قويساڭچۇ شۇ چاخچىقىڭنى، — دېدى قادىر بىرئاز خىجىل بولغاندەك.

— ھارۋىنىڭ ئارقىسىدىن بىرسىنىڭ بوغۇق ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ھوي قادىر...راۋاپنى قولۇڭغا ئالغىنا! ئۆلەي دېدىمغۇ بۇ جىملىقتىن...

قادىر راۋاپ چېلىشقا باشلىدى. تىترەپ ئۇرۇلغان زەخمەك، تارىلاردىكى گۈلباھار كەتكەندىن بېرى ئۆزىگە يىققان سېغىنىش مۇڭلىرى بىلەن ۋىسال مىنۇتلىرىدىكى ئوتلۇق ھاياجانلىرىنى شېرىن ئۇيقۇدا ياتقان چەكسىز دالىغا نامايەن قىلماقتا ئىدى.

تاڭ يورۇغانسېرى قەدەملەر تېزلەشتى. بۇلارنىڭ كۆزىگە قىرى جىگدە تۈۋىدىكى چېدىر خۇددى بىر ئۆدەك تۇخۇمىدەك كۆرۈنۈشكە باشلىغاندا سۈبھى كۆتىرىلىپ، چەكسىز ئۇپۇق لالەرەڭگە كىرگەن ئىدى... قىزلارمۇ ئاللىقاچان ئىشقا چىقىپ بولغان ئىكەن.

قادىرنىڭ راۋابىنى تونۇپ، يول تەرەپكە قاراپ تۇرغان قىزلار: «كاككۇك كەلدى چۆللەرگە، زېنەپ كەتكەن دەشتلەرگە...» دەپ گۈلباھارنى خىجىل قىلىشقا باشلىدى. قادىر بۇنى ئاڭلاپ بىردىنلا راۋاپ چېلىشتىن توختىدى. بۇنى كۆرگەن «بوز بۇلبۇلى» بارلىق ئاۋازى بىلەن چېدىر يېنىغا كېلىپ قالغان ھارۋىغا قاراپ ناخشا توۋلىدى:

چالماسەن راۋابىڭنى،
قولۇڭدا زەخمىگىڭ بولسا.
سەنمۇ ئەمگەك قىلماسەن،
بىزدەك غەيرىتىڭ بولسا.

قىزلار كەتمەن-كۆرەكلىرىنى ئېگىز كۆتەرگىنىچە چۇقۇرىشىپ كەتتى.

— مانا-مانا... ئۆلتۈردىڭغۇ بۇ تىلى قۇرغۇر، — دېدى ئەرشى ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشۈپ.

شۇ ئەسنادا قىزلارمۇ يۈگۈرۈپ كېلىپ ھارۋىنى قورشىۋالدى. گۈلباھار بىر چەتتە قىزىرىپ، نىمە قىلارىنى بىلمەي تۇرغان قادىرنىڭ يېنىغا كەلدى-دە، ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن قولىنى سوزۇپ سەممىي ھال سورىدى:

— ياخشىمۇسىز قادىر؟

قادىر بىرئاز ھودۇقۇپ، ماڭلايلىرىدا تەر تامچىلىرى يالتىراشقا باشلىدى. ئاخىر سەل ئۆزىنى ئوڭشاپ ئارانلا:

— ياخشى... ئۆزىڭىزچۇ؟ — دېيەلىدى.

ئاستا-ئاستا بۇلارنىڭ ئارىسىدىكى پاراڭمۇ ئۆز قېلىپىغا چۈشۈپ، گۈلشەندىكى تېرىلغۇ ئەھۋالى، بۇ يەردىكى ئىشلار ھەققىدە ئېچىلىپ-يېيىلىپ سۆزلەشتى.

ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن قادىر ئىككى يىگىتكە دەشتىنىڭ ئېرىقى چېتىگە چېدىر ئورنىتىشنى تاپىلاپ، قالغانلار بىلەن يەر تۈزلەشكە كىرىشىپ كەتتى.

★

تاڭ يورۇش بىلەن تەڭ ئۆستەڭ قېزىۋاتقان گۇرۇپپىنىڭ زۇجاڭى سالى كېلىپ، يەر تۈزلەش، قىر سوقۇش، توغان قېزىش ئەھۋاللىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، ئۆستەڭ قېزىشنى يەنىمۇ جىددىيلەشتۈرۈشنىڭ لازىملىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ گۈلباھار بىلەن تەكشىنىپ بولغان يەرلەرنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، بەزى مەسلىھەتلەرنى بەردى.

— ئازگاللارنى پۈختىراق تىندۇرۇش لازىم، — دېدى ئۇ بىر چوڭقۇرلۇق يېنىغا كەلگەندە، — بولمىسا سۇلارنى سورەپ قاچىدۇ...

سالى قايتىش ئۈچۈن يولغا چىققاندا، قىزلار چۇقۇرىشىپ قالدى:

— يىگىتلەرگە مۇسابىقە ئېلان قىلىمىز، بۈگۈن ئۆستەڭنى ئېتىز بېشىغا يەتكۈزەلەمسىلەر - يوق؟

— بۈگۈنكى كۈننى ئاخىرقى زەربىدارلىق كۈنى قىلىپ بەلگىلەيمىز، قوشۇلامسىلەر؟

— ھە ... سىلەرنىڭ يېڭىلارغا يىگىتلەر چىقىپ قاپتۇ، شۇڭا بەك ۋاقىرايسىلەرغۇ دەيمەن؟ — دېدى سالى چاخچاق بىلەن.

ۋاي - ۋۇي ... يىگىتلەر چىقماستىن بۇرۇنمۇ ئاۋازىمىز دەشتكە بىر كەلگەن، — دېدى «بوز بۇلبۇلى»، — يېڭى چىققان يىگىتلەرمۇ سىلەردىن ئايلانسۇن!

— بولىدۇ، مۇسابىقەڭلارغا قوشۇلىمىز، — دېدى سالى مەغرۇرانە، — قولىمىز، پۇتىمىز، بېشىمىز بىلەن بولسىمۇ ئىش-

لەپ، بۈگۈن كەچ كىرگىچە ئۆستەڭنى ئېتىز بېشىغا يەتكۈزىمىز...

شۇنىڭ بىلەن بۈگۈنكى كۈن ئەڭ ئاخىرقى زەربىدارلىق كۈن قىلىپ بەلگىلەندى. ئىش ھەقىقەتەنمۇ قىزىپ كەتتى. بىنا بولغاندىن بېرى مۇنداق قايناق كۆرەشنىڭ شاۋقۇنىنى كۆرۈپ باقمىغان دەشتنىڭ ئىگىز - پەس تۆپىلىكلىرى، قىزلارنىڭ كەتمەن - كۈرەكلىرىگە بەرداشلىق بېرەلمەي، ئارقا-ئارقىدىن قەددىنى پۈككۈشكە باشلىدى. ئىگىز يەرنىڭ تۆپىلىرى بىلەن ئازگاللارنى توشقۇزۇۋاتقان قول ھارۋىسى، زەمبىلسۇۋەتلەرنىڭ ھەركىتى شۇنداق تېز ئىدىكى، كۆز بىلەن قاراپ ئۈلگۈرۈشكە بولمايتتى. «بوز بۇلبۇلى» نىڭ قولى ئىشتا، ئاغزى ناخشىدا ئىدى. ئۇ بەزىبىر «ئۇھ ... چارچاپ كەتتىم ...» دەپ جىگدە تۈۋىگە ئولتۇرۇۋالغانلارنى كۆرسە، قىسقا-قىسقا قوشاقلارغا قېتىپ قىزارتاتتى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ جىگدە تۈۋىگە بېرىپ، ئولتۇرۇپ قالغان ئادالەتكە قارىتىپ ئېيتقان:

ئىككى ئات قوشقان ھارۋىنىڭ،
ئالدى چاقى پەسمىكەن؟
جىگدە تۈۋىدىن قوپمايسىز،
ئەمگەك قىلماق تەسمىكەن؟!

دېگەن ناخشىسىدىن كېيىن ھېچكىممۇ بىرەر مىنۇت ئىشنى توختاتمىدى.

ئۆستەڭ چېپىۋاتقانلار ئىچىدىمۇ ئاجايىپ قىزغىن جەڭ بولۇپ كەتتى. بەزىبىر كەتمەننى بوشراق سالغانلار «قۇنەش»

دىگەن قوشاقچى، يىگىتنىڭ ئاچچىق كۆلكىسىگە قالاتتى. ئۇنىڭ:

ئاق كەپتەرمۇ دان يەيدۇ،
كوك كەپتەرمۇ دان يەيدۇ.
چىڭراق سالغىن كەتمەننى،
قىزلار كورسە، بوش دەيدۇ.

دىگەن ئاخشىسى ھەممە يىگىتلەرنىڭ نومۇس كۈچىنى قوزغاپ، قىزلاردىن ئارقىدا قالماسلىققا چاقىراتتى...

قۇياش ئۆزىنىڭ بىر كۈنلۈك سەپىرىنى ئاياقلاشتۇرۇپ، قىز-يىگىتلەرنىڭ زەربىدارلىق ھەركىتىگە قاراۋىرىپ كوزى تالغاندەك، تىيانشاننىڭ ئاقۋاش چوققىسىغا باش قويغاندا، ۋەزىپە تولۇق ئورۇنلاندى.

”شورلۇق دەشتىنىڭ“ چاڭگىلىدىن يۇلۇۋىلىنغان 50 موچە يەر تەكشى تۈزلىنىپ، مۇستەھكەم قىر سوقۇلدى. ئۇلۇك دەشتكە ھايات ۋە ھوسۇن بەرگۈچى ئۇستەڭمۇ قېزىلىپ، سۇ مەنبەئىگە ئۇلاشتۇرۇلدى. ئەمدى سۇ ئېچىپ ئۇنىڭ شورىنى يۇيۇشلا قالغان ئىدى.

★

قىرلىرى سىمونتلانغان كوز يەتكۈسىز سۇ ئامبىرىنىڭ ئەينەكتەك تىنىق سۈيى ئىگىز - پەسلىكلەردە يىلاندەك سوزۇلۇپ ياتقان بىر مېتىر كەڭلىكتىكى ئۇستەڭدىن ئۇشاق دولقۇنلار بىلەن ئېقىپ كېلىپ، شورلۇق دەشتىنىڭ چاڭقىغان باغرىغا يې

پىلدى. كىچىك - كىچىك توغانلاردىن لومشۇپ كىرىۋاتقان سۈزۈك سۇ بىر پەسنىڭ ئىچىدە شورلۇقنىڭ يۈزىنى كومدى.

سۈزۈك تاڭلار ئېتىپ، بىنامىنىڭ ئوسسىمۇ كېلىشىپ قالدى. ئۇنىڭغا ئۇلگۇرتۇپ بىر ئەتىگەنلىكى روزىكام بىلەن ماخمۇت يېزىدىن سوقا بىلەن ئورۇقلۇق ئېلىپ چىقتى. شۇنداق قىلىپ ئىش يەنە قىزىدى. ئىككى جۈپ سوقا يەر كوكسىنى تىلىشقا باشلىدى. ئىككى قېتىملىق ھەيدەشتىن كېيىن ئورۇقمۇ كومۇلۇپ بولدى...

IV

ئوتلۇق هارارەت بىلەن ماي ئايلىرىمۇ كىرىپ كەلدى. بۈگۈن بارلىق ئايلار ھەركەتلىنىپ، بۇغداي مايسىلىرىنى ئوتاشقا چۈشكەن ئىدى. گۈلباھار چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتىدا ئويگە كېلىپ، ئەمدى تاماقلىناي دەپ تۇرۇشىغا قادىر كىرىپ كەلدى.

— كەل ئوغلۇم، — دىدى گۈلسۇم ھەدە قادىرنى تورگە تەكلىپ قىلىپ.

قادىر يۈدۈرى چىقىپ ئولتۇردى. لېكىن ئۇنىڭ سولغۇن چىرايىغا قاراپ گۈلباھارنىڭ كوڭلى بىئارام بولدى. گۈلسۇم ھەدە بولسا قادىرنى كورۇش بىلەنلا بىردەم ئوچاق بېشىغا، بىردەم جاۋەنگە يۈگۈرۈپ، ئوزىچە پاي - پىتەك بولۇپ قالدى.

— قولۇڭنى چايقا ئوغلۇم، — دىدى گۈلسۇم ھەدە بىر ئاپتۇۋا سۇنى قادىرغا ئۇزىتىپ، — تېخى ساڭا گېپىم سىقلىپ تۇراتتى. ياخشى، ئوزەڭ كېلىپ قالدىڭ.

— رەھمەت ئانا، — دىدى قادىر غەمكىن بىر ئاۋازدا،—

تاغاققا! ئىشتىيىم يوق، ئالدىراپ تۇرىمەن...

گۈلسۇم ھەدە بىرئاز رەنجىگەندەك بولدى:

— زادى سەن ھەرقاچان كەلسەڭ، قامچاڭنى سۇغا چىلاپلا كېلىسەن. بىرەر قېتىممۇ تاماققا ئېغىز تەگمەيسەن...

— تاماققا ئېغىز تەگمىسەممۇ، كۆڭلۈمدە كۈندە ئېغىز تەككەندەك تۇرىمەن، — دېدى قادىر بىرئاز ئېچىلىپ.

— بۈگۈن ئولتۇرمىساڭ ئاغرىنىمەن ئوغلۇم، — دېدى گۈلسۇم ھەدە ۋە بىر پەسىنىڭ ئىچىدە تارىدەك سوزۇلغان ئىككى چىنە لەغمەننى داستىخانغا قويدى.

گۈلباھار قادىرنى تاماققا تەكلىپ قىلغاچ سورىدى:

— نېمە بولدى قادىر؟ ناھايىتى خاپا كۆرۈنىسىزغۇ؟

— ھە، شورلۇققا بارغان ئىدىم...

— قانداق، بىرنەرسە بوپتىمۇ؟ — گۈلباھارنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى.

— مايسىلارنىڭ ھەممىسى قۇرۇپ كېتىپتۇ...

شۇ سۆز بىلەن تەڭ گۈلباھارنىڭ چىرايى تاتىرىپ، ئەزايى - بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى. كۆزلىرى يوغان ئېچىلىپ، لەۋلىرى لىپىلداشقا باشلىدى. ئۇ بىرئاز جىملىقتىن كېيىن ئورنىدىن ئىرغىپلا تۇردى - دە، سىرتقا ئېتىلدى. پۈتۈنلەي گاڭگىراپ قالغان قادىرمۇ:

— گۈلباھار... گۈلباھار... — دېگىنىچە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

بىر قولىدا چۆمۈچ، بىر قولىدا چوپىلا تۇتۇپ قازان بېشىدا تۇرغان گۈلسۇم ھەدە شۇنچە ھەۋەس بىلەن پىشۇرغان تاماقنىڭ خېرىدارسىز قالغانلىقىغا رەنجىپ، بىر داستىخانغا، بىر ئىشىككە قارىغىنىچە تۇرۇپ قالدى...

★

گۈلباھار ئىككى كۈندىن بېرى، خۇددى سۇدىن ئايرىلغان بېلىقتەك بولۇپ قالدى... "تۈتۈننىڭ ئاچچىقىنى مورا بىلىدۇ" دېگەندەك، ئۇنىڭ تارتىۋاتقان ئازاپ - ئوقۇبەتلىرىنى پەقەت ئۆزىلا بىلەتتى. شورلۇقتىكى مايسىلارنىڭ قۇرۇپ كەتكەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلىغاندا، بوز ئېچىشقا قارشى چىقىپ كەلگەن بەزى ئادەملەرنىڭ كوكسى بىرلىك كۆتىرىلىپ "بىز دېمىدۇقمۇ؟ قۇرۇق قاخشال دەشتتىن قانداقمۇ ھوسۇل ئالغىلى بولسۇن! مانا ئەمدى زىيانلىقچە قالدى..." دەپ غودۇڭشىشاتتى.

بۇ خىل گەپ - سۆز، تاپا - تەنىلەر گۈلباھارنىڭ دەردىگە دەرت قوشۇپ، ئۇنىڭ روھىنى تېخىمۇ چۈشۈرۈۋەتتى.

بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ئابىت شۇجىمۇ ھەر تەرەپتىن ئالدىراپ قالدى. ئەڭ مۇھىمى، ئۇ گۈلباھارنى روھىي جەھەتتىن يەنە ئاۋالقىدەكلا ساغلام ساقلاپ قېلىشنى ئويلايتتى. شۇڭا ئابىت شۇجى گۈلباھار بىلەن يۈزمۇ - يۈز سۆزلىشىپ بىرئاز بولسىمۇ دەردىگە دەرمان بولۇش ئۈچۈن ئاتايىن ئۇنى ئىزلەپ كەلدى. ئابىت شۇجى ئۆيگە كىرگەندە، گۈلباھار خۇددى كېسەل كىشىلەردەك كارۋاتتا ياتقان ئىدى. ئۇ، ئابىت شۇجىنى كۆرۈش بىلەنلا دەرھال ئورنىدىن تۇردى.

— نېمە بولدى سىڭلىم، ئۆزىڭىز ساقمۇ؟ — دېدى شۇجى گۈلباھارنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، گۈلباھار يەرگە قارىغىنىچە جىم تۇراتتى. ئابىت شۇجى ئۇنى يەر ئاستىدىن كۈزەتتى - دە:

— دەرەخلەر نىمە ئۈچۈن قۇرۇمايدۇ؟ — دەپ سوئال قويىدى ۋە بىر ئاز جىمىقتىن كېيىن ئۆزى جاۋاپ بەردى: — دەرەخنىڭ يىلتىزى نەمدە بولغانلىقى ئۈچۈن قۇرۇمايدۇ، سىڭلىم، سىزنىڭ يىلتىزىڭىز نەمدىن چىقىپ كەتكەن ئوخشىمامدۇ؟

گۈلباھارنىڭ كوزلىرى، ئابىت شۈجىنىڭ ئاكىلىق مېھرى بىلەن چاقناپ تۇرغان سەمىمى كوزلىرىگە ئۇچراشتى - دە، ئىختىيارسىز سوزلەشكە باشلىدى:

— ئابىت شۈجى... بىز يېڭىلدۇق، دۈينى چوڭ زىيانغا ئۇچراتتۇق... — ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ، ئۇزۇن كىرپىكلىرىنىڭ ئاستىدا مەرۋايىتتەك ياش تامچىلىرى ئەگىشكە باشلىدى.

— سىزگە نىمە بولدى، سىڭلىم؟ — دىدى شۈجى ھىچنەرسىدىن خەۋەرسىز كىشىدەك.

— ھەممىسى تۈگىدى...

— ئۆزىڭىزمۇ تۈگىدىڭىزمۇ؟ — مانا قىزىق... ھەممىدىن يامىنى مانا مۇشۇ!

ئابىت شۈجى بىر تال تاماكا چەكتى ۋە بىر ئاز خۇماردىن چىقفاندىن كېيىن ناھايىتى سەۋىرچانلىق بىلەن:

— بىز يېڭىلمىدۇق، گۈلباھار، — دىدى، — بەلكى يېڭىشنىڭ ئىشكىنى ئاچتۇق. "زىيان تارتمىغان ئەر — ئەر ئەمەس" دەيدۇ كونىلار. زىيان پايدىنىڭ ئاچقۇچى. مال - دۈنيا يوقالسا ھىچگەپ ئەمەس سىڭلىم. لېكىن ئېتىكلىك بىلەن ئىرادە يوقالسا، ھەممە ئىش تۈگەيدۇ. بۇ ئىش ئۇلۇغ بىر ئىشنىڭ باشلىنىشى. چۈنكى شورلۇق دەشتتە ئۈنگەن مايسىلار بۇنىڭ دەلىلى. ئۇنىڭ قۇرۇپ كېتىشى بىزنىڭ تەجرىبىسىزلىكىمىز...

گۈلباھارنىڭ كوزلىرى يوغان ئېچىلىپ سۈلغۈن يۈزلىرىگە

ئاستا - ئاستا قان يۈگۈردى.

شۈجى يەنە نۇرغۇن ھەقىقەتلەرنى سوزلەپ، ئاخىرىدا خۇلاسە قىلغاندەك مۇنداق دىدى:

— شۇنداق گۈلباھار، كۈرەش بار يەردە غەلىبىمۇ بولىدۇ، مەغلۇبىيەتمۇ بولىدۇ. ھەممىگە چىداش كېرەك، غەلىبىنىمۇ، مەغلۇبىيەتنىمۇ بىر خىل قارشى ئېلىش كېرەك. "تاغدەك ئىشىڭمۇ تېرىقتەك تۈگۈنى بولىدۇ" دەيدۇ سىڭلىم. بىزنۇ بۇ قېتىمقى مەغلۇبىيەتنىڭ تۈگۈنىنى تېپىپ، كۈرەشنى يەنىمۇ قىزىتتۇۋېتىشىمىز كېرەك!

ئابىت شۈجىنىڭ سوزلىرى گۈلباھارنىڭ قەلبىدە يېڭى بىر ئارزۇ - ئۈمىت، ئىشەنچ ئوتىنى ياقتى.

★

گۈلباھار كەلگەندە، روزىكام باشقۇرۇش رايونىدا ئېچىلغان پارتىيە مەجلىسىدىن يېڭىلا قايتىپ كەلگەن ئىدى.

قانداق قىزىم؟ — دىدى ئۇ ھويلىدىكى كارۋاتتا ئولتۇرغان گۈلباھارنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئېلىپ.

— ياخشى...

— ھە، ياخشى بول، ئېغىر بول قىزىم. ئېغىر تاشنى سۇ ئالمايدۇ. يەڭگىللىك قىلىپ ئۆزەڭنى ئۇپراتما! ئېيتقاندەك، مەن ساڭا خۇشخەۋەر ئېلىپ كەلدىم، بىزگە ياردەملەشكىلى ناھىيىدىن بىر تېخنىك كەلدى.

— تېخنىك... — دىدى گۈلباھار كوزلىرى چاقناپ.

— ھە، تېخنىك كەلدى، — دىدى روزىكام قايتىلاپ، — ئابىت شۈجى بىزنىڭ ئىشىمىزنى گۈڭشېغا خەۋەر قىلغان

ئىكەن. ئۇلار ناھىيىلىك ئىلمىي تەتقىقات بولۇمىدىن بىر تېخنىك نى سوراپ ئېلىپ، بىزگە چىقارتىپتۇ. قايتا ئىش باشلىشىمىز ئۈچۈن ياردەملەشمەكچى. ئىسمى تالىپ. ئۇزى ئالتۇنىدەك يىگىت ئىكەن، قىزىم.

— ئۇزى قېنى؟ — ئالدىراپ سورىدى گۈلباھار.

— ئەتىگەن كەلدىيۇ، مەن قوينىمچە قادىر بىلەن ئىككىسى شورلۇققا كېتىپتۇ... روزىكامنىڭ سوزى تۈگىمەي، يۇلغۇن بېسىلغان بىر ھارۋا ئىشىك ئالدىغا كېلىپ توختىدى - دە، ئۇنىڭدىن قادىر بىلەن تالىپ چۈشتى.

— پاھ ئوغلۇم... ئاتاڭنى ئوتۇڭغا باي قىلىدىكەنسەن - دە، — دېدى روزىكام تالىپنىڭ يەلكىسىگە قېقىپ.

— قانداق، شورلۇقنى كوردىڭىزمۇ؟ — دېدى گۈلباھار تالىپنىڭ ئالدىغا كېلىپ.

— كوردۇم، ئاجايىپ يەر ئىكەن، — دېدى تالىپ، — شورىنى يۇيۇپ تاشلىساق، نېمە تېرىسا ئۈنگىدەك.

— زادى ھوسۇل ئالغىلى بولامدىكەن؟ — دېدى گۈلباھار ئالدىراپ.

— ئەلۋەتتە.

— ئۇنداق بولسا، بىزنىڭ مايسىلىرىمىز نېمىشقا قۇرۇپ كەتتى... — دېدى بىر ئاز غەمكىنلىشىپ گۈلباھار.

— تېخنىكنىڭ تەكشۈرۈشلىرىگە قارىغاندا، بىز ئۇرۇغۇن ئىشلارنى چالا، خاتا قىلىپتىكەنمىز، — دېدى قادىر گۈلباھارنىڭ كوڭلىگە ئارام بېرىپ.

— شۇنداق، شورلۇقنى يۇيۇشتا سىلەرنىڭ ئىلمىي تەجرىبەڭلار كەملىك قىلىپتۇ. ئىشنى قايتىدىن باشلايمىز.

تالىپنىڭ سوزلىرى گۈلباھارغا كۈچ بېغىشلىدى. ئۇ خوشال

لىقىدىن نېمە قىلىشنى بىلمەي، تالىپنىڭ قوللىرىنى قاتتىق قىسىپ:

— ئىشنى قاچان باشلايمىز؟ — دېگىنىچە تۇرۇپ قالدى.

— ئاۋال قىلىنغان ئىشلاردىن بىر خۇلاسە چىقىرايلى، ئاندىن ئىشنى كېچىكتۈرمەيمىز.

خېلىدىن بېرى پاراڭغا ئارىلاشماي بىر چەتتە جىم ئولتۇرغان روزىكام بىردىنلا سوزلەپ كەتتى:

— "مېلى يوق دەپ ئەردىن قاچما، چوپى يوق دەپ يەردىن" دەپتىكەن. ھەممە نەرسە جاپا - مۇشەققەت، تەر تۆكۈش بىلەن يارىلىدۇ. بۈگۈنكى مەجلىستىمۇ ئابىت شۇجى مۇشۇ ئىش ھەققىدە كوپ باش قاتۇردى، ياخشى يوليورۇقلارنى كورسەتتى. ئەمدى بالىلىرىم، باشلىغان ئىشنى ئاخىرىغا يەتكۈزۈشىمىز كېرەك! قېنى جۇرۇڭلار، ئويگە كىرەيلى. تاماق تەييار بولدى، موماي كايىمىسۇن...

★

قۇياش نەيزە بويى ئورلەپ شورلۇق دەشتىنىڭ ھاۋاسى قىزىشقا باشلىغاندا، ئالا توپا قىلىق ھارۋىدىن چۈشكەن ئۈچ كىشى ئېتىز بېشىغا كېلىپ توختىدى.

تالىپ قايتا شورلىنىپ ئاۋالقىدەكلا تاپ - تاقىر بولۇپ قالغان يەرلەرنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئېتىز - قىرلارنىڭ ئۇ يەر - بۇ يېرىدە ئۇسۇپ قالغان ئىككى - ئۈچ تال چوپىنى قولىغا ئېلىپ، دىققەت بىلەن نەزەر سېلىپ:

— ئاتا، بۇ خىل ئوتلار قانداق يەردە ئۇسىدۇ؟ — دەپ سورىدى روزىكامغا قاراپ.

روزىكام ئەزەلدىن ئالغان بىر سىقىم تۇپراقنى ئۇۋۇلاپ، تىلىغا

تەككۈزدى، كېيىن تالىپنىڭ قولىدىكى چوپنى ئېلىپ، بىر يىلتىزىغا، بىر يوپۇرمىقىغا قاراپ دېدى:
— بۇنداق ئوتلار تۈز - شورلىرى كۆچمىگەن يەردە ئۆسىدۇ ئوغلۇم. بۇ تۇپراقنىڭ شور قۇۋۋىتى خېلى كېتىپ قاپتۇ.
— توغرا، — تالىپ بىردىنلا گۈلباھارغا قاراپ، — شورلىقنى قانداق يۇغان ئىدىڭلار! — دەپ سورىدى.
— ئۈستىدىن سۇ ئېقىتىپ.
تالىپنىڭ قاپ - قارا قوشما قاشلىرى چىمىرىلىپ، كۆزى بىر نۇقتىغا تىكىلدى ۋە بىر ئازدىن كېيىن گۈلباھارغا قاراپ ۋەزمىن سۆزلەشكە باشلىدى:
— سىلەر مۇنداق ئىشلارنى خاتا قىلغان، بىرىنچى، سىلەر ئېقىتقان سۇ يەرنىڭ شورىنى يالاپ كەتكەندىن كېيىن تۇپراق تەركىۋى بۇزۇلۇپ، ئاستىغا سۇ ئۆتكۈزمەيدىغان قىلىپ قويغان. نەتىجىدە، يەر قېتىپ، شورتاڭ توپىغا ئايلىنىپ كەتكەن. ئېقىتىش يولى بىلەن شور يۇيۇش ياخشى نەتىجە بەرمەيدۇ. سۇنى تەكشى سىڭدۈرۈش لازىم. ئىككىنچى، سىلەر سۇنى ئارقا - ئارقىدىن سۇرۇپ قويماي، شورلۇقتىكى تۈزلار 10 - 20 سانتىمېتىر چوڭقۇرلۇققا ئېقىپ چۈشۈش بىلەنلا قانائەتلىنىپسىلەر، نەتىجىدە، بۇغدايىنىڭ يىلتىزى تۈز بىلەن زەھەرلىنىپ قۇرۇپ كېتىپتۇ.
— يەرنى قانداق سۇغارغان ئىدىڭلار؟ — دەپ يەنە سورىدى تالىپ.
— ئادەتتىكى بۇغدايلارغا ئوخشاش، — دەپ جاۋاب بەردى قادىر.
— سۇ قويۇشتىمۇ يېڭىلىكەنسىلەر، ئەسلىدە، شورى يۇيۇلغان يەرلەرگە يېتەرلىك مىقداردا كۆپرەك سۇ قويۇلىدۇ. ئەگەر

مۇنداق بولمىغاندا، تۇپراق تېزلا قۇرۇپ قالىدۇ. ئۇسسۇزلۇق سۇنى خالىغانچە ئالالمايدۇ. نەتىجىدە، يەر ئاستى سۇلىرى بىلەن بىللە ئۇنىڭدىكى تۈزلارنىڭمۇ يەر ئۈستىگە چىقىشى كۈچىيىپ، تۇپراقتا قايتا شورلىنىش پەيدا بولىدۇ. بۇ يەرمۇ مۇشۇنداق بولغان...
تالىپنىڭ سۆزلىرىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاپ تۇرغان روزىكام گۈلباھارغا قاراپ سۆزلىدى:
— توغرا، سىلەر دەرەخنى يىقىتقانسىز، لېكىن يىلتىزىنى قىرقىمىغان. ئاخىر يەنە كۆكلەپ چىققان، — روزىكام بىر ئاز ئويلىنىپ داۋام قىلدى، — سەنمۇ بىرنەرسىنى ئۇنتۇدۇڭ ئوغلۇم، بۇ يەرلەرگە چوڭقۇر زەيكەش قېزىش لازىم.
— توغرا، توغرا... — دېدى تالىپمۇ تەكىتلەپ، — زەيكەش قېزىلمىغاندا يەر ئاستى سۇلىرى تۇپراقنىڭ ئۈستىگە چىقالمايدۇ.
بۇ ئۈچ ئاتا - بالا كەچ كىرگىچە شورلۇقنى ئايلىنىپ، نۇرغۇن تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، پۈتۈن شورلۇقنىڭ يىللاردىن بېرى ئۆز باغرىدا يوشۇرۇپ ياتقان مۆرەككەپ سىرلىرىنى ئېچىپ، قاش قارايغاندا يېزىغا قايتىشتى.

V

شورلۇق دەشتتە قايناق ھايات ساداسى بىلەن ھالال مېھنەت شاۋقۇنى يەنە تەنتەنە قىلدى...
يۈرۈنقى ھەر چېدىر ئورنىغا ئۈچ چېدىر ئورنىتىلدى. خۇددى پۈتۈن گۈلشەن ئاھالىسى بۇ يەرگە كۆچۈپ چىققاندەك، جەڭگىۋار روھ، ئوتلۇق كۆرەش ساداسى پۈتۈن دەشتلىكنى

زىلزىلىگە كەلتۈردى...

تۆت گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈپ ھۇجۇمغا ئۆتكەن گۇرۇپپىلار ئارىسىدا ئۆزئارا مۇسابىقە قىزىپ كەتتى. ئىككى كۈنلۈك ئەمگەكتىن خۇلاسە چىقىرىش ۋاقتىدا، سالى گۇرۇپپىسى بىلەن رەيھاننىڭ گۇرۇپپىسى «زەربىدار گۇرۇپپا» دېگەن كۆچمە قىزىل بايراققا ئىگە بولۇپ، باشقا گۇرۇپپىلارنىڭ ئۈگىنىش ئۈلگىسى بولدى. كېيىنكى باھالاشتا قادىر بىلەن «بوز بۇلبۇلى»نىڭ گۇرۇپپىسى ھەممىدىن ئۆزۈپ، ئۈچ كۈنلۈك نورمىنى بىر يېرىم كۈندە ئورۇنلاپ قويدى.

جەڭنىڭ شۇنداق بىر قىزىغان پەيتىدە يېزا تەرەپتىن گۈلدۈرلەپ چىققان بىر ئاۋاز ھەممىنى ھەيران قالدۇردى. موتور ئاۋازى يېقىنلاپ، چوڭ «MN—54» تىراكتورىنىڭ ئەينەكلىرى قۇياش نۇرىدا چاقناپ، يەر - زېمىننى تىترەتكۈدەك زور بەستى بىلەن ئىش مەيدانىغا يېقىنلاشقاندا، پۈتۈن جەڭچىلەر قوراللىرىنى ئېگىز كۆتىرىپ، ئالا - چۇقان سالغىنىچە يول ئۈستىگە يۈگۈرۈپ كېلىشتى.

تىراكتور توختىدى. ئۇنىڭ ئىچىدىن چىققان ئابىت شۇجى ئۆزىنى قورشاپ تۇرغان جەڭچىلەرنىڭ ھاياجان - تەنتەنە بىلەن داۋالغۇپ تۇرغان ئېقىمىغا بىر قۇر نەزەر سېلىپ، كۆتىرەڭگۈ ئاۋاز بىلەن سۆزلىدى:

— پارتكوم نامىدىن سىلەرنىڭ بۇ يۈكسەك روھ - ئىرادەڭلارنى ئالقىشلايمەن! بۇنداق ئىنقىلاۋىي روھ بىلەن دەشتتىن ئەمەس، تاشتىنمۇ ئاش ئالغىلى بولىدۇ. مانا سىلەرگە گۇڭشې پارتكومىنىڭ ياردىمى! — دېدى قولى بىلەن تىراكتورنى كۆرسىتىپ.

VI

...كۈمۈشتەك ئايدىڭ كېچە.

ۋاقىتنىڭ بىر يەرگە بېرىپ قالغانلىقىغا قارىماي، جەڭچىلەرنىڭ ئۇيقۇسى كېلىدىغاندەك ئەمەس. چۈنكى، بۈگۈن ئۇلارنىڭ خۇشاللىق كۈنى. پۈتۈن جەڭچىلەرنىڭ يۈرىكى ھالال مېھنەتنىڭ زور تەنتەنىسى بىلەن تولۇپ تاشقان ئىدى. شورلۇق دەشت مەغرۇر قەددىنى پۈكتى. كىشىلەر ئۇنى ئالقانلىرىغا ئېلىپ، ئۆز مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىشكە باشلىدى. روزىكامنىڭ مەسلىھەتى بىلەن يېڭى ئېچىلغان بىنامىنىڭ يېرىمىغا قوغۇن، يېرىمىغا قىچا تېرىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ جەڭچىلەر بۈگۈن ئادەمنىڭ قەلبىنى سېھىرلىگۈچى تەبىئەتنىڭ بۇ گۈزەل كېچىسىدە ناخشا توۋلاپ، ساز چېلىپ... شورلۇق دەشتنىڭ يېڭى ھاياتىنى يۈرەك تارلىرىنىڭ جاراڭلىق، شوخ ناۋاسى بىلەن تەبرىكلىمەكتە ئىدى...

قادىر بىلەن گۈلباھار چېدىردىن يىراقلىشىپ يۇقىرى قاراپ ماڭدى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن «بوز بۇلبۇلى»نىڭ راۋاپقا تەڭكەش ئېيتقان ناخشىسى ياڭرىدى:

قوغۇن تېرىدۇق بوزغا،
كۆزدە كېلىپ كۆرەرسىز.
تۆككەن تەرنىڭ مېۋىسىنى،
شۇ چاغ تېتىپ بىلەرسىز.

گۈلباھار بىلەن قادىر بىر - بىرىگە قارىشىپ ئىللىققىنا كۈلۈشۈپ قويدى.

— نېمە دېگەن گۈزەل كېچە... — دېدى قادىر ئۆزىچە ھاياجانلىنىپ.

— بۇ گۈزەللىكنى ياراتقانمۇ بىزنىڭ مېھنىتىمىز...

— توغرا، — دېدى قادىر تەستىقلاپ.

بۇلار تارغىنا قىر يوللىرىدا بىر - بىرىگە يانداشىپ مېڭىپ، يېڭى ئېچىلغان ئۇستەڭ بويىغا كېلىپ يۇمشاق، نەم تۇپراقنىڭ ئۈستىگە ئولتۇردى. بۇلارغا مەسلىكى كەلگەندەك، كۈلۈپ تۇرغان تولۇن ئاينىڭ سىماپتەك نۇرى گۈلباھارنىڭ يۈز - كۆزلىرىدە جىلۋىلىنىپ، ئۇنىڭ باھار غۇنچىسىدەك يېقىملىق ھۆسنىنى يەنىمۇ نۇرلاندۇرۇۋەتكەن ئىدى...

قادىر قولىدا ئويناپ ئولتۇرغان بىر تال چالمىنى ئۇستەڭگە تاشلاپ گۈلباھارغا قارىدى، قارىدىيۇ، ئۇزىنىڭ ئالدىدا قىز ئەمەس گويا ئەنە شۇ ئاسماندىكى تولۇن ئايدىن ئېقىپ چۈشكەن بىر پارچە نۇردەك گۈزەللىك شاھى ئولتۇرغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ بىرىنچى قېتىم گۈلباھارنىڭ چاقناپ تۇرغان شەھلا كۆزلىرىگە كۆز ئۈزمەي قاراپ ئولتۇراتتى.

— گەپ قىلىڭ قادىر... — دېدى گۈلباھار قادىرنىڭ كۆزىدىكى ئوتلۇق ھارارىتىگە چىداش بېرەلمەي ئاستا يەرگە قاراپ.

— نېمە دەپ؟ — پەرۋاسىزلا جاۋاپ بەردى قادىر.

گۈلباھار نېمە دېيىشىنى بىلمەي بىر پەس جىم بولۇپ قالدى، كېيىن:

— ئېيتىدىغان سۆزلىرىڭىز يوق ئىكەن - دە، قادىر؟ — دېدى.

بۇ سوئال قادىرنىڭ تىلىغا جان بەردى. ئۇ بىر ئاز تېتىكلىنىپ:

— سۆزۈممۇ... ئېيتىدىغان سۆزلىرىمغۇ ناھايىتى كۆپ ئىدى، لېكىن... — دېگىنىچە تۇرۇپ قالدى.

— ھە، نىمىسى "لېكىن؟" — ئەگىلەپ سورىدى گۈلباھار.

— ئەمىسە... ئېيتاي، خاپا بولمايسىز - ھە؟

— خاپا قىلىش ئۈچۈنلا ئېيتسىڭىز، ئەلۋەتتە خاپا بولىمەن.

— مانا شۇنداق ئەمەسمۇ؟ مېنىڭمۇ سىزنى ھەرگىز خاپا قىلغۇم كەلمەيدۇ...

— ماقۇل، ئېيتىڭ، خاپا بولمايمەن.

قادىر گۈلباھارنىڭ ئۇششاق بارماقلىرىنى ئويناپ ئولتۇرۇپ، يەرگە قارىغىنىچە ئاستا پىچىرلىدى:

— گۈلباھار ... تويىنى قاچان قىلىمىز؟

گۈلباھار ئۇيالغىنىدىن قولىنى قادىردىن تارتىۋالدى.

— ماڭا قىلىدىغان گېپىڭىز شۇمىدى؟ — دېدى ئۇ نازلانغاندەك قادىرغا قىيغاچ قاراپ.

— ئېيتىڭا، گۈلباھار، راستىنلا تويىنى قاچان قىلىمىز؟ — قادىر تېخىمۇ كۈچەپ، گۈلباھارنىڭ چىنىققان بىلىكىدىن مەھكەم تۇتۇۋالدى.

گۈلباھار ئەمدى ئىلاجىسىز قالغان ئىدى. ئۇزىنىڭ بىكاردىن گەپ تېشىپ قويغانلىقىغا پۇشايمانمۇ قىلدى. ئاخىر ئۇ، قادىردىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى پەملىدى - دە، قادىردىن يۈزىنى ئۇرۇپ ئاستا سۆزلىدى:

— بال چىقىپ، ماي پىشقاندا...

قادىر قانداقتۇر بىر غايىۋانە كۈچ بىلەن ئىختىيارسىز گۈلباھارنى ئۆزىگە تارتتى...

قۇياش ھارارىتىدەك ئىسسىق، پاك لەۋلەر بىر - بىرىگە چېپىسلىشىپ يۈرەكنىڭ تېپىشماقلىق سىرلىرىنى يېشىپ تاشلىدى...

VII

گۈلشەننىڭ ياپ - يېشىل ھوسنىغە ئالتۇن زەر بىلەن كەش
تە باسقۇچى ئاۋغۇست ئايلىرىغا كەلگەندە، مىسقاللاپ تەر سىڭ
گەن شورلۇق كوكسىدىن پاتمانلاپ شەرۋەت ئېقىشقا
باشلىدى...

شورلۇق دەشتكە تېرىلغان قوغۇن، قىچىلار خېلى ئوخشى
دى. ئارقا - ئارقىدىن قىيام بولۇپ تۇرغان ئاقناۋات، كوكنا
ۋاتلارغا بىر قېتىم ئېغىز تەككەنلەر: «مېھنەتنىڭ مۇنىسى شې
رىن دىگەن مانا شۇ!» دەپ بىرنەچچە كۈن تىلىنى
تامشىيتتى...

تۇنجى قېتىم گۈلباھارنىڭ قولى بىلەن ئۈزۈلگەن ئاقناۋاتقا
بىرىنچى بولۇپ ئېغىز تەككەن روزنىكام بۇ شىرىن - شەربەتكە
ھەقىقەتەنمۇ قايىل قالدى. شۇنىڭ بىلەن شورلۇق دەشتكە
«شېكەر باغ» دەپ نام قويۇپ بەردى.

بۇ كۈنلەردە قادىر بىلەن گۈلباھار ئۆز ۋەدىلىرى بويىچە
تەنتەنىلىك كۈنلەرگە ئالدىرايتتى. قادىر گۈلباھارنى ھەر بىر
قېتىم كورگەندە:

— گۈلباھار، مانا بالىمۇ چىقىپ، مايمۇ پىشتى. بىزمۇ
ئەمدى بالدىن رىشاللا، مايدىن پولو ياسىمايمىزمۇ؟ — دەپ
قىستاشقا باشلىدى.

ئارىدىن ئۇزاق ئوتمەي بۇلار تەققەززالىق بىلەن كۈتۈپ
كەلگەن تويمۇ بولۇپ ئوتتى...

گۈلسۇم ھەدىمۇ «ئۇ دۇنيا - بۇ دۇنيا يالغۇز قىزى»، «ھا.
ياتىنىڭ يورۇق چىرىغى» بولغان گۈلباھارنىڭ تويىنى ئۇرا

قولى بىلەن قىلىپ ئارزۇ - ئارمانغا يەتتى. ئۇ، ئالدىغا
ئۇچرىغانلارغا:

— ... مانا ئەمدى قىزىمنىڭ بەختىنىمۇ كوردۇم. ئوغۇلمۇ
كوردۇم. قادىرمۇ، گۈلباھارمۇ ئەمدى ئوز بالام! بىرىنى بېشىمغا
سەللە قىلىپ ئورايمەن، بىرىنى تاج قىلىپ قادايمەن ...، —
دەپ ئوز - ئوزىدىن خوشاللىناتتى.

قادىر تويىنىڭ كەلدى - كەتتىسى تۈگەپ بىرەر ئاي
ئوتكەندە، گۆكشى پارتكومىنىڭ كورسەتمىسى بويىچە، شەھەر-
دە ئېچىلغان «قىسقا مۇددەتلىك تىراكتورىستلار كۇرسى»غا
ئوقۇشقا كىرىپ كەتتى...

1963 - يىل مارت. ئۈرۈمچى

❀❀❀❀❀❀❀❀

ئازات زامانىمدىن ئايلىناي

7 - ئاينىڭ بىر ئوچۇق ئەتىگىنى ئۈرۈمچىدىن چىققان يولۇچىلار ئاپتوموبىلى چۈش مەھەل بىلەن داۋ نېچىگىدىن ئۆتۈپ كەتتى.

— ئەمدى جىرلايمىز، جەكەن، قېنى دوستۇم، ئۆزەڭ بىر باشلا، — دەپ مۇراجەت قىلدى بىر يىگىت ھەمراسىغا قاراپ.

قازاقچە شوخ ناخشا باشلىنىپ، ماشىنا ئىچى خۇددى تويلاپ كېلىۋاتقاندەك ئاجايىپ جانلىنىپ كەتتى. نىمە ئۈچۈندۇر "جەكەن" دىگەن ئىسىم ئوتتۇرىغا چىقىش بىلەن جەكەننىڭ يېنىدىراق ئولتۇرغان ھەربى كىشىنىڭ ئەتىگەندىن بېرىكى خۇشچاخچاق، مۇلايىم چىرايى بىردىنلا ئۆكۈپ، قارامتۇل قوي كوزلىرى ئاللىقانداق يوشۇرۇن بىر مۇڭ بىلەن تىنىشقا باشلىدى.

ماشىنا تالاي يوللارنى ئارقىغا تاشلاپ، ئۈزۈك - ئۈزۈك سايلاردىن غۇيۇلداپ ئوتۇشكە باشلىدى.

تونۇردەك قىزىغان كۈننىڭ تەپتى ماشىنىدىكىلەرنى بوشاشتۇردىمۇ، بىر ھازادىن كېيىن بىرىنىڭ قۇچىقىغا بىرى باش قويۇپ، ھەممەيلەن ئاستا - ئاستا ئۇيقۇغا كەتتى. پەقەت جەكەن بىلەن ھېلىقى ھەربى كىشىلا يىراقلارغا كوز تىككە-

نىچە ئولتۇرۇشاتتى. پات - پات يەر ئاستىدىن جەكەننى كۈزىتىپ، ئۇنىڭدىن كوز ئۈزمەي دىگۈدەك قاراپ ئولتۇرغان ھەربى كىشى تۇساتتىن جىمجىتلىقنى بۇزدى.

— "مىڭىنىڭ چىرايىنى تونۇغىچە بىرىنىڭ ئىسمىنى بىل" دەپتىكەن، — دەپ سوز باشلىدى ئۇ، — ئىسمىڭىز جەكەن ئىكەن، پەمىلىڭىز نىمە؟

پەمىلەم جۇ، ئىسمىم جۇپىڭ، ھە، بەزىدە جەكەن دەپمۇ ئاتىشىدۇ.

نىمىشقىدۇ بۇ جاۋاپتىن كېيىن ھەربى كىشىنىڭ چىرايى غەلىتىلا سۇرلۇنۇپ، غايىۋانە بىركىم بىلەن سوزلەشكەندەك ئوز ئىچىدە سىۋىرلىدى: "جەكىنىم... جىگىرىم... ئۇرۇق - ئەۋلادىمدىن قالغان نىشانەم ئىدىڭ، يوقالغىنىڭچە بوق بولدۇڭ..."

ھەربى كىشىنىڭ بۇ ھالىتى جەكەننى ھەيران قالدۇردى:

— نىمە بولدى سىزگە، بەك خىيال سۈرۈپ كەتتىڭىزغۇ؟

— ھە، ئوتكەن ئىشلار ئېسىمگە چۈشۈپ كەتتى، — دىدى ھەربى كىشى پەرۋاسىزلا ۋە بىرئاز جىمجىتلىقتىن كېيىن بىردىنلا جىددىيلەشتى:

— "ئادەم سوزلىشىدۇ، يىلقا كىشنىشىدۇ" دەيدۇ بىزدە، بىلىشكە قىزىقسىڭىز، مېنىڭ ئىسمىم مەكەن، مېنىڭمۇ بىر چاغلاردا جەكەن دەيدىغان ئىنىم بولىدىغان، لېكىن بىز تىرىك تۇرۇپ ئايرىلغان ئىدۇق. بۇنىڭغا تالاي يىللار بولدى. سۈرۈشتۈرسەم، كىچىكىدىلا ئولۇپ كەتكەن دىيىشتى. بىر تۇرۇپ ئويلايمەن: ھاياتتۇ، ئاسماننىڭ ئاستى كەڭغۇ، بىر يەرلەردە يۈرىدىغاندۇ بەلكى...

جەكەن ئوز ھەمراسىنىڭ كوڭلىنى كوتىرىش ئۈچۈن ھەر

خىل سۆزلەرنى قىلدى ۋە ئاخىرى يولۇچىلار رەسىم يىتىپكە كوچتى:

قەيەرگە بارىسىز؟

— بارىكولغە.

— مانا، بىر يەرگە بارىدىكەنمىز، نىمىدىگەن ياخشى، — دىدى جەكەن خوشاللىنىپ.

— ئائىلىڭىزدە كىملەر بار؟ — سورىدى مەكەن خىيالەن يۇمۇلغان كوزلىرىنى جەكەنگە ئاغدۇرۇپ.

— ئاتام، ئانام ۋە بىر سىڭلىم بار، ئاتام "قىزىلتۇغ" دادۇيىنىڭ شۇجىسى، — جاۋاپ بەردى جەكەن ۋە مەكەنگە ياندۇرۇپ سوئال بەردى:

— سىزنىڭچۇ؟

— ئىككى بالام بار، مەن دەم ئېلىش ئۈچۈن تۇغۇلغان يۇرتۇمنى، ئۇرۇق - تۇققانلىرىمنى كورگىلى كېتىپ بارىمەن...

شۇ چاغدا ماشىنا بىكەتكە كېلىپ توختىدى. يولۇچىلار تارقىشىپ تاماققا كېتىشتى. مەكەن بولسا، نىمە ئۈچۈندۇر شىرىلداپ سۇ ئېقىۋاتقان ئېرىق بويىغا كېلىپ ئولتۇردى ۋە ئىختىيارسىز هالدا ئۇنىڭ خىيالىدىن "جەكەن" ئىسمى بىلەن مۇناسىۋەتلىك يۇرىگىگە ئوچمەس داغ سېلىپ كەتكەن ئوتمۇشتىكى ئېچىنىشلىق ۋەقە تىزىلىپ ئوتۇشكە باشلىدى.

★

1946 - يىلنىڭ دەهشەتلىك قىش كۈنلىرىنىڭ بىرى. قاش قارايغان مەهەلدە كىچىككىنە يېزىدا "دارىن كەپتۇ،

ئەسكەر تۇتقىدەك» دىگەن شۇم خەۋەر تارقىلىپ كەتتى. كەمبەغەللەر ئوز بېشىغا كېلىدىغان بالايى - ئاپەت، تۇتقۇننىڭ ئاقىۋەتلىرى هەققىدە ئويلاپ، يۈرەك - باغرى ئېزىلەتتى.

ئەسكى - تۇسكى كىگىزلەر بىلەن قۇراشتۇرۇپ تىكىلگەن جۇل - جۇل، ۋەيرانە كىچىككىنە قارا ئويىنىڭ ئىچىنى پۇتۇنلەي مۇڭ - قايغۇ، يوقسۇزلۇق غېمى باسقان ئىدى. ئوينىڭ بۇلۇڭىدا بىر پارچە ئەسكى ئېرىنىڭ ئۇستىدە ئىڭرەپ ياتقان ئايالنىڭ بوغۇق ئاۋازى ئاڭلاندى.

— جەكەن... هوي جەكەن، ئوتنىڭ يورۇغىنى چىقارغىنا قوزام، كوڭلۇم بۇزۇلۇۋاتىدۇ.

دالىدىن تېرىپ كەلگەن هول چاۋانى تۇتاشتۇرالماي، كوزلىرى ياشاڭغىراپ كەتكەن بەش ياشلار چامىسىدىكى گودەك بارلىق كۈچىنى يىغىپ ئوتنى پۈۋدەشكە باشلىدى. ئوت ئاهايىتى ئەسلىكتە ياندى، ئوتنىڭ كۈچسىز تەپتى كىچىككىنە جەكەننىڭ كوينەكسىز، ئورۇق تېنىنى بىر ئاز ئىسسىتتى، ئەمدى ئىككىنچى بىر دەرت جەكەننى ئازاپلاشقا باشلىدى، ئاچلىق!...

— ئانا،... قوسىقىم ئېچىپ كەتتى...

ئانا ئوغلىنىڭ دەردىگە ئاچچىق كوز يېشى بىلەن جاۋاپ قىلدى.

— ئاه، خۇدا... شۇنچىمۇ رەهىمسىز بولارسەنمۇ، گادايلىرىڭنى تىرىك تۇرغۇزۇپ بۇنچە قىينىغىچە، ئامانىتىڭنى ئالساڭ بولمامدۇ؟! بىرلا باش پاناهىمىزدىنمۇ ئايرىدىڭ!...

ئانا قاتتىق بىر يوتەل بىلەن تۇنجۇقۇپ كەتتى.

ئانا شۇ قىشتا باينىڭ ماللىرىنى قوغدايمەن دەپ قارلىق تاغدا ۋاقىتسىز ئولگەن ئېرىنىڭ قايغۇسى ۋە مانا

شۇ يوقسۇل تۇرمۇشنىڭ تاغدەك بېسىمىدا بۇلىدىن ئىككى ھەپتە بۇرۇن ئېغىر سىل كېسىلى بىلەن ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان ئىدى.

شۇ پەيت ئۆيگە بۇ ئائىلىنىڭ ئەمدىكى بىردىن-بىر سۆيۈنگەن تېغى، بەختسىز ئانىنىڭ تۇنجى پەرزەنتى 21 ياشلار چامىسىدىكى مەكەن كىرىپ كەلدى. ئۇنى كورۇش بىلەن جەكەننىڭ قايغۇسى يوقالغاندەك بولدى ۋە نۇرسىزلانغان كوزلىرى بىلەن ئاكىسىنىڭ قوللىرىغا تەلمۈردى. مەكەن ئاستا يېنىنى ئاختۇرۇپ بىر پارچە قۇرۇتنى ئالدى-دە، ئۇكىسىغا سۇندى.

شۇ ئەسنادا ئىشىك خۇددى بوران سوققاندەك ئېچىلىپ كەتتى. ئۆيگە ئاۋۋال ئاقساقلى ساربايىنىڭ چوماقچىسى بىلەن ئىككى چېرىك كىرىپ كەلدى.

— بەختىڭ بار ئىكەن يىگىت، — دېدى چوماقچى قولىدىكى قوش تىللىق قامچىسىنى ئوينىتىپ تۇرۇپ، — دارىن جائاپلىرىنىڭ قانىتى ئاستىغا ئېلىنىدىڭ، مانا ئەمدى ئاغزىڭ مايدىن، قۇيرۇغۇڭ تايدىن قۇرۇمايدۇ.

بۇ سوز بىلەن ئۆزىنىڭ ئەسكەرلىككە تۇتۇلغانلىقىنى بىلگەن مەكەننىڭ پۈتۈن ئەزايى-بەدىنى تىترەپ كەتتى. ئۇنىڭ بىر ئانىسىغا، بىر ئۇكىسىغا تەلمۈرگەن كوزلىرى مۆڭ ياشلىرىغا تولدى. ئۇ، ئاخىر تىنىك تۇرۇشقا مادارى قالمىغاندەك «ئانا» دېگىنىچە ھاياتى قاش-كىرپىك ئارىسىدا قالغان ئانىسىغا تاشلاندى.

— ئوغلۇمنى تېچ قويۇڭلار... — دېدى ئانا ھالسىز ئاۋاز بىلەن يىغلاپ، — بۇنى ئېلىپ كەتسەڭلار كىچىككىنە بالا

بىلەن مەن قانداق قىلىمەن، رەھىم قىلىڭلار!

— تولا كاپشىما! — دېدى چوماقچى قامچىسىنى ئوينىتىپ — ئوت كۆڭلۈك ئومرۈڭ قالغاندا، ئۆزەڭ تېچ يات! — ئۇ يېنىدىكى ئىككى چېرىككە ئىشارەت قىلدى. چېرىكلەر تەڭلا مەكەنگە ئېتىلدى. لېكىن مەكەن بىر يۇلقۇنۇش بىلەن چېرىكلەرنىڭ قولىدىن چىقتى.

— باغلاڭلار خۇمپەرنى! — دېدى چوماقچى ۋە ئۆزىمۇ ياردەملىشىپ مەكەننى باغلاشقا كىرىشتى. ئۆي ئىچىنى ئانا بىلەن بالىنىڭ يىغا-زارىسى قاپلىدى.

— ئاھ ... يالغۇزۇم ... سەندىنمۇ ئايرىلدىم ... ماڭلىيىمدىكى يورۇق يۇلتۇزۇم ... — ئانا ئورنىدىن تۇرۇش ئۈچۈن قولىنى يەرگە تىرەپ بېشىنى كوتەرگەن ئىدى، بىردىنلا كوڭلى ئاينىپ، ئاغزىدىن بۇلدۇقلاپ قان كەتتى...

★

ماشىنا توتىنچى كۈنى كۈگۈم ۋاقتى بىلەن بارىكۆلگە يېتىپ كەلگەندە، جەكەن ئائىلىسى ئەۋەتكەن ئاتقا چامىدانلىرىنى ئېڭىپ بولغاندىن كېيىن ئۆزىدىن ئون-يىگىرمە قەدەم نېرىدا سومكىسى بىلەن چاپىنىنى يەلكىسىگە سالغىنىچە ئاچچىق-ئاچچىق تاماكا چېكىپ تۇرغان مەكەننىڭ ئالدىغا باردى ۋە ئۆيگە چىقىپ توت-بەش كۈن تۇرۇپ كېلىشىنى تەكلىپ قىلدى.

— رەھمەت ئۇكا، — دېدى مەكەن، — بۈگۈنچە مېھمانخانىدا يېتىپ، ئەتىگىچە ئۇرۇق-تۇققانلارنى تېپىۋالارمەن، خەير، سالامەت بولۇڭ!

— يۈرۈك، ئۇنداق قىلماي، مېھمانخانىدا ياتقىچە بىزنىڭ ئويدە يېتىڭ، ئانچە يىراقمۇ ئەمەس، يېقىنلا، ئاتمۇ تەييار،— دېدى جەكەن مەكەننىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ.

— رەھمەت، رەھمەت ... — دېدى مەكەن ھەمراھىنىڭ مېھرى-شەپقىتىگە مىننەتدار بولۇپ،— ئاۋارە بولماڭ.

— يۈرۈك، نېمىدىن تارتىنىسىز، قازاقلاردا «چاقىرغانغا بار، چاقىرغاندىن قاچ» دەيدىغان گەپ بارغۇ، يۈرۈك!

مەكەن ئاخىرى رازى بولدى.

★

مەكەننىڭ جۇشۇجى ئائىلىسىدە تۇرغىنىغا مانا ئىككى كۈن بولۇپ قالدى.

بۈگۈن مەكەن سەھەردىلا ئويغىنىپ كەتتى. دەرىزىدىن يورۇپ كىرىۋاتقان تاڭنىڭ سۈپ-سۈزۈك شولىسى يېيىلىپ چۈشۈپ، ئوينى يورۇتۇشقا باشلىغان ئىدى. مەكەن ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا چىقتى ۋە يىراق-يىراقلارغا كوز تىكتى. ئۇنىڭ ئالدىدىن ئىگىز تاغ تىزمىلىرى، ئۇنىڭ مەخمەلدەك ئېتەكلىرىدە يايلاپ يۈرگەن سانسىز قوي-كالىلار، تىنىك جىرالاردىن جۇشقۇنلاپ ئېقىۋاتقان زۇمرەت سۇلار، بەختىيار چارۋىچىلارنىڭ يايلاقتىكى قىقاس-چۇقانلىرى... بىر-بىرلەپ ئوتۇشكە باشلىدى. ئۇ ئوزى تۇغۇلۇپ ئوسكەن ئاۋۇلىنىڭمۇ ئەنە شۇنداق بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتى. ئۇ ئوز ئاۋۇلىدىن ئايرىلىپ تۇتقۇنلۇقتا يۈرگەن چاغلىرىدىمۇ، تۇتقۇنلۇقتىن قېچىپ مىللىي ئارمىيىگە قوشۇلغان چاغلىرىدىمۇ ۋە كېيىنمۇ ئوز ئاۋۇلىنى بىر مىنۇتمۇ ئېسىدىن چىقارمىدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ

ئاۋۇلى قانداق ئۆزگىرىپ كەتكەندۇ! مانا شۇ مۇھەببەت ئاخىرى ئۇنى ئۆز ئاۋۇلىغا باشلاپ كەلمەكتە ئىدى.

„ئەمدى قايتىش كېرەك، جۇشۇجىغىمۇ كۆپ رەھمەت. تونۇمىغان كىشىگىمۇ شۇنچە مېھرى-شەپقەت قىلدى.“

مەكەن ئويگە كىردى. بىر ئازدىن كېيىن ئەتكەنلىك ئاماققا ئۈلگۈرۈپ جۇشۇجىمۇ ئىشتىن قايتىپ كەلدى. بۇلار ئاماقلانغاندىن كېيىن مەكەن قىلۋى تام تەرىپكە ئېسىلغان رەسىملەرنى ئاخىرقى قېتىم كۆزىتىشكە باشلىدى. بۇ رەسىملەرنى كۈندە ئىككى-ئۈچ قېتىم كورۇش مەكەننىڭ ئادىتى بولۇپ قالغان ئىدى. رامكا ئىچىدىكى جۇپىڭنىڭ چوڭايتىلغان رەسىمى ھەر بىر قارىغاندا، ئۇنىڭغا باشقىچە مېھىرلىك تۇيۇلاتتى. ئۇنىڭ كوزلىرىدىن، يۈزلىرىدىن ئۆزىگە نىسبەتەن ئاللىقانداق بىر يېقىنلىق سېزەتتى.

— رەسىمگە بەكلا قاراپ كەتتىڭىزغۇ؟— سوراپ قالدى چاي ئىچىپ ئولتۇرغان جۇشۇجى.

— ھە، ئوغلىڭىزغا قەۋەت مەسلىكىم كېلىۋاتىدۇ. ئالتۇندەك بىكىت بوپتۇ-دە، قازاقچىنىمۇ ئاجايىپ ياخشى سوزلەيدىكەن ئەمەسمۇ.

— قازاقچە ئوزىنىڭ ئانا تىلى تۇرسا...

— ھە؟ ئۇ قازاقمۇ؟

— شۇنداق، قازاق،— دېدى جۇشۇجى پەس ئاۋاز بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ.

— جۇشۇجى! ... بۇ قازاق بالىسى قانداقچە سىزنىڭ بالىڭىز بولۇپ قالغان؟

جۇشۇجى بېشىنى كوتىرىپ ئېغىر بىر تىنىدى ۋە ئاستا دېدى:

— بۇ ئىش بىزنىڭ ئائىلە ئۈچۈن بىر سىر ئىدى، سىز بۇنى سوراپ قالدىڭىز، ئەمدى ئېيتمىسام ئاچماسلىققا ئىلاجىم يوق...

★

1947 - يىلنىڭ ياز ئايلىرى. قىپ - قىزىل قاندەك گۈللۈك قۇياش يۇقۇرى ئورلىگەنسېرى، ئۇنىڭ ئىسسىق تەپتى ئاقتاش ئاۋۇلىنىڭ (بۇ مەكەننىڭ ئاۋۇلى ئىدى) بىر چېتىدىكى كۆچمەنلەر كولاپ تاشلاپ كەتكەن ئوچاق ئىچىدە تۇگۇلۇپ ياتقان 6 ياشلىق بالىنىڭ يالىڭاچ تېنىنى قىزىتىشقا باشلىدى. بالا ئويغاندى - دە، كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ ئورنىدىن تۇردى. لېكىن ئۇ ئەتراپقا قاراش بىلەن تەڭلا قورقۇپ كەتتى، نە بىر قىمىرلىغان جان، نە بىر ئۇچقان قۇش كۆرۈنمەسە! پۈتۈن ئەتراپ جىمجىت، سۈرلۈك ئىدى. بالا ئۇياققا يۈگۈرۈپ، بۇ ياققا يۈگۈرۈپ يىغلاشقا باشلىدى. شۇ چاغدا يىراقتىن ئۇدۇل قاراپ كېلىۋاتقان بىر ھارۋا كۆرۈندى. ھارۋىنى كۆرۈش بىلەنلا بالىنىڭ يىغىسىمۇ ئاستا - ئاستا پەسلىدى، لېكىن ھارۋىدىن چۈشۈپ ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقان ئوتتۇرا ياشلاردىكى بىر خەنزۇنى كۆرۈش بىلەن بالا قورقۇپ ئارقىغا قارىماي قېچىشقا باشلىدى.

— بالا . ھەي بالا ... توختا ... قورقما ...، — دېگىنىچە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈردى ھارۋىكەش خەنزۇ.

پۈتۈنلەي چارچاپ ھالسىراپ كەتكەن بالا ئالدىدىكى ئېرىقتىن ئاتلايمەن دەپ پۇتلىشىپ ئېرىققا يىقىلىپ كەتتى. يۈگۈرۈپ كەلگەن ھارۋىكەش بالىنى ئېرىقتىن چىقىرىپ كۆ-

زلىرىدىكى ياشنى ئېرتىپ، ھارۋىلىرىغا ئېلىپ كەلدى، بالىنىڭ بىرئاز ئۆپكىسى بېسىلىپ، يېنىغا ئېلىپ قويغان ئېچىلدى ... ھارۋىكەش بالىنى باغرىغا باسقىنىچە ئاۋۇلنىڭ خۇددى ئۇرۇش خارابىسىدەك ۋەيرانە ئىدى، كۆز سالدى. تېخى تۈنۈگۈنلا ھارۋىكەش بېسىپ تىنچ ئۆتكەندە، ھايات قايناپ تۇرغان بۇ يەر بىر كېچىنىڭ ئىچىدە گورىستانلىققا ئايلىنىپ كەتكەن. دېمەك، بۇ يەرگە بۈگۈن كېچە ئوسمان باندىتىنىڭ قاراقچىلىرى چېپىلغان، كىشىلەر ئۆز جېنىنى ساقلاش ئۈچۈن تاغ ئارقىسىغا كۆچۈپ كەتكەن. ھارۋىكەش ئۆز قۇچىقىدا تېخىچە ياتسىراش بىلەن چۆچۈپ تۇرغان بالىغا ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن قارىدى - دە، بالىنىڭ پاخپىيىپ كەتكەن چاچلىرىنى سىلىدى ۋە:

— مانا بۇنى يېگىن ئوغلۇم، — دەپ يېنىدىن بىر تال پىششىق قېزىنى ئېلىپ بەردى.

— ئاتاڭ بارمۇ؟— سورىدى ھارۋىكەش بالىدىن.

— يوق.

— ئاناڭچۇ؟

— يوق، ھېچكىمىم يوق.

ھارۋىكەشنىڭ كەڭ ماڭلايلىرى پۈرۈشۈپ، ئويچان قارا كۆزلىرىدە بالىغا نىسبەتەن قاتتىق ئېچىنىش ئالامىتى پەيدا بولدى.

— يۈر ئوغلۇم، كېتىمىز! ئەمدى سېنى ھېچقاچان يالغۇز قويمايمەن...

بۇ ھارۋىكەش «چوڭقۇر يايلىقى»دا ئالتۇن قېزىۋېلىپ سودىگەرچىلىك بىلەن باش كۆتەرگەن خەن لاۋلۇ دېگەن پومېششىكنىڭ كونا يىللىقچىسى جۇلاۋ تاغا ئىدى.

ئانچە ئۇتمەي جەكەن بىلەن جۇلاۋ تاغا راستىنلا ئالابالدەك بولۇپ كەتتى. جۇلاۋ تاغا قەيەرگە بارسا جەكەننى بىللە ئېلىپ باراتتى. ئۇنىڭ كىچىككىنە، لېكىن زىرەك ئەقلى بىلەن سىردىشىپ - مۇڭدىشىپ، ئۆزىنىڭ قايغۇلۇق كۆڭلىنى ئاچاتتى. جۇلاۋنىڭ 30 نەچچە يىللىق يالغۇز، ئېغىر ھاياتى ئەمدىلىكتە جەكەننىڭ مېھرى بىلەن خوشاللىنىپ، يەڭگىللەشكەندەك بولاتتى.

لېكىن جۇلاۋ تاغىنىڭ بۇ خوشاللىقى ئۇزۇنغا بارمىدى. بىر كۈنى خوجايىن خەن لاۋلۇ ئۇنى ئالدىغا چاقىرىپ:

— سەن كىم، ئۇ كىم، بىلسەڭ زەھەرلىك بىر يىلاننى ئۆز قوينۇڭدا چوڭ قىلىۋاتىسەن، ئۇنى بۈگۈنلا كۆزۈمدىن يوقات! — دەپ جۇلاۋغا ئېغىر تەھدىت سالدى. ئەمدى جۇلاۋنىڭ ئالدىدا ئىككىلا يول بار ئىدى. يا جەكەننى تاشلاپ، خوجايىننىڭ سادىق قۇلى بولۇش، ياكى جەكەننى باغرىغا تېڭىپ، خوجايىندىن ئايرىلىش.

جۇلاۋ ئۆز باغرىدا ھېچنەرسىدىن خەۋەرسىز شىرىن ئۇيقۇدا ياتقان جەكەننىڭ مەسۇم چىرايىغا قارىدى. تىنىك ئورلىگەن تولۇنئاي ئۆينىڭ تۈڭلۈكىدىن خۇددى بىر كۈمۈش قىلىچتەك يېرىپ چۈشۈپ، جەكەننىڭ يۈزلىرىنى ئېنىق نۇرلاندۇرۇۋەتكەن ئىدى. ئەنە، ئۇنىڭ يېرىم يۇمۇلغان قارا مۇنچاقتەك كۆزلىرى جۇلاۋغا تىكىلىپ تۇرۇپتۇ، پىستىدەك سۈزۈك لەۋلىرى نىمە ئۈچۈندۇر لىپىلدايدۇ، كۈلۈمسىرەيدۇ. جۇلاۋ يىرىك قاداما قوللىرى بىلەن جەكەننىڭ يۇمران تېنىنى سىلىدى. بۇ تونۇش قوللاردىكى ئوتلۇق ھارارەت بىلەن ئاتىلىق مېھرى - شەپقەتنى جەكەننىڭ ئۇيقۇدا ياتقان نېچ قەلبى سەزدىمۇ ئەتىمالىم، ئۇ، "ئاتا، ئاتا" دېگىنىچە پاتىغا ئاغدۇرۇلۇپ، جۇلاۋنىڭ

باغرىغا تېخىمۇ يېپىشتى.

"ياق، ياق! سەندىن مەڭگۈ ئايرىلالمايمەن ئوغلۇم! — دەپ كەسكىن خۇلاسە قىلدى جۇلاۋ، — بېشىمغا تۇرمۇشنىڭ نەڭ دەھشەتلىك كۈنلىرى كەلسىمۇ مەيلى!" جۇلاۋ دەس ئورنىدىن تۇردى - دە، ئۆي ئىچىنى يىغىشتۇرۇپ، ئۆز بىساتىدىكى بىر بۇتقان بىلەن كونا بىر جۇۋىنى ۋە ئۆينىڭ بۇلۇڭىغا كۆمۈپ قويغان 30 يىللىق ئىش ھەققى — 3 تەڭگىنى ئېلىپ، جەكەننى يېتىلىگەن پېتى چوڭ - چوڭ قەدەم بىلەن خوجايىننىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ قەيەرگە بېرىپ، قەيەردە تۇرۇشنى بىلەلمەيتتى. لېكىن ئۇنىڭ مەغرۇر قەدىمى ھامان ئالغا ئىلگىرلەيتتى......

— بۇ تارىخ ئەنە شۇنداق، — دەپ سۆزىنى تۈگەتتى جۇجى ۋە بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇپ، زور ھاياجان بىلەن داۋام قىلدى، — بىزنىڭمۇ تېگىمىز ئېتىپ، بەختىمىز كۈلدى، ئۆز زامانىمىزنى تاپتۇق. جەكەننى پارتىيە تەربىيىلىدى، ئوقۇتتى، ئۇ، ھازىر يېگىرمە ئىككى ياشقا كىردى، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتىدۇ.

مەكەندە تىماقچىمۇ گۇمان قالمىدى. جۇلاۋ، يەنى جۇشۇجى بالىنى ئۇنىڭ ئاۋۇلىدىن تاپقان. جەكەن ھازىر دەل شۇ ياشقا كىرەتتى، مانا ئۇنىڭ يۈز - كۆزلىرىمۇ خۇددى...

مەكەننىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى غايەت زور ھاياجان دولقۇنىدىن زىلزىلىگە كەلدى، ئۇ ئۆزىنى تۇتالماي دەس ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى - دە:

— جۇشۇجى!... سىز... سىزگە كۆپ رەھمەت، — دېگىنىچە دەسلەپ چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن ھەربىچە سالام بەردى، كېيىن بىردىنلا جۇشۇجىنى قۇچاقلاپ كۆتىرىۋالدى. ئۇنىڭ ئۇزۇن

ئىرپىكلىرى ئاستىدىن خوشاللىق ياشلىرى ئەگىشكە باشلىغان ئىدى...

★

ئەتىسى جۇشۇجىنىڭ ئۆيىدە گويا كى بىر بايرام خوشاللىغى تەنتەنە قىلدى. يىراق-يېقىندىن كەلگەن خولۇم-خوشنىلار ئۆينىڭ توردە ئولتۇرغان مەكەن بىلەن جەكەننى تەبرىكلەشەتتى، داستىخان ئۈستىدە بىر موماي ئۆزىنى باسالماي سوزلەپ كەتتى:

— ئايلىناي ... ئايلىناي ... ئوتمۇشتە ئايرىلغاننى بۈگۈن ئېپىشتۇرغان، قېرىغاننى ياشارتقان ئازات زامانىمدىن ئايلىناي!

پۈتۈن ئوي-ئىچى جۇشۇجى نامىغا ئېيتىلغان ھورمەت تەشەككۇرى بىلەن جاراڭلاپ كەتتى. شۇ چاغدا جۇشۇجى زور ھاياجان بىلەن ھەممەيلەنگە قاراپ دېدى:

— بۇ ئاكا-ئۇكا قان قېرىنداشنى ئاداشتۇرماي، تېنەتمەي، بىر-بىرىگە قوشقان بۈگۈنكى ئۇلۇغ زامانىمىز، پارتىيە، ماۋجۇشى!

1963-يىل ئوكتەبىر، ئۈرۈمچى

كۈرەش داۋام قىلىدۇ

I

سەمەر دۈيجاڭلىقتا كوتىرىلىشى بىلەن تەلئەتنىڭ قاچىسىغا ئۇغا سىلىنغاندەك بولدى. «قاراڭ، بۇ تەلەيسىزلىكنى! تەلئەتنىڭ تەلىيى زادى تەتۈرمۇ؟ ئاددى ئەزا ۋاقتىدا بېشىمغا ھەر سەۋدالارنى سالغان كىشى دۈيجاڭلىق تەختكە چىققاندىن كېيىن نىمە ئىشلارنى قىلمايدۇ دەيسىز؟!»

تەلئەت بىر ھەپتىلىك ئىزسىز يوقىلىشتىن كېيىن مانا بۈگۈن ئاخشام تۈن تەڭ بىلەن بىر دانە ئالا خۇرجۇننى يەلكىسىگە سالغان ھالدا مەھەللىدە ئىچىدە پەيدا بولدى ۋە تام تۈۋى بىلەن بىغىرلاپ چوڭ ئەگىنلىك بىر قورانىڭ يېنىدىكى كىچىككىنە خارابە ئىشىك ئالدىغا كېلىپ توختىدى. لېكىن ئۇ ئىشىكنىمۇ قاقماستىن يانغا بۇرۇلدى-دە، ھويلىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى سوقما تامدىن ئارتىلىپ قوراغا كىردى. مايسىم ئۇيقۇلۇقتا ئوندەرەپ چىراقنى ياندۇردى ۋە تەلئەتنى كورۇش بىلەن ھال ئوقۇشقا باشلىدى:

— قېرىنغاندا يالغۇز تاشلاپ شۇنچىمۇ يوقىلىپ كېتەمسەن بالام... — دېدى ئۇ كوز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، — بۇ زامانىنىڭ خورلۇقىنى بىزگىلا كېلىدىغان ئوخشايدۇ. مانا ئەمدى سەمەر

دىگەن ئەبگا جىنىمىزنى ئېلىپ جاڭگاللدا قويىدىغان بولدى.

— نىمە؟ سەمەر، راستىنلا دۈيجاڭلىققا سايلاندىمۇ؟ — ئىشەل-مىگەندەك سورىدى تەلئەت.

— ھەئە، ئۇلۇشكۇن چوڭ مەجلىس ئېچىلىپ ھەممىسى ئۇنى ئىككى قوللاپ كوتىرىپتۇ.

بۇ سوز بىلەن تەڭ تەلئەتنىڭ بىر يېرى تۇيۇقسىز ئاغرى-غاندەك، ئاچچىققىنا بىر تولغىنىپ قويدى. گويا ئۇنىڭ كونا بىر يارىسى قايتا قوزغالغاندەك يۈزلىرى پۈرۈشتى:

— سەمەرنىمۇ كورەرمىز، بۇ زامان ئۇلارغىلا باقسۇنداق ئەمەس.

مايسىم بىر ئاز ئېسىنى يىغىپ، چىراقنى مورا بېشىغا قويدى-دە، تەلئەتنىڭ يېنىدىكى ئالا خۇرجۇنغا قاراپ ئاس-تاغىنا سورىدى:

— بالام، ھىلىقىنى بىرنەرسە قىلالىدىڭمۇ؟ بىرەر پىشكەل-لىك بولدىمىكىن دەپ كوڭلۇم دەككە-دۈككىدە قالدى.

— خۇداغا شۈكۈر، لېكىن بىرئاز ئاۋارىچىلىق بولدى.

— قانداق؟ — مومايىنىڭ كوزلىرى چەكچىيىپ كەتتى.

— يول ئاۋارىچىلىقى. بازاردا ئىش ئەپلەشمەي، ئاخىرى ئۈرۈمچىگە باردىم.

— ئاللا ئوز پاناھىڭدا ساقلا! — دېدى مايسىم يەڭگىل ئۇھ تارتىپ.

ئانا-بالا ئەمدىلا يېتىشقا تەرەددۇتلىنىپ تۇرغاندا، چوڭ ھويلا تەرەپتىن خورازنىڭ چىللىشى ئاڭلاندى.

— بىردەمدە تاڭ ئېتىپتۇ، — دېدى مايسىم نارازى ئاھاڭ-دا، — ئۇھ... يەنە شۇ قىيامەت-قايىم باشلاندى!

— ئىشلار شۇنچە جىددىمۇ ئانا؟ — سورىدى تەلئەت خا-

نرجام مالدا كورپىگە يانپاشلاپ.

— نىمىسنى ئېيتىسەن ئوغلۇم، سەمەر دۈيجاڭ بولۇپلا بىز-لىك دۈيدە ئەرسات باشلىنىپ كەتتى. بۇ يالاڭتوشلەرگە ئىش-لەپ سوڭگىمىز قالىدىغان ئوخشايدۇ، — مايسىم سوز ئارىسىدا نېلىن قەغەز چاپلانغان تۈڭلۈككە قاراپ قويدى.

تەلئەت سەھەرلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. مىچىتكە كەمدىن-كەم قەدەم باسىدىغان تەلئەت چالا-بۇلا تاھارەت ئالدى-دە، ئالدىراپ ناماز بامداتقا ماڭدى.

★

تەلئەت مىچىتتىن قايتىپ تاملىرى ئورۇلۇپ كەتكەن چوڭ بىر ئالمىلىق باغنى ئايلاندى-دە، ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى كوز يەتكۈسىز ئېتىز قىرىغا كېلىپ توختىدى. ئۇنىڭ كوزى بىر-بىرسىگە زەنجىرسىمان باغلىنىپ كەتكەن ئېتىز قىرلىرىدا يۇگۇ-رەتتى.

— تەلئەت! — تۇيۇقسىز چىققان بۇ ئاۋاز تەلئەتنى چوچۇ-تۇۋەتتى. ئۇ ئاستا بۇرۇلۇپ ئارقىسىغا قارىغان ئىدى، ئوزىگە قادىلىپ كېلىۋاتقان سەمەرگە كوزى چۈشتى. سەمەرنىڭ يەلكىسىدە كەتمەن، پۇت-قوللىرى، ھەتتا ئاق كوينىكىنىڭ پەشلىرىگىچە لاي يۇقى ئىدى.

— ھە، قايتىپ كەپسەنغۇ! مەن تېخى سېنى بىراقلا يوقال-دىمىكىن دەپتىمەن! — دېدى سەمەر ئاچچىق تەنە بىلەن.

— بەللى، قەيەرگە يوقىلاتتىم، بۇ يەر يۇرتۇم تۇرسا.

— ھە... ئوز يۇرتۇڭ لازىم بولىدىكەن-دە! — دېدى سە-مەر ۋە بىردىنلا رەسمى پاراڭغا كوچتى، — بىلەمسەن، تەلئەت،

سەن ئۆزەڭ كىم؟! سېنىڭ ئالدىڭدا تەشكىل ئويۇنچۇق بولۇپ قالدىمۇ؟! ياكى بۇ سېنىڭ خالىساڭ كېتىپ، خالىساڭ كېلىدىغان بۇرۇنقى بەگ مەھەللەڭمۇ؟

— ئىش بولغاندىن كېيىن... — دېدى تەلئەت يەر ئاستىدىن گولۇيۇپ، — يار غولدىكى ئايلامنىڭ يېنىغا باردىم، كېسەل ئىكەن.

— ئىش دېگەنىنىڭمۇ يولى بار-دە! — دېدى سەمەر زەردە بىلەن.

— يولىنى ئەمدى ئۆگىنەرمىز!

— ھە، ئۆگىنىسەن! ئەگەر ئۆگەنمىسەڭ ئۇ چاغدا ئۆزەڭدىن كور! — سەمەرنىڭ ئاۋازى تېخىمۇ جىددىيلەشتى، — ھۇش-كاللاڭنى يىغىپ يۈر! پىشانەڭدە قاشقاڭ بار ئادەم. بۇ قېتىم كوپچىلىكنىڭ غەزىۋىگە ئۇچراپ قالساڭ، قەددىڭنى كۆتىرەلمەي قالىسەن! بۇنداق غادىيىپ يۈرمەي، قوشچىلىق گۇرۇپپىسىغا ئىشقا بار!

سەمەر سۆزىنى تۈگەتتى-دە، "گۈس-گۈس" دەسسىگىنىچە كېتىپ قالدى.

"توختاپتۇر مۇتىھەم! — دەپ ئويلىدى ئەلەمگە تولغان تەلئەت، — سەندەك ئون سەمەرنىڭ بېلىنى يەرگە تەگكۈزمىسەم، ئوغۇل بالا ئەمەسمەن!"

II

باۋۇدۇن ئاخۇن ئۇزۇن بويلۇق، قاتما كەلگەن، گەۋدىسى بىر ئاز ئالدىغا ئېگىلگەن، يېشى ئەمدىلا ئەللىكتىن ھالقىغان بىر ئادەم. ئۇ، ئەمگەككە قاتنىشىپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن كې-

كى بىللاردا ئەمگەكتىن بىر ئاز تارتىلىپ قالدى. شۇنداقتىمۇ ئوغلى مەردانىنىڭ خېلى كۈچىنىپ ئىشلىشى بىلەن جاھانىدارچىلىقىمۇ يامان ئەمەس ئۆتتى. بۇندىن ئىككى ئاي بۇرۇن خوشنا دۆيدە داڭ چىقارغان ئايكۆل ئىسىملىك بىر قىزنى كېلىن قىلىپ چۈشۈرگەندىن كېيىن، ئەمگەكتىن بىراقلا قول ئۈزدى. شۇنىڭ بىلەن يېزىدىكى بەزى تەقۋادار كىشىلەر باۋۇدۇن ئاخۇننى يېزا مەچىتىگە ئىمام قىلىشىۋالدى. شۇندىن كېيىن باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ كۆپرەك ۋاقتى يېزىنىڭ بىر چېتىدىكى مەچىتتە تائەت-ئىبادەت بىلەن ئۆتىدىغان بولدى.

بۈگۈن باۋۇدۇن ئاخۇن ناماز ئەسىردىن كۆڭۈلسىز بىر قىياپەتتە قايتتى-دە، بېشىدىكى سەللىسىنىمۇ ئالماستىن، كۆرپە ئۈستىگە يانپاشلىدى؛ چۈنكى خېلىدىن بېرى باۋۇدۇن ئاخۇندىن پەرزىنى ئۈندۈرەلمەي يۈرگەن يىراق بىر تۇغقىنىنىڭ بۈگۈن قىلغان تاپا-تەنىلىرى ئۇنىڭغا ھار كەلگەن ئىدى.

"يوقسۇزلۇق تاشتىن قاتتىق دېگەن مانا شۇ! — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ دۆيدىن بىر پارچە خەت ئېلىپ دادۈيگە بارسام بولامدىكىن؟ ھەي..."

ئۇنىڭ خىيالى تاشقىرقى ئىشىكنىڭ ئېچىلىشى بىلەنلا بۇلۇندى. شۇ پەيت ئايۋاننىڭ بوسۇغىسىدا تەلئەت پەيدا بولدى.

— ھە بەللى، باۋۇدۇن ئاكا، ئۆزلىرى بار ئىكەنلا، — دېدى تەلئەت سۈنئىي ھەجىيىپ، — بازاردىن يېنىشىمدا ھىدايەت ئىمام ئۇچراپ، ئۆزلىرىگە بىر باغاق بېرىۋىدى، كېلەر ئازنا مەۋلۇت ئۆتكۈزىدىكەن، شۇنى ئەكىرىۋىدىم...

— ھە، تەلئەتمۇ سەن؟ — دېدى باۋۇدۇن ئاخۇن ئورنىدىنمۇ قوزغالماي، — يوقاپلا كەتتىڭغۇ، قېنى يۇقۇرى چىق.

— خوش، خوش... — دېدى تەلئەت ئىككى قولىنى كۆكسىگە

ئېلىپ، — جاھاندارچىلىق ئاكا. ئانىمىز ئوغۇل بالا دەپ تۇۋ-قاندىن كېيىن پۇل تاپمىسىمۇ بولمايدىكەن. ھازىرقى ۋاقىتتا يەنە شۇ، نەگە بارسا دولەتنىڭ يۈزى ئاق، مەينەتنىڭ يۈزى قاق ئىكەن.

— ھە ئەلۋەتتە، — دىدى باۋۇدۇن ئاخۇن ئۇسكىلەك قاش-لىرىنى سەل يۇقۇرى كوتىرىپ، — شۇنداق قىلىپ بازار ئاي-لىنىپ يۇرىمەن دىگىن؟

— ھە بەللى، ئانچە - مۇنچە، — تەلئەت بىر ئاز قوزغىلىپ، باۋۇدۇن ئاخۇنغا ئېگىلىپ سوزىنى داۋام قىلدى. — ئوزلىرى قانداقراق، ئاكا، تەنلىرى سالامەت تۇرغاندۇ؟

— خۇداغا شۇكۇر، ئەلۋەتتە، كىشىگە ساق، ئوزەمگە ئاغرىق يۇرۇپتىمەن.

باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ سوزلىرى ۋە كەيپىياتىدىن بىرەر كوڭۇلسىزلىك سەزگەن تەلئەت ئاسماقچىلاپ سوراي دەپ تۇرۇشىغا بىر قولىدا كەتمەن، بىر قولىدا تاغار كوتەرگەن ئايگۇل ھويلىدا پەيدا بولدى. ئويدىكى گەپ - سوزلەرمۇ ئۇزۇلدى. ئايۋاندىن باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ سوغاق ئاۋازى ئاڭلاندى:

— نىمانچە تۇگمەيدىغان ئىش بۇ؟! ئايال كىشى دىگەنمۇ شۇنداق كېچىلەردە ئېتىزلىقتا يۇرەمدۇ؟ ئادەمنىڭ قوسىغى ئېچىپ ئولەي دەپ قالدى!

— مانا، ئاكا، ھازىر. ئاشنى كېسىپ تەييار قىلىپ قويغان، قازانغا ئوتنى ياقتىم پىشىدۇ.

ئايگۇل تاغار بىلەن كەتمەننى قويدى - دە، ھويلىدىن بىر قۇچاق ئوتۇننى كوتىرىپ ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى. بىر ئاز جىملىقتىن كېيىن تەلئەت سوز باشلىدى:

— ھە بەللى، كېلىنىڭ ئايىغى ياراشقان ئوخشايدۇ، باۋۇدۇن ئاكا. مەردان بىلەن ئوبدان ئەپلىشىپ قالغاندۇ؟

— ئەلۋەتتە، ئۇ تەرەپلىرىغۇ ياخشى، لېكىن خوتۇن ئالدىم، ئۇستۇمگە ئوتتۇن ئالدىم، دىگەندەك ئىش بولدى - دە! — دىدى باۋۇدۇن ئاخۇن ۋە بىر ئاز خىيال سۇرۇپ سوزىنى يەنە داۋام قىلدى، — دۇنيالىق ئىشنى ئاخىرەتكە قالدۇرماي دەپ، ھاپىلا - شاپىلا توي قىلغانتۇق، ئۇنىڭ دەردىدىن تېخىچە قۇتۇلالمايۋاتىمىز.

— نىمە دەرت؟ — سورىدى تەلئەت.

— داستىخاننى چوڭ سالىمىز دەپ ئاتا ئۇرۇق بىر تۇققىنىمىزغا ئاز - تولا قەرزگە بوغۇلغانتۇق. «قارغۇنى يادا قىستاك» دىگەندەك تازا ۋاقتىدا قىستىغىلى تۇردى، — باۋۇدۇن ئاخۇن ئېغىر بىر خۇرسىنىپ قويدى.

— ۋاي، پۇل كېپىمۇ؟ — كوكسىنى كېرىپ كۇلدى تەلئەت، — ھە بەللى، پۇل دىگەننىڭ كارى چاغلىق، ئۇنىڭغىمۇ ئوزلىرىنى ئۇپرىتامدىلا، بىزدە بار پۇل سىلىدە بولغانغا ئوخشاش... قانچىلىك نەرسىدى؟

— ئەللىك سوم.

— شۇنىڭغىمۇ شۇنچىلىك غەممۇ، مانا بىز بار.

باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ چىرايى بىردىنلا ئېچىلىپ، خۇددى ئېغىر بىر تاغدىن قۇتۇلغاندەك يەڭگىل ئۇھ تارتتى ۋە تەلئەتكە كوڭلىدە تاسادىپى ئويغانغان ئالىلقانداق بىر مېھىر بىلەن ئىكىلىپ قارىدى. تەلئەتنىڭ خۇنۇك يۇزلىرى ۋە پاناق بۇرنى ئاستىدىكى ئىككى تەرەپكە قۇيرۇق تاشلاپ قالغان كىچىككىنە قارا بۇرۇتى، دوغلاق بەستى باۋۇدۇن ئاخۇن ئۇچۇن قانداقتۇر ئىسسىق كورۇندى. ئۇ، ئوزىنى تۇتالماي:

— ئەلۋەتتە، ئەلۋەتتە، تەلئەتجان. ئادەمگە قىلغان ياخشىلىق يەردە قالمايدۇ، — دېدى.

مانا، تەلئەتنىڭ ئوقى نىشانىغا تەگدى. ئۇنىڭ خىيالىچە، ھەرقانداق قۇلۇپقا چۈشىدىغان ئاچقۇچ — پۇل ئىدى. ئەنە شۇ ئاچقۇچ باۋۇدۇننىڭ قەلب قۇلۇپىنىمۇ ئاسانلا ئېچىۋەتتى. ئارىغا بىرئاز جىملىق چۈشتى. تەلئەت ئاستا ئورنىدىن قوزغىلىپ:

— ھىلقىنى ئەتىگىچە جايلاپ ئەكىرىپ بېرەرمەن. خوش، ئەمدى مەن قايتاي، — دەپ كېتىشكە ھازىرلاندى.

— ھازىر ئاش تەييار بولىدۇ. بىرئاز تەخىر قىل، تەلئەتجان.

— خوش-خوش، ئاكا، بىز تېخى بار، خۇدانىڭ كۈنى كوپ، — تەلئەت ئىشىككە ماڭدى.

— رەھمەت، ئۇكام. قۇرۇقلا قايتتىڭ، — دېدى باۋۇدۇن ئاخۇن ۋە تەلئەتنى ئىشىككىچە ئۇزىتىپ قويدى.

تەلئەت باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ ئۆيىدىن خۇددى ئولجا بىلەن قايتقان ئوۋچىدەك خوشال قايتىپ چىقتى:

«سىيىرنى كوندۇرسەڭ ئۈستى ئۇلاق، ئاستى بولاق دەپتىكەن، — دەپ ئويلىدى ئۇ مەغرۇرلۇق بىلەن، — مانا ئەمدى باۋۇدۇندىن شۇنداق پايدىلىنايكى، سەمەرنىڭ ھالىغا ۋاي...»

★

ئەتىسى تەلئەت كەلگەندە، باۋۇدۇن ئاخۇن ھويلىدىكى ئالقاندەك يەرگە تېرىغان ئوتياشلىقنى ئىشلەپ ئولتۇراتتى. ئۇ

تەلئەتنى كورۇپلا ئېچىلىپ-يېيىلىپ كەتتى.

— كەل تەلئەتجان، كەل! — دېدى ئۇ ئاق كوينەكنىڭ پېشى بىلەن يۈز-كوزىنى سۈرتۈپ، — داڭ ئاڭلىنىپ قالدىڭمۇ؟

— ھە بەللى، مەجلىس بارمىش. قول-قولغا تېگىشمەيۋاتقاندا يەنە بېگى ئىش، يېڭى بۇيرۇق! زور كۈچ بىلەن كارىز تازىلايمىز دەۋاتىدۇ، — تەلئەت سىناق نەزىرى بىلەن باۋۇدۇن ئاخۇنغا قارىدى ۋە بىرەر ئېنىق ئىپادە سېزەلمىگەندىن كېيىن بىردىنلا سوزىنى يوتكىدى، — ئۇزلىرىگە ھىلقىنى ئېلىپ كەلگەنتىم. ئاز بولسىمۇ دەرتلىرىگە دەرمان بولار... — تەلئەت قوينىدىن پۇل چىقىرىپ، باۋۇدۇنغا سۇندى. بۇ كۈتۈلمىگەن ئىلتىپات باۋۇدۇننىڭ كوزلىرىنى ئوينىتىۋەتتى.

— رەھمەت ئۇكام، رەھمەت! — دېدى ئۇ زور مىننەتدارلىق بىلەن، — ئەلۋەتتە، پۇل ئورنىنى پۇل باسىدۇ. تاپقاندا قايتۇرارمەن. تازىمۇ تەڭقىسلىقتا ئەسقاتتىڭ ئۇكام.

— بۇرۇنراق ئۇقماپتىمەن، — دېدى تەلئەت تېخىمۇ يېقىنچىلىق كورسىتىپ، — بولمىسا سىلىمۇ بۇنچە پاراكەندە بولۇپ يۈرمەيتتىلە.

— ئەلۋەتتە، ئەلۋەتتە، ئۇكام.

— باۋۇدۇن ئاكا، — دېدى تەلئەت ئېچىنغان قىياپەتتە، — يېقىندىن بېرى بىر كوڭۇلسىز گەپ ئاڭلىدىم، ئېيتاي دېسەم تىلىم كويىدۇ، ئېيتماي دېسەم دىلىم، — تەلئەت خىيال سۈرۈپ تۇرۇپ قالدى. باۋۇدۇن ئاخۇن ئۇنىڭغا مەدەت بەرگەندەك:

— نېمە گېپىڭ بولسا ئېيتىۋەر، ئەلۋەتتە، بىزنىڭ ئارى-

مىزدا تاغ يىقىقۇ؟ دىلىمىز ئۈچۈق - يورۇق بولغىنىنى ياخ-
شى، — دەپ كوڭلىنى تىنجىتتى. تەلئەتكە جان كىرگەن-
دەك ئېچىلىپ سوزلىدى:

— دۇشمەن يامان ئولتۇرىدۇ، ئوت يامان كويدۇرىدۇ، دىگەندەك مەردان بىلەن ئايكۇلنىڭ ئارىسىغا دۇشمەن ئارىلاپ قالغان ئوخشايدۇ. ھە بەللى، مەن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ دەسلەپ ئىشەنمىگەن ئىدىم. لېكىن سەپسېلىپ قارىسام راستىنلا ئىش باشقىچە ئىكەن.

— قانداق؟ — ئالدىراپ سورىدى باۋۇدۇن.

— ئۇ ئىككىسىنىڭ گەپ - سوز، مېڭىش - تۇرۇشلىرىمۇ باشقىچە. ئىككى - ئۈچ قېتىم ئوز كوزۇم بىلەن قاراڭغۇ، خالى جايلاردا بىللە بولغىنىنى كورۇپ قالدىم...

— كىم بىلەن كىمنى كوردۇڭ؟! — سورىدى باۋۇدۇن تاقىتى تاق بولۇپ.

— ھە بەللى، سەمەر بىلەن ئايكۇلنى... خوتۇنۇن كىشىنىڭ قىرىق بىر ھىلىسى بار دىگەندەك، سەمەرنىڭ دۇيجاڭلىغى كېلىنىڭ كوزىنى باغلىغان ئوخشايدۇ.

— سەمەر!؟ — باۋۇدۇننىڭ كوزلىرى چەكچىيىپ، ئوسەك قاشلىرى يىمىرىلدى.

تەلئەت يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ، ئېچىشقان يەرگە لازا قۇيۇشقا باشلىدى:

— مەنمۇ سەمەرگە ئىشىنەتتىم. خوتۇننىڭ ھازىسى تېخى تۈگىمەي تۇرۇپ، بۇنداق يامان ئىيەتلەردە بولماس دەپ يۈرسەم، ئىش مېنىڭ ئويلىغىنىمدەك چىقماي قالدى، — تەلئەت باۋۇدۇننىڭ ئەپتىگە قاراپ راستىنلا پارتلايدىغانلىقىغا كوزى يەتتى - دە، — خوپ، ئاكا، مەن چىقاي، ئەمما بۇ گەپلەر

جايىدا قالسۇن، — دەپ چىقىپ كەتتى.

ھەقىقەتەنمۇ باۋۇدۇن ئار قوسىقىغا بۇ گەپلەرنى سىغدۇرالمىدى. ئۇ، تەلئەتنىڭ سوزىگە ئىشەنگەن ئىدى. كېيىن چۈشۈرۈپ ئېغىنچە ئۇنىڭ توپىدىكى دەردىنى ئارتالماي تۇرغاندا، بۇ ئاھانەتلىك قىلىق ئۇنىڭ قەلبىنى تىلدى. سەمەر بىلەن ئايكۇل خۇددى ئۇنىڭ يۈزىگە ئاياق باسقاندەك بىلىندى. ئايكۇل كېيىنكى كۈنلەردە ئىشنىڭ جىددىلىكى بىلەن ئويگە خېلى كەچ قايتاتتى. ئۇنىڭ مانا شۇ بەزى - بەزى ئاللى مەھەلدە كېلىشلىرىمۇ ئەمدى تەلئەتنىڭ سوزىنى ئىسپاتلاپ، باۋۇدۇن ئاخۇن ئۈچۈن ئېنىق بىر پاكىت بولدى. بۇنداق ئىشلارنى باۋۇدۇن ئاخۇن بىر كۈنمۇ كوڭلىدە ساقلاپ تۇرالمايتتى.

III

مەردان مەجلىستىن قايتقاندا، ئەتراپنى ئېپىز تۈن پەردىسى قاپلىغان ئىدى.

ئۇ، ئۆيىگە كىرىپلا دادىسىنىڭ چىرايى ئۆڭۈپ، بوغۇلۇپ ئولتۇرۇشىغا ھەيران بولۇپ تىكىلىپ قالدى. مەردانىنى كورگەن باۋۇدۇن ئاخۇن يىرىلىپ كەتتى:

— سەنمۇ ماڭا ئوخشاش قارا يىلىك ئادەمدىن تۇغۇلغان ئوغۇلمۇ؟ يىگىت بولساڭ، ئەلۋەتتە، ئار - نومۇسۇڭنى ساقلا! ساقلىمى ئاقارغاندا شەنىمگە داغ چۈشۈرمە!

مەردان دادىسىنىڭ باش - ئاخىرى يوق سوزلىرىنى چۈشەنمەستىن سورىدى:

— دادا، نىمە بولدى؟

— ئاغزىڭنى يۇم! يەنە نىمە بولدىمىش! — قاتتىق ۋاقىرىدى باۋۇدۇن ئاخۇن، — ئەلۋەتتە، يىمەي يىگۇزۇپ، كىيمەي كىيگۇزۇپ بالا باقتىم. شۇنىڭ ئاقىۋىتى مۇشۇمۇ؟ ئەلۋەتتە، بىر خوتۇننى ئەپلەپ تۇتالمايسەن، قېنى سەندىكى يىگىتلىك؟! خوتۇنۇڭ سەمەر بىلەن ئوينىپ - كۇلسۇنۇ، سەن بۇياقتا تاما. شىسىنى كور!

بۇ كۇتۇلمىگەن تىل - ھاقارەت مەردانغا ئېغىر كەلدى. ئۇ، دادىسىنىڭ سوزلىرىنى تەستىقلاشنىمۇ، ياكى شۇ يەردىلا رەت قىلىشنىمۇ بىلەلمىدى. ئۇ بۇنداق گەپلەرنىڭ چىقىشىنى زادىلا خىيالىغىمۇ كەلتۇرۇپ باقمىغان ئىدى، بۇگۇن بولسا ئۇز ئويىدىن، ئوز دادىسىنىڭ ئاغزىدىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاۋاتىدۇ، بۇ قانداق گەپ! يىگىتلىك نومۇسىغا چاپلىنىۋاتقان بەتناملارغا ئىچى تىت - تىت بولغان مەردان ئارتۇقچە گەپمۇ قىلماستىن ئويدىن چىقتى - دە، ئۇز ئويىگە كىرىپ كارۋاتقا ئوزىنى تاشلىدى ۋە ئىختىيارسىز خىيال يىپلىرىغا چىرمىشىپ قالدى: «ئايگۇل شۇنداقمۇ قىلارمۇ؟ — دەپ ئويلىدى مەردان،— دادام نىمانچە كايىپ كېتىدۇ، توختا، بۇ يەردە بىر سىر بار، دۇشمەن نەدىن قۇسۇر تاپتى؟ يەنە كېلىپ سەمەر بىلەن ئايگۇل - ھە!» ئۇنىڭ خىيالى ئايگۇلگە كوچتى.

...ئايگۇلمۇ ئويدە ئاز بولىدۇ، ھە دىسە ئېتىزدا، دۇيدە، ئۇنىڭ ئۇستىگە سەمەر بويتاق بولۇپ قالدى، چۇشتىكى مەجلىستىچۇ؟ مەجلىستە سەمەر ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇش توغرىلىق سوزلىگەندە ئايگۇل ئۇنىڭ يېنىدا خاتىرە يېزىپ ئولتۇرغان ئىدى، سەمەرنىڭ سوزى تۇگىشىگىلا، ئۇ، سەمەرگە بىر كوز يۇگۇرتۇۋېلىپ، ئورنىدىن تۇرۇپلا چاقماقتەك سوزلەپ كەتتى، بەزىلەرنىڭ ئوز بېغىدىن چىقالمايۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ، مەردانـ

ئۇتۇپ كەتكەن ئىدىغۇ!... بۇلارنىڭ ھەممىسى نىمۇ چىقىپ ئاساس بولالامدۇ؟

دۈشمەن ئۇچۇن ئايگۇلنىڭ كېيىنەكتەك كىرىپ كېلىشى ئۇنىڭ خىياللىرى. ئايگۇل مەردانىنىڭ چىرايىغىمۇ قارىماستىن سىن بولۇندى.

سوزلىدى:

— تۇرۇڭ، ئېخى قوسىغىڭىزغىمۇ بىرەر نەرسە يىمىگەنسىز؟

مەردان جاۋاپ بەرمىدى. ئايگۇل مەجلىستىكى گەپلەر ئېغىر كەلگەن ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدى - دە:

— ھوي چىدىماس، — دىدى چاخچاق ئارىلاش،— شۇنىڭغىمۇ سەكپارە بولىدۇ ئەمدى. بىز كومسومولغۇ، ئوزىمىز باققا نىقلىۋالساق، باشقىلارغا قانداق سوز ئوتكۇزەلەيمىز!

— بولىدى، ئۇنى مەنمۇ چۇشىنىمەن، ئىش تۇگىمىگىلى نەۋاخ، نەلەردە لەلەگلەپ يۇردۇڭ؟

— لەلەگلەپ ئەمەس، ھەسەلخان ئاچام بىلەن كېۋەز ئوغۇتلاشنى مۇزاكىرە قىلدۇق. ئەتە بىزنىڭ دۇي كېۋەز ئوغۇتلاشقا چىقىدۇ ئەمەسمۇ؟

مەردان ئارتۇق گەپ قىلمىدى، ئايگۇل لامپىنى يېقىپ قويۇپ لېرىقى ئويىگە چىقىشىغا خۇپتەنگە ماڭغان باۋۇدۇن ئاخۇن ئۇنى كايىپ كەتتى:

— ھۇ بەتبەخ، كېلىن چۇشۇردۇم دەپ، بالانى چۇشۇرۇپتىمەن، بىر يولىلا سەمەرنىڭكىگە كەتسەڭ بولمامدۇ، سېنىڭ ئويۇڭ يوق ئادەممۇ؟ ساڭا ئار - نومۇس كېرەك بولمىسا، بىزگە كېرەك، خۇدا ئالدىدا گۇناھكار بولۇشنى خالىمايمىز.

بۇ گەپلەردىن ئايگۇلنىڭ غەزىۋى دولقۇندەك تاشتى:

— دادا، — دىدى ئۇ تىترەپ، — قارابراق گەپ قىلىسلا؛ مەن سىلەرنى گۇناغا تىقىپ نىمە قىلىپتىمەن شۇنچە، مېنىڭ

ئاق-قارىلىقىمنى ئايرىپ بېرىدىغان جاي بار، — ئۇ گېپىنىڭ
ئاخىرىنى دېيەلمەي، غەزىۋىدىن بوغۇلۇپ ئىچكىرىگە كىرىپ
كەتتى.

دالاندا بولغان گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان مەردان ئايكۆل-
دىن بەكرەك ئازاپلاندى. ئايكۆلنىڭ ئۆيگە كىرىپلا يىغلاپ
تاشلىشى ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئېغىر تەسىر قىلدى. ئۇ دادىسىنىڭ
قىلغان گەپلىرىگە تولۇق ئىشەنمەيتتى، ئايكۆلنىمۇ ئاقلاپ
بېرەلمەيتتى؛ ئۇ كۆرگەن-بىلگەن ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسىنى
دادىسىمۇ بىلىدىغۇ! تەڭ قىسلىقتا بارام بولغان مەردانىنىڭ
كۆڭلىدە قانداقتۇر بىر تۇمان پەيدا بولۇپ، ئايكۆلگە ئارتۇق-
چە گەپمۇ قىلمىدى.

مەردانىنىڭ بۇ ماجرالارغا نىسبەتەن جىم تۇرۇۋالغانلىقى
ئايكۆلنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈردى.

— نېمانچە جىم بولۇۋالدىڭىز، — دېدى ئۇ ئاچچىق بىلەن، —
ئارىمىزنى شۇنچە گەپ ئارىلاۋاتسا، پەرۋامۇ قىلماي دېمەيسىز-
غۇ، يا سىزمۇ مېنى... — ئۇ گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتىشقا جۈر-
ئەت قىلالمىدى.

مەردان كارۋاتتىن ئېغىر قوزغالدى ۋە ئايكۆلگە قاراپ
جىددىي ھالدا:

— پەرۋا قىلسام نېمە قىلاي، بۇ ھاقارەتلەرنى مەن كەل-
تۈرۈپ چىقارمىدىم، ماڭا نېمانچە دوق قىلىسەن؟ — دېدى.

— ئەمىسە كىم چىقاردى؟ مەنمۇ؟

— كىم بولاتتى، كىشىلەرنىڭ ئارىسىدىكى گەپتۇ.

— دۇنيانىڭ باشقا ئەزالىرىنىڭ ئارىسىدا ئۇنداق گەپ يوق.
ئەجەپ بۇياقتا پەيدا بولۇپتا.

— شامال چىقمىسا دەرەخ لىڭشىمايدۇ، دادامۇ بىرەر

ئىشنى بايقىمىسا، ئۇنداق گەپ قىلامدۇ، ھەرقانچە بولسىمۇ،
دادامغا ئۇنچىلىك قاتتىق تەگمىسەڭ بولامدىكىن. ھۆرمەت-
نومۇس دېگەننى ئۇنتۇپ قالساق بولمايدۇ.

— ھە، تېخى سىزمۇ شۇ تەرەپمۇ؟ ھۆرمەتنىڭمۇ ئورنى بار.
ئۆزىڭىز ئويلاپ كۆردىڭىزمۇ؟ تەلەت نېمىشقا بوسۇغىمىزدىن
كېتەلمەي قالدى؟ نېمىشقا ئۇ دادامغا پۇل بەردى؟ ئۇنىڭ
مارىلاپ يۈرۈشى بىكار گەپ ئەمەس، ھۆرمەت-ھۆرمەت، دەپ
دادامنى ئاشۇ تەلەتنىڭ دۈمبىسىغا ئۇسۇل ئويناشقا قويۇپ
بەرسەك بولىدىكەن-دە، ماڭا ئۇنداق ھۆرمەتنىڭ كېرىكى
يوق! — ئايكۆل قەلبىدىن ئۆرغۇپ چىقىۋاتقان گەپلەرنى تۆ-
كۈپ قالالمىدى، — سىزنى ئاشۇ تەلەتلەردەك كىشىلەرنىڭ
ئىغۋاسىغا ئىشىنىدۇ دەپ ھېچ ئويلىمىغان ئىدىم؛ قېنى، ئىشەن-
گەن بولسىڭىز پىكرىڭىزنى قويۇپ بېقىڭ، مەن ئۆزەمگە
ئامەن، قەيەرگە بېرىپ ئۆزەڭنى ئاقلا دېسەڭلار، شۇ يەردە
ئاقلايمەن. شۇ گەپنى قىلغانلارنىڭ كارامىتىنىمۇ كۆرۈپ
قالارمىز.

مەردان بۇ گەپلەرگە قارشى ئېغىز ئاچالماي قالدى. چۈن-
كى، ئايكۆلنىڭ گەپلىرىگە قارشى قويىدىغان پاكىت يوق ئىدى.
ئىچىدە بولسا ئايكۆلنىڭ سۆزلىرىگە قايىل بولۇۋاتاتتى. شۇڭا
ئۇنى قانداقتۇر خىجالەتچىلىك ۋە ئاداۋەت بېسىۋالغاندەك
تۇيۇلدى؛ ئايكۆلنىڭ ئالدىدا ئارتۇقچە ئولتۇرۇشتىن ئوڭايسىز-
لىنىپ، ئوگزىگە چىقىپ كەتتى-دە، شۇ يەردە يېتىپ قالدى.

ئايكۆل كېچىچە ئۇخلىيالماي، تاڭنى تۆت كۆزى بىلەن كۈ-
تۈپ چىقتى. باۋۇدۇن ئاخۇن بامداتقا كەتكەندىن كېيىن،
چايمۇ قايناتماستىن قېيۇم شۇجىنىڭ قېشىغا بېرىشقا ئالدى-
رىدى.

ئاخشىمى باۋۇدۇن ئاخۇنىنىڭ سەپراسى بىر ئاز بېسىلىپ
قالدى. ئۇ، بولۇپ ئۆتكەن گەپلەرنى قايتا سۈرۈشتۈرۈپ
ئولتۇرمىدى. چۈنكى بۇ گەپنى چوڭقۇر تەكسە بىرەر ئاساس
تېپىپ بېرەلمەسلىكىنى ئۇزىمۇ چۈشىنەتتى.
كەچكى تاماق جىمجىتلىق ئىچىدە يېيىلدى. قېيۇم شوجى
بىلەن كورۇشكەندىن كېيىن ئايكۇلنىڭ باۋۇدۇن ئاخۇنغا بول
غان ئاداۋىتى قايتقان بولسىمۇ، ئەمما مەردانغا بولغان ئاچ
چىغى تېخى تارقىمىغان ئىدى.
تاماقتىن كېيىن مەردان كارىزغا بېرىش ئۈچۈن تەييار.
لانغاندا، باۋۇدۇن ئاخۇن ئۇنى توختىتىپ:
— ئۆيدە ئۇن ئاز قاپتۇ، بۇگۈنچە ئىشىڭنى قويۇپ تۈگ
مەنگە بېرىپ كەل، — دىدى.
مەردان مۇرىسىدىكى كەتمەننى يەرگە قويماستىنلا جاۋاپ
قايتۇردى:
— ئۇنى باشقا ۋاقىتتا تارتىۋالساقمۇ بولار، ھازىر كارىز-
نىڭ ئىشى ئالدىراش.
— بۇ دۇنيادا ئالدىراش ئىش تۈگىمەيدۇ، ئىش ئالدىراش
دەپ ئۆيۈڭدىن كېچىپ كەتمىگىن يەنە، — دىدى باۋۇدۇن ئاخۇن
ئاچچىقى بىلەن.
— دادا، — دىدى مەردان يۇمشاق ئاھاڭدا، — ئۆيدىن
كېچىپ كېتىدىغان گەپ يوق، ئاۋال كۆڭلىنىڭ، كوپچىلىكنىڭ
ئىشى تۈگىسە، ئۆينىڭ ئىشى چاغلىق گەپ. كۆڭلى بولمىسا
بىز بۇنچىلىك بولالايتتۇقمۇ؟!
— گەپ بوپتىمىش، كېچىسى ئىشلىمىگەنلەرمۇ، ھەپتىلەپ
شەھەر ئايلىنىپ يۈرگەنلەرمۇ كېتىۋاتىدىغۇ، ئۇلارمۇ ھېچنېمە
دىن خىجالەت بولۇۋاتقىنى يوق.

— ئەمما بىزنىڭ بولمىز ئۇ ئەمەس، شەھەر ئايلىنىپ
ئۇقۇت قىلمىدىغان بولساق، ئۇتمۇشتە نىمىشقا قىلالمىغان؟ ئۇك
مۇشنە گۈلشى يوقتى، سەن بىلەن بىزنىڭ بولەنچۈكمىز
شۇڭا قانچە قىلساڭمۇ كوكسۈڭنى يەردىن كوتىرەلمە
بىرقنى،
گەن. باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ ساقال ۋە ئۇسۇك قاشلىرى تىترەپ كەت
نى. بۇنىڭ ئاچچىقى كەلگەنلىكىدىنمۇ ياكى گەپ تاپالماي
ئالاجىسىز قالغانلىقىدىنمۇ، ئۇنى بىلىش تەس ئىدى. ئايكۇل
بولسا مەردانىنىڭ گەپلىرىگە ئىچىدىن رازى بولۇپ، گەپكە
ئارىلاشماي بىر تەرەپتە جىم تۇراتتى. باۋۇدۇن ئاخۇن ئوغلى
نا قارىماي تۇرۇپ بوش ئاۋازدا:
— ھە، سەندەك ئوغلۇم تۇرۇپ مۇشۇ ساقلىم بىلەن تۈگمەن
گە بۇغداي يۇدۇپ يۈرەيمۇ ئەمدى، — دىدى ۋە مەرداندىن
رەنجىگەن قىياپەتتە داۋام قىلدى، — بوپتۇ، كۆڭلى بولسا
كۆڭلىگە بىراقلا كوچۇپ بېرىش، سەنلەرگە ئاتا كېرەك بول
مىسا، ماڭىمۇ بالا كېرەك ئەمەس.
بۇ گەپلەرنىڭ پەقەت مەردانغا قىلىنغان پەش ئىكەنلىكىنى،
دادىسىنىڭ ئۇلاردىن — بىردىن-بىر ئەمگەك كۈچىدىن ئايرى
لالمايدىغانلىقىنى مەردان ئوبدان چۈشىنەتتى. شۇڭا بۇ سوز-
لەرگە ئانچە ئېتىۋارمۇ قىلىپ كەتمىدى.
— دادا، — دىدى ئۇ، — ئۆينىڭ ئىشىنى دەپ كۆڭلىدىن
كېچىپ كەتسەك بولمايدۇ، ئۇن مەسىلىسى چاغلىق، سەن بار-
ساڭمۇ ئايكۇل ئۈگۈتنى تۈگمەنگە تاشلاپ كېلىدۇ، ئەتە
كەچتە ئۇزەم بېرىپ تارتىپ كېلىمەن.
باۋۇدۇن ئاخۇن جىمىپ قالدى. مەردان بولسا ئايكۇلگە بىر
كوز بۇگۇرتۇۋېلىپ ھويلىدىن چىقىپ كەتتى. بۇ ۋاقىتتا ئاي-

گۇل ئاپتۇۋىغا سۇ تەگشەپ باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ ئالدىغا ئەكىلىپ قويغان ئىدى.

IV

ئاڭ سۇزۇلۇشكە باشلىدى.

كەڭ ئاسماندىكى ياقۇتتەك يۇلتۇزلارمۇ ئاستا-ئاستا كوزىنى يۇمۇپ غايىپ بولدى. يېقىن ئەتراپتىكى خورازلارنىڭ زىل ئاۋازى بىلەن سەگەك ئىتلارنىڭ هاۋشىشى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ئايۋان ئىشىكى «غىچچىدە» ئېچىلىپ، قولىدا ئاپتۇۋا كوتەرگەن باۋۇدۇن ئاخۇن هويلىغا چىقتى. ئۇ ئاۋال ئاسمانغا قاراپ نۇرسىزلانغان خىرە ئايغا هورمەت بىلەن بىر سالام بەردى-دە، كېيىن تاهارەت ئېلىش ئۇچۇن هويلىنىڭ ئارقا تەرىپىگە بۇرۇلدى. دەل شۇ پەيت هويلىنىڭ بىر چېتىدىكى كاۋا باراڭلىرى «قارس-قۇرس» قىلىپ قالدى. چوچۇگەن باۋۇدۇن ئاخۇن «كىم؟» دەپ بىر-ئىككى قەدەم ئالدىغا مېڭىۋىدى «پالاق-پۇلۇق» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ بىر كىشىنىڭ تامغا يامىشىۋاتقانلىقىنى كورۇپ قالدى. تام ئۇستىدىكى گەۋدە «گۇپ» قىلىپ كوچىغا سەكرىدى-دە، غايىپ بولدى. باۋۇدۇن ئاخۇن ۋاقىراشقا باشلىدى:

— ۋاي ئوغرى... ئوغرى قاچتى...

بۇ ۋەھىمىلىك ئاۋازنى ئاڭلاپ، ناماز بامداتقا مېڭىشقان ۋە كوچىدىن ئوتۇۋاتقان كىشىلەر هويلىغا كىرىشكە باشلىدى.

— نىمە ئىش، باۋۇدۇن ئاخۇن؟ — دەپ سورىدى كىرگەنلەرنىڭ بىرى.

— ئوغرى قاچتى، مانا شۇ يەردىن قاچتى... — باۋۇدۇن

ئاخۇن بىر ئاز ئوپكىسىنى بېسىپ ئەھۋالنى چۇشەندۇردى.

— ئۇنداق بولسا ئەتراپقا قاراپ باقايلى، — دەپ مۇراجان قىلدى سېلىم بىدىك دەپ ئاتىلىدىغان بىر هاللىق ئوتتۇرا دىخان، — ئالغان نەرسىلىرى بولسا تاشلاپ قاچقاندۇ.

— راست-راست.

ھەممەيلەن تىمىسقىلاپ ئەتراپقا قاراشقا باشلىدى.

— مانا، مانا... بۇ نىمە؟ — دىدى سېلىم بىدىك تامنىڭ تۇۋىدىكى شاخ-شۇمبىلارنىڭ يېنىدىن بىر دانە نىزىل تاشلىق چوڭ خاتىرىنى قولغا ئېلىپ.

ھەممەيلەن ئولىشىپ مۇقاۋىسىنى چاڭ-توزاڭ باسقان خاتىرىنى كورۇشكە باشلىدى.

— ئاۋادا ئىچىدە ئىسمى پۇتۇگلۇك بولسا ئوغرىنى تۇتتۇق دىگەن گەپ، — دىدى ئارىدىن بىرەيلەن خاتىرىنى ۋاراقلاپ ۋە بىردىنلا ئۇنىڭ كوزلىرى چەكچىيىپ كەتتى.

— نىمە؟ ئىسمى يوقمىكەن؟ — سورىدى باۋۇدۇن ئاخۇن ئالدىراپ.

— بار... بار... — دىدى هىلىقى كىشى بېشىنى لىڭشىتىپ.

— ئۇنلۇك ئوقۇماملا، ھەممەيلەن ئاڭلايلى، — دىدى سېلىم بىدىك تاقاتسىزلىنىپ.

ھىلىقى كىشى تەمتىرەپ ئوقۇشقا باشلىدى: «خىزمەت خاتىرىسى... سەمەر لىتىپىنىڭ...» ھەممەيلەن دىڭ چوچۇپ كەتتى.

— راست، سەمەر دۇيجاڭنىڭ خىزمەت خاتىرىسى ئىكەن، — دىدى خاتىرىنى قايتا ۋاراقلاپ كورگەن پوچۇق ئادەم ۋە هەيران بولغان هالدا، — دۇيجاڭ ئوغرىلىقتا كىرگەندىمۇ؟ —

دەپ قوشۇپ قويدى.

— ئىنسانچىلىق... — دېدى خېلىدىن بېرى ئىممىقلاپ يۈرگەن مەسئۇت: ئۇ، مەردانىنىڭ تۈنۈگۈن كېچە كارىزغا كەتكەنلىكىنى ئۇققاندىن كېيىن تېخىمۇ قوتراشقا باشلىدى.

— بۇ ئادەتتىكى ئوغرىلىق ئەمەس، جىنىنىڭ قەستى شاپتۇلدا!

— توغرا - توغرا... — دەپ قوشۇمچە قىلدى سېلىم بىدىك، — مايۋانىنىڭ ئالىسى تېشىدا، ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە دېگەندەك، سەمەرگىمۇ ئىشىنىپ بولمايدۇ.

— هاي، هاي... ئالدىراپ كىشىنىڭ سايىسى بىلەن بويىنى ئولچىمەيلى، — دېدى يېڭىلا كىرگەن ئابدۇگۇل، ئۇنىڭ سۆزىنى مەسئۇت كېسىپ تاشلىدى:

— بۇ ئاسان ئىش ئەمەس. بۇ، قويىنىڭ قوزىسىدەك مۇلايىم بىر ئائىلىگە قىلغان بۇزغۇنچىلىق!

ئابدۇگۇل مەسئۇتنىڭ سوزىگە چىداپ تۇرالمىدى:

— مەسئۇت! — دېدى ئۇ جىددى قىياپەتتە، — ئالدىراپ چاپىنىڭنى سالما، كېيىن مۇزلاپ قالمىغىن. ئاخىر بۇ ئىش ئات ئايلىنىدىغانغا، يول سارىيىخانىغا بولۇپ چىقمىسۇن يەنە.

— دۇرۇس، سەمەر ئۇنچە تېگى پەس، بەڭگىل يىگىتلەردىن ئەمەس، — دەپ ئابدۇگۇلنى قۇۋۋەتلىدى ئارىدىن بىرەيلەن.

يېرىلاي دەپ تۇرغان باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ يۈزلىرى سۇرلىنىپ، كوزلىرى بەقەمدەك قىزىرىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ ئوتتۇرىدا بولۇۋاتقان تالاش - تارتىشلارغا قۇلاقمۇ سالمىدى. بىر هازادىن كېيىن:

— هەي سەمەر! هەي سەمەر!... — دېدى تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن ساقىلىنى سىقىملاپ، — سەن مېنى

ئاق چاچ يېشىمغا يەتكەندە خەلقى - ئالەم ئوتتۇرىسىدا شەرمەندە ئەرمسار قىلماقچىمۇ؟ بۇ يۇرتتا يا سەن تۇر، ياكى مەن تۇراي، — ئۇ سوزىنى توختىتىپ ئەتراپتىكىلەرگە قارىدى، — جۇررۇگلار، خالايىق! ئەلۋەتتە، هەممىڭلار بۇ ئىشقا گۇۋاچى. سەمەرنىڭ ئۆزى بىلەن سوزلىشىمىز. كوپچىلىك بامداتقا مېڭىشتى.

بامداتتىن كېيىن باۋۇدۇن ئاخۇن ئالتە - يەتتەيلەننى ئەگەشتۇرۇپ سەمەرنىڭ ئويىگە كەلدى. لېكىن سەمەر ئويدە يوق ئىدى. بۇلارنىڭ ئالدىغا سەمەرنىڭ ئانىسى گوهەرخان ئابلا چىقتى.

— سەمەر قېنى!؟ — دەپ ۋاقىرىدى باۋۇدۇن ئاخۇن ئالدىغا دىۋەيلەپ.

— ۋاي... نىمە بولدى؟ سەمەر ئەتىگەن ئىشقا چىقىپ كەتكەن، — دېدى ئايال بىر ئاز مەڭدەپ.

— هم! ئەتىگەن ئىشقا چىقىپ كېتىپتىممىش!... — دەپ سىن هجايدى مەسئۇت. ئەتراپتىن يەنە بىر نەچچە كىشىلەر يىغىلىپ سەمەرنىڭ ئىشىكى ئالدىدا غوۋغا كوتىرىلدى. بەزىلەر سەمەرنى بۇنداق ئىشلارنى قىلمايدۇ، هالال نىيەتلىك كىشى دەپ ئىسپاتلىسا، بەزىلەر سەمەرنى هەر خىل دەلىللەر بىلەن قارىلايتتى. مەسئۇت كوپچىلىككە قاراپ ئۈنلۈك ۋاقىرىدى:

— خالايىق، تالاش - تارتىش قىلىشنىڭ ئورنى يوق. مانا بۇ خاتىرە ئوبدان دەلىل، سەمەرنىڭ مەقسىدى ئايان، ئۇ، ئۆزىنىڭ مەنسىۋىدىن پايدىلىنىپ ئايگۈلنى بۇزماقچى. بىزگە بۇنداق ئادەم باش بولالمايدۇ......

نۇپ ئىچىدە پەيدا بولغان قىيۇم شۇجىنى كورۇش بىلەن مەسئۇتنىڭ سوزي ئۈزۈلۈپ قالدي. قىيۇم شۇجى گۇگۇشىغا

مەجلىسكە كېتىۋېتىپ، يول ئۈستىدىنلا بۇ ۋەقەگە دۇچكەلگەن ئىدى.
— نېمە ئىش، يولداشلار؟ — دېدى ئۇ سىپايە بىر ئاۋازدا.
ئاردىن بىرەيلەن ئەھۋالنى سوزلەپ، خاتىرىنى قېيۇم شۇجىغا سۇندى. شۇجى تۈنۈگۈن ئايكۇلدىن ئاڭلىغان گەپلىردىنلا باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ بوسۇغىسىغا يات قەدەم بېسىلغانلىقىنى ھېس قىلغان ئىدى. ئەھۋالنىڭ مۇرەككەپلىكىنى ئالدىنئالا پەملىگەن قېيۇم شۇجى ئاھايىتى ۋەزمىنلىك بىلەن مۇنداق دېدى:
— يولداشلار، ھەرقانداق ئىش بولسا، تەشكىل ئارقىلىق ھەل قىلايلى. بۇ سەمەرنىڭ ئىشىمۇ ۋە ياكى باشقا بىرسىنىڭ غەرەزلىك ئويۇنىمۇ، بۇنى تەكشۇرمەي تۇرۇپ، بىر نېمە دېيىش تەس.
— بۇنىڭ يەنە نېمىسىنى تەكشۇرىدۇ! — دەپ غوڭشىدى سېلىم بىدىك، — پاكىت دېگەن ماناشۇ! بىز سەمەرگە ئىشىنىپ، بېشىمىزغا ئېلىپ كوتەرگەن ئىدۇق. مانا ئەمدى كىشىلەرنىڭ ئويىنى بۇزغىلى تۇردى.
— ماقۇل، — دېدى قېيۇم شۇجى چىرايىنى ئوزگەرتمەي، — ئۇنداق بولسا، سىنىڭچە، قانداق قىلساق بولار؟ ھازىرلا سەمەرنى جازالايلىمۇ؟
ئارىلىقتىن مەسئۇتنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:
— ھازىر سەمەرنىڭ ئىزدىنىمۇ تاپقىلى بولماس.
— ياق، — دېدى شۇجى مەسئۇتقا كوز قىرى بىلەن قاراپ، — سەمەر ھېچيەرگە كەتمەيدۇ. مەن ھازىرلا كورۇپ كەلدىم، كارىز تازىلاۋاتىدۇ.
توپ ئىچىدىن باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ بوغۇق ئاۋازى

ئاڭلاندى:
— قارىماملا شۇجى، ئادەم بولغىنىمىز شۇمۇ؟ مانا بەش كەم ئاتمىش ياشقا كىرىپتۇق، بۇنداق شەرمەندىچىلىك بىلەن تۈ دۇنياغا قايسى يۈز بىلەن بارىمىز!
— باۋۇدۇن ئاكا، — دېدى شۇجى ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، — ئوزلىرىگە بىر ئاز سەۋىر بەرسىلە. بۇنداق ئىشنى تەشكىل بىلەن قىلغىنىمىز ياخشى. بۇنچىۋالا يېيىپ غوۋغا كوتىرىپ يۇرۇش ياخشى ئەمەس. غوۋغا كوتىرىش بىلەن ئىشنىڭ تېگىگە يەتكىلى بولمايدۇ. بىكار ئوزىمىزنى ئوسال قىلىۋالىمىز. بىز بۇ ۋەقەنىڭ تېگىگە يەتمەي قويمايمىز.
قېيۇم شۇجىنىڭ سوزلىرىدىن كېيىن ھەممىسىنىڭ ئاغزى بېسىلىپ، بەزىلەرنىڭ كوكسى بىرلىك چوكتى. تۇرغانلار بىر - ئىككىدىن تارقاپ، مەيداندا يالغۇز باۋۇدۇن ئاكا بىلەن قېيۇم شۇجىلا قالدى. قېيۇم شۇجى ئىشەنچلىك ھالدا:
— تاغدەك ئىشىنىڭمۇ تېرىقتەك تۈگۈنى بولىدۇ، باۋۇدۇن ئاكا. ئالدىرىماسلىق كېرەك، سەۋرىنىڭ تېگى ئالتۇن دېيىشكەن، سەمەر بولسا بىر دۇينىڭ ئىشىنى باشقۇرۇۋاتقان ئادەم. ئىشلەپچىقىرىشنىڭ جىددى ۋاقتىدا ئۇنىمۇ گاڭگىرىتىپ قويمايلى. بۇ ئىشقا ئوزەم قول تىقىمەن، سىلە خاتىرجەم بولسىلا، — دېدى - دە، باۋۇدۇن ئاخۇن بىلەن خوشلىشىپ، ئاللىقانداق چىگىش خىياللار ئىچىدە گۇڭشېغا قاراپ كەتتى.

★

مەردان چاشكا مەھەللە تۈگمەندىن قايتقىنىدا، ھويلا جىمجىت ئىدى. ئايگۈل ئىتىزغا كەتكەن، باۋۇدۇن ئاكا بولسا رەڭگى ئۆڭگەن، قاپىغى سىلىنغان ھالدا سۇپىدا ئولتۇراتتى. مەردان دادىسىنىڭ ئالىيىپ قارىشىدىن ئايگۈل بىلەن يەنە گەپ تالىشىپ قالدىمىكىن، دەپ ئويلىدى-دە، خالتىنى يەرگە قويۇپ سىرتقا چىقتى. مۇشۇ ئىككى كۈن ئىچىدىلا بۇ ئائىلىدە ھېچ ۋاقىت بولۇپ كۆرمىگەن ماجىرا يۈز بەرگەنلىكىدىن مەردانىنىڭ يۈرىكى سىقىلىپ، ئەمدىكىنە قاماكا ئوراپ تۇرۇشىغا يېنىدا تەلئەت پەيدا بولۇپ قالدى.

— ھە، مەردان، بەك خاپىغۇ ئوزەڭ، — دېدى ئۇ ساختا بىر قىياپەتتە، — بۇ دۇنيادا ئازمايدىغان بەندە يوق.

— ھە، نىمە گەپ ئۆزى، كىم ئېزىپتۇ؟ — دەپ سورىدى مەردان تەلئەتكە غەزەپ بىلەن تىكىلىپ.

— ھە بەللى، تېخى بولغان گەپلەرنى ئۇقماپسەندە، — تەلئەت ئەتىگەن بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنى سوزلەپ بەردى ۋە ئوزىنىڭ بۇ ۋەقەنىڭ ئۈستىدە بولالمىغانلىقىغا ئەپسۇسلىنىپ قويدى، ئاخىرىدا:

— ئۇكا، ئىنسان دېگەنگە ئىشىنىپ بولمايدىكەن. ئىشەنگەن تاغدا كىيىك ياتماپتۇ، دېگەن مانا شۇ، — دەپ قوشۇپ قويدى.

مەردانغا بۇ ۋەقە كۈتۈلمىگەن نەرسە بولۇپ تۇيۇلسىمۇ، لېكىن تەلئەتكە سىر بەرمەسلىككە تىرىشتى ۋە غە

زاپا بىلەن:
— ئەجەپ بىز بىلەنلا قالدىڭغۇ، كىشىنىڭ غېمىنى
بىگچە، سىڭگەن نېنىڭنى يە! يەلكەمگە تاغ چۈشسىمۇ
ئۆزەمنىڭ كوتەرگۈچىلىكىم بار، — دەپ ئۇنى سىلكىۋەتتى.
تەلئەت كەتكەندىن كېيىن مەردان ئويگە كىرىپ دادىسىدىن
ئۆتكەن ۋەقەنى سۈرۈشتۈردى. باۋۇدۇن ئاخۇن ئۇنىڭغا
خاتىرە ۋەقەسىنى سوزلەپ بېرىۋېتىپ، كەينى-كەينىدىن
ئاھ ئۇراتتى. بۇ ئەھۋال مەردانغىمۇ تەسىر قىلماي قالمىدى.
مەسىلىنىڭ مۇرەككەپلەشكەنلىكى ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويدى.
ئاۋالقىسىغۇ گەپ-سوز بولسۇن، — دەپ ئويلىدى
ئۇ، — ئەمدى بۇ ۋەقەچۇ، ئەگەر راستلا بولىدىغان بولسا...»
ئۇ ئويىنى ئاخىرىغا يەتكۈزەلمىدى. چۈنكى بۇ ئويىنىڭ ئاخىرى
سەمەر بىلەن ئايگۈلگە ھاقارەت بىلەن تۈگىشى ئۇنى بىئارام
قىلاتتى. ئۇ، گەپ-سوزلەردىن خالىراق بولۇش ئۈچۈن
ئۆيدىن چىقتى-دە، يېزىنىڭ تۈۋەن تەرىپىگە قاراپ
كېتىپ قالدى.

★

«تومۇرنى دات يەيدۇ، يۈرەكنى داغ» دېگەندەك، بولۇپ
ئۆتكەن ۋەقەلەردىن سەمەر ئازاپلىنىپ يۈردى. ئۇنىڭ نە
كېچىسى ئۇيقۇسى كەلسۇن، نە ئاغزى تېتىپ تاماق يىسۇن.
ئۇ ئۆز بېشىغا كەلگەن بۇ مىسلىسىز ھاقارەتكە قارشى
«بۆھتان!» دەپ ۋاقىراي دېسە، بۇ تىلسىز خاتىرە قەيەردىن
پەيدا بولدى؟! بۇنى قايسى پاكىت بىلەن رەت قىلىدۇ!...
ئۇ، خاتىرىنىڭ ئويدىن قانداق قىلىپ يوقالغانلىقىنى

ئۆيلاپمۇ، سۈرۈشتە قىلىپمۇ بىر يەرگە كېلەلمىدى. ئانىسىمۇ ئۆزىنىڭ بىغەملىكىدىن كايىيتتى. سەمەر كەچقۇرۇن ئىشتىن قايتىپ ئۆيگە كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئولتۇرغۇسى كەلمەي سىرتقا چىقىپ كەتتى ۋە ئېتىزلىقلارنى بىر ئايلىنىپ، ئاخىرى دادۇي تەرەپكە يول ئالدى.

ئىشخانىدا قېيۇم شۇجى بىرنەرسىلەرنى يېزىپ يالغۇز ئولتۇراتتى. ئۇ، سەمەرنى خوشال قارشى ئالدى.

— كەل، كەل، — دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، — مەن تېخى يېنىڭغا بارماقچى ئىدىم.

سەمەر قېيۇم شۇجىنىڭ ئۇدۇلىدىكى بەندىڭدىن ئورۇن ئالدى. يېڭىلا ياندۇرۇلغان لامپا يورۇقىدا قېيۇم شۇجى ئۇنىڭغا يەر ئاستىدىن سەپسالدى. ئىككى كۈن ئىچىدە سەمەرنىڭ يوغان ۋە تۇيغۇن كۆزلىرى خىرەلىشىپ، قۇياش تەپتىدە تاۋلانغان سۇمباتلىق بەستى بىرمۇنچە چۆككەندەك كۆرۈنەتتى.

— قانداق، ئويلاپ باقتىڭمۇ؟ — دېدى شۇجى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ.

— ئويلىدىم، نەتىجە يوق.

— سەمەر، مۇشۇ مەسىلىگە قارىتا زادى سېنىڭ كۆزقارىشىڭ قانداق؟

— شۇجى، — دېدى سەمەر بىرئاز دىنتىللىنىپ، — مېنى پارتىيە، خەلق تەربىيىلەپ يېتىشتۈردى ۋە ماڭا ئىشىنىپ بىر دۈينىڭ خىزمىتىنى تاپشۇردى. مەن بۇ ئىشەنچنى يەرگە ئۇرۇشنى خالىمايمەن. بۇنداق ئىشلار خىيالىمغىمۇ كىرىپ چىقمىغان، مەن...

— چۈشىنىمەن، چۈشىنىمەن، — دېدى شۇجى سەمەرنىڭ

مۈرىنى بولۇپ، — مېنىڭ دېگىنىم، بۇ غوۋغا زادى قانداق ئوتتۇرىغا چىقتى؟

— بۇ دۈشمەنلەرنىڭ غەرەزلىك ئويۇنى!

— شۇنىڭغا ئىشىنەمسەن؟

— ئەلۋەتتە!

شۇجى بىر تال تاماكا تۇتاشتۇردى-دە، بىرئاز ئىچىلىپ سۆزلىدى:

— سەمەر، بۇ مەسىلە ئۈستىدە مېنىڭمۇ ئاخىرقى پىكرىم سېنىڭكىگە ئوخشاش، بۇ جەزمەن يامان ئادەملەرنىڭ ئويۇنى. بۇ گەرچە ئاددى بىر خاتىرە مەسىلىسى بولسىمۇ، لېكىن بۇنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇنغان غەرەز ناھايىتى زەھەرلىك! بىز مۇشۇ مەسىلىنى پاش قىلىش ئارقىلىق كوپچىلىككە يەنە بىر نۆۋەت سىنىپىي تەربىيە بېرىشىمىز كېرەك. — قېيۇم شۇجى سۆزدىن توختاپ قولىدىكى تاماكىنى قاتتىق-قاتتىق شورىدى. سەمەرنىڭ كەڭ قوشۇمىلىرى تۈرۈلۈپ كەتكەن ئىدى.

بىرئاز جىمجىتلىقتىن كېيىن شۇجى سورىدى:

— سېنىڭچە، مۇشۇ ئىشنى كىملەردىن گۇمان قىلىشقا بولار؟

— مەن يېقىندىن بېرى تەلئەتتىن بىرئاز گۇمانلىنىپ قالدىم.

— قانداق؟ — ئالدىراپ سورىدى شۇجى.

— سېزىشىمچە، ئۇ يېقىندىن بېرى باۋۇدۇن ئاخۇن بىلەن بەك يېقىنلىشىپ كەتتى. ئايگۈلنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، تەلئەت باۋۇدۇن ئاخۇنغا 50 يۈەن پۇل بېرىپتۇ.

— نىمىشقا؟ — شۇجى ئورنىدىن تۇرۇپ سورىدى.

— بىرئاز قەرزگە بوغۇلۇپ قاپتىكەن، شۇنى ئاكلاپ بەر-

گەن ئوخشايدۇ.

— سىلەر ئىمىشقا ياردەم قىلمىدىڭلار؟ — سورىدى شۇ-جى جىددى قىياپەتتە.

— بىز خەۋەرسىز قاپتۇق. باۋۇدۇن ئاكامۇ بىزگە چىشىنى يېرىپ بىر ئېغىز گەپ قىلمىدى.

قېيۇم شۇجىنىڭ قويۇق قاشلىرى چىمىرىلىپ، ئىختىيارسىز مۇشتۇمى تۈگۈلدى.

— مانا! — دېدى ئۇ غەزەپ بىلەن، — دۈشمەنلەر ئەنە شۇنداق يوچۇقلاردىن پايدىلىنىدۇ. باۋۇدۇنغا ئوخشاش بۇرنى يەل تارتماي قالغان كىشىلەرنى ئاسانلا قولغا چۈشۈرۈۋالىدۇ، — شۇجى بىرئاز ئويلىنىپ داۋام قىلدى، — باۋۇدۇن ئاخۇنغا دۈيدىن قەرز بېرىپ تەلتەتنىڭ پۇلىنى تولىتىۋېتىڭلار. مەردانغا مەسىلىنى ئوبدان چۈشەندۈرۈش كېرەك، بۇ ئىنغۋاغا ئىشىنىپ قالغان بەزىلەرنى ئويغاتساق، بۇنىڭ يىلتىزى تېزلا ئېچىلىپ قالىدۇ.

— بولىدۇ.

سەمەر قېيۇم شۇجى بىلەن يەنە بىرمۇنچە سوھبەتلەشكەندىن كېيىن، كۆڭلى يورۇپ قالغاندەك بولدى.

سەمەر شۇجىنىڭ قېشىدىن قايتقاندىن كېيىن، تېخىمۇ زور ئىشەنچ بىلەن ئۆز ئىشىغا جىددى كىرىشىپ كەتتى. گويىدا ئىشلەۋاتقانلارنىڭ يېنىغا بېرىپ كېلىشنى نىيەت قىلىپ تۇراتتى. لېكىن كارىزچىلار دۈيدىكى ئابدۇگۇل كېلىپ يولىنى توستى:

— مەردان بۈگۈن ئىشقا چىقمىدى، — دېدى ئۇ نارازى بىر ئاھاڭدا، — چاقىرغىلى بارغان ئىدىم، كەچقۇرۇن ئويگە قايتمىدى دېيىشتى.

— مەردان بىرئاز كاڭگىراپ قاپتۇ، ئەتە بىر ۋاقىت چىقىپ ... لىنىپاق مەجلىسنى ئېچىڭلار، بولغان ۋەقەنى مۇزاكىرە ... مۇزاكىرىگە ئايكۇلمۇ قاتناشسۇن، — دېدى سەمەر ... نىڭلار، ... ھالدا، — ھازىر ئەمگەك كۈچىڭلار كەملىك قىلىۋا... ... جەم

... نامدۇ؟

— ئىشنىڭ بىرئاز جىددى يېرىگە كېلىپ قالدۇق. چوڭ ... كارىزنىڭ كوزى بىلەن تەشمىسى بەكلا تىنىپ كەتكەن ئىكەن.

— ئۇنداق بولسا ئۆزەم بارىمەن. گويىغا بىرەرسىنى يولغا ... سېلىۋېتىپ ئارقاڭدىن يېتەي.

V

... قېيۇم شۇجى ئىككى كۈندىن بېرى ئىككىنچى شياۋدۈيدىن ... ... كەتمىدى. ئۇ بىر تەرەپتىن، ئەزالارغا ئارىلىشىپ ئىش... ... لىگەن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن، قىزىل خاتىرىگە مۇناسىۋەت... ... لىك مەسىلىلەرنى تەكشۈرۈپ ماڭدى. ھەتتا ئۇ، ئۇششاق بالى... ... لار بىلەنمۇ ئارىلاشتى، ئىش ئارىلىقىدىكى دەم ئېلىشلاردا ... ئۇلارنى يىغىۋېلىپ، بالىلارغا خاس قىزىق - قىزىق ھېكايىلەر... ... نى ئېيتىپ بەردى. بۈگۈن چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتىدا قېيۇم ... شۇجىنى يەتتە - سەككىز ئۇششاق بالىلار ئورىۋالدى.

بالىلار تەرەپ - تەرەپتىن چۇقۇرىشىپ:

— ھېكايە ئېيتىپ بېرىڭ، — دەپ ئۇنىڭغا يېپىشتى.

شۇجى ئالدىدا تۇرغان بىر بالىنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ ... سورىدى:

— قايسىسىنى ئېيتىپ بېرەي؟

— ھېلىقى... ئۆتكەن كۈنى ئېيتىپ قالغان "قىزىل بالى...

لار»نى.

— ئۇنى ئاخشاملىقى ئېيتىپ بېرەي، — دېدى شۇجى، — ھازىر سىلەرگە ئىككى تېپىشماق ئېيتىپ بېرىمەن، شۇنى تېپىڭلار، قانداق؟

— بولىدۇ، تاپىمىز!

— قېنى ئەمىسە، ياخشى ئاڭلاڭلار! — قېيۇم شۇجى كەمزۇلىنىڭ يانچۇقىدىن بىر دانە قىزىل تاشلىق خاتىرنى ئېلىپ ۋاراقلاشقا باشلىدى، دەل شۇ پەيت توپ ئارىسىدىن بىر قىزنىڭ زىل ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ۋىيەي، مۇنۇ ھېلىقى بىز يوقىتىپ قويغان دەپتەرغۇ!

شۇجى سوزلەۋاتقان قىزغا قارىدى:

— ياق، بۇ مېنىڭ دەپتىرىم.

قىز نارازى بولغان قىياپەتتە شۇجىنىڭ گېپىنى بولدى:

— ۋىيەي، يالغان دەۋاتىسىز. بۇنىڭ ئىچىدە ناخشا بار، ئاۋاختا بىز ناخشا ئۆگىنىمىز دەپ سەمەر ئاكامىنىڭ ئۆيىدىن ئەپچىققان دەپتەر بۇ! بىزنىڭ ئۆيدىن ئېلىۋاپسىز.

— توختا، سەن ئۆزەڭ ناخشا ئۆگىنىپ بولۇپ نەگە قويغان؟ — دەپ سورىدى شۇجى؛ قىز بىرئاز ئويلىنىپ قالدى:

— پىشايۋاندا قالغانتى.

— مەن سىلەرنىڭكىگە كىرمىسەم، قانداق ئالىمەن، ئۇنى باشقا بىرسى ئېلىۋاپتۇ. بۇ ئۆزەمنىڭ.

— ياق، ئالداۋاتىسىز، — دېدى قىز، — باشقا كىشىمۇ كىرمىگەنتى. سىز ئاپسىز!

شۇ پەيت قىزنىڭ باشقا بىر دوستى:

— ۋىيەي، كىرمىگەن دىگىنىنى، بىز دەرۋازا تۈۋىدە ئويناۋاتساق، تەلئەت ئاكام داداڭنى ئىزلەپ ئۆيگە كىرگەنغۇ، —

ئىپ سوزگە ئارىلاشتى، — بىز تەلەتكام ئېلىۋالدى دەپ

بۇرۇنتۇق تېخى!

شۇجى مەسىلىنىڭ ئۇچىنى تاپقاندەك بولدى، ئۇ قىزلار-

دىن چوكقۇرراق سۇرۇشتۇرمەك بولۇپ:

— دەپتەر شۇ كۈنى يوقالغانمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ھەئە، بىردەم ئويناپ كىرسەك يوق، ھەچنە

دىن تاپالمىدۇق، — دېدى قىز خىجىل بول-

ماندەك، — ئۇنىڭدىن كېيىن ناخشا ئۆگەنمىدۇق.

شۇجى كۇمانىنىڭ ئىسپاتلىنىۋاتقانلىقىغا ئىچىدىن خوشال

بولدى. «مەسىلە ئايدىڭ، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — پىشايۋاندا

تۇرغان خاتىرە تەلەتنىڭ دىققىتىنى تارتماي قالمايدۇ. دىمەك،

ئوغرى دەپتەردىن ئۇستىلىق بىلەن پايدىلانغان.»

★

باۋۇدۇن ئاخۇن ھويلىدىكى ئوتياشلىقنى سۇغىرىش ئۈچۈن چىلەكنى كوتىرىپ ئايۋاندىن چىققان ئىدى، تاشقىرقى ئىشىك ئانىلداپ قالدى. ئۇ، قولىدىكى چىلەكنى قويۇپ ئىشىكنى ئاچتى. بوسۇغىدا قېيۇم شۇجى تۇراتتى.

— كەلسىلە شۇجى، كەلسىلە، — دەپ ئالدىراپ قالدى باۋۇدۇن ئاخۇن ۋە ئىشىكنى يوغان ئېچىپ قېيۇم شۇجىنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى.

قېيۇم شۇجى ئايۋاننىڭ بىر بۇرجىكىدىن ئورۇن ئالدى. شۇجىنىڭ تۇيۇقسىزلا بۇ ئۆيگە كېلىشى مەقسەتسىز ئەمەس ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىككىنچى شياۋدۇيدە ئوتكۈزگەن بىرنەچچە كۈنلۈك ھاياتىدا نۇرغۇن نەرسىلەرنى سەزدى ۋە چوكقۇر كۆ-

زەتتى. قىزىل خاتىرە مەسىلىسىنىڭمۇ يېشىپ ئۇچى تېپىلدى. باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ تەلئەت بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇپ كەتكەنلىكى ۋە دۈشمەنلەرنىڭ ئاغرىسىغا ئۇسۇل ئويناپ "مەچىت بەندىسى" بولۇۋالغانلىقى قىيۇم شۇجىنى ئەنچىندۈراتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ قىيۇم شۇجى باۋۇدۇن ئاخۇن بىلەن ئوچۇق-يورۇق پاراڭلىشىش نىيىتىدە مانا بۈگۈن "خالىس مېھمان" بولۇپ كەلگەن ئىدى. ئىككىيلەننىڭ ئارىسىدا جىملىق ھۆكۈم سۈرمەكتە. ئىككى پىيالە چايمۇ ئىچىلىپ بولدى. بىر ھازادىن كېيىن قىيۇم شۇجى تولۇق سەرەمجانلاشقان ئازادە ئۆيگە بىر قۇر نەزەر سالدى-دە، ئاستا سۆز باشلىدى:

— ئۆينى ياخشى سەرەمجانلاشتۇرۇۋاپلا، باۋۇدۇن ئاكا. ھەر ھالدا توققۇزلىرى تەلدەك كۆرۈنىدۇ.

— ئەلۋەتتە، پارتىيىنىڭ دۆلىتى، مېھنەتنىڭ مېۋىسى، — دېدى باۋۇدۇن ئاخۇن ئېچىلىپ - يېيىلىپ.

قىيۇم شۇجى ئۈچۈن بۇ، سۆزنىڭ تېمىسى بولدى.

— باۋۇدۇن ئاكا، ئەلۋەتتە پارتىيىنىڭ دۆلىتى، شۇڭا بىز پارتىيىنى ئۇنتۇپ قالمىساق بولىدۇ. ئويلاپ كۆرەيلى، قېنى، ئۆتمۈشتە كىم ئىدۇق، مانا ئەمدى كىم بولدۇق؟ — شۇجى سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ قويۇپ يەنە داۋام قىلدى، — بىز ئۆتمۈشتە خار ئىدۇق، زار ئىدۇق، ھايۋان ئورنىدا ئىشلىدۇق. ئەمما قوسىقىمىز تويغىدەكمۇ نانغا ئىگە بولالمىدۇق. مانا ئەمدى قارىسىلا، بىز كىم بولدۇق، توققۇزىمىز تەل، ئۆزىمىز بەگ، ئۆزىمىز خان ياشاپ كېتىۋاتىمىز. مانا بۇ كۈنلەرنىڭ قەدرىگە بىز يەتمىسەك، كىم يېتىدۇ، باۋۇدۇن ئاكا؟ — قىيۇم شۇجى ئالدىدىكى چاينى بىر ئوتلاپ داۋام قىلدى، — ھەي باۋۇدۇن ئاكا، بايغا باققان قۇل بولىدۇ، گادايغا باققان

گۈل بولىدۇ دەپتىكەن. بىز ئۆز ۋاقتىدا بايغا بېقىپ قۇل بولغان. مانا ئەمدى گادايغا بېقىپ گۈل بولۇۋاتىمىز. ئۆتمۈشكە بىر نەزەر سالساق، ھەممە نەرسە ئايدىڭ بولۇپ قالىدۇ. ئادەمنىڭ ئاق - قارىسىغا قارىماي ئۇنىڭ كەينىگە ئىشىنىۋەرگەن بىلەن تۇيۇق كوچىغا كىرىپ قالىدۇ كىشى. ئېيتىپ باقسىلا، باۋۇدۇن ئاكا، بىز كىم؟ تەلئەت كىم؟!

قىيۇم شۇجى سوئال نەزىرى بىلەن باۋۇدۇن ئاخۇنغا تىكىلىپ قالدى. باۋۇدۇن ئاخۇننىڭمۇ پىكرى مەركەزلەشتى. ئۇ، تەلئەت توغرىلىق ئويلىنىپ قالدى ۋە:

— تەلئەت ھاپىز باينىڭ ئوغلى، — دېدى باۋۇدۇن ئاخۇن ئالداقتۇر بوغۇلغاندەك.

— ھە، گەپ مانا شۇ يەردە، ئۆتمۈشتە يەلكىمىزگە ھاپىز باي مىنىۋېدى، ئەمدى تەلئەت مىنمەكچى بولۇۋاتىدۇ. قېنى، ئۆزلىرى ئويلاپ باقسىلا.

باۋۇدۇن ئاخۇن ئويلىنىپ قالدى. قىيۇم شۇجى بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ تەلئەتنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ كەينىدىكى قىلمىشلىرىنى بىر - بىرلەپ باۋۇدۇن ئاخۇنغا ئەسلىتىشكە باشلىدى.

★

ئۆز ۋاقتىدا مانا شۇ شياۋدۇي "بەگ مەھەللىسى" دەپ ئاتىلاتتى. بۇ يەردىكى بىردىن - بىر ھۆكۈمران ھاپىز باي ئىدى. ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاڭلىغان يوقسۇللارنىڭ جان - تومۇرى سىرايىتتى. مانا شۇنداق قامچىسىدىن قان تېمىپ تۇرغان بىر بەندىدىن تەلئەت تامدى. بىراق، تەلئەت ئۇن نەچچە

ياشقا كىرگەن بىر ۋاقىتتا جاھان ئۆزگىرىپ قالدى. ھاپىز بايىنىڭمۇ تەختى ئۆرۈلۈپ، قامچىسى سۇندى. يەر ئىسلاھاتى ۋاقتىدا، ئۇ خەلقنىڭ كۈچلۈك تەلىۋى بىلەن قولغا ئېلىندى ۋە 8 يىلدىن كېيىن قەددى پۈكۈلۈپ تۈرمىدىن قايتىپ چىقتى. لېكىن ئۇ ئىچىدىكى زەھەرنى تەلئەتكە سىڭدۈردى. تەلئەتنىڭ قېنىمۇ ئاستا ـ ئاستا دادىسىنىڭ قېنى بىلەن بويالدى...

دادىسى ئۆلگەندىن كېيىن، تەلئەتنىڭ تۇتقان يولى باشقىچە بولۇپ قالدى. ئەڭ ئاۋال ئۇ پۇل تېپىش كويىغا چۈشتى. يېزىمۇ ـ يېزا، شەھەرمۇ ـ شەھەر قاتراپ يۈرۈپ قاراچىلىق بازارچىلىق قىلدى. لېكىن تەلئەتنىڭ بۇ ئەگرى ـ توقاي يوللىرىمۇ ئۇزۇنغا بارمىدى. شياۋدۇيدىكى ياش كوممۇنىست سەمەر ئۇنىڭ تۈيۈق يوللاردا يۈرگەنلىكىنى بايقاپ، قانۇنىي ئورۇنلارغا مەلۇم قىلدى. ئاخىر قوۋ تۈلكە بۇرنىدىن ئىلىنىپ ئۈچ ئاي لاۋگەي بولدى. تۈرمىدىن قايتىپ چىققاندىن كېيىن، ئۇ سەمەرگە بولغان ئۆچمەنلىكىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئەزالار ئالدىدا مەلۇم ۋاقىت باش ئەككەن بولسىمۇ، لېكىن، ئۇ يامان غەرىزىدىن يانمىدى. ئاخىر ئانىسىنى ئالداپ ـ شىلاپ، ساقلاپ يۈرگەن ئىككى تىللاسىنى ئالدى ـ دە، بىر كېچىدىلا غايىپ بولدى. گەرچە ئۇنىڭ بۇ قېتىملىق سەپىرى خېلى ئۇگۇشلۇق بولغان بولسىمۇ، لېكىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بېشىغا ئىسسىتما چۈشتى. ئۇنىڭ ئالدىدا كونا رەقىبى سەمەر تاغدەك قەد كۆتىرىپ تۇراتتى. بۇ تاغ خۇددى ئۇنىڭ يەلكىسىدىن بېسىپ تۇرغاندەك، تەلئەت ئۈچۈن نەپەس ئېلىشمۇ قىيىن تۇيۇلدى...

★

ئارىغا ئېغىر جىملىق چۈشتى، باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ كوزلىرى يالدىكى چايغا ئويچان تىكىلگەن ئىدى. قېيۇم شۇجى بىلىقنى بۇزۇپ ئاستا سورىدى:

— باۋۇدۇن ئاكا، ئاشۇ تەلئەت بىلەن قانداق يېقىنلىشىپ قالدىلا؟

باۋۇدۇن ئاخۇن ئورنىدىن سەل قوزغىلىپ قويدى.

— قارىماملا شۇجى، بىر ئاز قەرز بولۇپ قېلىۋىدۇق؛ تالئەتنىمۇ ئاغزى ياغلىملىق قىلىپ كەتتى. ئەلۋەتتە، خوشنا — خولۇم بولغاندىن كېيىن دەپ، تەڭ قىسلىقتا پۇل ئېلىپ تۇرغان ئىدۇق، ئۇنىڭ بۇنداق يامان نىيەتلىرىنى كىم بىلىپتۇ... — باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ گېپى ئۈزۈلۈپ قالدى.

— ئەنە شۇ گەپ، — دېدى شۇجى، — تەلئەتتەكلەر تۇنىمىزدىن دوست بولۇپ كىرىپ، يېگىمىزدىن يىلان بولۇپ چىقىدۇ؛ ئۇ، شۇ پۇلنىڭ سايىسىگە يوشۇرۇنۇپ، ئۇيلىرىنى يۇزماقچى بولىۋاتىدۇ، سەمەرگە قارشى ئىغۋا پەيدا قىلىۋاتىدۇ.

شۇجى قىزىل خاتىرىنىڭ قانداق ئوغرىلانغانلىقىنى، ژۇيۇز بەرگەن كۈنى كېچىسى سەمەرنىڭ كارىزدا ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، باۋۇدۇن ئاخۇننى ئىشەندۈرۈشكە كىرىشتى.

باۋۇدۇن ئاخۇن ئوڭايسىز بىر ئەھۋالدا قالغاندەك بېشىنى لىڭشىتتى.

— قارىماملا، شۇجى، ئىنسان دىگەننىڭ قوينىغا مىڭ خىل شەيتان كىرىدىكەن؛ ئاشۇ تەلئەتنىڭ گەپلىرىگە ئىشىنىپ ئۈزمىنى ئوسال قىلىۋالغىنىم قالدى دىسىلە.

— راست، دۈشمەننىڭ ئارقىسىغا كىرگەن بىلەن ئۆزىمىز يەرگە قارايدىغان گەپ، — دېدى شۇجى، — كوپچىلىككە بىر قارىسىلا، ھەممەيلەن ئاشۇ سەمەردەك، ئايگۈلدەك ياشلاردىن مىننەتدار بولۇۋاتسا، بىز ئۆزىمىزنى توختاتقان تۇرۇپ ئىغۋالارغا ئىشىنىپ يۈرسەك بالىلار ئۈچۈنمۇ سەت.

شۇجى باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ چېكە تومۇرلىرى كوپكەنلىكىنى، سالقىن ئويدىمۇ تەرلەۋاتقانلىقىنى كورۇپ، ئارتۇقچە گەپنىڭ ئورۇنسىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى-دە، قوزغالماق بولدى.

— خوپ، باۋۇدۇن ئاكا، مەن قايتاي.

— ئاران بىر كەلگەندە، ئولتۇرسىلا شۇجى، ئايگۈل ھازىر كېلىدۇ. تاماق-پاماق قىلىسۇن، — دېدى باۋۇدۇن ئاخۇن ئېچىلىپ-يېيىلىپ.

— رەھمەت، بىز بولغاندىن كېيىن يەنە كەلمەمدۇق، — دەپ ئورنىدىن تۇردى قېيۇم شۇجى.

باۋۇدۇن ئاخۇن شۇجىنى ھويلىغا ئۇزىتىپ چىقتى.

★

ئىشىك ئالدىدا پەيدا بولغان تەلئەتنى باۋۇدۇن ئاخۇن كورمىدى، ئۇ بىكار تۇرۇپ، ساپلىرى بوشىشىپ قالغان كەتمەننىڭ سېپىنى چىڭىتىۋاتاتتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، — دېدى تەلئەت يېقىن كېلىپ، — ھە بەللى، كەتمەن تۈزەپ قاپلىغۇ؟

باۋۇدۇن ئاخۇن كەينىگە بۇرۇلۇپ تەلئەتكە بىر قاراپ قويدى. ئەمما ئورنىدىن قوزغالماي ئىش بىلەن بەنت بولۇۋەردى.

— ئويلىرىگە شۇجى كەپتۇ دەپ ئاڭلىدۇق، — تەلئەت يەنە سوز باشلىدى، — بەختلىرى بار ئادەم-دە، ئۇزلىرىنىڭ.

باۋۇدۇن ئاخۇن ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— ئەلۋەتتە، كەلدى. كەلسە مېنىڭ ئويۇمگە كەپتۇ، سەن نېمانچە سۇرۇشتە قىلىپ قالدىڭ؟ — دېدى ئۇ تەلئەتكە ئوچۇق چىرايمۇ ئاچماستىن.

تەلئەت باۋۇدۇن ئاخۇننىڭ بۇ ئەلپازىدىن بىر ئاز چوچۇدى-دە، گەپنى باشقا ياققا بۇرىدى:

— شەھەرگە كىرەي دېۋىدىم، ھېلىقى پۇلنى...

باۋۇدۇن ئاخۇن ئۇزىنىڭ يېشىغا ياراشمايدىغان بىر تېزلىك بىلەن ئويىگە كىرىپ كەتتى-دە، يۈگۈرگەندەك تېز يېنىپ چىقتى. ئۇ ئاچچىقىدا قولىدىكى پۇلنى شۇنداق قاتتىق سىقىمدىغان ئىدىكى، پەقەت بارماقلىرىنىڭ ئارىلىقىدىنلا قولىدا پۇل بارلىقىنى بىلىش مۇمكىن ئىدى. ئۇ پۇلنى تەلئەتكە ئاتتى ۋە:

— سەن يەنە شۇ پۇلنىڭ سايىسىدىن بىر گەپ تاپىقىلى كىردىڭمۇ؟ مېنىڭمۇ بۇرنۇمغا سۇ كىردى، مە، ئال پۇلۇڭنى، ئويۇمگە ئىككىنچى يولىغۇچى بولما! — دېدى ۋاقىراپ.

تەلئەت يەردە ياتقان پۇلنى يىغىشتۇرۇپ ئالدى-دە:

— نېمانچە ئاچچىق قىلىش، — دېدى دوق قىلغاندەك، — ئېلىشتا لەكلەك، بېرىشتە سەكسەكمۇ؟!

بۇ گەپتىن باۋۇدۇن ئاخۇن پارتلاپ كەتتى:

— ھوي، كېپىڭنى قارا سېنىڭ، ماڭا نېمىشقا پۇل بەر-گەنلىكىڭنى ئەمدى چۈشەندىم. تېخى ئاچچىق قىلدى دەيسەنا، ئالدىرىما، مەن سېنى گوڭشىغا ئاپىرىپ كېلىنىمنىمۇ ئاقلىتىمەن. ھەممە ئىشنىڭ ھېساۋى بېرىلىدۇ. سەن نىمە ئىغۋالارنى تېرى-

مىدىڭ؟ پۇلۇڭنى چىكەككە تاڭ، ئۆيۈمگە يولىسغۇچى بولىما،
ئەمدى مېنىڭمۇ كوزۇم ئېچىلدى.

بۇ گەپلەردىن تەلئەت تىترەپ كەتتى. ئۇ، ئىغۋاسىنىڭ
ئۆزى ئۆچۈن ئورا بولۇپ قالغانلىقىدىن چوچۇگەن ئىدى.
ئۇنىڭ رەڭگى ئۇچۇپ، ئارقىسىغا بۇرۇلدى - دە، بېشىنى
سالغىنىچە هويلىدىن چىقىۋېتىپ: «ئەستا،— دەپ ئويلىدى،—
ئامەت كەلمەسكە كېتىپتىكەن، خەپ! ئەمدى بېشىمغا كەلگەننى
كورەرمەن.»

★

بۇگۈنكى سەهەر ئادەتتىكىگە ئوخشىمايتتى، تاڭ يورۇشى
بىلەنلا باۋۇدۇن ئاخۇنلارنىڭ قوراسى جانلىنىپ كەتتى.
ئايكۈل چاي قاينىتىپ بولۇپ ئاغارنى ياماشقا تۇتۇندى،
مەردان كەتمەنلەرنى بىسلاۋاتاتتى. كالتا چاپىنىنىڭ ئۈستى
دىن مەهكەم بەلۋاغ باغلىۋالغان باۋۇدۇن ئاخۇن قانداقتۇر
بىر تەنتەنىگە تەييارلىنىۋاتقاندەك هەركەتچان ۋە خوشال
ئىدى.

ئاتا - بالا ئۈچەيلەن چاي ئىچىشىپ ئېتىزغا ماڭغاندا
تېخى قۇياش چىقمىغان بولۇپ، سەهەر سالقىنى دىللارغا ئارام
بېغىشلايتتى. ئاغار كوتەرگەن باۋۇدۇن ئاخۇن ئالدىدا كېتىپ
باراتتى، ئۇلار ئايلىنىشقا كەلگەندە ئالدىدىن سەمەر چىقىپ
قالدى.

— سالامۇئەلەيكۇم، باۋۇدۇن ئاكا، كۈن قاياقتىن چىقتى؟—
دىدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ.

— بىزنىڭ هويلىدىن!— دەپ جاۋاپ بەردى باۋۇدۇن

ئاخۇن. بۇ هازىر جاۋاپلىقتىن هەممەيلەن كۈلۈشتى.

سەمەر باۋۇدۇن ئاخۇن بىلەن قول ئېلىشىپ كورۈشكەندىن
كېيىن چاخچاق ئارىلاش:

— باۋۇدۇن ئاكا، سەللە ئۇنتۇلۇپ قاپتۇغۇ؟— دەپ
سورىدى.

باۋۇدۇن ئاخۇن بېشىدىكى دوپپىسىنى تۈزەپ:

— هە، سەللىما؟— دىدى جىددى بىر قىياپەتتە، — سەللە
نىڭ ئازىسىغا تەلئەتتەك شۇملارنىڭ شەيتىنى كىرىۋالمىسۇن
دەپ قوزۇققا ئېسىپ قويدۇم، بالام.

بۇ گەپتىن هەممە رازى بولۇشقاندەك كۈلۈشۈپ كەتتى.

قۇياش يۇقۇرى ئورلىدى. ئۇنىڭ ئوتكۇر نۇرى يەنە
يەر - زېمىننى قىزىل نۇرغا پۇركىدى. چەكسىز سوزۇلغان
ئېكىنچى شياۋدۇينىڭ ئالتۇن ۋادىسىدا ئەمگەك سادالىرى
ياگراپ، پۈتۈن يېزىدا يەنىمۇ جانلىنىش باشلىنىپ كەتتى.

1964 - يىل فېۋرال، تورپان

مەرھابا، باغۋەن!

بىرىنچى كۈنى ئۇستازىمىز ھامۇت مۇئەللىم مەكتەپكە قايتىپ كەلدى. بۇ خەۋەر تارقىلىش بىلەن مەكتەپتە باھار تاشقىنىدەك كۈچلۈك بىر ئېقىم پەيدا قىلدى ......

ھامۇت مۇئەللىم قايتىپ كەلگەن كۈنىنىڭ ئەتىسى مەكتەپ بويىچە ئۇنى قارشى ئېلىش يىغىنى ئېچىلدى. ئۇ، مەزمۇت قەدەم تاشلاپ مۇنبەرگە چىقتى. كەڭ زالدا لىق ئولتۇرغان ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھاياجانلىق كۆزلىرى ئۇنىڭغا تىكىلگەن ئىدى. ئۇ، ئۇز ۋاقىتدا قايتما كەلگەن بەستىلىك ئادەم ئىدى، ھېلىمۇ شۇنداق تۇرۇپتۇ، بىراق قالپاق، كالتەك زەربىسىدە ئۆتكەن ۋەھىمىلىك توت يىل ئۇنىڭ چاچ-ساقاللىرىغا تەكشى قىرو تاشلاپ، قاتما بەللىرىنى خېلىلا ئېگىپ قويۇپتۇ. لېكىن ئۇنىڭ كۆزلىرى بۇرۇنقىدەكلا — چوغدەك يېنىپ تۇراتتى.

ئازادە زالدا ئۇنىڭ تونۇش، يېقىملىق ئاۋازى جاراڭلىدى:

— خۇاجۇشى مېنى يەنە مۇنبەرگە چىقاردى! ... — بۇ سۆز ئۇنىڭ قەلبىدىكى مىڭلىغان، ئون مىڭلىغان يالقۇنلۇق سۆزلەرنىڭ يىغىندىسى ئىدى. ئۇ، زالغا تەكشى نەزەر تاشلاپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — «4 كىشىلىك گۇرۇھ» تېنىمىزنى تەشمەي قېنىمىزنى شوراپ، كاللىمىزنى كەسمەي گوشىمىزنى يې-

گەن ئىدى ......

شۇ چاغ كۆز ئالدىمدا توت يىل بۇرۇن ياش قەلبىمگە ئۆچمەس ئىزلار سىلىپ كەتكەن بىر مەنزىرە پەيدا بولدى: ھامۇت مۇئەللىمنىڭ ئومرىدە ئەڭ ياخشى كورگەن نەرسە-سى باش كوچەتلەرنى ياخشى تەربىيلەپ، ئۇنى سوتسيالى-زىمنىڭ يارامىلىق قۇرغۇچىلىرىغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ئەجىر سىڭدۇرۇشلا ئىدى. ئۇ، شۇ يولدا ھارماي-تالماي كۈرەش قىلدى. لېكىن كۈرەش يولى ھامان ئەگرى-توقاي بولىدۇ. ھامۇت مۇئەللىممۇ بۇ ئەگرى-توقايلىقنى بېسىپ ئۆتتى. ئۇ، بىر كۈنى بىزگە فىزىكىدىن «ئالتۇن قانۇنى» توغرىسىدىكى دەرسىنى ئۆتۈپ بولۇپ:

— ساۋاقداشلار، بۈگۈنكىسى ئەڭ ئاخىرقى دەرس! — دېدى ئۇلۇق-كىچىك تىنىپ.

بىز ھەممىمىز تەڭلا چۇقۇرىشىپ كەتتۇق:

— مۇئەللىم، سىز بىر يەرگە كېتەمسىز؟!

ئۇ كۈلدى، لېكىن ئۇنىڭ كۈلكىسى غەمكىن ئىدى. ئۇ بىرئازدىن كېيىن بىزگە مېھرىۋانلىق بىلەن دېدى:

— بىزدە بىلىم ئېلىش، كىتاپ ئوقۇشقا كەڭ ئەركىنلىك! ۋاھالەنكى، ئۇلۇغ يازغۇچى ماكسىم گوركىينىڭ بىرەر كىتاپىنى ئوقۇشى ئاسانغا چۈشمىگەن ئىدى. بىر قېتىم خوجايىنى ئۇنىڭ كىتاپ ئوقۇغانلىقىنى كورۇپ قېلىپ، قارىغاينىڭ يېرىندىسى بىلەن قاتتىق ئۇرغان، دوختۇرلار ئۇنىڭ بەدىنىدىن 42 تال ئوتتۇن شېشىقلىرىنى سۇغۇرىپ ئالغان. بۇنداق «خوجايىن»لار دۇنيادىن تېخى تەلتوكۈس يوقىلىپ كەتكىنى يوق، لېكىن سىلەر گوركىيدەك روھ بىلەن تىرىشىپ ئوقۇڭلار! بىلىم — چاقناپ تۇرغان چىراق، ئۇنى ھېچكىم ئۈچۈ-

رەلمەيدۇ!

شۇ سوزلەرنى قىلغاندىن كېيىن، ئۇ ئاتىلىق مېھرى بىلەن هەممىمىزگە بىر-بىر قاراپ، ئاستا سىنىپتىن چىقىپ كەتتى. ئەتىسى "هاموت مۇئەللىم مەكتەپتىن قوغلىنىپتۇ!" دىگەن خە-ۋەر تارقالدى. قۇلىقىمدىن كىرگەن بۇ سوز يۇرىكىمگە بې-رىپ موز بولۇپ قاتتى. مەن هاموت مۇئەللىمنى ئىزلىدىم، ئۇنى كەچكە يېقىن مەكتەپنىڭ باغچىسىدىكى بىر تاش سۇ-پىدا ئۈزمەي تاماكا چېكىپ ئولتۇرغان يېرىدە تاپتىم.

— مۇئەللىم، كېتىدىغىنىڭىز راستمۇ؟!

هاموت مۇئەللىم ئاغزىدىن پۇقۇراپ چىقىۋاتقان ئىسنىڭ كوكۇش پەردىسىدىن ماڭا بىر هازاغىچە قاراپ تۇردى ۋە "راست" دىگەن ئىشارە بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى، شۇ چاغ خۇددى بىرسى يۇرىكىمنىڭ ئۇچىغا چىۋىق بىلەن ئۇرغان-دەك ئەندىكىپ كەتتىم.

— ئوغلۇم، راست شۇنداق! — دېدى ئۇ كەڭ ئالقانلىرى بىلەن بېشىمنى سىلاپ، — ئۇلار ئىشنى هىلقى يىغىندىكى مۇنازىرىدىن باشلاپ، ئاخىرى مېنى مەكتەپتىن قوغلاپ چىقى-رىش بىلەن توختاتتى.

بۇ يىغىننىڭ ئەھۋالى ماڭا روشەن ئىدى، 1-مەۋسۇملۇك ئوقۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدا هەر-قايسى سىنىپلارنىڭ ئوگىنىش هەيئەتلىرى قاتناشتۇرۇلغان تەجرىبە-ساۋاقلارنى يەكۇنلەش يىغىنى بولدى. مەن 6-سىنىپ-نىڭ ئوگىنىش هەيئىتى بولغىنىم ئۇچۇن يىغىنغا قاتناشتىم. يىغىندا بەزىلەر دەرسلەرنى، ئوقۇش سائىتىنى كوپرەك قىس-قارتىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ موتلەق كوپ ۋاقتىنى كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان خوقۇقدارلارنى پىپەن قىلىش كۈرىشكە ئات-

لىنىش توغرىسىدا ئۇزۇندىن-ئۇزۇن سوزلىدى، بەزىلەر يەنە، قانداقتۇ "بىزنىڭ تەربىيلەيدىغىنىمىز ئېقىمغا قارشى جەڭ-چىلەر!" دېيىشتى. هاموت مۇئەللىم پىكىرلەرنى سەۋرى بىلەن ئاڭلىدى، ئاخىرىدا بېشىنى چايقاپ، ئەپسۇسلانغان هالدا:

— ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئاددى بىر تەگلىمە-نى يېزىپ بېرەلمىسە، كوڭۇلدىكىدەك بىرەر پارچە ماقالا يا-زالمىسا، قانداقتۇ "كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان خوقۇقدار بىلەن كۈرەش قىلىش"نى بىلسە، ئۇنى قانداقمۇ ئوقۇغۇچى دىگىلى بولسۇن! — دېدى.

ئادەتتە كەم سوز بۇ پىشقەدەم ئوقۇتقۇچىنىڭ قوسىغى كەڭ، نەزىرى كەڭ ئىكەنلىكىنى هەممىمىز بىلەتتۇق.

ئۇ بۇگۇن كوڭلىمىزدىكى سوزلەرنى ئېيتقان ئىدى، لېكىن ئۇنىڭ سوزى توگە-توگمەيلا بۇلۇڭ-پۇشقاقتىن قارشى پى-كىرلەر پوجاڭزىدەك ئېتىلىشقا باشلىدى:

— بۇنىڭ ئوزى ئەقلىي تەربىيىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويغانلىق!

— بۇ پۇرولېتارىيات سىياسىسىدىن چەتنەپ، شيۇجېڭجۇيى-لىق يولىغا ماڭغانلىق!

لېكىن هاموت مۇئەللىم قىلچە تېڭىرقىماي ئوز قارىشىنى شەرھىلەۋەردى:

— ئىشچىلار چوڭ ئىمارەتلەرنى سېلىپ بېرىپ، دىخانلار ئاشلىق يەتكۈزۈپ بېرىپ، ئوز ئەۋلاتلىرىنى ئوقۇتۇش ئۇچۇن ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى. پۇرولېتارىيات ئۇچۇن ئىختىساس-لىق خادىملار كېرەك ئەمەسمۇ؟! ئەۋلاتلىرىمىزغا زامانىۋىلاش-قان پەن-مەدىنىيەتنى پۇختا ئىگەللىتىپ، قۇدرەتلىك سوتسى-يالىستىك مەملىكەت قۇرۇپ چىقىشنىڭ ئوزى پۇرولېتارىيات

سىياسىسى ئۈچۈن خىزمەت قىلغانلىق!

— ئىنتايىن زەھەرلىك پىكىر! — دېدى مەكتەپ مۇدىرى دىمىغىنى قېقىپ، — بۇ پۈرولېتارىيات ئۆلچىمىنى بۇرژۇئازىيەنىڭ تارازىسىغا سالغانلىق!

مۇنازىرە ئۇزۇنغا سوزۇلدى. ئاخىرىدا هامۇت مۇئەللىمگە "ئاق مۇتەخەسسىسلىشىشنىڭ جارچىسى" دېگەن قالپاق كىيگۈزۈلۈپ، ئۆزىنى تەكشۈرۈش بۇيرۇلدى. كېيىن بۇ يىغىن ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە بىرنەچچە كۈن داۋام قىلدى. بۇ جەرياندا هامۇت مۇئەللىمگە "پوزىتسىيىسى قەبىھ" دېگەن قالپاق قوشۇپ كىيگۈزۈلۈپ، "جاھىل ئۇنسۇر" قىلىپ قويۇلدى، ئۇنىڭ لېكسىيىلىرى قاتتىق تەكشۈرۈلدى، ئۆيى ئاختۇرۇلۇپ ئۇرغۇنلىغان تەبىئىي ۋە ئىجتىمائىي پەنلەرگە دائىر كىتاپلار شىۋجېڭجۈيىلىقنىڭ پاكىتى قىلىنىپ، مەكتەپتە كۆرگەزمە قىلىندى. كىتاپلارنى كۆرگەزمە قىلغان كۈنى مەكتەپ مۇدىرى زەھەرخەندىلىك بىلەن بىرمۇنچە كاپشىدى:

— قاراڭلار، تۇل خوتۇن شۇمەك يىققاندەك هامۇتمۇ پۈتۈنلەي شىۋجېڭجۈيىنىڭ، ئەجنەبىنىڭ نەرسىلىرىنى توپلىغان! ئۇنىڭ مىڭىسى بەئەينى چەتئەللىكنىڭ پاتنۇسىغا ئوخشايدۇ! — دەپ هاقارەتلىدى.

شۇ كۈنلەردە مەكتەپ بىز ئۈچۈن نولىمۇ كۆڭۈلسىز بولۇپ كەتتى؛ گويا ھەممە يەرنى ئىس-تۈتەك قاپلاپ، نەپەس ئېلىشمۇ قىيىن ئىدى.

ئاخىر مەكتەپ بويىچە يىغىن ئېچىلىپ، هامۇت مۇئەللىمنى "قوغلاپ چىقىرىش" قارارى جاكالاندى. مۇنبەردە ئالتۇن چىشلىرىنى پاقىرىتىپ، قوللىرىنى كەلسە-كەلمەس پۇلاڭشىتىپ سوزلەۋاتقان مۇدىرنىڭ خىقىرىغان ئاۋازى مىپتالدەك قاتتىق

ھەم سوغاق ئىدى:

— مەكتەپ رەھبەرلىكىنىڭ تەلىۋى، يۇقۇرىنىڭ قارارىغا بىنائەن، جاھىل ئۇنسۇر هامۇت مەكتەپتىن قوغلىنىپ، يېزىدا ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىلىدۇ...

زال ئىچى ئۈنسىز تەۋرەندى، جوزا-بەندىڭلارنىڭ غاراسغۇرۇسى، ساۋاقداشلارنىڭ ئەلەملىك شىۋىرلاشلىرى ئىچىدە مەكتەپ مۇدىرىنىڭ يېقىمسىز ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى:

— دەۋرىمىزنىڭ كۈرەشچى ئەۋلاتلىرىنى تەربىيىلەيدىغان بۇ جەڭ مەيدانى ئۆزىنىڭ ھەقىقىي ساپلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن هامۇتتەك غەلدە-غەشلەرنى تازىلىشى كېرەك!

شۇ كۈنى كەچتە بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلار مەكتەپ مۇدىرى بېكىتكەن چەكلىمىگە قارىماي هامۇت مۇئەللىم بىلەن كۆرۈشتۇق. ئۇنىڭ روھى بۇرۇنقىدەكلا كوتىرەڭگۇ، ئۇمىتۋار ئىدى، ئۇ بىزنى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ، باش-كوزىمىزنى سىلاپ تۇرۇپ:

— سىلەر جەمئىيەتكە چىققاندا تېخىمۇ ئۇلۇغۋار، مۇشكۇل ئىنقىلاپ ۋە قۇرۇلۇش ۋەزىپىلىرىگە دۇچكېلىسىلەر، بۇ هال سىلەردىن ماركسىزىم-لېنىنىزىم ۋە ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى ياخشى ئۆگىنىشنى، شۇنداقلا. مول زامانىۋى پەن-تېخنىكا بىلىملىرىگە ئىگە بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ، — دېدى ۋە بىردىنلا كۆزلىرىنى يىراققا تىكىپ ياڭراق ئاۋاز بىلەن داۋام قىلدى، — ساۋاقداشلار، كۈن نۇرى پاسكىنا يەرگە چۈشكەنلىك بىلەن پاسكىنا بولۇپ قالمايدۇ. ياخشى ئۆگىنىڭلار، بىلىم — ئەقىلنىڭ چىرىغى!

شۇ كۈنى بىز ئەڭ ياخشى بىر ئۇستازىمىزدىن ئايرىلدۇق، ئۇ كەتتى، لېكىن ئۇنىڭ بىلەن يۈرىكىمىزنىڭ بىر پارچىسى

مۇ بىللە كەتتى. مەن ئۇنى ھامان ئويلايتتىم، كوز ئالدىمدا ئۇنىڭ خۇشخۇي، مەغرۇر سىماسى دائىم گەۋدىلىنەتتى......

گۇلدۇراس ئالقىش ساداسى مېنى خىيالدىن سەگىتتى. بېشىمنى كوتىرىپ قارىسام، مۇنبەردە ھامۇت مۇئەللىم كۇلۇپ تۇراتتى، ئۇنىڭ كۇلكىسى خۇددى پۇتۇن بەدىنى "ۋىسىلقلاپ" كۇلۇۋاتقاندەك ھاياجانلىق ئىدى. ئۇنىڭ سوزىگە ئۇرۇلغان چاۋاكلار ئۇزۇنغا سوزۇلدى، پۇتۇن زال دېڭىز دولقۇنىدەك تەۋرەيتتى...

يىغىندىن كېيىن ھامۇت مۇئەللىم مېنى مەكتەپنىڭ باغچىسىغا ئېلىپ باردى، كىچىككىنە باغنىڭ باھار مەنزىرىسى تولىمۇ گۇزەل، يېقىملىق ئىدى، ھۇپپىدە ئېچىلغان رەڭمۇ-رەڭ گۇللەر خۇشپۇراق چېچىپ، ئېرىقتىكى باھار سۇلىرى نەغمە-ناۋا قىلاتتى.

— چوپ-چوڭ يىگىت بولۇپ قاپسەن، — دېدى ھامۇت مۇئەللىم ئېرىق لېۋىدىكى تاش ئۇستىگە ئولتۇرۇپ، — ئوتكەن بۇ يىللار بىزنىڭ يېشىمىزنىلا ئەمەس، ئەقلىمىزنىمۇ چوڭايتتى. "4 كىشىلىك گۇرۇھ"نى پىپەن قىلغان ماقالاڭنى گېزىتتىن كوردۇم، ياخشى يېزىلىپتۇ.

— مۇئەللىم، "4 كىشىلىك گۇرۇھ" بىزنىڭ مائارىپىمىزغا ئېغىر بالايى-ئاپەت ئېلىپ كەلدى، — دېدىم مەن ئوتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ، — سىز كېتىپ يېرىم يىل ئوتمەي، مەكتەپتە يەنە بىر كۇرەش يۇز بەردى، 8-سىنىپتا ئوقۇيدىغان بىر ساۋاقداشنىڭ دادىسى مەكتەپ رەھبەرلىكىگە ئوچۇق خەت يازغان ئىكەن، بۇ خەتنى مۇدىرىمىز باستۇرۇپ قويۇپتۇ، لېكىن غېنى مۇئەللىم بىر كېچىدىلا ئۇنى چوڭ خەتلىك گېزىت قىلىپ يېزىپ كارىدورغا چاپلاپتۇ، بىز ئەتىسى سەھەردىلا كوردۇق.

— خەتتە نىمە دېگەن ئىكەن؟ — سورىدى ھامۇت مۇئەللىم قىزىقىپ.

مەن ئوز ۋاقتىدىلا كوچۇرۇپ ساقلاپ قويغان خەتنىڭ نۇسخىسىنى سومكامدىن ئېلىپ ھامۇت مۇئەللىمگە بەردىم. ئۇ، چەت-چورىلىرى قىرقىلىپ، قەغەزنىڭ رەڭگىمۇ ساغىرىپ كەتكەن بۇ خەتنى ئىشتىياق بىلەن ئوقۇشقا باشلىدى:

"...... مەن بۇ كۇنلەردە ئوز پەرزەنتىمنىڭ تەقدىرىدىن ئەنسىرەيدىغان بولۇپ قالدىم. 15 ياشقا كىرگەن بىر ياش ۋەتىنىمىزدىكى مەشھۇر تاغ-دەريالارنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ بېرەلمىسە، پارىژ گۇڭشېسى نىمە ئۇچۇن مەغلۇپ بولغان؟ دەپ سورىسام، تەپ تارتماستىن "داجەيدىن ياخشى ئوگەنمىگەنلىكى ئۇچۇن مەغلۇپ بولدى" دەۋاتسا، بۇنداق ئوقۇغۇچىلاردىن سوتسىيالىزىم ئۇچۇن ياراملىق خادىم چىقامدۇ؟! راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا يىمەي يىگۇزۇپ، كىيمەي كىيگۇزۇپ ئوقۇتقانلىقىم ئۇچۇن قاتتىق ئەپسۇسلاندىم! 8-سىنىپتا ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىنىڭ ھالى شۇ! ئەيىپ زادى كىمدە؟! ئوغلۇم شۇندىن كېيىن قانچە قىلساممۇ مەكتەپكە بارغىلى ئۇنىمىدى، ئەمدى ئۇنى كالتەك-لەش كېرەكمۇ؟!......"

ھامۇت مۇئەللىم خەتنى ئوقۇپ بولۇپ، ئۇنى سىقىملىغىنىچە يىراقلارغا كوز تىكىپ خىيالغا چومدى، كېيىن بىردىنلا ماڭا بۇرۇلۇپ:

— بۇ كىشى ھەقىقەتەنمۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ سۇ ئۇستىدىكى كوپۇكتەك لەيلەپ ئوتكۇزگەن ھاياتىغا قاتتىق ئېچىنغان. مۇنداق ئىشلارنى يېزىلاردىمۇ كوپ كوردۇم. مەن چۇشكەن دۇيدە بىر باشلانغۇچ مەكتەپ بار ئىكەن، بىر كۇنى ئۇلارنىڭ دەرسىگە قاتناشتىم. ئوقۇتقۇچى سىنىپقا كىرىپلا بىرنەچچە ئوقۇغۇچىنى

كايىپ كەتتى. ئەسلىدە "زىنۇگۇن "غايىمىز" دېگەن لېمدا
ئىنشا بازدۇرغان ئىكەن، ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىرقانچىسى "كەل
گۈسدە لىيوتچىك بولۇپ ۋەتەن ئاسمىنىنى قوغدايمەن"، "ئەرتىس
بولۇپ ئازات زامانىنى كۈيلەيمەن"، "تېخنىك بولۇپ سوتسىيا-
لىستىك قۇرۇلۇشقا تۆھپە قوشىمەن" دەپ جاۋاپ يېزىپتۇ.
ئوقۇتقۇچى بۇلارنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ، مەسخىرىلىك ئاۋازدا:
"سىلەرنىڭ غايەڭلار بۇرژۇئازىيىنىڭ غايىسى!" دەپ بىر تالاي
سوزلىدى. مەن بۇ دەرستىن كوڭلۇم قاتتىق غەش بولۇپ قايتىپ
چىقتىم. ئەجىبا، ياش ئەۋلاتلىرىمىزدا بۇنداق ئالىجاناپ غايە-
نىڭ بولۇشى يامانمۇ؟! باشلانغۇچ مەكتەپ ئوسمۇرلەردە ئىنقى-
لاۋىي غايىنى، كوممۇنىستىك ئەخلاقنى يېتىشتۇرىدىغان، ئىلىم-
پەنگە ھەۋەس ئويغىتىدىغان بىر ئوچاق ئەمەسمۇ؟! ... ئويلى-
غانسېرى كوڭلۇم بۇزۇلاتتى. كېيىن بۇ مەكتەپتىكى بىر
ئوقۇتقۇچىدىن:

"بۇنداق ئەمگەكنىلا ئاساس قىلىۋالساڭلار، ئوقۇتۇش پروگرام-
مىسىغا دەخلى يەتمەمدۇ؟" دەپ سورىدىم، ھېلىقى ئوقۇتقۇچى
ئارقا - ئالدىغا بىر قارىۋېلىپ: "ئوقۇتۇش پروگراممىسى
دېگىنىڭىز نېمىسى؟ — دېدى پەس ئاۋاز بىلەن، — ھازىر
بىزدە ئۇنداق نەمە يوق، شۇ كۈنلەردە مەكتەپ پۈتتۈرگەن
ئوقۇغۇچىلار دادىسىنىڭ نومۇرىنى ھېساپلاپ بېرەلىگۈدەك،
دۇيدىن قەرز ئالغان پۇللارغا ھوججەت يازالىغۇدەك سەۋىيىگە
يەتسە چوڭ گەپ، ئىلىم - پەن دېگەن بۇرژۇئازىيىنىڭ بولۇپ
قالدى ......" مەن شۇندىلا بۇ ئوقۇتقۇچىلارنىڭمۇ كوڭلىنى
چۈشەندىم، ئۇلار ھەرگىزمۇ ئۆز خاھىشى بويىچە شۇنداق قىلى-
ۋاتقىنى يوق! جۇڭگو زېمىنىنى بىرمەھەل قاپلىغان قارا
تۇتەك ئۇلارنى شۇنداق قىلىشقا، شۇنداق سوزلەشكە مەجبۇر

ئىلنان. "4 كىشىلىك گورۇھ"نىڭ قىلغانلىرى ياش بوغۇنلىرد-
مىزنىڭ پاك قەلبىنى چالغىتىپ، ئۇلارنى مەڭگۈ نادانلىقتا
قالدۇرۇشنى قەستلەش ئەمەسمۇ؟! مەسئۇلىيەت ھەرگىزمۇ ھېلىقى
دادىسىدىن كاچات يىگەن ساۋاقداشتا، ھېلىقى باشلانغۇچ
مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىدا ياكى سەن بىلەن مەندە ئەمەس!
بىز بۇ ھېساۋاتنى چوقۇم "4 كىشىلىك گورۇھ"تىن ئۈزۈل-
كېسىل ئېلىشىمىز لازىم!

باغچىغا ساۋاقداشلار بارغانسېرى كوپلەپ يىغىلىشقا باش-
لىدى، باغ تېخىمۇ گۈزەل تۈسكە كىردى، باھار قالغاچلىرى
بىلەن بۇلبۇللار يېنىمىزدىلا سايرايتتى، ئۇلار گويا "مەرھابا،
باغۋەن!" دېگەندەك يېقىملىق خەندان ئۇرۇپ بەزمە قىلاتتى.
بىز خۇددى مەجنۇن تاللىرىدەك تەلپۈنۈپ بۇ پىشقەدەم
باغۋەننى چورىدەپ ئولتۇردۇق. باغۋەن بولسا، بىزنى باھار-
نىڭ ئىللىق ھەم سۈزۈك سۈيى بىلەن سۇغارماقتا ئىدى:

— رەئىسىمىز خۇاجۇشى پۈتۈن جۇڭخۇا مىللىتىنىڭ پەن-
مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۈستۈرۈشكە چاقىردى، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز-
نىڭ پارلاق كېلەچىكى ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ھەم قىزىللاشقان،
ھەم ئىختىساسلاشقان ھەيۋەتلىك زىيالىلار قوشۇنىنى كۈتمەكتە!
باللىرىم، بىز مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ پەن - مەدەنىيەتنىڭ
يۈكسەك چوققىسىغا يۈرۈش قىلايلى! ئۈمىت سىلەردە!

دەرسكە كىرىش قوڭغۇرىقى چېلىندى، بىز ئورنىمىزدىن تۇر-
دۇق، خۇددى بۇر كۈتكە، قالغاچقا، كىچىك يولۋاسلارغا
ئوخشاش جانلىق، تېتىك بۇ يېڭى قوشۇن كوكرەك كېرىپ،
پارلاق نىشانغا قاراپ ئىلگىرىلەش ئۈچۈن پەرۋاز قىلماقتا
ئىدى......

1978 - يىل ئاپرېل، ئۈرۈمچى

بەش مىڭ كىلومېتىر يىراقلىقتا...

ئۇ خۇددى ئاقار يۇلتۇزدەك لىپلا قىلىپ بىزدىن ئايرىلىپ كەتتى... توقاينىڭ كۈن چىقىش تەرىپىدىكى ئاۋۇ دوڭلۈكتە ئۇ مەڭگۈ ئۇيقۇدا ياتىدۇ، قەۋرە بېشىغا كۆچۈرۈلگەن يۇلغۇن نوتىلىرى خۇددى ئۇنىڭ ئوتلۇق يۈرىكىنىڭ شولىسىدەك قىپ-قىزىل چېچەكلەپ ئۇسمەكتە...

مەن ئۇنى ھامان ئويلايتتىم، ئۇنىڭ پۈتۈن قەلبىنى توقايغا بېغىشلىغان يالقۇنلۇق ئوبرازى ئۆكۈمدىمۇ، چۈشۈمدىمۇ مەندىن ئايرىلمىنى يوق. مەن بۈگۈنمۇ بىر چىلەك بۇلاق سۈيىنى كۆتىرىپ قەۋرە بېشىغا چىقتىم. يۇلغۇن چېچەكلىرى تېخىمۇ چوغلىنىپ، يېشىل پوپۇكلىرى قەۋرە ئۈستىگە يېيىلىپ تۇراتتى، شۇدەم مەن يەنە ئۇزەمنى باسالماي ئۇكسىگەن پېتى دوڭلۈكتىن چۈشۈپ، بۇلاق بېشىدىكى كوتەكتە ئولتۇردۇم. بۇنداق چاغلاردا ماڭا تەسەللى بېرىدىغان نەرسە ئۇنىڭ ماڭا قالدۇرغان قىممەتلىك تەۋەرۈكى قىزىل تاشلىق خاتىرە ئىدى. مەن ئۇنى قولۇمغا ئېلىپ ۋاراقلاشقا باشلىدىم، بۇ خاتىرىنى مانا شۇ ئون نەچچە كۈندىن بېرى ئاز دېگەندە يۈز نەچچە قېتىم ۋاراقلىغاندىمەن، تونۇش سەھىپىلەر يەنە كۆز ئالدىمدىن ئۆتۈشكە باشلىدى:

1976 - يىل 8 - ئاي

ئارزۇ قىلغان كۈنلىرىم يېتىپ كەلدى...

تىبىي ئىنىستىتۇتنى پۈتتۈرۈپ، تەقسىمات ئۇقتۇرۇشۇمنى كۆتىرىپ ئۆيگە خۇشخەۋەر ئېيتىپ كەلدىم. ئاپام ئۆز تەلىۋىم بويىچە چېگرا رايونغا تەقسىم قىلىنغانلىقىمنى ئاڭلاپ مەيۈسلەندى: «قىزىم، كېسەلچان تۇرۇقاۋۇق شاخىسىدەك بولداق چوڭ گۈزەل شەھەرنى تاشلاپ، جاھاننىڭ چېتىدىكى بىر يەرگە بارسامۇ، ساڭا بۇ يەردىن بىر ئورۇن چىقماسمىدى؟!» دەپ نارازى بولدى. لېكىن دادام مېنى قوللايتتى، شۇڭا ئۇ: «ۋەتىنىمىزنىڭ ھەممە يېرى ئوخشاش، چېگرا رايونمۇ شاخىسىدەك گۈللەندۇرۇش كېرەك!» دېدى.

شۇنداق قىلىپ، بىرنەچچە كۈندىن كېيىنلا ۋەتەننىڭ ئەڭ ئېھتىياجلىق جايىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتىم......

1976 - يىل 9 - ئاي

مانا بۈگۈن چىمەن گۈكشى دوختۇرخانىسىغا ئورۇنلاشقىنىمغا خېلى كۈنلەر بولۇپ قالدى، ئوبدان كونۇپ كەتتىم. بۇ چەت گۈكشى دوختۇرخانىسىدا مەندىن باشقا خەنزۇ خادىم يوق ئىدى. بۇ يەردىكىلەر بىلەن بىرنەچچە كۈن ئىچىدىلا بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك بولۇپ كەتتۇق. سەپداشلىرىم ناھايىتى سەمىمى ۋە ئاقكۆڭۈل. بۇنداق ئادەملەر بىلەن بىللە ئىشلەش نېمە دېگەن كۆڭۈللۈك -ھە! ھەرقانداق جاپامۇ راھەتتەك بىلىنىدۇ.

مەن تىل داۋىنىدىن ئۆتۈشكە بەل باغلىدىم......

1976 - يىل 10 - ئاي

بۈگۈنكى كۈن نېمە دېگەن خاسىيەتلىك! كىچىك ئۆكتەبىر بورىنى جۇڭگو زېمىنىدىكى ئەخلەت - چاۋارلارنى پاك - پاكىز سۈپۈرۈپ تاشلىدى. پارتىيە ۋە خۇاجۇشى «4 كىشىلىك گورۇھ»نى بىر يولىلا تارمار قىلىپ، جۇڭگو

خەلقنى پۇخادىن چىقاردى. ئۇھا ... راسا پۇخادىن چىقاردى! ... مانا ئەمدى قەھرىتان قىش ئۈستىدىن غەلىبە قىلغان ئىللىق باھار يېتىپ كەلدى. بۇ باھار بىزگە چوڭ تۈزەشنىڭ جەڭگىۋار سىگنالىنى چالدى ......

1977 - يىل 4 - ئاي

بۈگۈن مەن خۇددى دورا يېگەن بىلىقتەك بولۇپ قالدىم. ھەمدەقى ياش يىگىتنىڭ ئۆلۈمى مېنى چوڭقۇر ئويغا سېلىپ قويدى. ئوتكۇر سوقۇر ئۈچەي ئادەتتىكى كېسەلغۇ؟! مەن خەلقنىڭ دوختۇرى تۇرۇقلۇق بۇنىڭدىكى مەسئۇلىيەتنى ھېس قىلمىسام بولامدۇ؟! مەن سۈرۈشتۈردۈم. بۇ يىگىت گۈڭشېنىڭ ئەڭ يىراق دادۈيى توقايدىن ئىكەن. ھېلىمۇ ئېسىمدە، ئوتكەن قىش ئاشۇ توقاي دادۈيدىن كەلگەن بىر كىچىك بالىمۇ قىزىل بىلەن ئاغرىپ، يولدا كەلگىچە سوغاق تەككەچكە ئوپكىسى ئىششىپ، جىددى قۇتقۇزۇشمۇ ئۈنۈم بەرمىگەن ئىدى. ئۇلارنىڭ قىينچىلىقىنى يەڭگىللەتكىلى بولماسمۇ؟ سىنىپىي قېرىنداشلارغا نىسبەتەن چوڭقۇر پرولېتارىياتلىق مۇھەببەت بولمىغاندا، بۇنداق قىلىش تەس ئەلۋەتتە! مەن قەلبىمنى ئاممىغا بېغىشلىشىم، ھەممىلا يەردە يولداشلارنى ئويلىشىم لازىم ......

1977 - يىل 5 - ئاي

مەن ئاخىرى توقاي دادۈيىگە بېرىپ ئىشلەش قارارىغا كەلدىم. ئۆز تەلىۋىمنى گۈڭشې پارتكومىغا ئېيتقىنىمدا، بەزىلەر ماڭا كويۇنۇپ: «ئۇ يەر گۈڭشېدىن يىراق بىر سەھرا. جاپاسى كوپ، قىينىلىپ قالىسىز!» دېدى. لېكىن مەن ئۆز پىكرىمدە چىڭ تۇردۇم......

1977 - يىل 6 - ئاي

قەدىردان دادا!

خېتىڭىزنى كورگەندىن كېيىنكى ھېسسىياتىمنى تەسۋىرلەش مۇمكىن ئەمەس. ئويلىغانلىرىم ناھايىتى كوپ. يېقىندا بىرلا نۇقتا — قانداق قىلىپ كوپ مىللەتلىك بۇ چوڭ ئائىلىمىزدە خەلققە ياخشى خىزمەت كورسىتەلەيمىز دېگەن بىرلا مەسىلە.

دادا، ئاپام مېنىڭ شاڭخەيگە بېرىپ كېلىشىمنى ئېيتىپتۇ. لېكىن مەن ھازىر بۇ يەردىن قانداقمۇ ئايرىلىمەن؟! بىرمۇنچە ئىشلار مېنى كۈتمەكتە.

دادا، سىز باشقا كوپلىگەن ئىنقىلاۋىي ئەجداتلارغا ئوخشاشلا، ئۇرۇش يىللىرىدا دۈشمەن بىلەن جەڭ قىلغان. يامغۇردەك يېغىۋاتقان ئوقلار ئىچىدە خەتەرلىك جېندىلارغا ئېتىلغان. شۇنداق قىلىپ بۈگۈنكى بەختىيار دەۋرىمىزنى ياراتقان. بۇ دەۋرىمىزنى تېخىمۇ گۈللەندۈرۈش ئەلۋەتتە بىز ياشلارنىڭ بۇرچى. مەن يېقىندا توقاي دادۈيىگە بېرىپ، شۇ يەردە تۇرماقچى. توقاي گۈڭشېمىز بويىچە ئەڭ چەت، شارائىتى ناچار بىر جاي. بۇ يەردىكى قان قېرىنداشلار دوختۇرغا تولىمۇ مۇھتاج. مەن مۇشۇ ئاددى. جاپالىق خىزمەت ئورنىدا چىڭ تۇرۇپ، چوڭ تۈزەش يىللاردىكى ئۇلۇغۋار خىزمەتلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن بارلىقىمنى بېغىشلاشقا بەل باغلىدىم. دادا، سىلەرنىڭ مېنى داۋاملىق قوللىشىڭلارغا ئىشىنىمەن! كېيىنكى خەتنى توقايدىن كۈتۈڭ!

× × ×

مەن خاتىرىنى ئوقۇپ شۇ يەرگە كەلگىنىمدە، ئىختىيارسىز بېشىمنى كوتەردىم. چوڭقۇر ھاياجان ئىچىدە ئورنۇمدىن تۇرۇپ، توقايدىن گۈڭشېغا قاراپ سوزۇلغان يولغا قارىدىم. ئۇ بۇندىن بىر يېرىم يىل بۇرۇن يۈك - تاقىسىنى ئەپچىللىكىنە يۈدۈپ، ئىككى تال كالتە ئورۇم چېچىنى ئالدىغا تاشلاپ، ئەنە شۇ پادا يوللىرىنى بويلاپ دادۈيىمىزگە كەلگەن ئىدى. مانا بۈگۈن ياۋا

سەبدە، ئاق لەيلى، قىزىل چوغلۇقلار بىلەن قاپلانغان بۇ يولدا گويا ئۇنىڭ ئىزلىرى كوزۈمگە قايتا كورۈنگەندەك بولدى......

I

توقاي دادۇي گۇڭشېدىن 30 چاقىرىم يىراقلىقتىكى قاتنىشى قولايسىز، ئائىلىسى تارقاق بىر يەر ئىدى.

تومۇز ئاپتىۋى ئۇنىڭ ئاق پىشماق يۈزلىرىنى ئانار دانىسىدەك قىزارتىپ، لېنتا بىلەن چىگىۋالغان ئىككى تال كالتە ئۆرۈم چېچىنى سۇغا سالغاندەك ھۆللىۋەتكەن ئىدى. ئۇ يىراقتىنلا كىچىككىنە كول بويىدىكى سوگەت سايىسىدە دەم ئېلىپ ئولتۇرغان بىر توپ كىشىلەرنى كوردى - دە، ئۇدۇللا شۇ يەرگە كېلىپ ئۇلار بىلەن ئىللىقنا سالاملاشتى ۋە:

— ئاسىر شۇجى قەيەردە؟ — دەپ سورىدى.

ئولتۇرغانلار بىر - بىرىگە قارىشىپ قويدى، ئازغىنا جىمجىتلىقتىن كېيىن ئىسراپىل ئىسىملىك بىر بوۋاي قىزنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ئولتۇرغىن قىزىم، دېمىڭنى ئال، ئاسىر شۇجىمۇ بار، قارىغىنا، ئۈستىۋېشىڭ چىلىق - چىلىق سۇ بولۇپ كېتىپتۇ، — دېدى.

— قاراڭلار، بۇ قىزنىڭ غەيرىتىنى! — دېدى بىر دېخان ھەۋەسلىنىپ: — ئۆزى تۇمۇچۇقتەك تۇرغىنى بىلەن غەيرىتى شۇڭقاردەك ئىكەن، شۇنچە يولدىن شىگىلى يۈدۈپ پىيادە كەلگىنىنى!

قىز يۈك - تاقىسىنىڭ ئۈستىگىلا ئولتۇرۇپ، بويىدىكى

لوڭگىسى بىلەن يۈز - كوزلىرىنى سۈرتتى ۋە سوگەت تاللىرى بىلەن بۈككىدە ئورالغان مۈزدەك كول سۈيىنىڭ سالقىن تەپتىدىن خېلىلا سەگىدەپ قالدى. ئۇ، كول قىرىدا چورىدەپ ئولتۇرغان ناتونۇش كىشىلەرگە بىرمۇ - بىر قارايتتى. ئۇنىڭ كوزى ئۆزىدىن خېلىلا چەتتە كىرىست بەلگىلىك سومكىنىسىنى ئۈچىنغا قويۇپ ئولتۇرغان ئوماققىنا بىر قىزغا چۈشكەندە، بىرپەس تىكىلىپ تۇرۇپ قالدى، ھېلىقى قىزمۇ يەر ئاستىدىن ئۇنىڭغا قاراپ - قاراپ قوياتتى، ھەر ئىككىسىنىڭ كوزلىرىدە پەيدا بولغان يېقىملىق كۈلكە ئاستا - ئاستا پۈتۈن چىرايىغا تارقىدى......

— قىزىم، ئىسمىڭ نېمە؟ — ئارىدىكى جىملىقنى ئىسراپىل بوۋاي بۇزدى.

— ئىسمىم چۈنخۇا، پەمىلەم ياڭ، — دېدى قىز ھەممىگە ئاڭلانغۇدەك قىلىپ.

— ياڭ چۈنخۇا......

چەتتە ئولتۇرغان بىر يىگىت بۇ ئىسىمغا ئۆزىنچە مەنە بەردى:

— "چۈنخۇا" دېگەن "باھار گۈلى" دېگەن بولىدۇ، بوۋا.

— بەللى - بەللى! نېمە دېگەن يارىشىملىق ئىسىم - ھە! — ئىسراپىل بوۋاي زوقلاندى، — سېنى بىزنىڭ بۇ توقايغا خۇاجۇشى ئەۋەتكەن باھار گۈلى دېسەك بولىدىكەن، قىزىم.

ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ، ئىسراپىل بوۋاينىڭ بۇ ھېكمەتلىك سوزلىرىگە قايىللىق بىلدۈرۈشتى، بۇنىڭ بىلەن پاراڭ تېخىمۇ قىزىدى. ياڭ چۈنخۇامۇ تېزلا بۇ دىلكەش ئادەملەر بىلەن چىقىشىپ كەتتى.

— مانا قارا زورەم، ئەمدى ساڭا ئۇستاز چىقتى، — دېدى.

زورەم كوكرىكىگە تاشلىنىۋالغان مەجنۇن تاللاردەك چاچلىرىنى ئويناپ ئۇمىتلىك كوزلىرىنى ياڭ چۇنخۇاغا تىكتى.

— ئۇستاز دېگەن مانا سىلەر، مەن بۇ يەرگە شاگىرت بولغىلى كەلدىم، — دېدى ياڭ چۇنخۇا سەمىمىلىك بىلەن.

— ئوزەڭنى ئۇنچە بوش چاغلىما قىزىم، سەن دېگەن چوڭ شەھەردە كاتتا ئۇستازلاردىن بىلىم ئالدىڭ، — دېدى ئىسراپىل بوۋاي، — بىزنىڭ ساڭا ئۇستاز بولغۇدەك نىمىمىز بولسۇن؛ دىخانچىلىقنىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرلىرىنى ساڭا ئوگىتەلەيمىز، لېكىن كېسەل دېگەن بۇ مەرەزگە كەلگەندە، سېنىڭ ئاغزىڭ بىلەن قولۇڭغا قاراشتىن باشقىنى بىلمەيمىز - دە!

ئارىدىن ھېلىقى يىگىت سوز قاتتى:

— راست، 2 - شياۋدۇيدىكى ئىمىن ئاخۇن ئاكام ساپان سورەمنى بىزگە ئوگەتكىنى بىلەن؛ ئوتكەندە بالىسىنى ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ «سولىپىدىن دېگەن دوختۇر قايسىلىرى؟» دەپ بولۇممۇ - بولۇم كىرىپ سوراپتۇ ......

ھەممەيلەن ئۇزاققىچە كۇلۇشتى، قىزغىن، سەمىمى پاراڭلار بىلەن ۋاقىتنىڭ ئوتكەنلىكى بىلىنمەي قالدى. ياڭ چۇنخۇانىڭمۇ پۇتۇنلەي ھاردۇغى چىقىپ، كوڭۇل - كوكسى يايراپ كەتتى.

ئاخىرىدا ئىسراپىل بوۋاي:

— قىزىم، سەن بۇ سەھراغا كېلىپ بىزنىڭ يېرىڭىمىزنى يېقىن، ئېغىرىمىزنى يېنىك قىلىدىغان بولدۇڭ. مانا قارا، بىزنىڭ ناسىر شۇجىمىز تومۇردىن سوقۇلغان ئادەمگە ئوخشايتتى، ھەرقانچە جاپالىق ئىشمۇ ئۇنى سارغايتالمايتتى، لېكىن كېسەل دەردى ئۇنى بىزدىن ئايرىپ، ئويىدىن چىقالماس قىلىپ قويدى...... — دېدى.

ياڭ چۇنخۇا گۇڭشېدىن ئايرىلىدىغان چاغدا، ناسىر شۇجەنىڭ كېسەل بولۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلىغان، لېكىن ئۇنىڭ يېتىپ قالغانلىقىنى زادىلا ئويلىمىغان ئىدى.

ئىشقا چۇشۇش ۋاقتى بولدى، ھەممەيلەن ياڭ دوختۇرنىڭ ئوبدان ئارام ئېلىپ، ياخشى سەرەمجانلىشىۋېلىشىنى تىلەپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. زورەم ئۇنىڭ يۇك - تاقىسىنى يۇدۇپ، كىتاپلار بىلەن ئۇششاق - چۇششەك لازىمەتلەر سېلىنغان تور سومكىسىنى قولىغا ئالدى.

— ھەممىنى سىز كوتىرىۋالسىڭىز، مەن سىزگە قارانچۇق بولۇپ ماڭامدىمەن، — دېدى ياڭ چۇنخۇا ئۇنچىدەك چىشلىرىنى چىقىرىپ كۇلۇپ، — بۇنى مەن كوتىرەي. ئۇ، تور سومكىسىنى قولىغا ئالدى. ئۇلار يانمۇ - يان مېڭىشتى. زورەم ياڭ چۇنخۇانىڭ كەلگىنىگە ئىنتايىن خوشال ئىدى، دىمىسىمۇ ناھىيىلىك دوختۇرخانىدا بىرنەچچە ئايلا چالا - بۇلا تەربىيەلەنگەن بۇ تەلەپكار قىز ئوزىگە خۇددى توقايلىقتا ئېچىلىدىغان نەركەس گۇلىدەك يېقىملىق بىر سەپداش تېپىۋالغان ئىدى. ياڭ چۇنخۇا شۇ كۇنى ئورۇنلىشىپ بولۇپلا زورەمنى باشلاپ ناسىر شۇجىنىڭ ئويىگە كەلدى. دېگەندەك ئۇ ئادەم ھويلىدىكى كاۋا بارىڭى ئاستىدا قىمىر قىلماي ياتاتتى.

ياڭ چۇنخۇا ئۇنىڭ كېسىلىنى تەكشۇردى ۋە ئوزىنىڭ بۇ يەردە ئۇزۇن مۇددەت تۇرۇشقا كەلگەنلىكىنى ئېيتتى.

— گۇڭشېدىن شۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، كېسىلىممۇ ساقىيىپ قالغاندەك بولدى قىزىم، — دېدى ناسىر شۇجى ھاياجانلىق كوزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ.

— بىز سېنى قارشى ئالىمىز، پۇتۇن توقايلىقتىكى 2700 جان ئادەم سېنى قارشى ئالىدۇ، بىراق قىيىنچىلىقىمىز كوپ،

سېنى دېگەندەك......

— ناسىر ئاكا، ئۇ گەپنى قىلماڭ! مەن ھەممىنى ئويلاپ، ئۆزەمنى دەڭسەپ بۇ يەرگە كەلگەن، — دېدى ياڭ چۈنخۇا، ئۇنىڭ ئاۋازىدىن بىر خىل جاسارەت ئۇرغۇپ تۇراتتى.

ناسىر شۇجى تەسىرلەنگىنىدىن گەپ قىلالماي قالدى، ئۇنىڭ ئوتكۇر كوزلىرى بۇ قىزنىڭ يۈرىكىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ يالقۇنلۇق ئىكەنلىكىنى كورگەن ئىدى.

× × ×

ئەتىسى يېڭى تۇرمۇش باشلاندى.

ياڭ چۈنخۇا ئالدى بىلەن زورەم باشقۇرۇپ، كېلىۋاتقان ئاددىيغىنا داۋالاش پونكىتىنى قايتىدىن رەتلەپ، ئاقارتىپ، ئىشىك بېشىغا «توقاي دادۈي شىپاخانىسى» دېگەن خەتلەرنى يىراقتىن كورۈنگىدەك قىلىپ يازدۇردى. بىر كۈن ئىچىدىلا ئەسلىدىكى بۇ ئاددىي، كورۈمسىز ئوي ھەممە ئادەمنىڭ دىققىتىنى تارتقۇدەك چىرايلىق بولۇپ ياسالدى.

ياڭ دوختۇرنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان چەت شياۋدۈيدىكى دېخانلار ئايىغى ئۈزۈلمەي ئۇنى تەبرىكلەشكە كەلدى، باللار ئۇنى ياڭ ئاچا دېسە، بوۋاي، مومايلار "قىزىم" دېيىشەتتى. ئۇ، كۈنبويى تىنماي ئىشلىدى، كەچتە ناسىر شۇجىنىڭ ئويىگە بېرىپ، ئۇنىڭ كېسىلى بىلەن تەپسىلى تونۇشتى، 50 ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان پالۋان قامەت بۇ ئادەمنىڭ رەسمى ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغىنىغا نەچچە كۈن بولغان، ئۇنىڭ ئۆز ئومرىدە ھېرىش-چارچاشنى بىلمىگەن بېجىرىم پۇتلىرى ئوپكىدەك ئىششىپ كەتكەن ئىدى.

— قىزىم، تۈنۈگۈن سېنى كورۇپلا كوڭلۇم يورۇپ كەتتى، — دېدى ناسىر شۇجى ئۈمىتلىك كوزلىرىنى ياڭ دوختۇرغا تىكىپ، — مەن پاتراق ساقىيىپ كەتسەم بولاتتى. تازا ئىشلەيدىغان ۋاقىتتا...... ھەي! — ئۇ ئېغىر خورسىندى.

— ناسىر ئاكا! — دېدى ئۇ شۇجىنىڭ پۇتلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ، — ئامالىنى قىلىمىز، ساقىيىسىز......

ئۇ كېسەللىك سەۋەبىنى ئىنچىكىلەپ سۈرۈشتۈردى. كىچىكىدىن تارتىپ ئىش-ئەمگەك بىلەن پىشقان بۇ ئادەمنىڭ تومۇردەك بەدىنىگە كۈتۈلمىگەن يەردىن بۇ كېسەل يېپىشتى. بۇ ئىش بۇ يىل ئەتىيازدىلا بولغان ئىدى. بىر كېچىسى ناسىر شۇجى باھار كەلگۈنىنىڭ شاقىرىشىدىن ئويغىنىپ كەتتى، "تېز-تېز!......" غايىۋانە بىر بۇيرۇق دەرھال ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ، غول ئوستەڭ زاكوسىغا ئېلىپ كەلدى. زاكوننىڭ تاقىقى ئېتىك بولغاچقا، سۇ بارغانسېرى ئورلەۋاتاتتى. تاقاقنى دەرھال ئېچىۋېتىپ سۇنى قويۇپ بەرمىگەندە، سۇ ئوستەڭنى بۇزۇپ كۈزگى بۇغدايلارنى بېسىپ كېتەتتى، ناسىر شۇجى كىيىملىرىنى سالماي سۇغا سەكرەپ چۈشتى-دە، تاقاقنى كوتىرىۋېتىشكە كىرىشتى. تاقاقنىڭ ئېغىرلىغى 100 جىڭ كېلەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە سۇنىڭ بېسىمى بار ئىدى، ئۇ، چېكە تومۇرلىرى كوپۈپ، گورەنلىرى قىزارغىچە كۈچىنىپ، ئاخىر تاقاقنى بىر مېتىردەك كوتىرىۋىدى، سۇنىڭ بېسىمى تاقاقنى يەنە چۈشۈرۈۋەتتى. چۈشۈرگەندىمۇ دەل ئۇنىڭ پۇتى ئۈستىگە بازغاندەك چۈشتى. سۇ قانغا بويالدى. شۇ ھالدىمۇ كەلگۈن بىلەن جىددى ئېلىشىپ، ئاخىر تاقاقنى ئاچتى. ئۇ قاشقا چىققاندا ئەزالارمۇ يېتىپ كېلىپ، ناسىر شۇجىنىڭ پۇتىنىڭ ئېغىر يارىلانغانلىقىنى كورۇپ، ئۇنى ئارام ئېلىشقا دەۋەت قىلدى،

لېكىن ئۇ: «ھازىر دەل كۆزگى بۇغدايلار چېچەك سۈيىگە تەشنا بولۇپ تۇرغان پەيت، ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ سۇغىرىۋېلىش كېرەك، بۇنچىلىك يارىنىڭ كارى چاغلىق!» دەپ ئىشتىنىنى تىزىغىچە تۇرۇپ، كېچە - كۈندۈز سۇ كېچىپ يەر سۇغاردى.

ياڭ چۇنخۇانىڭ ئىنچىكە ئەگىم قاشلىرى جىددى تۈرۈلدى، قاپقارا دۈگىلەك كۆزلىرى چاقناپ كەتتى. ئۇ ياتاقتا قايتىپ كېلىپ ئۇزاقىچە ئۇخلىمىدى، ئۇنىڭ جىددى قىياپىتىدىن بىر نەرسىگە قاتتىق بېرىلگەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

بىر چاغدا زورەم ئۇنىڭغا چاخچاق ئارىلاش:

— ياڭ دوختۇر، سىز ھەر كېچىسى ئۇنىمۇ كۆرۈپ، بۇنىمۇ ئۆگىنىپ ئۇلىما بولۇپ كەتمەك يەنە! — دېدى.

ياڭ چۇنخۇا كىتاپتىن بېشىنى كۆتىرىپ، زورەمگە بۇرۇلدى ۋە ئەستايىدىل ھالدا:

— زورەم، يېزىلاردا دوختۇر، دورا كەمچىل، دېخانلار بىزنىڭ كۆپ تەرەپلىمە ماھىرلاردىن بولۇشىمىزغا مۇھتاج، شۇڭا ئۆگەنمەي بولامدۇ؟! — دەپ كۈلدى ۋە بىر ئاز تۇرۇۋېلىپ داۋام قىلدى، — مەن ناسىر شۈجىنىڭ پۇتىنى قانداق قىلىپ تېزراق ساقايتىش ئۈستىدە ئىزلىنىۋاتىمەن، كېلىڭ، بىرگە ئۆگىنىمىز...

زورەم چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ جوزا يېنىغا كەلدى، پەنەر جوزا ئۈستىدىكى كىتاپ بىلەن خاتىرىلەرنىلا يورۇتۇپ تۇراتتى، ياڭ چۇنخۇا كىتاپتىن بىر نەرسىلەرنى ئوقۇپ، زورەمگە جىددى قۇتقۇزۇش، كېسەل ئالامەتلىرىگە قاراپ توغرا دىاگنوز قويۇشنىڭ ئىلمىي ئاساسلىرىنى ناھايىتى ئۇقۇشلۇق قىلىپ سۆزلەيتتى. ئۇنىڭ ئېنىق داۋالىلىرى قولى بىلەن ئىشقا ئاشۇرغان، كىرپىك قاقماي ئولتۇرغان زورەمنى پۇتۇنلەي ئۆزىگە تارتىپ كەتتى، ئەمدى ئۇ مىڭىسىگە قۇيۇلۇۋاتقان بۇ بىلىملەرنى بىرمۇ - بىر خاتىرىلەشكە باشلىدى. ئۇلار شۇ تەرىقىدە ئۆگىنىپ، ۋاقىتنىڭ ئۆتكەنلىكىنىمۇ سەزمەي قېلىشتى.

بۇ چاغدا، زورەم خاتىرە دەپتىرىنى يىغىشتۇرۇۋېتىپ، بۈگۈن يازغان خاتىرىسىنىڭ يەتتە بەت بولغانلىقىغا كۆزى چۈشتى - دە، ناھايىتى سۆيۈنۈش بىلەن:

— ياڭ ئا چا بىر نەچچە سائەت ئىچىدىلا خېلى بىر نەرسە بىلىۋالدىم، بۇنداق يېڭىلىقلارنى ھەر كۈنى سۆزلەپ بېرىڭ! — دېدى.

ياڭ چۇنخۇا بۇنىڭغا ئەلۋەتتە رازى ئىدى.

× × ×

ياڭ چۇنخۇا قايتا - قايتا تەكشۈرۈش - تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، ئاخىرى ناسىر شۈجىنىڭ كېسىلىگە توغرا دىاگنوز قويدى: تاقاق بېسىپ چۈشكەن يەردىكى جاراھەت ئېغىر دەرىجىدە يۇقۇملىنىپ، سىرتقى خاراكتېرلىق بوغۇم ياللۇغىغا ئايلانغان. ئۇنىڭ ئىككى پۇتىنىڭ ئۇشۇغىغىچە نېرۋىلىرى سەزمەيتتى.

ياڭ چۇنخۇا توقايغا كېلىپ 3 - كۈنىدىن باشلاپ ناسىر شۈجىنى رەسمىي داۋالاشقا كىرىشتى، ئۇنىڭ ئۆيى شىپاخانىدىن ئۈچ چاقىرىم يىراقلىقتا ئىدى، ياڭ دوختۇر كۈنىگە ئىككى قېتىم ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۆز قولى بىلەن ناسىر شۈجىغا ئوكۇل سالاتتى، يارىلىرىنى تاڭاتتى. كېيىن ئۇنىڭ پالەچ بولغان نېرۋىلىرىغا يىڭنە سانجىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ كوكۇل قويۇپ داۋالىشى نەتىجىسىدە ناسىر شۈجىنىڭ كېسىلى تېزلا

ياخشىلىنىشقا قاراپ يۈزلەندى. بىر كۈنى ياڭ دوختۇر 3-شىياۋدۈيدىكى بىر كېسەلنى كۆرۈشكە كېتىپ ناھايىتى كەچ كەلدى، سىرتتا يامغۇر يېغىۋاتاتتى. ئۇ قاتتىق چارچىغان بولسىمۇ، ناسىر شۈجىنىڭ ئۆيىگە بارىدىغانلىقى ئېسىگە كەلدى-دە، دەرھال دورا-دەرمەكلىرىنى تەييارلاپ ئىشىككە ماڭدى، لېكىن زورەم ئۇنىڭ ئالدىنى توستى:

— ياڭ ئاچا، ئەتىگەندىن بېرى ئىسسىقنا بىرنەرسە يېمىدىڭىز. سىز تامىقىڭىزنى يەپ ئارام ئېلىڭ، مەن باراي.

— بۈگۈن دورا يەڭگۈشلەيدىغان كۈن، ئۆزەم باراي؛ سىز ھېلىقى يەرلىك — كېسەللىك توغرىسىدىكى ماتېرىياللارنى ئىشلىتىۋېتىڭ، — دېدى-دە، يامغۇرلۇق كېچىدە كۆزدىن غايىپ بولدى.

ئۈستىۋېشى چىلىق-چىلىق سۇ بولۇپ كەتكەن ياڭ چۈنخۇا ئىشىكتىن كىرىشىگە ناسىر شۈجى خۇددى ئۇچۇشقا تەلپۈنگەن قۇش بالىسىدەك ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى ۋە ئۆزىنى تۇتالماي:

— قىزىم، سېنىڭ بۇ مېھرىۋانلىقىڭغا نېمە دېسەم بولار؟! — ئۇنىڭ ھاياجانلىق كۆزلىرى مۆلدۈرلەيتتى...

ياڭ دوختۇر ناسىر شۈجىنىڭ يارىسىنى تېڭىپ بولۇپ:

— ناسىر ئاكا، بىز ھەممىمىز سىنىپىي قېرىنداش، ئۆزئارا غەمخورلۇق قىلىش ئۆزىمىزنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشىمىز! — دېدى.

ئۇ قايتقاندا، يامغۇر شاقىراپ چۈشۈشكە باشلىغان ئىدى، ئاي قاراڭغۇسىدا ئۇ تېيىلىپ يىقىلىپمۇ چۈشتى، لېكىن ئۇ دورا سومكىسىنى چاپىنىغا ئوراپ، پاتقاق كېچىپ ياتىقىغا قايتتى.

× × ×

ناسىر شۈجىنىڭ كېسىلى خېلىلا شىپا تېپىپ قالدى، خۇددى قۇرۇشقا باشلىغان دەرەخنىڭ تۈۋىدىن يېڭى تۇتىلار شاخلاپ چىققاندەك، شۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ چۈشكۈن كۆڭلى خوشال، ئۈمىتسىز كۆزلىرى ھاياجانلىق ئىدى... ناسىر شۈجىنىڭ پالەچلىككە قاراپ يۈزتۇتقان ئىككى پۇتىنىڭ تۆۋەن نەربىيى ياڭ دوختۇرنىڭ كۈمۈش يىڭنىسىنىڭ شىپالىقى بىلەن ئاستا-ئاستا سىرتقى تەسىرلەرنى سەزدى، پۇتىنىڭ ئۇچىدىكى جاراھىتىمۇ يىرىڭ-زەرداپلىق يارىدىن ئاستا-ئاستا قەقەچكە ئايلاندى. ئەمدى ئۇنىڭ ئېغىر بوغۇم ياللۇغىنى قانداق قىلىپ ئېزرەك ساقايتىش ياڭ دوختۇرنىڭ بېشىنى قاتۇرۇۋاتقان مەسىلىلەرنىڭ بىرسى بولۇپ قالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بىرنەچچە ئايلىق كۆزىتىشى نەتىجىسىدە بوغۇم ياللۇغى توقايدا ئومۇمىي يۈزلۈك خاراكتېر ئالغان كېسەل ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاپ چىققان ئىدى، شۇنداق ئىكەن، ياڭ دوختۇرنىڭ نەزىرىدە: بۇ كېسەلگە قارشى خەلقنىڭ ئۇزۇن يىللاردىن بېرى توپلىغان تەجرىبىلىرىنىڭ بولۇشى مۇقەررەر ئىدى. شۇڭا ئۇ، مۇشۇ تەرەپتىن ئىزلىنىش قارارىغا كەلدى. ئۇنىڭ بۇ خىيالىنى سەزگەن زورەم بىر كۈنى دەل شۇنىڭ ئۈستىدىنلا چۈشتى:

— ياڭ ئاچا، مېنىڭ ھامام پۇتى ئىششىپ يېتىپ قالغان ئېرىنى بىر تېۋىپنىڭ ساقايتقانلىقىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي سۆزلەيتتى، بىراق بۇ ئۆتمۈشتىكى ئىش دەڭا!..

ياڭ چۈنخۇا زورەمنىڭ قولىغا ئېسىلىپ، ئالدىراپ سورىدى:

— ھاممىڭىز ھازىر بارمۇ؟

— بار، سىز تېخى كۆرۈشۈشكە ئۈلگۈرمىدىڭىز، 5 - شياۋ دۈيدە.

— يۈرۈڭ، مېنى باشلاپ بېرىڭ، — ياڭ چۈنخۇا زورەمنىڭ قولىدىن تارتقىنىچە ئىشىكتىن ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى.

ئۇلار چۈش ۋاقتى بىلەن مومايىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدى، مومايىنىڭ قۇلىقى ئېغىر بولغاچقا، زورەم ئۇنىڭغا ۋاقىراپ تۇرۇپ مەقسىدىنى ئۇقتۇردى.

— بىلدىم بالام ... — دېدى موماي كۆزلىرىنى خىيالەن يۇمۇپ ۋە يولدىشىنىڭ ئەھۋالىنى ئېزىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

ئەسلىدە، مومايىنىڭ ئېرى مۇشۇ توقايلىقنىڭ تاغ - جاڭگاللىرىدا پادا بېقىپ يۈرۈپ، يوقسۇزلۇق دەردىدىن ئىسسىقراق ئاياق كىيەلمەي، ئاخىرى ئېغىر بوغۇم ياللۇغى بولۇپ، ئىككى پۇتى تىزىغىچە ئىششىپ يېتىپ قالغان ئىكەن، بەختىگە يارىشا بىر كۈنى مەھەللىدىن دورا - دەرمەك يىغىشقا چىققان بىر تېۋىپ ئۇنى كۆرۈپ بىر قەغەز يېزىپ بېرىپتۇ، يېزىلغان دورىلارمۇ دەل مۇشۇ توقاينىڭ ئۆزىدىنلا چىقىدىغان ئوت - چۆپلەر ئىكەن. ئەنە شۇ دورىلارنى قايناتىپ، سىرتقى تەرەپتىن بىر ئايغا يېقىن ئىشلىتىپ، ئاخىرى بوۋاي ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەن ئىكەن...

— رەھمەتلىك، كېيىن تاغدىن غۇلاپ كېتىپ ئالەمدىن ئۆتتى ... — دېدى موماي كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، — شۇ دورا زەپلا پايدا قىلغان ئىدى قىزىم، مەن ئۇنى چوڭ قازاندا قاينىتىپ، سۈيىدە ھوردىتاتتىم....

— ھېلىقى قەغەز بارمۇ موما؟ — سورىدى ياڭ چۈنخۇا ئالمان - تالمان.

— ۋاي قىزىم، قېرىلىقنىڭ كاساپىتى، مەن ئۇنى تەۋەررۈك

قىلىپ ساقلاپ يۈرەتتىم، ئېسىم قۇرۇسۇن، يېڭى ئۆيگە كۆچكەندە يوقىتىپ قويدۇم، — موماي يەنە كۆز يېشى قىلدى، — كېيىن تېۋىپمۇ قازا قىلدى، قويىنىڭ قوزىسىدەك مومىن ئادەم ئىدى....

ياڭ چۈنخۇا بىر پەس سۈكۈت ئىچىدە ئولتۇرۇپ قالدى، كېيىن بىردىنلا بىرنەرسە ئېسىگە كەلگەندەك، مومايىنىڭ قۇلىقىغا يېقىن كېلىپ سورىدى:

— موما، شۇ دورىلارنى تونۇمسىز؟

— نىمىشقا تونۇماي قىزىم، بىر ئايغىچە ئۆز قولۇم بىلەن يىغدىم ئەمەسمۇ...

ئۇلار شۇ كۈنى مومايىنى قولتۇقلاپ يۈرۈپ، كەچ كىرگىچە دورىلارنىڭ كۆپ قىسمىنى تۈپلىۋالدى. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ياڭ چۈنخۇا بىرنەچچە كۈنگىچە ھەر خىل جۇڭيى ئوت - چۆپ كىتابلىرىنى كۆرۈپ، بۇ دورىلارنىڭ خۇسۇسىيىتى ۋە تەسىرى بىلەن تەپسىلى تونۇشۇپ چىققاندىن كېيىن ئۇنى سىناق قىلىش قارارىغا كەلدى، لېكىن دورىلارنىڭ ئاساسلىق بىرى بولغان قارا ئەمەن مەھەللە ئىچىدە يوق ئىدى؛ مومايىنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ پەقەت توقايلىقنىڭ جەنۇبىدىكى يارلىق ئۈستىدە ئانچە - مۇنچە ئۆسۈپ قالىدىكەن.

مانا بۈگۈن ياڭ دوختۇر ئەنە شۇ يارلىققا بېرىپ قارا ئەمەن يىغىپ كەلمەكچى بولدى.

— مەنمۇ بىللە باراي، — دېدى زورەم ئىلتىجا بىلەن، — يول بىلمەيسىز.

— خىزمەت ئورنى بوش قالسا بولماس، — دېدى ياڭ چۈنخۇا سوئال نەزىرىدە، — سىز بۇ يەردىن ئاجرىماڭ، مەن بېرىۋېرەي! شۇنداق قىلىپ، ئىخچامغىنا كىيىنگەن ياڭ دوخ

تۈر كىتاپ بىلەن نان سېلىنغان سومكىسىنى بوينىغا ئېسىپ، كەمەر باغلىغان بېلىگە ئۆتكۈر بىر كەكىنى قىستۇرۇپ يولغا چىقتى. توقاينىڭ جەنۇبىدىكى بۇ قاقاس يارلىق دادۈي چېگرىسىدىن ئۈچ چاقىرىم يىراقلىقتا بولۇپ، يىراقتىنلا چوخچىيىپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ياڭ چۈنخۇا ئېتىز - ئېرىقلارنى ئارىلاپ، خۇش نەپەس ئاۋاز بىلەن "شىنجاڭ ياخشى جاي" دېگەن ناخشىنى ئېيتقىنىچە بىردەمدىلا يارلىققا يېتىپ قالدى.
ئۇ، يولدىن ئېلىۋالغان بىر تاياقنى هاسا قىلىپ، كىشىلەر ئىز سالغان ئەگىم يوللار بىلەن يۇقۇرى ئۆرلەشكە باشلىدى. بۇ يولنىڭ بەزى جايلىرى خۇددى كارىدورغا ئوخشاش تار، ئىككى تەرىپى تىك يار ئىدى، ياڭ چۈنخۇانىڭ يۈز - كۆزلىرىدىن تەر تەپچىپ چىقىشقا باشلىدى، ئۇنىڭ غىڭشىپ ئېيتقان ناخشىسىغا جور بولغاندەك، تەرەپ - تەرەپتىن ئاللىقانداق قۇشلارنىڭ ۋىچىرلاشلىرى ئاڭلاندى، ئۇلار غۇي - غۇي ئۇچۇشۇپ ياڭ چۈنخۇانىڭ بېشىدىن، يېنىدىن ئۇياق - بۇياققا ئەگىشەتتى، ئۇنىڭ ئايىغىدا بولسا، سالما بىلەن پاتمچۇقلار كاماردىن - كامارغا شۇڭغۇپ، بۇ يەرنىڭ تىنچلىقىنى بۇزغان بۇ يېڭى مېهمانغا هاراپ قارىشاتتى...
ئۇ خېلىلا چارچىدى، تۇرۇپ ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلغاندەك نەپىسى قىسىلاتتى. بەزى يەرلەر شۇنچە تىك ئىدىكى، پەقەت پۇتىنىڭ ئۇچى بىلەن تىرەجەپ ئۆرلەشكە، هەتتا بەزىدە ئومىلەپ يامىشىشقا توغرا كېلەتتى. ئۇ، بىر كىشى ئاران سىغىدىغان يانباغرى يولدىن يېنىچە يۇقۇرى سىلجىپ كېتىۋېتىپ، تۆۋەنگە قارىدى: قارىدىيۇ، بېشى قايغاندەك بولۇپ، دەرهال كۆزىنى يۇمۇۋالدى، يائاللا! ئاۋۇ هاڭنىڭ دەهشەتلىكىنى! ياڭ چۈنخۇا پەستىكى كۆككە باش تىرىگەن سۇۋادان تې-

رەكلەرنىڭ خۇددى قولىدىكى هاسا تاياقتەك كىچىككىنە كۆرۈنگەنلىكىگە قاراپ، ئۆزىنىڭ خېلى ئېگىزگە چىقىپ قالغانلىقىنى هېس قىلدى. ئۇ بوينىدىكى لوڭگىسى بىلەن جىنەستىدەك قىزارغان يۈزىنى سۈرتتى ۋە پېشانىسىگە چاپلىشىپ قالغان سېكىلەكلىرىنى ئۈستىگە قايرىپ، تۆۋەنگە قارىدى: پاھ!...... نېمە دېگەن گۈزەل دۇنيا - هە؟! ئۇ ئۆزى ياشاۋاتقان توقاينىڭ بۇنچىلىك كۆركەملىكىنى تېخى هېس قىلمىغان ئىكەن. ياڭ چۈنخۇانىڭ قارىغانىېرى قارىغۇسى كېلەتتى. هەر بىر سالا ئېتىز، هەر بىر ئېرىق - ئۆستەڭ، هەر بىر ئورمان بەلۋىغى، هەر بىر مەهەللە - ئۆيلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن تېخىمۇ قەدىرلىك، مانا شۇ يەرلەرنى خۇددى يېشىل مەخمەلدەك، سېرىق شايىدەك، قىزىل ئەتلەستەك گۈزەللەشتۈرۈۋاتقان كىشىلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن تېخىمۇ سۆيۈملۈك بىلىندى......
يارلىق ئۈستىدە غۇر - غۇر سوقۇۋاتقان يېقىملىق كۆز شامىلى ياڭ چۈنخۇانى خېلى سەگىتتى. ئۇ ئەمدى تەبەتنىڭ يارلىق ئۈستىدىكى موجىزىلەرگە قىزىقىپ ئۇ يەر - بۇ يەردە ئۆسۈپ قالغان ئوت - چۆپلەر ئارىسىدىن قارا ئەمەننى ئىزلەشكە باشلىدى. ئەنە، ئەنە!........مومايىنىڭ ئېيتقىنى توغرا ئىكەن، قاراڭ، ئۇنىڭ گۈپپۈلدەپ پۇراپ تۇرغىنىنى! ياڭ چۈنخۇا يىراقتىنلا ئېگىز ئۆسكەن بىر تۈپ قارا ئەمەننى كۆرۈپ، شۇ ياققا باردى، لېكىن ئەمەننىڭ يېنىغا كېلىپلا چىچىپدە توختاپ قالدى. باپىر، بۇ نېمىدۇ؟! ئۇنىڭ ئالدىدا كەكە سېپىدەك ئاپپاق بىر نەرسە تۈگۈلۈپ ياتاتتى. يىلان، زەهەرلىك يىلان! ياڭ چۈنخۇانىڭ پۈتۈن بەدىنى شۈركۈنۈپ، پېشانىسىدىن سوغاق تەر چىقىپ كەتتى. ياڭ چۈنخۇا بۇنداق مەخلۇقلارنى كىتاپتىن كۆرگەن، لېكىن ئۆزى يالغۇز يۈرگەن بۇنداق ئېگىز

يار ئۈستىدە بۇ سۈرلۈك دۈشمەنگە يولۇقۇپ قېلىشىنى خىيا-
لىغىمۇ كەلتۈرمىگەن ئىدى. ئۇ قايىقتا مېڭىشىنى بىلەلمەي
قاققان قوزۇقتەكلا تۇرۇپ قالدى. ياڭ چۈنخۇا قانچىلىك
ۋاقىت شۇ ھالەتتە تۇرۇپ قالغانلىقىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى.
خۇداغا شۈكۈر! بىلان ئاپتاپقا قاقلىنىپ ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇ ئەم-
دى بىلاننى ئۆلتۈرۈش قارارىغا كەلدى-دە، قولىدىكى كەك-
نى شۇنداق چىڭ تۇتتىكى، بېجىرىم بارماقلىرى كەكىنىڭ
سېپىغا چىرمىشىپلا كەتتى. ئۇ، ئىككى پۇتىنى كەڭ كېرىپ
تۇرۇپ، كەكىنىڭ جۇلدىسى بىلەن يىلاننىڭ سۈرلۈك بېشىنى
نىشانغا ئېلىپ بارلىق كۈچى بىلەن ئۇردى، بۇ چاغدا ئۇ
كۆزىنى يۇمۇۋالغان ئىدى. قانداقتۇر بىرنەرسە ئۇنىڭ يەل-
كە، يۈز-باشلىرىغا قامچىدەك تەككىنىچە "پاققىدە" قىلىپ يەر-
گە چۈشتى. ياڭ چۈنخۇا كۆزىنى ئېچىپ قارىدى، ئۆزىدىن ئىك-
كى قەدەم نېرىدا بېشى كېسىلگەن يىلاننىڭ ئىمجان تېنى
ئۆيياق-بۇ ياققا قاڭقىپ تىپىرلايتتى. ياڭ چۈنخۇا ئەمدى ھاسا
تايىغى بىلەن بىرنەچچىنى ئۇرۇپ يىلاننى ئۈزۈل-كېسىل تىن-
جىتتى. "كۈتۈلمىگەن ئولجا، — دەپ شىۋىرلىدى ياڭ چۈنخۇا
يىلاننى ئەمەن بىلەن ئوراۋېتىپ، — سېنى كۈتۈپ تۇر-
غان قانچە كېسەللەر بار ئىدى-ھە؟!......"

II

توقاينىڭ بۇ يىللىق باھارى تولىمۇ گۈزەل كەلدى، بۇ گۈ-
زەللىك يالغۇز تەبىئەت دۇنياسىدىكى كىشى كۆڭلىنى مەپتۇن
قىلىدىغان رەڭدارلىق بىلەنلا ئەمەس، بەلكى توقايلىقلارنىڭ
غەيرەت-جاسارىتىنىڭ يۈكسەكلىكى، ئۇزئارا قانات يايغان

سوتسىيالىستىك مۇسابىقىنىڭ قاينام-تاشقىنلىقى بىلەن ئىپا-
دىلىنەتتى. مانا شۇنداق شاۋقۇن-سۈرەنلىك كۈنلەرنىڭ بى-
رىدە بەش جىڭلىق كەتمىنىنى دولىسىغا سېلىپ، ئىشتىنىنىڭ
پۇشقىقىنى تىزىغىچە تۈرۈۋالغان ناسىر شۈجى يېشىل مەخمەل-
دەك يېيىلىپ ياتقان بۇغدايلارغا گەجگى سۈيى تۇتۇۋاتقان
سۇچىلارنىڭ يېنىدا پەيدا بولدى. ئۇ تېخى قارلار ئەمدىلا
ئېرىگەن، توقاينىڭ قىشلىق، ئاق كىيىمى ئورنىغا قوڭۇر كې-
يىملەر ئالماشقان باش ئەتىياز كۈنىدە بىرىنچى قېتىم تالاغا
چىققان ئىدى. ئۇنى ياڭ چۈنخۇا قولتۇقلاپ مەھەللىلەرنى ئارى-
لىتىپ ئاستا ماڭاتتى. بۇ كۈنى مەھەللىلەر خۇددى بىر بايرام
تەنتەنىسىگە چۆمگەندەك خوشاللىققا تولدى. ئۇلارنى ئورىۋال-
غان كىشىلەر خۇددى ئاتا-بالىدەك كېتىۋاتقان بۇ ئىككىسى-
نى تەبرىكلەيتتى. ناسىر شۈجىنىڭ شۇ كۈنكى ئېچكى دۇنيا-
سىنى ئىپادىلەش ھەقىقەتەنمۇ تەس! تۇرمۇشتا بەزىدە ئەنە شۇن-
داق تىل بىلەن تەسۋىرلەش قىيىن بولغان ھاياجانلىق مىنۇت-
لار بولىدۇ. باش باھار قۇياشىنىڭ سۇس شولىسىدا ئۇنىڭ
يوغان ئېچىلغان كۆزلىرىدە غىلدىرلاپ تۇرغان ئىككى تامچە
ياش خۇددى سىماپتەك يالتىرايتتى، مانا بۇ ئۇنىڭ چىن قەل-
بىدىن ئۇرغۇپ چىققان خوشاللىق يېشى...

بۇ يىل قۇرغاقچىلىق بولغاچقا، ناسىر شۈجى كۆزگى بۇغ-
دايلارنىڭ گەجگى سۈيىگە قانماي قېلىشىدىن كېچە-كۈندۈز
ئەنسىرەيتتى، مانا شۇ ئەنسىزلىك بۈگۈن ئۇنى سۇچىلارنىڭ
يېنىغا سۆرەپ چىقتى. ئۇنى يىراقتىنلا كۆرگەن ئىككى سۇچى
يىگىت يۈگۈرۈپ كەلدى-دە، ئارىغا ئېلىۋالدى:

— سىزگە بۇ يەردە نېمە ئىش؟! ئەمدى ئەيۋەشكە
كەلگەن پۇتىنى يەنە سۇغا تىقىپ خېمىغا ياندۇراي دەمسىز؟! —

دىدى بىرسى ئۇنىڭ كۆزىگە كىرىپ.
— شۇ تاپتا ياڭ دوختۇر كېلىپ قالسا ئىدى، راسا ئەدىۋىڭىزنى بېرەتتى، — دىدى يەنە بىرسى ئۇنىڭغا كۆيۈنۈپ. — ناسىر شۇجى، سۇدىن خاتىرجەم بولۇڭ! قان - تەرىمىز بىلەن بولسىمۇ كۆزگى بۇنداقلارنى گەجگى سۇيىكە قالدۇرىمىز!

ناسىر شۇجى دولىسىدىكى كەتمەننى قولىغا ئېلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. تەپسە تومۇر ئۇزگىدەك قاۋۇل كەلگەن بۇ ئادەمنىڭ رەڭگى - روبى تېخى دىگەندەك ئەسلىگە كېلەلمىگەن، كۆز چاناقلىرى ئولتۇرۇشۇپ، ئۆز ۋاقتىدىكى كۈچ - غەيرەت ئۇرغۇپ تۇرىدىغان مىس رەڭلىك پاقىراق يۈزلىرى يەنىلا قانسىز، ئاقىرىپ تۇراتتى. سۇچى يىگىتلەر بىر ئامال قىلىپ ناسىر شۇجىنى قايتۇرۇۋېتىش ئۈچۈن تۇشمۇ - تۇشتىن پەندى - نەسىھەت قىلىپ تۇراتتى. بىردىنلا ئۇن قەدەم نېرىدا "شار - شار" قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى، ھەممىسى تەڭلا شۇ تەرەپكە قارىدى. بىر پارچە سالا ئېتىزنىڭ كوتەمە قىلغان يېرىدىن سۇ بوسۇپ كەتكەن ئىدى. ئىككى يىگىت ئوقتەك ئېتىلىپ بېرىپ يارنى ئېتىشكە كىرىشتى. ناسىر شۇجى سۇغا كىرىشكە تەمشىلىۋىدى، ئۇنى تۇيۇقسىز بىر قول تۇتۇۋالدى. بۇ ياڭ جۇنخۋا ئىدى. ناسىر شۇجىنىڭ ئورنىغا سۇغا قىز سەكرەپ چۈشۈپ سۇچىلارغا ياردەم قىلدى.

ئۇلار ئەمدى ئېتىلگەن يارنى چىڭداپ مۇستەھكەملەپ تۇراتتى، يىراقتىن يۇگۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر قىزچاقنىڭ ئەنسىز ئاۋازى ئاڭلاندى:
— ياڭ ئاچا...... ياڭ دوختۇر! — قىزچاق كۆپ يۇگۇرگەن بولسا كېرەك، ئاۋازى بوغۇلۇپ - بوغۇلۇپ چىقاتتى.
ياڭ جۇنخۋا لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاۋاز چىققان تە-

رەپكە قارىدى.
— ياڭ ئاچا...... ئاپام بولالمىدى......، — 13 ياشلىق بۇ قىزچاق ياڭ جۇنخۋانىڭ يېنىغا كېلىپلا بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. ياڭ جۇنخۋا ئۇنى تونۇدى. ئۇ، 3 - شياۋدۇيدىكى ناۋاتخانىنىڭ تۇنجى قىزى بوستان ئىدى. ياڭ جۇنخۋا بوستاننىڭ كوزلىرىدىكى غەملىك ياشلىرى بىلەن مەسۇم چىرايىدىكى بىسەرەمجانلىقنى كۆرۈپ، كېسەل ئەھۋالىنىڭ جىددىيلىكىنى سەزدى - دە، ئىنچىكە لىق لاي توشقان ئايىغىنى شۇ يەرگىلا سېلىپ تاشلاپ، چاپىنىنى يېپىنچاقلىغىنىچە 3 - شياۋدۇيگە قاراپ يۇگۇردى......

★

زورەم 4 - شياۋدۇيدىكى بالىلارغا چېچەك سۇيى سېلىش ۋەزىپىسىنى بۇگۇن ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئەتراپنى خىرە - شىرە قاراڭغۇلۇق قاپلىغان چاغدا شىپاخانىغا قايتىپ كەلدى. ھازىر شىپاخانا بۇرۇنقىدىن خېلىلا كېڭەيگەن، ياڭ جۇنخۋا ئادەتتىكى جىددى ئوپېراتسىيەلەرنى ئىشلەيدىغان مەخسۇس جاينىمۇ ئالاھىدە سەرەمجانلاشتۇرۇپ، ئۆزى شىپاخانىنىڭ يېنىغا سالغان كىچىك بىر ياتاققا كوچۇپ چىققان ئىدى.

زورەم كوپ ۋاقىتلاردا ئۇنىڭغا ھەمرا بولاتتى، بەزىدە بولسا ئۆيىگە قايتىپ كېلەتتى. مانا بۇگۇن بۇلارنىڭ كورۇشمىگىنىگە بىر نەچچە كۈن بولۇپ قالغان ئىدى. زورەم شىپاخانىنىڭ قوراسىغا كىرىپلا ياڭ جۇنخۋانىڭ كىچىككىنە پەنجىرىسىدىن چىراق شولىسى چۈشۈپ تۇرغانلىغىنى كوردى - دە، خۇشاللىغىدىن ئۆزىنى ئىشىككە ئاتتى.

— ياك ئاچا...... — زورەم ئاددىيلا سەرەمجانلاشقان يا-
تاقنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلاپلا تۇرۇپ قالدى، ياك چۇنخۇا
بېشىنى پۈركەپ كارۋاتتا دۈم ياتاتتى.

— ياك ئاچا! — زورەم سومكىسىنى دەرىزە تەكچىسىگە قوي-
دى-دە، ياك چۇنخۇانىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ غولىنى ئاس-
تا سىلىدى، — بىر يېرىڭىز ئاغرىۋاتامدۇ؟

ياك چۇنخۇا ئاستا بېشىنى كوتەردى، ئۇنىڭ قاپاقلىرى ئىش-
شىپ، قىزىرىپ كەتكەن كوزلىرى لىققىدە ياشقا تولغان ئىدى.
ياك چۇنخۇانىڭ ۋۇجۇدىدىن زادىلا بۇنداق ھالەتنى كورۇپ
باقمىغان زورەمنىڭ ئىچى سىيرىلدى. ئۇ غەمكىن ئاۋازدا يەنە
سورىدى:

— ياك ئاچا، سىزگە نىمە بولدى؟ بىر يېرىڭىز قاتتىق ئاغ-
رىۋاتامدۇ-يە؟

ياك چۇنخۇا ئورنىدىن تۇردى ۋە ئىنتايىن ئوڭايسىزلانغان
ھالدا:

— زورەم، ھەرقانچە ئاغرىسامۇ كوزۇمدىن ياش چىقماس
ئىدى، — دىدى ئۇلۇق-كىچىك تىنىپ، — ناۋاتىخان
ئاچامنىڭ تۇغۇتى ئۇستىدە بىر كېچە-كۈندۈز بولدۇم...،
ئانىنى ساقلاپ قالغان بولسامۇ...... لېكىن بوۋاقنى...

ياكچۇنخۇا سوزىنى تۇگىتىپ ئورنىدىن تۇردى-دە،
بىردىنلا زورەمگە بۇرۇلۇپ سەمىمى ھالدا دىدى:

— زورەم، مەن ئىلگىرى بېتيۇندىن ئۇگىنىشتە قەلبىمنى
خەلققە بېغىشلا-املا بولدى، دەپ قارايتتىم، لېكىن ئۇنىڭ
بولۇشىلا كۇپايە قىلمايدىكەن. مەن ھازىر خىزمەتنى ياخشى
ئىشلەش ئۇچۇن يەنىلا بېتيۇنغا ئوخشاش تېخنىكىنى
مۇكەممەللەشتۇرۇشنىڭ لازىملىقىنى چوڭقۇر بىلىۋالدىم......

ماننا شۇ كۇندىن باشلاپ ياك چۇنخۇانىڭ مەشغۇلات
زالىنى تېخىمۇ كوپەيدى. ئۇ ھەر كۇنى شۇنچە كېسەللەرنى
كورۇپ، شۇنچە ئىتىز-ئىرىق، مەھەللە-ئويلەرنى ئارىلاپ
كەلگەندىن كېيىنمۇ ھېرىپ-چارچىغىنىغا قارىماي داۋالاش
تېخنىكىسىنى ئەتراپلىق ئىگەللەش ئۇچۇن كوپ يۇرەك
قېنىنى سىڭدۇردى.

بىر كۇنى كەچ سائەت 2 دىن ئاشقان ئىدى. بىر
ئۇخلاپ ئويغانغان زورەم ئۇنىڭ يەنىلا كارۋات بېشىغا ئىسىلغان
تۇگمە، يىپلار بىلەن ھەپىلىشىپ تۇرغانلىقىنى كورۇپ ئاستا
ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ قوللىرىنىڭ ناھايىتى تېز،
ئەپچىل ھەركەتلىنىۋاتقانلىقىنى كورۇپ، جوزا ئۇستىدە
چىكىلداپ تۇرغان سائەتكە بىر مىنۇت قارىدى-دە، خوشاللى-
قىدىن سەكرەپ:

— ياك ئاچا، ناھايىتى تېز ئىلگىرىلەپسىز، ئەنە قاراڭ،
مىنۇتىغا 8 نى چىگدىڭىز، — دىدى.

ياكچۇنخۇا بىرئاز ئويلىنىپ، زورەمنىڭ يەلكىسىدىن
تۇتتى:

— تېخى ئانچە ئەمەس، زورەم، پەلەي كىيمەي چىگىش،
ئوپېراتسىيە ۋاقتىدىكى پەلەي كىيىپ چەككەنگە ئوخشىمايدۇ.
مەن ھازىر مىنۇتىغا 8 نى چىگكىنىم بىلەن، پەلەي كىيگەندە
ئانچە كوپ چىگەلمەيمەن، شۇڭا يەنىلا مەشق قىلىشىم
كېرەك!

قوش مېغىزدەك بولۇپ كەتكەن بۇ ئىككى سەپداش
كۇلكە-چاخچاقلار بىلەن بىر-بىرىدىن ئۇگىنىپ، بىر-
بىرىگە ئىلھام بېرىپ، ۋاقىتنىڭ ئوتكەنلىكىنىمۇ سەزمەي
قالدى.

ئارىدىن ھەپتە ئۆتۈپ، بىر بازار كۈنلىكى ياڭ چۈنخۇا قوينىڭ بىر يۇرۇش خام ئۈچىيىنى سېتىۋېلىپ كەلدى. بۇ كۈنلەردە يېتىپ داۋالىنىۋاتقان بىرنەچچە كېسەل بار ئىدى. زورەم ياڭ چۈنخۇانىڭ قولىدىكى ئۈچەينى كۆرۈپ:

— ياڭ ئاچا، بۈگۈن دەم ئېلىش كۈنى ھېسىپ قويۇپ كېسەللەرنى مېھمان قىلامسىز نېمە؟ — دېدى كۈلۈپ.

ياڭ چۈنخۇا ئۇنىڭ يەلكىسىدىن تۇتۇپ:

— ئۆتكەندە كارۋات بېشى، ئورۇندۇقلارنىڭ پۇتىغا ئېسىلغان تۈگمە، يىپلارنى نېمە ئۈچۈن قىلدۇق؟! سوئال نەزىرىدە سورىدى مىيىغىدا كۈلۈپ.

زىرەك زورەم دەرھاللا چۈشەندى، ئۇنىڭ بىر جۈپ چېچەن كۆزلىرى ياڭ چۈنخۇانىڭ تەلەپچان چىرايىغا ھۆرمەت بىلەن تىكىلدى.

— ئېنىق، چۈنخۇا! سىزنىڭ خىيالىڭىز نېمە دېگەن كەڭ، نېمە دېگەن پاك - ھە؟!

III

يازنىڭ سەرتان ئىسسىقلىرى ئۆتۈپ، كۈزنىڭ غۇر - غۇر شاماللىق سالقىن كۈنلىرىمۇ يېتىپ كەلدى. پۈتۈن توقاي كۆزلۈك يىغىم - تېرىمنىڭ جىددىيلىكى بىلەن كۈننى تۈنگە ئۇلاپ جەڭ قىلماقتا. بۇ كۈنلەردە ياڭ چۈنخۇا بىلەن زورەمنىڭ ئالدىراشلىقىنى دېمەيلا قويۇڭ! كىمنىڭ قولىنى ئوغاق كەستى، كىمنىڭ پۇتىنى تولۇق بېسىۋالدى، كىمنىڭ بېشى ئاغرىپ، ئىچى سۈردى...... ئۇلار «ۋاي - ۋۇي......» دەپ ئەتراپقا قارا - قارىماي يېنىدا ياڭ چۈنخۇا بىلەن زورەم

پەيدا بولىدۇ. ياڭ چۈنخۇانىڭ ئىللىق چىرايى بىلەن سەممىي مۇئامىلىسىلا بۇ «دەرتمەن» لەرنىڭ دەردىنى پەسەيتىپ، بەرگەن دورىسى بىلەن ئۇرغان ئوكۇللىرى شۇ ھامانلا ئۇلار- نىڭ كېسىلىنى بەدىنىدىن بولۇپ چىقىرىۋەتكەندەك خۇشاللىق بىلەن ئۆز ئىشىغا كىرىشىپ كېتىدۇ......

ئەنە شۇنداق ئالدىراش، لېكىن كۆڭۈللۈك كۈنلەرنىڭ بىر ئەتىگەنلىكى ياڭ چۈنخۇانىڭ ئىشىكىنى بىرسى ئۇرۇپ قالدى. تېخى ياتقىنىغا 4 سائەت بولمىغان ياڭ چۈنخۇا چو- چۈپ ئويغاندى - دە، دەرھال كىيىنىپ ھويلىغا چىقتى، ھويلىدا قول ھارۋىسىغا ياتقۇزۇلغان بىر كېسەل تۇراتتى. كېسەلنى ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن بىللە ناسىر شۇجى ئېلىپ كەلگەن ئىدى.

— قىزىم، ساڭا زادىلا ئارام بەرمەيدىغان بولدۇق، — دېدى ناسىر شۇجى ئىچ كۆيەرلىك بىلەن، — شۇ كۈنلەردە ئۆزەڭنىڭمۇ سالامەتلىكىڭ......

— ۋايىەي، بۇ ياقۇپ دويجاڭمۇ...... — ياڭ چۈنخۇا دەرھال ناسىر شۇجىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ كېسەلگە يۈزلەندى. 3 - شياۋدۈينىڭ بۇ داڭدار پېشقەدەم دويجاڭى ھارۋىدا ئىڭراپ ياتاتتى.

— ھە، ياقۇپ دويجاڭ، — دېدى ناسىر شۇجى ئۇلۇق - كىچىك تىنىپ، — بىرنەچچە كۈندىن بېرى قورسىقى ئاغرىپ يۈرۈپتىكەن، يەنىلا خامانىدا يېتىپ - قوپۇپ ئىشلەۋېرىپتۇ، مەنمۇ تۈنۈگۈندىن بېرى شۇ يەردە ئىدىم. كېچىچە زادىلا بولالمىدى.

ياڭ چۈنخۇا كېسەلنى ئۆيىگە ئېلىپ كىرىپ نەپىسىلى تەكشۈرۈشكە باشلىدى. كېسەلنىڭ قورسىقى كۆپۈپ پۈتۈلگەن

دوۋساقتەك بولۇپ كەتكەن ئىدى. ياڭ چۇنخۇا بىر تەرەپتىن تەكشۈرۈپ، بىر تەرەپتىن قىسقا - قىسقا سوئاللارنى سورىدى:

— كېسەل قۇستىمۇ؟

— تۈنۈگۈندىن بېرى نەچچە قېتىم قۇستى.

— يەل ماڭامدۇ؟

— ياق ...... — كېسەل ھالسىز ئاۋازدا بېشىنى ئىغتتى.

— ئاغرىغاندا قانداق ئاغرىيدۇ؟

ياقۇپ دۈيجاڭ جاۋاپ بېرىۋېتىپ لېۋىنى قاتتىق چىشلىدى. كېسەلنىڭ ئەھۋالى ياڭ چۇنخۇا ئۈچۈن روشەن ئىدى. ئۇ، ناسىر شۈجىنى بىر چەتكە تارتىپ ناھايىتى جىددى، لېكىن تەمكىن ھالدا:

— ناسىركا، كېسەل خەتەرلىك! ئۈچەي تۇسۇلۇپ قالغان، — دېدى.

— ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ — ناسىر شۈجى ياڭ چۇنخۇانىڭ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن چاناقلىرى ئىچىدىكى چوغدەك يېنىپ تۇرغان كوزلىرىگە قاراپ تۇرۇپ قالدى.

— ئاۋال ئۈچەيدىكى سۈيۈقلۇقنى نەيچە بىلەن تارتىپ باقايلى، ئەگەر ئۇنىڭدا ياخشى بولمىسا، ئىككىنچى قەدەمنى ئويلىشارمىز، — دېدى ۋە دەرھاللا داۋالاشقا تەرەددۇت قىلدى.

كېسەلنىڭ بۇرنىدىن ئاشقازانغا كىرگۈزۈلگەن كىچىك نەيچە ئۈچەيدىكى سۈيۈقلۇقنى، شوراپ چىقىرىشقا باشلىدى؛ لېكىن سۈيۈقلۇق بىرئازلا چىقىپ توختاپ قالدى، كېسەل

قاتتىق بىر ئىنجىق بىلەن يەنە ئازاپلىنىشقا باشلىدى. ياڭ چۇنخۇا يۈرەكنى تىڭشىدى، يۈرەكنىڭ سوقۇشى تېز، نەپەس بارغانسېرى قىيىنلىشىۋاتاتتى. ياڭ چۇنخۇا ناسىر شۈجىنى يەنە بىر چەتكە تارتتى.

— ناسىركا، ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئوپېراتسىيە قىلماي بولمايدۇ!

— نەدە قىلىمىز؟! — ناسىر شۈجى سەل تېڭىرقاپ قالدى.

— دەرھال گۇڭشېغا ئېلىپ بارايلى! — دېدى ياڭ چۇنخۇا.

ئۈكتەبىر قۇياشىنىڭ ئوتكۈر نۇرى توقاينى ئالتۇن زەرگە پۈركىگەن ئاشۇنداق كوركەم سەھەرلىكى ياقۇپ دادۈيجاڭنى ئوپېراتسىيە قىلىش تەييارلىقى باشلاندى...

ياڭ چۇنخۇا تۇنجى قېتىم ئوپېراتسىيىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا باشلىدى. ئۇ بۇ قېتىم باش دوختۇرلۇق ۋەزىپىنى ئوتىگەن، زورەم باشقا ياردەمچىلەر بىلەن بىللە ئۇنىڭغا يار-دەم قىلماقتا ئىدى...

— ۋاي ...... ۋاي! ...قان بېسىمى تۆۋەنلەپ كەتتى، ياڭ دوختۇر......

ياڭ چۇنخۇا قوشۇمىسىنى تۇرۇپ باۋجەنيۇەن يىگىتنى تەمكىن بولۇشقا ئۈندىدى ۋە ئۆزىنى توختىتىۋېلىپ، كېسەلنىڭ ئومۇمى ئەھۋالىنى كۈزەتتى. ئاپلا!... كېسەلدە راستىنلا جىددى ئۆزگىرىش يۈز بەرگەن ئىدى. كوپ قۇسۇش ۋە يەل ماڭماسلىق سەۋەبىدىن كېسەل بەدىنىدىكى كالىيى بىلەن كالتسىينىڭ تەڭپۇڭلۇغى بۇزۇلۇپ، كىسلاتالىق زەھەرلىنىش يۈز بەرگەن ئىدى......

زورەمنىڭ كوزلىرى چەكچىيىپ، يۈزى تاتىرىپ كەتتى،

ياڭ چۇنخۇا بولسا، ئۇزنى ئەمكىن، خاتىرجەم تۇتۇشقا تىرى
شاتتى، لېكىن ئۇنىڭمۇ ماگلىيدىن ئېقىۋاتقان مۇنچاق-مۇنچاق سوغاق تەر روھىي جەھەتتىن خېلىلا جىددىيلىشىپ قالغانلى
قىنى بوشۇرۇپ قالالمىدى. بىراق بۇ ئەمتىرەپ تۇرىدىغان يەر
ئەمەس، ھايات ـ ماماتلىق جەڭ مەيدانى، ۋاقىت بۇ غەلىبىنىڭ
كاپالىتى!

ياڭچۇنخۇانىڭ پۈتۈن ئەقىل ـ ئىدرىكى خۇددى موتوردەك
ھەركەتكە كېلىپ»، زېھنى خۇددى كىنو ئېكرانىدەك ھالىدە
ئېچىلدى. توغرا، تېخى ئۇتكەندىلا ئوقۇغان تاشقى كېسەللەر
ئوپېراتسىيىسىگە دائىر كىتاپتا كورسىتىلگەن كۈتۈلمىگەن ئەھ
ۋاللار شۇ ئەمەسمۇ؟! ئەنە، كوزەينەك تاقىغان، ئاق چاچلىق
ئوقۇتقۇچىسى ئۇنىڭغا بىرمۇ ـ بىر سوزلەپ بېرىۋاتقاندەك بول
دى ..... ھە، توغرا! ئۇنىڭ چارىسى دەل شۇ.

ياڭچۇنخۇانىڭ تەمكىنلىكى بىلەن خاتىرجەملىكى زورەمدە
كى ۋەس ـ ۋەسىنى يوقاتتى؛ ئۇ چاقماق تېزلىكىدە سۇيۇقلۇق
لارنى تەييارلىدى. ئاسما ئوكۇل كېسەلنىڭ بىلىكىدىن؛ پۇ.
تىدىن كىرگۈزۈلدى. قان بېسىمىنى ئولچەپ تۇرغان يىگىت
نىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىمۇ سىماپ تاياقچىسىنىڭ ئاستا
ئاستا ئورلىشىگە ئەگىشىپ قىزىرىشقا باشلىدى......

خەتەر ئوتۈپ كەتتى. ياڭچۇنخۇا ئەمدى قوساقنىڭ سىرتىغا
چىقىرىلغان ئۈچەيلەرنى بىر ـ بىرلەپ تەكشۈرۈپ، تەسلىكتە
تولغاشقان يەرنى تاپتى ـ دە، ئۇنى قايتۇرۇپ ئوڭشاپ، ئوز
ئورنىغا كەلتۈردى. ئەمدى ئۈچەيلەرنى ئوز تەقسىسىگە ئورۇن
لاشتۇرۇش كېرەك ئىدى. لېكىن ئۈستۈنكى تەرەپتىكى ئۈچەي
لەر كوپۈپ؛ پالەچ ھالغا كېلىپ قالغاچقا، ئۇنى ئوز ئورنىغا
سىغدۇرۇش مۇمكىن بولمىدى.

زورەمنىڭ پۈت ـ قولىدا ماغدۇرى قالمىدى، ھازىر قايسى
ۋاقىت بولغاندۇ؟ ئۇ، كوزىنىڭ قىرى بىلەن «ئوپېراتسىيەخانا»
نىڭ يورۇق دەرىزىسىدىن غەرپكە قاراپ يانپاشلىغان كۈننىڭ
سۇس شولىسىنى كوردى.

ياڭچۇنخۇا چوڭ ئىككىنىلىق شىپىرىس بىلەن كوپۈپ كەتكەن
ئۈچەيلەردىكى گاز ۋە سۇيۇقلۇقلارنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن
سۈمۈرۈپ چىقىرىپ، ئوپېراتسىيىنى غەلىبىلىك ئاخىرلاشتۇردى.

ـ قىزىم، ئەھۋال قانداقراق؟ — ئويىگە بىرىنچى بولۇپ
كىرگەن ناسىر شۇجى ياڭچۇنخۇانىڭ قولىنى تۇتتى.

ـ ياخشى، ناھايىتى... ياخشى، ئىككى ـ ئۈچ كۈنگە قالماي
ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەردۇ، — دېدى ياڭچۇنخۇا ھالسىز ئاۋازدا.
بىردەمدە ئوي ئىچىگە كېسەلنىڭ ئۇرۇق ـ تۇققانلىرى توشۇپ
كەتتى. ئۇلار ياڭچۇنخۇاغا مەدھىيە ئوقۇشتى، خوشاللىقىدىن
كوز يېشى قىلىشتى، لېكىن شۇ تاپتا ياڭچۇنخۇانىڭ قۇلىقىغا
گەپ كىرمەيتتى. ئۇنىڭ بېشى قېيىپ، كوڭلى ئاينىپ تۇراتتى،
پۈت ـ قولى بارغانسېرى ھالسىزلىنىپ، بەدىنىدىن مۇنچاق ـ
مۇنچاق سوغاق تەر ئېقىشقا باشلىدى. ئۇ شىپاخانىدىن چىقىپ
ياتىقىنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلىدى ـ دە، ھوشىدىن كېتىپ يىقىل
دى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ياتاققا چىققان زورەم يەردە سونايـ
لىنىپ ياتقان ياڭچۇنخۇانىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىنى
كورۇپلا يىغلاپ سالدى:

— ياڭ ئاچا! ... ياڭ ئاچا!......

كىچىككىنە ياتاق ئادەم بىلەن تولدى، ناسىر شۇجى ئۇنى
كوتىرىپ كارۋاتقا ياتقۇزدى، زورەم ئۇنىڭ چېكىسى ئۇۋۇ
لاشقا باشلىدى. بۇ قېتىم ياڭچۇنخۇانىڭ قان تەركىۋىدە شېكەر
مىقدارى ئازىيىپ كېتىش كېسىلى قاتتىق قوزغىغان ئىدى......

ئاردىن يېرىم سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، ياڭچۈنخۇا زور غەيرەت بىلەن كوزىنى ئېچىپ، يېنىدا يىغلاپ ئولتۇرغان زورەمگە پەس ئاۋازدا دېدى:

— زورەم...... دەرھال كېسەل يېنىغا چىقىڭ...... ھازىرلا...... ئوگشلىپ قالىمەن...... — ئەمدىلا ھوشىغا كەلگەن ياڭچۈنخۇا ئەتراپىدا تۇرغان تونۇش چىرايلارنى كۆرۈپ، ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى. ئۇنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايى بىلەن لەۋلىرىدە يېقىملىق كۈلكە ئەگىدى. ئۇ ئاستا ئورنىدىن تۇردى.

— ياڭ دوختۇر، سىز يەنە دەم ئېلىشقا دىققەت قىلمىسىڭىز بۇندىن كېيىن بىزمۇ كېسەل كۆرسىتىشكە كەلمەيمىز! — دېدى ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئايال كوز يېشىنى سۈرتۈپ.

— سالامەتلىك ئىنقىلابنىڭ دەسمايىسى قىزىم، — دېدى ناسىر شۇجى ئۇنى مېھرىۋانلىق بىلەن ئاگاھلاندۇرۇپ.

— توغرا، ناسىركا، شۇڭا ئىنقىلابنىڭ دەسمايىسىنى ئىنقىلاۋى ئىشلارغا ئىشلىتىشتىن قاچماسلىق كېرەك! مەنمۇ بۇنى سىزدىن ئۆگەنگەن!

ياڭچۈنخۇانىڭ يۇرەك سوزلىرى خۇددى يالقۇنجاپ تۇرغان ئوت تەپتىدەك ئويدىكىلەرنىڭ ۋۇجۇدىغا ئىسسىق بىر ھارارەت بەخش ئەتتى.

بۇ ئوز سوزلۇك قىز ھەقىقەتەنمۇ دىگىنىنى قىلدى. پات-پات بولۇپ تۇرىدىغان قىزىتما ئۇنى چوچۇتەلمىدى، پۇت-قولىدىكى مادارسىزلىق ئۇنى ياتقۇزالمىدى. قەيەردە كېسەل بولسا، ئۇ ئوزىنى شۇ يەرگە ئاتاتتى. ئىشلەپچىقىرىشنىڭ جىددى قاتىلاڭچىلىق كۇنلىرىدە ئۇ ئوزىنىڭ ھالال تەرى بىلەن مول ھوسۇللۇق خوشال كۇنلەرنى كۇتۇۋالدى......

IV

خۇددى ياپ-يېشىل ئوسۇپ، تولۇق دان تۇتۇشقا باشلىغان بۇغداي مايسىلىرىغا تۇيۇقسىز ھال چۇشۇپ ساغىرىشقا باشلىغاندەك، ياڭچۈنخۇانىڭ كېسىلىمۇ ئاخىرى ئۇنى يىقىتىپ قويدى. ئۇنىڭ ئىشتىيى تۇتۇلۇپ، ئۇيقۇسى قاچتى. بادام قاپاقلىرى ئولتۇرۇشۇپ ئالمىدەك مەڭزى تاتىرىپ قالدى. لېكىن ئۇ روھىي جەھەتتىن يەنىلا جۇشقۇن، تېتىك ئىدى. ئۇ، زورەمنىڭ دەم ئېلىش ئۇچۇن قىلغان دەۋەتلىرىگە تەسەللى بېرىپ:

— كېسەلگە نىسبەتەن ئادەمدە كۆرەش ئىرادىسى بولۇش كېرەك، ئۇمۇ بىر دۇشمەن ئەمەسمۇ، سەن بوش تۇرساڭ، ئۇ بوزەك قىلىدۇ! — دەيتتى.

ئۇ، بىر كۇنى كەچتە — پۇتۇن توقاي شىرىن ئۇيقۇغا چومگەن جىمجىت ئايدىڭ كېچىدە ياتاقتىكى ئاددىغىنا جوزىسى يېنىدا ئولتۇرۇپ، پارتىيىگە كىرىش ئىلتىماسىنى يازدى، ئۇ قاتتىق ھاياجانلىنىپ، ئاخىرقى جۇملىلەرنى ئىچىدە تەكرارلىدى: "مەن بارلىقىمنى پارتىيىگە بېغىشلاپ، كوممۇنىزىم ئىشلىرى ئۇچۇن ھاياتىمنىڭ ئاخىرقى نەپىسىگىچە كۆرەش قىلىمەن!..."

ئوكتەبىرنىڭ ئاخىرقى كۇنلىرىدە ياڭچۈنخۇانىڭ تۇيۇقسىزلا قىزىتمىسى ئورلەپ كەتتى. زورەم ئۇنىڭ بېشىدا پەرۋانە بولۇپ، ھەر خىل ئاماللارنى قىلاتتى، لېكىن، ئەتىسىمۇ ئۇنىڭ قىزىتمىسى يانمىدى، تۇرۇپ-تۇرۇپ ھوشىدىن كېتەتتى، ئۇ بۇ ھالدا تۇرۇپمۇ زورەمگە قايتا-قايتىلاپ:

— مەن بىلەن كارىڭىز بولمىسۇن، شىپاخانىدىن ئايرىلماڭ، كېسەل كەلسە كۈتۈپ قالىدۇ.... — دەپ جېكىلەپ تۇراتتى.
بىچارە زورەمگە ئامال قانچە؟! ئۇ، كوزىدە غىلدىرلاپ تۇر-غان ياشلىرىنى تەسلىكتە ئىچىگە يۇتۇپ، شىپاخانىغا چىقىپ كېتەتتى....
ياڭچۇنخۇانىڭ يېتىپ قالغانلىق خەۋىرى بىردەمدە پۈتۈن توقايغا تارالدى، ئۇنىڭ كىچىككىنە ياتاق ھوجرىسىغا ئۈزۈل-مەي كىرىپ - چىقىۋاتقان ئادەملەرنىڭ كوپلۈكىدىن يېشىل بىر يالىتىلغان بوسۇغا بىر كېچە - كۈندۈزدىلا ئاقىرىپ كەتتى، ياڭچۇنخۇانىڭ كارۋات بېشىدىكى شىرە ئۈستى نەشپۈت، ئانار-لار بىلەن توشتى، دەرىزە تەكچىسىدە بولسا تۇخۇم، پوشكال، قايماقلار دەستە - دەستە بولۇپ كەتكەن ئىدى.
ئەڭ چەتتىكى 5 - شياۋدۈيدە نۆۋەتتە تۇرۇپ ئىشلەۋاتقان ناسىر شۈجىمۇ شۇ كېچىسى توت كىلومېتىر يولنى يۈگۈرۈپ دىگۈدەك بېسىپ، ياڭچۇنخۇانى يوقلاپ كەلدى، زورەم ئۇنى كورۇپلا ھال ئېيتتى:
— شۈجى، ياڭ ئاچامنى دوختۇرخانىغا ئاپارمىساق بولماي-دۇ، تۈنۈگۈندىن بېرى ئىككى قېتىم ھۇشىدىن كەتتى....
ناسىر شۈجىمۇ ياڭچۇنخۇانىڭ رەڭگى - روھىغا قاراپلا شۇ قارارغا كەلگەن ئىدى، شۇڭا، كەچ بولۇشىغا قارىماي يول تەييارلىقىنى قىلىش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى، لېكىن ئۇلار سە-پەرگە چىقىشتىن سەللا بۇرۇن — كەچ سائەت 10 دىن ئاش-قاندا شىپاخانىغا بىر جىددى كېسەل كېلىپ قالدى، ئۇ، تۇ-غۇپ ئىككى سائەتتىن كېيىنمۇ بالا ھەمرىيى چۈشمەي، خۇن كوپ كەتكەچكە ھۇشسىز ياتاتتى. زورەم ياڭچۇنخۇادىن ئۆگە-نىۋالغان ئۇسۇلى بويىچە تۇغۇتلۇق ئايالنىڭ بالىياتقۇسىنى

ئۇۋۇلاپ داۋالىدى، كېيىن ئۇنۇمى بولمىدى، كېسەلنىڭ ئەھ-ۋالى بارغانسېرى ئېغىرلاشتى، ئۇنىڭ ئېرى تىت - تىت بولۇپ، زورەمدىن ئاستا سورىدى:
— ياڭ دوختۇرنىڭ كېسەلنى كورۇپ باققۇدەك ھالى بارمىدۇ؟
زورەم ئىنتايىن ئىنوگايسىزلىق ۋە بىر خىل ئىچكى ئازاپ بىلەن:
— ئەھۋالدىن قارىغاندا، بالا ھەمرىيىنى قىرىپ چۈشۈرۈش-كە توغرا كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ، بۇنداق ئوپېراتسىيىنى ياڭ دوختۇرلا قىلالايتتى، لېكىن ئۇنىڭ قىزىتمىسى ئىككى كۈندىن بېرى ئۇدا چۈشمىدى.... — زورەم ياشقا تولغان كوزلىرىنى چەتكە بۇرىۋالدى.
ۋاقىت ئۆچقاندەك ئوتمەكتە، كېسەل ئەھۋالىنىڭ بارغان-سېرى خەتەرلىك بولۇشىغا ئەگىشىپ، دۇنياغا يېڭىلا كوز ئاچقان تۇنجى بوۋاقنىڭ ھەسرەتلىك ئىڭرىشى ياش ئاتىنىڭ قەلبىنى تېخىمۇ قاتتىق مۇجىدى. ئۇ ئاخىرى چىداپ تۇرالـ-ماي ياڭچۇنخۇانىڭ ياتاق ئويىگە ئاستا كىردى، كىردىيۇ ياڭچۇنخۇانىڭ ئەھۋالىنى كورۇپلا سوزىنى ئىچىگە يۇتۇپ ئارقىسىغا ياندى، لېكىن قاتتىق قىزىتمىدىن كېيىن ئەمدىلا ھۇشىغا كەلگەن ياڭچۇنخۇا بىرسىنىڭ ئاياق تىۋىشىنى سەز-دى - دە:
— كىم؟ — دەپ ئاستا بېشىنى بۇرىدى.
— ياڭ دوختۇر، بالىنىڭ ئاپىسى.... — ئۇ سوزىنىڭ ئاخىرى-نى تەسلىكتە ئىچىگە يۇتۇپ ئارقىسىغا ياندى، كېسەل ئازاۋىدا ياتقان ياڭچۇنخۇانى بىئارام قىلىشقا ياش ئاتىنىڭ قەلبى چىدىمىغان ئىدى.

— توختاڭ... بالىنىڭ ئاپىسىغا... نېمە بولدى؟ — ياڭ چۇنخۇا ئىككى قولىغا تايىنىپ ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى-يۇ، لېكىن بېشى قېيىپ يەنە لاسسىدە يېتىپ قالدى.

— بالىنىڭ ئاپىسى يامان بولدى... — ياش ئاكىنىڭ ئاۋازى تىترەيتتى، ئۇ ئالدىراپ ئېيتىپ سالغان بۇ گەپكە پۇشايمان قىلدىمۇ ئەتىمالىم، دەرھال سۆزىنى باشقا ياققا بۇردى، — ياڭ دوختۇر، سىزنىڭ تېزرەك ساقىيىپ كېلىشىڭىزنى كۈتىمىز، مەن چىقاي...

— يولداش، توختاڭ... مېنى يۆلەڭ... كېسەلنى تەكشۈرۈپ باقاي....

شۇ ئەسنادا ياتاققا كىرگەن زورەم ياڭ چۇنخۇانىڭ ئورنىدىن تۇرغانلىقىنى كۆرۈپلا ئۇنىڭغا ئۆزىنى ئاتتى:

— ياڭ ئاچا، سىز قوزغالماڭ! قارىڭا، بەدەنلىرىڭىز ئوتتەك قىزىپ كېتىپتۇ.

ياڭ چۇنخۇا ئىسسىق قوللىرى بىلەن زورەمنىڭ ياش تامچىلىرى سىرغىپ تۇرغان كۆزلىرىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ دېدى:

— ئەنسىرىمەڭ سىڭلىم، مەن تېخى ئىشلىيەلەيمەن... ئۇ، زورەم بىلەن ياش ئاتىنىڭ يانتاياقلىقىدا دەلدەڭشىپ يۈرۈپ ئىشىكتىن چىقتى، كەچكۈزنىڭ سوغاق شاملىغا چىقىش بىلەنلا «ھو» قىلدى. ياتاق بىلەن شىپاخانىنىڭ ئارىلىقى 20 مېتىردىن ئاشمىسىمۇ، لېكىن ياڭ چۇنخۇا ئۇدا ئۈچ قېتىم قۇرۇق قەي قىلدى. بۇنى كۆرگەن ياش ئاتىنىڭ قەلبى تېخىمۇ ئېچىشىپ:

— ياڭ دوختۇر، سىز گۇڭشې دوختۇرخانىسىغا بېرىۋېرىڭ! — دەپ ئۇنى ئارقىغا ياندۇرماقچى بولدى، لېكىن ياڭ چۇنخۇا بېشىنى قەتئىي چايقاپ ئالغا قەدەم تاشلىدى.....

ئۇنىڭ يۈزى تاتىرىپ، لەۋسى قىسىلىپ كۆرۈنسىمۇ، قاتتىق ئورۇندۇقتا لېۋىنى چىشلەپ ئولتۇرۇپ، زورەمنىڭ كېسەل ئەھۋالى ھەققىدىكى تونۇشتۇرۇشنى ئاڭلىدى ۋە ناھايىتى زور كۈچ بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، زورەمدىن ئۆزىگە پەلەي كىيگۈزۈپ قويۇشنى ئۆتۈندى. ئۇ ناھايىتى تەسلىكتە كېسەل كارۋىتىنىڭ يېنىغا كەلدى، زورەم ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۆلەپ تۇراتتى. ياڭ چۇنخۇا پۈتۈن زېھنى ۋە كۈچىنى يىغىپ، تۇنجى تۇغۇتلۇق بۇ ياش جۇگاننىڭ بالا ھەمرىيىنى قىرىپ چىقىرىشقا باشلىدى، ئۇنىڭ باش-كۆزىدىن ئاققان تەر كىيىملىرىنى ھۆل قىلىۋەتكەن ئىدى، شۇنداقتىمۇ، ئۇ ناھايىتى زور مەنىۋى كۈچ-قۇۋۋىتىنى ئىشلىتىپ، بالا ھەمرىيىنى ئاخىرى ئوڭۇشلۇق قىرىپ ئالدى.

زورەم ياڭ چۇنخۇانى ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزدى، بۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆزلىرى يۇمۇلۇپ كەتكەن ئىدى...

— ياڭ ئاچا!...

— ياڭ دوختۇر!....

ياڭ چۇنخۇا ئاستا كۆزىنى ئاچقاندا، ئەتراپى كىشىلەر بىلەن ئورالغان ئات ھارۋىسىغا ياتقۇزۇپ بولۇنغان ئىدى، بېشىدا قاراپ تۇرغان تونۇش چىرايلار، ئۇنىڭ ئۈچۈن قەدىرلىك بولۇپ قالغان شىپاخانا ئۇنىڭغا خۇددى يىراقلاۋاتقاندەك تۇيۇلدى....

ھارۋا قوزغالدى، كەچكۈزنىڭ بۇ جىمجىت، سوغاق شامالىق يېرىم كېچىسىدە ئۇنى ئۇزىتىپ چىققان بىر توپ كىشىلەر خاتىرجەمسىزلىنىش، سېغىنىش ھېسسىياتى بىلەن قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ قالدى، زورەمنىڭ ئوتقاشتەك قىزىل ياغلىقى يېڭى چىققان ئاي نۇرىدا تېخىمۇ تاۋلىنىپ، خېلىغىچە

لەپشىپ تۇردى......

× × ×

ھاروا تاك يورۇشى بىلەن دوختۇرخانىغا يېتىپ كەلدى. ياڭچۇنخۇا «مېنىنگىت خاراكتېرلىق بەزگەك» دەپ دىئاگنوز قويۇلدى، لېكىن ئۇ، قىزىتمىسى داۋاملىق ئورلەش جەريانىدا ھەددىدىن تاشقىرى چارچىغانلىقى ۋە كوپ تەر چىقىپ كەتكەنلىكى ئۇچۇن ھەر تەرەپلىمە جىددى قۇتقۇزۇش ئۇنۇم بەرمەي، چۇشتىن كېيىن نەپەستىن توختىدى. ئۇنىڭ دائىم چوغدەك يېنىپ تۇرىدىغان يېقىملىق كوزلىرى مەڭگۇگە يۇمۇلدى...

توقايدا ئەزەلدىن ئولۇم-يىتىم ئىشلىرى ئاز بولغان دەيمىز! لېكىن ھېچقانداق مۇسىبەت توقايلىقلارغا بۇنىڭدەك ئېغىر ۋە دەھشەتلىك تۇيۇلغان ئەمەس! چۇنكى، ئەمدىلا 25 ياشقا قەدەم قويغان ياڭچۇنخۇانىڭ قىسقىغىنا ھاياتى توقاي خەلقىنىڭ قەلبىگە ئەۋلادتىن-ئەۋلادقىچە ئوچمەيدىغان شانلىق ئىز سالغان!...

بىرسىنىڭ تونۇش ئاۋازى مېنى خىيالدىن سەگىتتى، قارىسام ساقال-بۇرۇتلىرى ئوسۇپ، چىرايىدىن تېخىچە ھازىدارلىق چىقىپ تۇرغان ناسىر شۇجى قولىدىكى كەتمەنگە تايىنىپ يېنىمدا تۇرۇپتۇ.

— زورمم، كوڭلۇڭنى بۇزما قىزىم! — دېدى ئۇ ماڭا تەسەللى بېرىپ، — ياش بىلەن ئۇنىڭ ئومىدىنى ئاقلىغىلى بولمايدۇ، ياڭچۇنخۇا ماڭغان شانلىق يول ئەمدى سېنىڭ دادىل بېسىشىڭنى كۇتۇپ تۇرىدۇ!

راست، ياڭچۇنخۇانىڭ ئىزىنى بېسىش، ئۇ ئاچقان شانلىق يولنى ئاخىرغىچە داۋاملاشتۇرۇش مېنىڭ خەلق ئالدىدىكى مۇقەددەس بورچۇم!

سۇيۇملۇك ياڭ ئاچا! سىز خاتىرجەم يېتىڭ، سىزنىڭ قانلار بىلەن ئەجىر سىڭدۇرۇپ تەربىيىلىگەن شاگىرتىڭىز سىز قىلىشقا ئۇلگۇرمىگەن ئىشلارنى چوقۇم قىلىدۇ!

مەن قىزىل خاتىرىنى كوكسۇمگە تېگىپ ئورنۇمدىن تۇردۇم. ناسىر شۇجى بىلەن بىللە يىراقتىكى قەۋرىگە كوز تىكتىم، گۇلچەمبىرەكلەر بىلەن ئورالغان قەۋرە بېشىدىكى بىر تۇپ قىزىل يۇلغۇن كەچ كۇز شامىلىدا يەلپۇنۇپ تۇراتتى، ئۇنىڭ قىزغۇچ چېچەكلىرى يىراقتىن خۇددى ياڭچۇنخۇانىڭ ئوتلۇق يۇرىكىدەك تېخىمۇ چوغلىنىپ كورۇنەتتى....

1978-يىل ئىيۇل، ئۇرۇمچى

گۇلخان

I

ئۇنىڭ قەلبىدە چۈشىنىپ بولمايدىغان رەنجىش پەيدا بولغان ئىدى. ئەجىبا، بۇ رەنجىش نەدىن ۋە كىمدىن كەلدى-كىن؟......

ئۇ قولىدىكى بىر ۋاراق قەغەزنى پۇرلاپلا يانچۇغىغا تىقتى - دە، بۇرغىلاش سەھنىسىدىن چۈشۈپ، 40 نەچچە مېتىر ئېگىزلىكتىكى ۋىشكىغا ياماشتى، ئۇنىڭ مېتالدەك قاتتىق قوللىرى ۋىشكا بالداقلىرىنى شۇنداق مەھكەم قامايتتى، پۇتلىرىمۇ شۇنچە چەبدەس ئىدى. ئۇ بۇرۇن ھەر قېتىم ۋىشكا ئۈستىگە چىققاندا، بويىنىنى سوزۇپ مانا شۇ پايانسىز چۆل ئىچىدىن ئالىلىكىمنى ئىزلەۋاتقاندەك يىراق - يىراقلارغا خېلىغىچە قاراپ قوياتتى، بۈگۈن ئۇنداق قىلمىدى. ئۇ قەلبىگە ئېغىر رەنجىش سالغان ئاشۇ بىر ۋاراق قەغەزدىكى تونۇش خەتنى ئۇنتۇشقا، پۈتۈن زېھنىنى ئىشقا بېرىشكە ھەركەتلەندى، لېكىن بۇ ئولكۇر خەت ھامان ئۇنىڭ يادىدىن ئاستا سوزۇلۇپ چىققان غايىۋانە بىر قولدەك ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇيتتى. ئۇ چاپىنىنى سېلىپ تاشلىدى، ھەتتا بەنجاڭنىڭ توۋەندىن بېرىۋاتقان بۇيرۇغىنى ئاڭلىماي قېلىش-

نىڭ ئەنسىرىگەندەك، قۇلاقچىسىنىمۇ ئېلىۋېتىپ جان - جەھلى بىلەن ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. قۇرغاق شامال ئۇنىڭ چاچلىرىنى ئۇۋىلاقتىن - بۇياققا ئۇچۇراتتى. ئىزغىرىن شامال ئۇنىڭ ئىككى قەۋەت پوپايكىسىدىن ئۆتۈپ يېگىنىدەك سانچىپ تۇرسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ۋۇجۇدى قىزىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ شۇ ھالدا قانچىلىك ئىشلىگەنلىكىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى، بىر چاغدا بەنجاڭنىڭ قولىنى كاناي قىلىپ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى:

— قەيسەر، قايتىپ چۈش! روزى تۇتقان بولساڭمۇ، ئېيتىلمىغان ۋاقتىڭ ئۆتۈپ كەتتى...... — دېگەن ئاۋازنى خىرە - شىرە ئاڭلىدى.

ئۇنىڭ كۆڭلى ھېچنەرسە تارتمايتتى، ئۇ قاچىسىدىكى سەيىنى ماللىلاپ، ناننى ئېرىنچەكلىك بىلەن چايناپ ئولتۇرغاندا كېيىم بۇرغا چاخچاق قىلدى:

— قەيسەر، ساڭا گۇلخاننىڭ خېتى ھەپتىلىك ناشتا بوپتۇ - دە!

ئاردىن يەنە بىرسى لوقما سالدى:

— گۇلخاننىڭ خېتىنى كورۇپلا، ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ پارچىسى جەرەن بولاققا كەتتى.

— ھا... ھا... ھا...

كۈلكە - چاخچاقلار قەيسەرگە تەسىرمۇ قىلمىدى، ئەگەر بىر-نەچچە كۈن بۇرۇن بولىدىغان بولسا، ئۇمۇ بۇنداق چاخچاقلارغا ھەقدادىغا يەتكۈزۈپ جاۋاپ بەرگەن بولاتتى، لېكىن ھازىر ئۇنىڭدا بۇنچىلىك ھەۋەس يوق. قەيسەر تامىقىنى چالا بولا يەپلا سىرتقا چىقتى، يولغۇن بىلەن سوكسوك قاپلىغان دالىدا بىر ئاز ئايلىنىپ، ھىلقى خەتكە يەنە كوز

يۇكۇرتتى:

"قەيسەرا — دەپ يېزىلغان ئىدى ئۇنىڭدا قىسقىلا قىلىپ، سىز كە كۇتمىگەن يەردىن بۇ خەتنى يېزىشقا مەجبۇر بولدۇم، — مەن ئەمدى سىز كورگەن گۇلخان ئەمەس... مېنى ئۇنتۇپ، بەختلىك بولۇشىڭىزنى تىلەيمەن!..."

قىزىق، قەيسەرنىڭ بەختلىك بولۇشى گۇلخان بىلەن ئىز مۇرۋايەت قوش مېغىزدەك بىللە ئوتۇشىدە ئەمەسمىدى؟!......

قەيسەر كوزىنى يۇمۇۋالدى، قەلبىدە بولسا ناھايىتى ئاچچىق، ھەتتا مانا شۇ چولدىكى يانتاق بىلەن ئەمەندىنمۇ بەتتەرزەك ئاچچىق پەيدا بولدى. ئۇ گۇلخان بىلەن تونۇشۇپ - سىردىشىپ كەلگەن ئىككى يىلدىن بۇيان ئوز ئارا باغاقچىلىكمۇ خەت يېزىشمىغان، ئاز دېگەندە ئايدا بىرەر قېتىم ئۇچرىشىپ نېفىت شەھىرىنىڭ گۇزەل كېچىلىرىنى، جۇڭغار ۋادىسىنىڭ جۇشقۇن ھايات مەنزىرىسىنى بىللە تاماشا قىلىشاتتى، ئوزلىرىنىڭ كەلگۇسى غايىلىرى، بەخت - ئىستىقباللىرى توغرىسىدا مۇڭدىشاتتى، ساپ مۇھەببەتكە تولغان ئوتلۇق كوزلەر بىر - بىرى بىلەن ئۇچراشقاندا، ئۇچقۇندەك نۇرلار چاقنايتتى. يەر قەھرىدىن نېفىت فونتانلىرىنى ئېتىلدۇرۇشتا پىنىشقان مەزمۇت قوللار بىر - بىرىنى سىقىشقاندا، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدى ئىللىق بىر ھارارەتتىن ھوزۇرلىناتتى...

لېكىن ئەمدىلىكتە مانا بۇ خەت قەيسەرنىڭ قوللىرىنى مۇزلىتىۋاتىدۇ، بۇ مۇز ئاستا - ئاستا ئۇنىڭ يۇرىكىنىمۇ سوۋۇتۇشقا ئورۇنماقتا. ئۇ، خەتنى بىر مىجىقلىدى - دە، تاشلىۋەتمەكچى بولدى، لېكىن يەنە كوڭلى قىيمىدى، "بۇ زادى قانداق سىر؟! گۇلخان شۇنچىلىك يېنىك تۇيغۇلۇق قىز بولسا - ھە؟ ئىككى يىللىق مۇھەببەت ئىككى ئېلىك خەت بىلەن

ئەخلەت ساندۇغىغا تاشلىنامدۇ؟!......"

شۇ تاپتا قەيسەرنىڭ پۇتۇن خىيالىنى ئوزى ئۇچۇن ئېغىر رەنجىش ئېلىپ كەلگەن بۇ خەتنىڭ سىرىنى بىلىش ئىستىكى چۇلغىۋالغان ئىدى.

II

قەيسەر ئىككى كۇننى خام ياغ ئىچىۋالغان ئادەمدەك مەسخۇش ئوتكۇزدى. ئۇنىڭ قەلبىدە ئارىلىشىپ كەتكەن مۇھەببەت بىلەن نەپرەت تۇيغۇلىرىنى ئۇيقۇسىز، كۇنلىرىنى مەنىسىز قىلىۋەتتى، لېكىن ئىشقا كەلگەندە، ئۇ يەنىلا يولۋاستەك ئىشلەيتتى، شۇڭا ئۇنىڭ يۇرىكىدىكى ئاچچىق ھەسرەتلىرى پەقەت ئوزى ئۇچۇنلا سىر بولۇپ قالدى.

3 - كۇنى ئۇ ئىشتىن ئەمدىلا چۇشۇپ ياتاقتا يۇيۇنۇۋاتقاندا، ئىشىكنى مۇرىسى بىلەن ئىتتىرىپ كىرگەن كېرىم بۇرغىنىڭ غاراڭ - غۇرۇڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

— لايىغىڭنىڭ بېشىغا بەخت قۇشى قونۇپتۇ، تەلەيلىكسەن‌دە ئېنىقچۇ! — كېرىم بۇرغا ئېيىق شاپىلىغىدەك قوللىرى بىلەن قەيسەرنىڭ دومبىسىپ تۇرغان سوڭەكچىگە يەڭگىلغىنا بىرنى سالدى.

قەيسەر سوپۇن ماغزاپلىرى ئېقىپ تۇرغان بېشىنى كېرىمگە بۇراپ:

— ئۇنىڭ بېشىغا قونغان بەخت قۇشىنى سەن نەدە كوردۇڭ؟ — دېدى ۋە خورسىنغان ھالدا قوشۇپ قويدى، — ئاسماندىن تاۋار ياغسا، تومارلىق تەگمەيدىغان تەلەيسىزمەن......

— مانا ساڭا تۇمار، — دېدى كېرىم قولىدىكى «لېنىن
گېزىتى» نىڭ يېڭى بىر نۇسخىسىنى شارتىدە يېيىپ، — بۇنى
قولتۇغىڭغا ئەمەس، دەل كۆكسۈڭگە ئېسىۋالساڭمۇ يارىشىدۇ.
قەيسەر يۈز - كۆزلىرىنى ئۇياق - بۇياق سۈرتۈپ، كې-
رىمنىڭ قولىدىكى گېزىتنى ئالدى، ئۇنىڭ كۆزى گېزىتنىڭ
بىرىنچى بېتىدىكى قىزىل رەڭ بىلەن نەقىشلىك قىلىپ يېزىلغان
"جەڭگىۋار بۇرغىچى" دېگەن چوڭ ماۋزۇغا چۈشكەندە، بىر ھا-
زاغىچە تۇرۇپلا قالدى. خەۋەر خېلى ئۇزۇن ئىدى. قەيسەر
ئۇنىڭ باش قىسمىدىكى "نېفىتلىكىمىز بويىچە قانات يايغان
چوڭ بىرلەشمە جەڭنىڭ ھالقىلىق پەيتلىرىدە، 3268 - قىزلار
بۇرغىلاش دۇيىنىڭ بۇرغىچىسى گۈلخان ئۆلۈم خەۋپىگە قا-
رىماي 3000 مېتىر قېزىلىپ بولغان قۇدۇقنى ئېغىر ھادىسى-
دىن ساقلاپ، سەپدىشى شياۋلەننى قۇتقۇزۇپ، نېفىت رايونى-
مىزنىڭ قەھرىمان ئۆلگىسى بولۇپ قالدى ......" دېگەن قۇر-
لارنى ئوقۇغاندا، ئىختىيارسىز يۈرىكى دۈپۈلدىدى.
شۇ كۈنى كەچتە ياتاقتا توپلانغان نېفىتچىلار ئارىسىدا
گۈلخاننىڭ ئىش - پائالىيىتى توغرىسىدىكى مۇلاھىزىلەر قىزىپ
كەتتى، بۇ سورۇن ئۈستىگە پىشقەدەم دۇيجاڭمۇ كىرىپ قال-
دى. ئۇ، تۇماچە ياستىۋالغان بۆرۈكىنى تىلى بىلەن يالماپ
قويۇپ، ھېلىقى گېزىتنى قولدىن - قولغا ئېلىپ كۆرۈۋاتقان
يىگىتلەرگە قاراپ دېدى:
— گۈلخان قىز بىزگە جەڭ ئېلان قىلدى. قېنى قاي-
سىڭلار كېلەر قېتىمقى قەھرىمانلار ئۇچرىشىش يىغىنىدا
ئۇنىڭ بىلەن بىر بەندىگىدە ياندۇ - يان ئولتۇرۇشقا ۋەدە بې-
رەلەيسىلەر؟
بۇ سۆز خۇددى قەيسەرگە ئېيتىلىۋاتقاندەك باشقىلارنىڭ

كۆزلىرىمۇ ئۇنىڭغا ئاغدى، ئۇ بىر ئاز ئوڭايسىزلاندى.
دۇيجاڭ سۆزىنى داۋام قىلدى:
— گۈلخاننىڭ روھىدىن ئۆگىنىشىمىز كېرەك، يىگىتلەر،
ئۇ نېفىتلىكىمىزنىڭ پەخرى! — ئۇ گېزىتتىن ئوقۇغان خەۋەر-
نى ئۆزىنىڭ ھېسسىياتلىرىنى قوشۇپ ئىشتىياق بىلەن سۆزلەش-
كە كىرىشكەندە، ئاڭلىغۇچىلارنىڭ قەلبىدىكى ھەۋەس ۋە ئىل-
ھام ئوتىنى تېخىمۇ ئۇلغايتتى. قەيسەرمۇ خېلىلا ھاياجانلان-
دى، بۇ ماختاشلار گويا ئۇنىڭغىمۇ تەئەللۇقتەك كۆزلىرىدە كۈل-
كە شولىسى ئەگىدى. لېكىن ئۇ تاماكا خالتىسىنى ئېلىش
ئۈچۈن يانچۇقىغا قولىنى سېلىۋىدى، ھېلىقى خەتكە قولى تې-
گىش بىلەنلا يەنە سەسكىنىپ كەتتى. ئۇ ئويچان ھالدا، سا-
قىلى ئۆسۈپ قالغان ئۈچلۈك ئېڭىكىنى گىرەلەشكەن بارماقلى-
رى ئۈستىگە قويۇپ، غەمكىن كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىككىنى-
چە ئولتۇردى. ئەمدى ئۇنىڭ خىيال قۇشلىرى ئۆزى ئۈچۈن
تونۇش بولغان يىراقتىكى قىزلار بۇرغىلاش دۇيىنىڭ ھەيۋەت-
لىك ۋىشكىلىرى ئۈستىدە ئەگىشكە باشلىغان ئىدى. قەيسەر
كۆزلىرىنى يۇمۇپ، گېزىت خەۋىرىدىكى تەپسىلاتلارنى ئويلى-
دى، تەپسىلاتلار بىردىنلا ئۇنىڭ ئالدىدا شاۋقۇن - سۈرەنلىك
جانلىق مەنزىرە بولۇپ شەكىللەندى: قىزلار بۇرغىلاش دۇيى
جانبىدالىق بىلەن ئىشلىمەكتە، قۇدۇق 3000 مىڭ مېتىر بى-
خەتەر قېزىلىپ بولدى، گېئولوگىك مەلۇماتلاردىن قارىغاندا،
نېفىت كۆزىنىڭ ئېچىلىشىغا پەقەت يۈز نەچچە مېتىرلا قال-
غان. قىزلارنىڭ قەلبىدە قۇدۇقنى مۇددەتتىن بۇرۇن قېزىپ،
چوڭ بىرلەشمە جەڭگە سوغا قىلىش ئىستىكى ئۇرغۇيتتى، شۇ-
ڭا ئۇلار نۆۋەتتىكى تۇرۇبىلارنى ئۇلاپ چۈشۈرۈش ئۈچۈن
ھەممە تەييارلىقلارنى پۈتكۈزدى. ئىككى قولى بىلەن تورمۇز-

لى قاماپ تۇتقان ياردەمچى بۇرغىچى شىاۋلەن بۇيرۇق كۈتمەكتە.

گۈلخاننىڭ بۇيرۇق ئىشارىتى بىلەن تورمۇز بوشىتىلىپ، 40 نەچچە مېتىر ئېگىزلىكتىكى ھەيۋەتلىك تۇرۇبا مۇنارى ئاستا سىرىلىپ يەر قەھرىگە شۇڭغۇشقا باشلىدى ......

كىرىپىكلىرىدىن ماڭلاي چاچلىرىغىچە ئاپپاق قىرو باغلىغان گۈلخاننىڭ سەگەك كۆزلىرى بىردە يەر ئاستى مەشغۇلاتىنى كۆرسەتكۈچى چوڭ قىزىل سائەتكە، بىردە نورمال سۈرئەت بىلەن قۇدۇققا چۈشۈۋاتقان تۇرۇبىلارغا قارايتتى. ئۇنىڭ كۆڭلى ئىمىن تاپقاندەك شىاۋلەنگە قاراپ چەپ كۆزىنى قىسىپ، ئىللىققىنا كۈلۈپ قويدى، لېكىن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن باشلانغان كۈلكە زىناقلىق يۈزلىرىگە يېيىپ تارىغىچە، شىاۋلەننىڭ ھەركىتى جىددىيلىشىپ قالدى. نەق شۇ چاغدا سىم ئارقان ئۈزۈلگەن باراۋان ئارقىغا يېنىپ كېتىپ، تورمۇز كۆتىرىلىپ كەتكەن ئىدى، شىاۋلەن پۈتۈن بەدىنىنىڭ سالمىقى بىلەن تورمۇزنى باسقان بولسىمۇ، لېكىن تورمۇز ئۇنى كۆتىرىپ كېتىۋاتقاندەك پۇتلىرى تېپىرلاپ قالغان ئىدى، ئۇنىڭ "ۋاي بولمىدى ..." دېگەن ئەنسىز ئاۋازىمۇ گۈلدۈرلەپ تۇرغان موتورلار ئىچىدە غايىپ بولۇپ كەتتى. گۈلخاننىڭ كۆزى 270 گرادۇس بۇلۇڭ ھاسىل قىلىپ پىقىراۋاتقان سائەت ئىستىرېلكىسىدىن يۆتكىلىپ، بىنورمال سۈرئەت بىلەن شۇڭغۇۋاتقان تۇرۇبىلارغا چۈشكەندە، خۇددى بېشىدا چاقماق چاققاندەك تېنى شۈركەندى: ئەگەر 40-50 توننا ئېغىرلىقتىكى بۇ تۇرۇبىلار ئاشۇ سۈرئەت بىلەن گۈلدۈرلەپ چۈشىدىغان بولسا، قۇدۇق بىلەن بىللە نۇرغۇن جابدۇقلارنىڭ ۋەيران بولىدىغانلىقىنى ئۇ ياخشى بىلەتتى، ئۇ چاغدا ...... گۈلخاننىڭ

كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ كەتتى، ئۇ موتورخانا بىلەن سېغىزلىق ئېرىتمىدە ئىشلەۋاتقانلارنى چېكىنىشكە بۇيرۇدى-دە، ئۆزى تورمۇزغا قاراپ ئېتىلدى. شىاۋلەننىڭ يۈزلىرى قەغەزدەك ئاقىرىپ، كۆزلىرى پاقىراپلا قالغان ئىدى، گۈلخان پۈتۈن كۈچى بىلەن تورمۇزنى باستى، ئۇنىڭ قوللىرى خۇددى ئامبۇردەك تورمۇز تۇتقۇسىغا كىرىشىپ كەتكەن ئىدى. تۇرۇبىلارنىڭ سۈرئىتى بىرئاز ئاستىلىدى، لېكىن يەنە بىر كۈتۈلمىگەن پىشكەللىك يۈز بەردى، قاتتىق تارتىلىشتىن زورۇققان پولات ئارقان ئۈزۈلدى ......

— قەيسەر، — كېرىم بۇرغىنىڭ غودۇڭ ئاۋازى قەيسەرنى خىيالدىن سەگىتتى، — بېشىڭنى چېتىڭغا تىقىپ لىمانچە خىيال قىلىپ كەتتىڭ! قورقما يىگىت، ئۇنى سەندىن ھېچكىم تارتىپ كېتەلمەيدۇ ......

— ھىم ... — دېدى چاچلىرى مېتىس قوينىڭ يۇڭىدەك پاخپىيىپ كەتكەن ھاشىم دېمىغىنى قېقىپ، — ئۇ تارتىپ كەتكىلى بولمايدىغان مايتاغنىڭ مىڭ توننىلىق ماي تۈگمىتى؟ قىز دېگەن كىم دان چېچىپ بەرسە، چوقۇلداپ كېتىۋېرىدىغان چۈجە.

— ھاي-ھاي! — دېدى كېرىم ئۇنىڭغا ئالىيىپ، — مۇشۇ سۆزلىرىڭنى قىزلار ئاڭلاپ قالىدىغان بولسا، بۇدۇر چاچلىرىڭنى خوراز پەيلىرىدەك يۇلۇۋېتىمسۇن يەنە!

گاز پىلتىسىنىڭ ئوتىنى ئۇلغايتىۋاتقان بىر سەييۇ ئىشچىسى سۆزگە ئارىلاشتى:

— ئالتۇننى كۆرسە پەرىشتىمۇ يولدىن چىقىدۇ. ئاغىنىلەر، گۈلخانىمۇ ئۇنداق قىزلارغا ئوخشاتقىلى بولماس، ھەر ھالدا ئۇنىڭمۇ نام-شۆھرىتى چىڭگىز تېغىدىن ھالقىپ، مايتاققىچە كەتتى. ئۇ

ئەمدى بۇرۇنقى گۈلخان ئەمەس، كۆكسىگە قادالغان گۈللەر كىمنىڭ كۆزىنى قىزارتمايدۇ دەيسەن. كىم بىلىدۇ، ئەتە - ئۆگۈن كادىر بولۇپ، ئارقىدىن ئىس چىقامدۇ تېخى، ئۇ چاغدا بىزنىڭ قەيسەرمۇ "ۋاي توختىسىلا - توختىسىلا ......" دەپ يېتىشەلمەي قالارمىكىن......

قەيسەرنىڭ خورلۇغى كەلدى، گويا كېلىگە قىلتىرىق تۇرۇپ قالغاندەك ئازابلاندى. بۇرۇنقى چاغلار بولىدىغان بولسا، ھاشىمنىڭ شۇ سۆزى ئۈچۈن ئۇنىڭ پاخپىيىپ تۇرغان چېچىدىن قاماپ تامغا ئىككىنى ئۇستۇرۇۋەتكەنمۇ بولار ئىدى، بىراق بۇ سۆزلەر ئىككى كۈندىن بېرى ئۇنىڭ ئۈچۈن تېپىشماق بولۇپ، يۈرىكىنى ئۆرتەۋاتقان خەتنىڭ سىرىنى يېشىۋەتكەندەك بولدى... ئۇ ئېغىر بىر ئۇھ تارتتى - دە، ئۈندىمەستىن سىرتقا چىقىپ كەتتى.

كەچكۈزنىڭ قوڭغۇر شامىلى سوقۇپ تۇراتتى، موتورلار گۈرۈلدەپ، ۋېشكىلار كۆككە تاقاشقان بۇ كەڭ جۇڭغار ۋادىسى ئۇنىڭغا تولىمۇ تار بىلىندى، ئىككى يىلدىن بۇيان داۋام قىلىۋاتقان، شۇ نېفىت شەھىرىدە باشلانغان مۇھەببەت خاتىرىلىرى ئەسكە چۈشتى... خاتىرىلەر بارغانسېرى كۆپەيمەكتە، باراقسان نەپىس گۈللەر بولۇپ ئېچىلىپ شوخ شامالغا ئارىلىشىپ خۇشپۇراق تارقاتماقتا...

قەيسەرنىڭ كۆزىگە ئەنە شۇ گۈللەرنى ئارىلاپ كېلىۋاتقان گۈلخان كۆرۈنگەندەك بولدى، لېكىن ئۇ بۇرۇنقى گۈلخان ئەمەس، بېشىدا ناۋاتىرەڭ ھەلىلە ياغلىق، ئۇستىدە لىغىرلاپ تۇرغان پىلاتا - يوپكا، پۇتىدا ئېگىز ئوكچىلىك مېغىزرەڭ ئاياق، قولىدا بولسا كادىرچە - سومكا... ئۇ ئۇستىۋېشى ماي بىلەن لايغا مىلەنگەن قەيسەرنى كۆرۈپلا بېشىنى

سىلكىپ چەتكە بۇرۇلدى - دە، ئاللىقانداق بىر ئالو-
بىر كولەڭگە تەرەپكە قاراپ كەتتى......
ئۇش
قەيسەر گويا يۈرىكىگە بىرسى پىچاق بىلەن سانچىغاندەك سىلكىنىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئالدىدا شاخاراپ كەتكەن بىر تۈپ يۇلغۇن تۇراتتى. ئۇ يانچۇقىدىكى خەتنى ئالدى - دە، "ۋاپاسىز!" دىگىنىچە مىجىقلاپ - مىجىقلاپ تاشلىۋەتتى، خەت پىلدىرلاپ بېرىپ يۇلغۇن شاخلىرىغا ئىلىنىپ قالدى......

III

قەيسەر دەم ئېلىش كۈنىگە بارماق ساناپ دىگۈدەك ئۇلاشنى. ئۇ ئەتىگەنلىكى ياتاقداشلىرى تېخى تۇرمىسىغان چاغدا يۇيۇنۇپ ئازراقلا ناشتا قىلدى - دە، تۇرۇبا توشۇۋاتقان ماشىنىلارنىڭ بىرىگە ئولتۇرۇپ، جەرەن بۇلاققا قاراپ يولغا چىقتى. ئۇ بۈگۈن گۈلخان بىلەن كورۇشۇپ، يۈزتۇرانە ئىككى ئېغىز گېپىنى قىلىپلا ئارىنى ئوچۇق قىلىش قارارىغا كەلگەن ئىدى. چەكسىز چۆل باغرىدا شامالدەك تېز ئۇچقان ماشىنا بىر پەستە ئۇنى 100 نەچچە كىلومېتىرلىق مەنزىلگە يەتكۈزۈپ قويدى...

ئەنە، قەيسەرنىڭ كوزىگە يىراقتىنلا 3268 - قىزلار بۇرغىلاش دۇيىنىڭ ھەيۋەتلىك ۋېشكىسىمۇ كورۇندى، كىم بىلىدۇ، گۈلخان ھازىر ئەنە شۇ ۋېشكىنىڭ ئۇستىدە ئىشلەۋېتىپ، قەيسەرنى كورۇپلا يۈزىنى چەتكە بۇرامدۇ تېخى!...

قەيسەرنىڭ قەدىمى ئاستىلىدى، راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ يۈرىكى يەنىلا دۈپۈلدەشكە باشلىغان ئىدى، بۇ دۈپۈلدەش ھاياجاندىنمۇ ياكى خورلۇق - ئەلەمدىنمۇ، بىلگىلى بولمايت-

تى. شۇ چاغ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بىر قىز كېلىپ قالدى،
قەيسەر ئۇنى تونۇدى، ئۇ مۇشۇ بۇرغىلاش دۇيىنىڭ تېخنىكى
قايشا ئىدى. ئۇلار قىسقىچە پاراڭلاشتى، قىز دەم ئېلىش ئۈ-
چۈن يۇرتىغا بېرىپ ئاخشام كەپتۇ، بۈگۈن سەپداشلىرى بى-
لەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن ئىش مەيدانىغا كېتىۋاتقان ئىكەن.
بۇ ئۇچرىشىش قەيسەرگە خوپ كەلدى، ئۇ ئەتىكەن يانچۇ-
غىغا سېلىۋالغان كىچىككىنە تۈگۈنچەكنى چىقىرىپ:
— ئالدىراپ تۇرىمەن، بۇنى گۈلخانغا بېرىپ قويارسىز،
ئاۋارە قىلدىم... — دېدى - دە، تېزلا ئارقىغا ياندى.

★

تاڭ شەپىغى سەھەرنىڭ سۈس تۇمانىنى قىزىللىققا پۈركەپ،
كەڭ دەرىزىدىن ئېقىپ كىرىپ ئازادە ياتاقنى تېخىمۇ يورۇ-
تۇۋەتكەن ئىدى. گۈلخان ياستۇققا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ كىتاپ
كۆرۈۋاتاتتى.
"تاك - تاك" چېكىلگەن ئاۋاز ئۇنىڭ دىققىتىنى بولدى،
ئىشىك قىيا ئېچىلىپ قايشانىڭ يېرىم گەۋدىسى كۆرۈندى ۋە
ئۇ ھاياجانلىق ۋاقىرىۋەتتى:
— گۈلخان!...
ئۇلار قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. قايشا ئۇنىڭ داكا بىلەن
ليۇگۈۋالغان يۈز - كۆزلىرىگە، قاتمۇ - قات بېنتلار بىلەن ئو-
رىۋەتكەن سول قولىغا قارايتتى، قارىغانسېرى كۆزلىرىدە قان-
داقتۇ بىر ئىنچىكە ئازاپنىڭ كولەڭگىسى ئەگىيتتى، لەۋلىرى
لىپىلداپ، ئەگىم قاشلىرى بىر - بىرىگە قوشۇلۇپ كەتتى.
گۈلخان ئۇنىڭ كەيپىياتىدىكى ئۆزگىرىشنى سەزدى ئەتىمالىم،

لەبى خۇش پېيىللىغى بىلەن گۈنىڭ دىققىتىنى بۇرىدى:
— قارىڭا قايشا، پۈتۈنلەي ياخشى بولۇپ كەتتىم، دوخ-
تۇرلارمۇ بىرنەچچە كۈندىن كېيىن چىقىپ كېتىشىمگە قوشۇل-
دى، — ئۇ قوللىرىنى، پۇتلىرىنى ئۆزىچە ھەركەتلەندۈردى ۋە
بىردىنلا بىرنەرسە ئېسىگە كەلگەندەك، — ۋاي ئېسىم قۇرۇ-
سۇن، ئۆيدىكىلىرىڭىز تېچلىقمىكەن؟ ياخشى دەم ئېلىپ قايت-
قانسىز؟ — دەپ ئارقا - ئارقىدىن سوئاللارنى ياغدۇردى.
— ھەممىسى ياخشى، سىزگە كۆپ سالام ئېيتتى، — دې-
دى قايشا ۋە ھاياجانلىق بىر تىنىۋېلىپ داۋام قىلدى، —
گۈلخان، كۆپ جاپا چېكىپسىز، لېكىن قان بەدىلىگە كەلگەن
بۇ قۇدۇق ئەجرىڭىزنى بىكار كەتكۈزمەپتۇ، ھازىر ئۇنىڭدىن
سۇتكىسىغا 80 توننا ماي چىقىۋاتىدۇ.
گۈلخان ھاياجانلاندى، كېچە - كۈندۈز تىنىمسىز ئېقىپ
چىقىۋاتقان نېفىت شاقىراتمىلىرىنىڭ ئاۋازى ئۇنىڭ قۇلاق تۈ-
ۋىدە گۈگۈرىگەندەك بولدى، بۇ ئاۋاز ئۇنىڭغا ھوزۇر بېغىش-
لايتتى، ئۇ نېپىز لەۋلىرىنى ھىمىرىپ كۈلۈپ قويدى.
— شىاۋلەن ياخشىمۇ؟
گۈلخاننىڭ سوئالى قايشانىڭ ئېسىگە شىاۋلەننىڭ تەسىرلىك
سۆزلىرىنى قايتا سالدى. قايشا كەلگەن كۈنىلا شىاۋلەن ئۇ-
نىڭغا كۆز يېشى قىلىپ مۇنداق دېگەن ئىدى: «ئەگەر گۈلخان
مېنى ئۆز گەۋدىسى بىلەن توسىۋالمىغان بولسا، مەن ئاللىقا-
چان ئۈزۈلگەن پولات ئارقاننىڭ يەمى بولۇپ كەتكەن بو-
لاتتىم...... بىراق، گۈلخان مېيىپ بولدى......»
دەرۋەقە، گۈلخان مېيىپ بولغان ئىدى، پولات ئارقاننىڭ
چۇۋۇلغان سىملىرى خۇددى ئوقيادەك ئۇچۇپ كېلىپ ئۇ-
نىڭ يۈز - كۆزلىرىدىن قان چىقىراتتى، سول قولىنىڭ بار-

ماقلىرىنى بولسا قىلىچتەك ئۈزۈپ تاشلىغان ئىدى......
ئۇلار خېلى ئۇزاق مۆكۈداشتى، قايشا ئەمدى قايتىش ئۈ-
چۈن ئورنىدىن تۇردى ۋە تۇيۇقسىزلا گۈلخانغا بۇرۇلۇپ:
— ئاپلا...... — دېدى تاڭلىيىنى چېكىپ، — قارىڭا،
سىز ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك بولغان ئامانەتنى ئۇنتۇغىلى تاس
قاپتىمەن، — ئۇ كىچىككىنە قەغەز بوپىنى گۈلخانغا سۇنۇۋې-
رىپ قوشۇپ قويدى، — ئامانەتنى ۋاقتىدا يەتكۈزەلمىدىم،
ئۇ چاغدا مەن سىزنىڭ دوختۇرخانىدا ياتقانلىقىڭىزنى نەدىن
بىلەي.
قايشا خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى. گۈلخان تۇگۈچنى ئالدى-
راپ يەشتى، ئۇنىڭ ئالقىنىدا ئۆزى ئۈچۈن تونۇش بولغان
ئىككى نەرسە تۇراتتى. گۈلخانىنىڭ قوللىرى تىترەپ، يۈرىكى-
نىڭ دۈپۈلدىشى ئۆزىگە ئاڭلانغاندەك بولدى. گۈلخان ۋېش-
كا ئالدىدا تۇرۇپ چۈشكەن مانا شۇ توت سۆگۈلۈق رەسىمى
بىلەن ماۋۇ كەشتىلىك ياغلىقنى تېخى بىر يىل بۇرۇن قەي-
سەرگە مۇھەببەت يالدامىسى قىلغان ئىدى، مانا ئەمدى ئۇ
يەنە ئۆزىنىڭ ئالقىنىدا تۇرۇپتۇ. ئۇ ياغلىقنىڭ ئارىسىغا قىس-
تۇرۇلغان باغاقچىلىك خەتنى سىۋىرلاپ ئوقۇدى: «ماڭا بەخت
تىلىگەنلىكىڭىز ئۈچۈن كوپ رەھمەت! سىزنىڭ كوكسىڭىزگە قا-
دالغان شەرەپ گۈلىنىڭ تىكىنى كوزۈمگە سانچىلار دەپ ئوي-
لىمىغان ئىكەنمەن، خەير!...... سىزنىڭمۇ ئوز خالىغىنىڭىز
بىلەن بەختلىك بولۇۋېلىشىڭىزنى تىلەيمەن!...... .
قەيسەر»
گۈلخانىنىڭ نۇرلۇق ۋە خوشال كوزلىرى بىردىنلا مۆگۈلە-
نىپ تۇمانلاشتى، ئۇ ئىرغىپ ئورنىدىن تۇردى - دە، دەرىزە
ئالدىغا كەلدى، جەينىكي بىلەن دەرىزە تەكچىسىگە يولىنىپ

ئەرلەپ قالغان ئەينەكنىڭ نەم يۈزىگە ماڭلىيىنى تىرەپ ئويغا
كەتتى...... «نىمە ئۈچۈن ھەممىنى ئوچۇق يازمىدىم......
ئۇ ئازاپلىنىپتۇ، ئەمدى يېزىشىم كېرەك. كىممۇ ئوزىنىڭ ياخ-
شى كورگەن كىشىسىنىڭ بەختسىز بولۇشىنى خالايدۇ!؟ قەي-
سەر ياخشى يىگىت، لېكىن ئەمدى مەن ئۇنىڭ تۇرمۇشىنى
بەختلىك قىلالمايمەن! ئۇ ئوزىگە ئوخشاش ساغلام بىر قىزنى
يار قىلىشى كېرەك......»
لېكىن گۈلخان ئوزىنىڭ مېيىپ بولغانلىقىغا قىلچە زارلىنىش
ھىس قىلمايتتى، ئۇنىڭ مۇھەببەت ھەم بەختى ئەنە شۇ كې-
چە - كۈندۈز گۈرۈلدەپ تۇرغان بۇرغا ۋېشكىلىرىنىڭ قۇد-
رەتلىك ئايلىنىشىغا قوشۇلۇپ، نېفىت فونتانلىرىنىڭ شاقىرىشى-
غا ئارىلىشىپ، بۇ كەڭ نېفىتلىقنىڭ گۈزەل كېلەچىكى بىلەن
باغلىنىپ كەتكەن ئىدى......

IV

قەيسەرنىڭ كوزى بىر نۇقتىغا مىختەكلا قادىلىپ قالدى،
ئۇ نىمىگە شۇنچە قارايدىغاندۇ؟......
ئۇ، كىنوخانىنىڭ دەم ئېلىش ئويىدىكى ئەينەك جاھازىلىق
شەرەپ تاختىسى ئىچىدىن گۈلخاننى تېپىۋالغان ئىدى. ئەنە،
بېشىغا قۇلاقچا، ئۈستىگە نېفىتچىلارنىڭ شىرىق چاپىنىنى كى-
يىۋالغان گۈلخانىنىڭ سول كوكسىگە قىزىل گۈل تاقالغان،
خۇددى ئەتىردەك پورەك ئېچىپ تۇرغان بۇ گۈل ئۇنىڭغا
خويمۇ ياراشقان ئىدى، لېكىن ئۇنىڭ ئوز ۋاقتىدا قەيسەرنىڭ
خۇمارى بولغان كۈلگۈن چىرايى بىلەن ئوماق كوزلىرىگە
قانداقتۇر بىرنەرسە سايە تاشلاپ تۇمانلاشتۇرۇۋەتكەندەك

قۇلاق تۇۋىگە يېپىلىپ چۈشكەن چېكە چاچلىرىنى ئارقىغا قىستۇرۇپ، بېشىنى ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈكىگە تىرىدى...

— ياقەي... — دېدى قەيسەر يۈرىكىنىڭ دۈپۈلدىشىنى ئاران بېسىپ، — يېقىندا كېزىتتىكى ئىش ئىزلىرىنى ئوقۇغانىتىم، ئاڭلىسام باشقارمىغا كادىر قىلىپ ئۆستۈرۈپتۇ دېيىشىدۇ.

ئاتىكەم ئېكراندىن كۆزىنى ئالماي ئاستا سۆزلىدى:

— ئۇ مېيىپ بولغان ئىكەن، باشقارمىغا يۆتكەپ مۇۋاپىق ئىش بەرمەكچى بوپتۇ، بىراق گۈلخان „بۇرغىلاش دۈيىمىنىڭ ئائىلەم، قۇدۇق بېشى ياتىقىم، ئۆمۈربويى ئۇ يەردىن ئايرىلمايمەن!“ دەپ گەپنى ئۈزۈۋېتىپتۇ.

— شۇنداق دەڭ!... — قەيسەر لەۋلىرىنى تاتىشىپ قويدى ۋە ئاخىرىدا ھولۇقۇپ سورىدى، — مېيىپ بوپتىكەن دەمسىز؟

قەيسەرنىڭ خىيالىچە دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ھېلى كۆرگەن گۈلخاننىڭ رەسىمدىكى تۇمانلىق خەلىتە سايىلەر يەنە ئۈچۈشقا باشلىدى...

— سىزمۇ گۈلخاننى ئوبدان تونۇيدىغانسىز؟

ئاتىكەمنىڭ سوئالى قەيسەرنى بىر ئاز تەمتىرىتىپ قويدى، ئۇ سەل تۇرۇۋېلىپ:

— ھازىر ئۇنى كىم تونۇمايدۇ دەيسىز؟ مەنمۇ تونۇيمەن، لېكىن تازا بىلمەيمەن! — دېدى قەيسەر ۋە مەنىلىك قىلىپ قوشۇپ قويدى، — بىر ئادەمنى بىلىش ئۈچۈن بىر تاغار تۇزنى بىللە يېيىش كېرەك ئىكەن.

— گۈلخان بىلەن بىر تاغار ئەمەس، بىر ئۆمۈر بىللە تۇز يېسىمۇ ئەرزىيدىغان قىز... — دېدى ئاتىكەم ۋە يەنە بىرمۇنچە ئەرسىلەرنى سۆزلىمەكچى ئىدي، بىراق تاماشىبىنلارنىڭ

پارقىدە كۈلكىسى ھەر ئىككىلەننىڭ دىققىتىنى ئېكرانغا تارتتى.

پاۋىل كورچاگىننىڭ ياشلىق دەۋرىدىكى جانلىق، تارتىملىق ۋەقەلەر ئۇلارنى ئۆز ئىلكىگە ئالدى، ئۇلار ھاياجانلىناتتى، كۈلۈشەتتى ۋە بەزىدە تەسىرلىنىپ تاڭلىينى چاكىلىدىتاتتى. بولۇپمۇ تونەنىڭ ھېلىقى چوشقىدەك سولەتمەن ئېرى بىلەن پاۋىلغا ئۇچراشقان چاغدىكى كۆرۈنۈشلىرى تەسۋىرلەنگەندە قەيسەر ھاياجاندىن يەنە سۆزلەشكە باشلىدى:

— ۋاھ!... ئەجەپ باپلىدى-دە! — ئۇ پاۋىلنىڭ تولەگە قىلغان مەردانە سۆزلىرىدىن زوقلانغان ئىدى، — تونەدەك ۋاپاسىز قىزلار بىزدىمۇ ئاز دەمسىز؟! ئۇنىڭ يۈزى ئاق بولغان بىلەن كۆڭلى قارا! — قەيسەر ئېغىر خۇرسىنىپ قويدى. بۇ چاغدا ھېلىقى ماسكا تارتقان ناتونۇش قىزمۇ بېشىنى يەڭگىل سىلكىپ ئۇلۇق - كىچىك تىندى، قەيسەر بۇنى ئاڭلىدى، ئۆزى ئۈچۈن ھېسداشلىق قىلىۋاتقاندەك بىلىنگەن بۇ روھىي ھالەت بۇ قېتىم ئۇنىڭغا خېلىلا يېقىملىق تۇيۇلدى...

ئاتىكەم نارازى بولغاندەك قەيسەردىن سورىدى:

— ئەر خەقلەر ھە دېسە گۇناھنى قىزلارغا ئارتىپ، ئۆزەڭلارنىڭ قانىتىغا سۇ تەككۈزمەيسىلەر. ئېيتىپ بېقىڭا، ئەگەر پاۋىلنىڭ ئورنىدا تونە بولۇپ، پاۋىل ئۇنى شۇنداق ھالەتتە ئۇچرىتىپ قالسا قانداق بولار ئىدى؟

— پاۋىل ئۇنى بېشىغا تاج قىلىپ قىساتتى دەڭا، چۈنكى ئۇ مەنىۋى گۈزەللىكنى ياخشى كۆرىدۇ، راست ئەمەسمۇ، چىرايى تويدا كېرەك، مۇھەببەت بولسا كۆڭۈلدە!

قەيسەر بۇ سۆزلەرنى شۇنداق سەمىمىي ھېسسىيات بىلەن ئېيتتىكى، شۇ سۆز بىلەن ئۇزىنىڭ چىرايىدىكى پەرىشانلىق

ئىپادىسىمۇ بىردەملىككە ئاللىقاياقلارغا غايىپ بولدى.

— يۈرەكتىن نىمە چىقسا، پەقەت شۇنىڭ ئۆزىلا يۈرەككە ياقىدۇ، — دىدى ئاتىكام قايىللىق بىلەن، — مانا خېلى تۇز-تەمى بار گەپنى ئاڭلىدىم، سىزگە رىسقى چۈشكەن قىزنىڭمۇ تەلىيى ئوڭ كەلگۈدەك...

كىنو ئاخىرلاشتى. قەيسەر ئاتىكام بىلەن خوشلىشىپ كىنوخانىدىن خېلىلا ئۇزاپ كەتتى. ئۇ كۆڭلىدە ئاتىكامنىڭ قىلغان گەپلىرىنى ئەسلەپ ئويلىناتتى، تۇرۇپلا يەنە ئۇنىڭ كوز ئالدىدا ھېلىقى ماسكا تارتقان قىز گەۋدىلىنەتتى، ئۇنىڭ ئۇۋاق-كىچىك تىنىشى ۋە بەزىدە ھاياجانلىق نەپەس ئېلىشى، بولۇپمۇ كىنو ئاخىرلاشقاندا، ئارقىغا بۇرۇلۇپ قەيسەرگە تىكىلىشى... ئەگەر شۇ چاغدا ئۇنىڭ كوزەينىكى بولمىغان بولسا، قەيسەر ئۇنىڭ كوزلىرىدىن ئۆزى ئۈچۈن سىرلىق بولغان مەنىلەرنى كورگەن بولار ئىدى، ئەپسۇسكى......

— قەيسەر!......

ئارقا تەرەپتىن چىققان بۇ ئاۋاز ئۇنىڭ خىيالىنى بولدى، ئۇ بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، كىنوخانىدىكى ھېلىقى تونۇش قىزنىڭ ئۆزىگە قاراپ يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كورۇپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇ ماسكىنى يەشتى. قارامتۇل كوزەينەكنى ئالدى.

— گۈلخان!......

قەيسەرنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى، ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزى ياخشى كورگەن قىزنىڭ بىر چاغلاردىكى چىرايلىق يۈزى يوق ئىدى، ئۇنىڭ ماڭلىيىدىن ئوڭ كوزىنى بېسىپ تاكى مەڭزىگىچە سوزۇلۇپ چۈشكەن ئىنچىكە بىر تاتۇق روشەن كورۇنۇپ تۇراتتى، بىر قارىماققا ئوڭ كوزىمۇ سەل قىسىلىپ قالغاندەك ئىدى.

— قەيسەر، مەن ھەممىنى ئوچۇق يېزىشىم كېرەك ئىدى، لېكىن سىزنى ئايايمەن دەپ ئازاپلىدىم...... — گۈلخانىنىڭ سوزلىرى شۇنچە يېقىملىق ۋە خۇددى كوزلىرىگە ئوخشاش سەممىي ئىدى، — مەن مېيىپ بولدۇم، ئەمما بۇ مېنىڭ ئىستىقبالىمغا تەسىر قىلالمايدۇ، لېكىن...... لېكىن بىز كەلگۈسى تۇرمۇشىمىز، ياق، ياق...... مەن ئەمدى سىزگە لايىق ئەمەس، سىزگە يەنىلا بەخت تىلەيمەن!......

— گۈلخان!...... — قەيسەرنىڭ ئاۋازى دولقۇنلۇق ئىدى، — گۈلنى سويگەن ئادەم تىكىنىدىن قاچمايدۇ!

قەيسەر ئارتۇق گەپ قىلمىدى، ئۇ قەلبىدىكى پۈتۈن ھىس-تۇيغۇسى بىلەن ئارزۇ-ئىستىكىنى مانا شۇ بىر جۈملە سوزگە يىغقان ئىدى.

گۈلخانىنىڭ يۈزلىرى ئالمىدەك پاقىراپ، مېغىزرەڭ قاتما قوللىرى ھاياجاندىن تىترەپ كەتتى. ئۇ ماسكىسى بىلەن كوزەينىكىنى يەنە تاقىماقچى بولۇۋىدى، لېكىن قەيسەر:

— تاقاپ نىمە قىلىسىز؟ ئارتۇقچە يۈكقۇ، — دەپ سىرلىق كۈلۈپ قويدى.

— دوختۇرنىڭ بۇيرۇغى ئىدى، قايتا يۇقۇملىنىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن بىرنەچچە ۋاقىت تاقاش كېرەك ئىكەن، مەيلى، ئەمدى - ئۇنىڭچە بولسۇن، — دىدى گۈلخان ماسكا بىلەن كوزەينەكنى يانچۇقىغا سېلىپ.

قەيسەر گۈلخانىنىڭ سول قولىنى ئالقىنىغا ئالدى، بۇ قول گەرچە بارماقسىز بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدىكى ئوتلۇق ھارارەت ئاللىقاچان قەيسەرنىڭ يۈرىكىگە بېرىپ، ئۇنىڭ دۇپۇلدىشىنى تېزلىتىۋەتكەن ئىدى، ئۇلار قوللىرىنى ئەنە شۇنداق زىچ كىرەلەشتۈرۈپ، مۇھەببەتنىڭ لەززەتلىك ئەللەيلىشىدە قىيغىتىپ مې-

گىپ، تالاي قېتىملىق يۇرەك سىرلىرىنىڭ شاھىدى بولغان باغ
چىنىڭ يېنىغا كەلگەندە، ئاسمانغا ئايمۇ چىقتى، ئۇ خۇددى
كۈمۈش ھالقىدەك ھەيۋەتلىك چىڭگىز تېغىنىڭ ئۈستىدە ئېس
لىپ تۇراتتى. قەيسەر كۆلخاننىڭ ئاي نۇرىدا يالتىراپ تۇر
غان يۈزلىرىگە قارىدى، شۇ چاغ ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە كېرىم
بۇرغىنىڭ «ئۈستەڭ يارىشىغى تال، قىزنىڭ يارىشىغى خال»
دېگەن سۆزلىرى قايتا جاراڭلىغاندەك بولدى.

راست، نېمىدېگەن يارىشىملىق خاللار-ھە؟! بۇ پەقەت ئاددى
خاللا ئەمەس، بەلكى، يۈكسەك بىر مۇھەببەتنىڭ ئۆچمەس
يادنامىسى ئىدى......

1979 - يىل يانۋار، قاراماي

古力汗（短篇小说集）
（维吾尔文）
艾海提·吐尔迪著
责任编辑 祖尔东·沙比尔
新疆人民出版社出版
新疆新华书店发行
新疆新华印刷二厂印刷
787×1092毫米32开本6 $\frac{3}{4}$ 印张
1980年5月第1版 1980年7月第1次印刷
印数：1 — 7,000
统一书号：M10098·375 定价：0.32元